

**ENGELE SAHİP İNSANLARA İLİŞKİN HABER VE
KÖŞE YAZILARININ BİRGÜN, CUMHURİYET, HÜRRİYET VE
YENİ ŞAFAK GAZETELERİNDEKİ SUNUMU**

Yüksek Lisans Tezi

Bülent ÖZDEMİR

Eskişehir 2019

**ENGELE SAHİP İNSANLARA İLİŞKİN HABER VE
KÖŞE YAZILARININ BİRGÜN, CUMHURİYET, HÜRRİYET VE YENİ
ŞAFAK GAZETELERİNDEKİ SUNUMU**

Bülent ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nejdett ATABEK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bülent ÖZDEMİR'in "Engeli Sahip İnsanlara İlişkin Haber ve Köşe Yazılarının Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak Gazetelerindeki Sunumu" başlıklı tezi 01 Temmuz 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Basın ve Yayın Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Nejdet ATABEK

Üye : Prof.Dr.Erdal DAĞTAŞ

Üye : Prof.Dr.Ahmet Yalçın KAYA

Prof.Dr.Bülent GÜNŞOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ENGELE SAHİP İNSANLARA İLİŞKİN HABER VE KÖŞE YAZILARININ BİRGÜN, CUMHURİYET, HÜRRİYET VE YENİ ŞAFAK GAZETELERİNDEKİ SUNUMU

Bülent ÖZDEMİR

Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019

Danışman: Prof. Dr. Nejdet ATABEK

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye basınıni temsilen seçilmiş Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin engele sahip insanlar ve engellilik olgusuna ilişkin yaklaşımlarının, bu gazetelerde 1 Ocak-31 Aralık 2005 tarihleri arasında yayınlanmış haber ve köşe yazıları üzerinden analizi oluşturmaktadır. Sözü edilen gazetelerin engellilik olgusuna ilişkin yaklaşımları değerlendirilirken, engele sahip insanlar hakkında toplumdaki hâkim olan inanç, değer ve kalıp yargılar göz önünde bulundurulmuştur. Bunun yanında gazetelerin yaklaşımları, 1980’li yıllardan itibaren gerçekleşen iletişim ve medya alanındaki teknolojik ve ekonomik dönüşümün ortaya çıkardığı arz yönlü ve kâr odaklı habercilik anlayışı ekseninde değerlendirilmiştir. Çalışmada, engele sahip insanları sosyal katılımdan sistemik olarak dışlayan fiziksel ve sosyal bariyerleri öne çıkaran engelli çalışmaları da önemli referans noktalarından birini oluşturmıştır. Bu bağlamda, haber ve habercilik kavramlarının özellikle 1980 sonrası iletişim, medya ve basın alanlarının ekonomi-politik dönüşümü çerçevesinde irdelenmesi, engellilik olgusunun engele sahip insanlar hakkındaki hâkim inanç, değer, kalıp yargılar ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesi ve örnek olarak seçilmiş gazeteler üzerinden Türkiye basınıni engellilik olgusu ve engele sahip insanlara ilişkin yaklaşımının ortaya çıkarılması, çalışmanın genel çerçevesini oluşturmıştır. Bu bakımdan çalışmada, basınıni engele sahip insanlara nasıl yer verdiğinin açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada nicel ve nitel analiz yöntemlerinden

yararlanılmıştır. Nicel analiz bölümünde, gazetelerin bütün sayfalarında engele sahip insanlar hakkında yayınlanmış haber ve köşe yazılarının sayısal dağılımları belirlenmiştir. Nitel analiz aşamasında ise gazetelerde yer alan haberlere eleştirel söylem analizi uygulanmıştır. Sonuç olarak, engellilik olgusu ve engele sahip insanlar hakkında yayınlanan haberlerin, belli bazı temalar etrafında toplanmış, merhamet etme, acıma, üzülmeye gibi duyguların açığa çıkarılması yoluyla tiraj ve kâra odaklanmış, yayıncı kuruluş ve ajanslar tarafından sıkça üretilen haberler olduğu görülmüştür. Ayrıca, bu haber ve köşe yazılarının, engele sahip insanların sosyal dışlanmışlıklarını kişisel “yetersizlikler”ine indirgeyen yaygın inançlar ile genellikle fikri benzerlikler taşıdığı gözlemlenmiştir. Çalışma kapsamındaki haber ve köşe yazıları bu bakımdan, çoğunlukla engele sahip insanlar hakkındaki yaygın inanç, değer ve kalıp yargıları yineleyerek, bunların yaygınlaşmasını sağlamış, bu insanları tam bir sosyal katılımdan sistemik olarak dışlayan fiziki ve sosyal bariyerleri ise daha az gündeme taşıyarak belirsizleştirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Engellilerin medyada temsili, Engelliler ve basın, Engelliler ve haber, Engelli çalışmaları, Sosyal dışlanma, Sosyal model, Ayrımcılık.

ABSTRACT

PRESENTATION OF NEWS ARTICLES AND COLUMNS ABOUT PEOPLE WHO HAVE DISABILITIES IN BİRGÜN, CUMHURİYET, HÜRRİYET AND YENİ ŞAFAK NEWSPAPERS

Bülent ÖZDEMİR

Department of Journalism

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, July 2019

Supervisor: Prof. Dr. Nejdet ATABEK

The subject of this study is the analysis of the approaches of the newspapers Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet and Yeni Şafak, which were selected to represent the Turkish press, to the people with disabilities and the phenomenon of disability with the help of news articles and columns published in these newspapers between January 1 and December 31, 2005. While evaluating the approaches of the newspapers to the phenomenon of disability, the dominant beliefs, values and stereotypes in the society regarding the people with disabilities were taken into consideration. In addition, the approaches of newspapers were evaluated in the context of supply-oriented and profit-driven journalism, which emerged from the technological and economic transformation in the field of communication and media since the 1980s. In the study, disability studies which emphasize physical and social barriers that exclude the people with disabilities from social participation systematically constitute one of the important points of reference. In this context, the general framework of the study consists of the analysis of the concepts of news and journalism in the framework of the economical-political transformation of the communication, media and press areas especially after the 1980s, the evaluation of the phenomenon of disability in relation to dominant beliefs, values and stereotypes about the people with disabilities, and the determination of the approach of the Turkish press to the people with disabilities and the phenomenon of disability with the help of newspapers selected as examples. In this respect, the study aims to

reveal the attitude of press towards the people with disabilities. Quantitative and qualitative analysis methods were used in the study. In the quantitative analysis stage, numerical distributions of news articles and columns published about the people with disabilities on all pages of newspapers were determined. In the qualitative analysis stage, critical discourse analysis was applied to the news articles published in the newspapers. In conclusion, it was seen that the news articles published about the people with disability and the phenomenon of disability are gathered around certain themes, and they are frequently produced news by publisher organizations and agencies that focus on circulation and profit by revealing the feelings such as compassion, mercy and sadness. In addition, it was observed that these news articles and columns often have intellectual similarities with the common belief that reduces the social exclusion of the people with disabilities to their personal “incompetence”. In this regard, the news articles and columns covered by the study have made the common beliefs, values and stereotypes about the people with disabilities widespread by repeating them, and made the physical and social barriers that systematically exclude these people from a complete social participation less visible by bringing up these subjects less often.

Keywords: Representation of people with disabilities in the media, People with disabilities and news articles, Disability studies, Social exclusion, Social model, Discrimination.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı, hayatının her döneminde bana okumanın en önemli değerlerden biri olduğunu ve okudukça daha fazla erdem sahibi olunacağını anlatan sevgili merhum babam İsmet Özdemir'e ithaf etmek istiyorum. Bana okuma tutkusu kazandırdığı için kendisine minnet ve teşekkür borçluyum. Tez danışmanlığımı kabul eden ve tezin yazımının her aşamasında samimi desteklerini sunan sevgili hocam Prof. Dr. Nejdet Atabek'in tez öğrencisi olmak, benim için bir onur kaynağı olmuştur. Bu kabul ve destek için teşekkürlerimi sunuyorum. Prof. Dr. Erdal Dağtaş'ın jürisinde olmakta, benim için farklı bir mutluluk kaynağı olmuştur. Yapıcı eleştiri ve destekleri için Prof. Dr. Erdal Dağtaş'a buradan teşekkür ediyorum. Tez jürisinde bulunan Prof. Dr. Ahmet Yalçın Kaya'ya da katkı ve yapıcı eleştirilerinden dolayı teşekkür etmek istiyorum. Çalışmanın çatısını oluştururken fikirlerini paylaştığı için Prof. Dr. Ömer Özer'e de ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Yüksek lisans öğrenimime başladığım ilk dönemde, popüler kültür anlatılarıyla sahip olmaktan mutluluk duyduğum bakış açısına önemli etkileri olan sevgili hocam Prof. Dr. Banu Dağtaş'a da teşekkür ediyorum. Haber Sosyolojisi dersini aldığım hocam Prof. Dr. İncilay Cangöz'e de bu bakışı kazanmamdaki etkisinden dolayı ayrıca teşekkür ediyorum. Bu derslerle, hayata bakışı değişen yüzlerce öğrencilerinden biriyim ben de. Ayrıca, Genç Engelliler Spor Kulübü başkanı ve eski milli sporcu Celâl Karadoğan ile Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği başkanı Süleyman Akbulut'a verdikleri fikirlerden dolayı burada teşekkür ediyorum. Bunun yanında her fırsatta iş yükümü hafifletmek için elinden geleni yaparak tez çalışmamı yürütebilmem için bana zaman yaratan iş arkadaşım Mevlüt Özdemir'e de teşekkür ediyorum. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanı Tamer Bahçıvan'a da tezin teslim aşamasındaki yardımlarından dolayı teşekkür ediyorum. Son olarak, fakültemizin bana yabancı olan yeni binasında yıllar sonra ürkekçe dolaşırken samimiyet ve yardımseverliklerini esirgemeyen Bilgen Kurt, Ozan Yıldırım ve Çağdaş Ceyhan'a da teşekkürlerimi sunuyorum.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu beyan benim akl. özgür bir çalışma olduğumu, çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamı Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel etik ve etik programı"yla taranmış ve hiçbir şekilde "intihal içermediğimi" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumu tespit ettiğim durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Emel ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HABER VE SÖYLEM.....	8
1.1. Haber, Habercilik ve Haber Üretimi.....	8
1.1.1. Haber kavramı.....	8
1.1.2. Haber değerleri.....	10
1.1.3. Haber ve haberciliğin tarihsel gelişimi.....	14
1.1.4. Türkiye’de medya sektörünün dönüşümü.....	23
1.1.5. Habercilik ve haber üretim süreci.....	26
1.2. Habere İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar.....	28
1.2.1. Liberal çoğulcu yaklaşımda haber.....	28
1.2.2. Eleştirel yaklaşımların habere bakışı.....	31
1.2.3. Eleştirel medya çalışmalarında haber ideoloji ilişkisi.....	34
1.3. Haberde Ayrımcı Söylem.....	38
1.3.1. Ayrımcılık ve ötekileştirme.....	43
1.3.2. Engellilere yönelik ayrımcılık.....	45
1.3.3. Ayrımcılık ve ötekileştirmenin haber söylemindeki görünümleri.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEZAVANTAJLI GRUPLAR VE HABER.....	50
2.1. Sosyal Dışlanma.....	50
2.1.1. Sosyal dışlanmış gruplar içerisinde engelliler.....	53
2.2. Engelliliği Açıklayan Farklı Yaklaşımlar.....	57
2.3. Dezavantajlılara İlişkin Haber Söylemi.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HABER VE KÖŞE YAZILARININ İÇERİK VE SÖYLEM ANALİZLERİ.....	75
3.1. Literatürdeki Benzer Çalışmaların Değerlendirilmesi.....	75
3.2. Çalışmanın Yöntemi.....	77
3.3. İçerik Analizi Uygulaması Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorum.....	87
3.3.1. Haberler.....	87
3.3.2. Köşe yazıları.....	104
3.4. Çalışmanın Nitel Bulguları ve Yorumları.....	112
3.4.1. Haberlerin makro analizi.....	113
3.4.2. Haberlerin mikro analizi.....	157
SONUÇ.....	177
KAYNAKÇA.....	188
ÖZGEÇMİŞ.....	

TABLÖLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1. Engellilere ilişkin haberlerin sayısal dağılımı.....	88
Tablo 3.2. Engellilere ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfaların sayısal dağılımı.....	89
Tablo 3.3. Engellilere ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfaların gazetelere göre sayısal dağılımı.....	90
Tablo 3.4. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının sayısal dağılımı.....	92
Tablo 3.5. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının gazetelere göre sayısal dağılımı.....	93
Tablo 3.6. Engellilere ilişkin haberlerin kapladığı alanın gazetelere göre sayısal dağılımı.....	95
Tablo 3.7. Engellilere ilişkin haberlerin konularına göre sayısal dağılımları.....	96
Tablo 3.8. Engellilere ilişkin haberlerin konularının gazetelere göre sayısal dağılımı.....	97
Tablo 3.9. Engellilerle ilgili haberlerde hitap şekillerinin sayısal dağılımı.....	100
Tablo 3.10. Engellilere hitap biçimlerinin gazetelere göre sayısal dağılımı.....	101
Tablo 3.11. Engellilere ilişkin köşe yazılarının sayısal dağılımı.....	104
Tablo 3.12. Engellilere ilişkin köşe yazılarının yayınlandığı sayfaların sayısal dağılımı.....	105
Tablo 3.13. Engellilere ilişkin köşe yazılarının sayfa konumlarının sayısal Dağılımı.....	107
Tablo 3.14. Engellilere ilişkin köşe yazılarının kapladığı alanın gazetelere göre sayısal dağılımı.....	109
Tablo 3.15. Engellilere ilişkin köşe yazılarının konularına göre sayısal Dağılımı.....	110
Tablo 3.16. Engellilerle ilgili köşe yazılarında hitap şekillerinin sayısal Dağılımı.....	111

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 3.1. Engellilere ilişkin haberlerin oranı.....	88
Şekil 3.2. Engellilere ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfalara göre oranları.....	89
Şekil 3.3. Engellilere ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfaların gazetelere göre oranları.....	90
Şekil 3.4. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının oranları.....	92
Şekil 3.5. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının gazetelere göre oranları.....	93
Şekil 3.6. Engellilere ilişkin haberlerin kapladığı alanın gazetelere göre oranları.....	95
Şekil 3.7. Engellilere ilişkin haberlerin konularına göre oranları.....	96
Şekil 3.8. Engellilerle ilgili haberlerde hitap şekillerinin oranları.....	100
Şekil 3.9. Engellilere ilişkin köşe yazılarının oranları.....	104
Şekil 3.10. Engellilere ilişkin köşe yazılarının yayınlandığı sayfaların oranları.....	105
Şekil 3.11. Engellilere ilişkin köşe yazılarının sayfa konumlarının oranları.....	107
Şekil 3.12. Engellilere ilişkin köşe yazılarının kapladığı alanın gazetelere göre oranları.....	109
Şekil 3.13. Engellilere ilişkin köşe yazılarının konularına göre oranları.....	110
Şekil 3.14. Engellilerle ilgili köşe yazılarında hitap şekillerinin oranları.....	111

GİRİŞ

Engele sahip insanlar haber ve diğer birçok medya metnine belli bazı temalar etrafında konu edilmektedir. Bu temalar genellikle, engele sahip insanlar hakkında toplumdaki yaygın inanç, değer ve kalıp yargıları yineler niteliktedir. Bu bağlamda, örneklem olarak seçilmiş gazetelerin engellilik olgusu ve engele sahip insanlara ilişkin yaklaşımının ortaya çıkarılması, çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Engellilik terimi yaygın şekliyle, açık şekilde bazı şeyleri yapma yeteneğinden mahrum olma ya da “yapabilememe” anlamında kullanılmaktadır. Bu terim, bozukluğu olan insanların, engellenmişliklerinin anormal zihinsel ya da bedensel eksiklik veya yetersizliklerinden kaynaklandığına ve bu yüzden normal etkinliklere katılamamalarına gönderme yapmaktadır. Engelli çalışmaları ise, engele sahip insanların etkinliklere katılamamasının, engelsiz çoğunluk tarafından oluşturulmuş bariyerlerin sonucu olduğuna vurgu yapmaktadır. Buna göre; fiziksel, davranışsal ve sosyal bariyerler, engele sahip insanların sosyal etkinliklere katılımını kısıtlamaya zorlamaktadır. Sosyal olarak inşa edilmiş bu bariyerler ayrıca, engele sahip insanları sosyal katılımdan zorunlu olarak dışlamakta ve bunaltma şeklinde işlev görmektedir (Thomas, 2002, s. 38).

Engellilik, tıbbi yaklaşıma göre, çeşitli sebeplerle insanların biyolojik durumlarındaki bozukluklara bağlı olarak ortaya çıkan fonksiyon kayıpları olarak tanımlanmaktadır. Engelli kişileri yaygın bir şekilde profesyonel yardıma ve bakıma ihtiyacı olan kişiler olarak gören bu yaklaşımda engelli kimliği, toplum tarafından kabul edilmiş yetersizlikler düşüncesi üzerine kurulur. Bu anlamda yetersizlikler düşüncesi, engelliliğin tanımlanmasında kalıp yargılar şeklinde kendini göstermektedir. Türkiye’de de engelli kimliğinin tanımlanmasında bazı kalıp yargılar kullanılmaktadır. Bunların en sık kullanılanları arasında, “gündelik yaşamlarını sürdürmekte güçlük çeken”, “yardıma muhtaç”, “kendi ihtiyacını göremeyen”, “sınırlı/kısıtlı insan” vb. sayılabilir (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF], 2015, s. 21). Bunun yanında acıma ve üzülmeye de engele sahip insanlarla karşılaşıldığında en sık hissedilen duygular arasında gösterilmektedir (UNICEF, 2015, s. 37).

Engelliliği açıklayan bir diğer yaklaşım olan sosyal model, engele sahip insanları bağımlı hale getiren yoksulluk, barınma yetersizliği, düşük istihdam oranları ve eğitim

eksikliği gibi etkenlerin biyolojik özelliklerden değil, engelli bireyleri tam bir sosyal katılımdan sistemik olarak dışlayan, toplumsal olarak inşa edilmiş bariyerlerden kaynaklandığını vurgulamaktadır (Thomas, 2002, s. 39-40; Prilleltensky, 2012 aktaran Meşe, 2014, s. 83). Model, engelli bireylerin biyolojik farklılıklarının yok sayılmasını önermemektedir. Sosyal ve fiziki yapıların inşasında farklılıkların göz ardı edilmesi ya da yok sayılması yoluyla bu inşanın “normalite”ye göre düzenlenmesinin, engelli bireyleri sosyal katılımdan ve erişimden dışlaması durumunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan, engelliliğe ilişkin kalıp yargıların açık ya da örtülü bir söylem olarak dolaşımda tutulması, bir taraftan bu kalıp yargıların yaygınlaşmasını sağlamakta, bu yaygınlaşma ise, engelli bireylerin sosyal katılımının önünde inşa edilmiş bariyerlerin fark edilmesini güçleştirmektedir.

Engeli sahip insanlar diğer birçok medya metnine konu olduğu gibi, haber metinlerine de konu olmaktadır. van Dijk, haberin gerçek dünyada meydana gelmiş olaylar, kişiler ya da şeyler hakkında en son ve yeni olan enformasyonu içerdiğini belirtir (aktaran Dursun, 2001, s. 123). Haber, dilsel pratikler ve sıklıkla fotoğraf görüntülerinden oluşur ve kurgusal bir metin olma özelliği taşır. Bu metin, hakkında enformasyon verdiği kişi, olay ya da şeylerin belirli konum ve koşullar altındaki temsiline ilişkindir. Hall (1997, s. 15), dil yoluyla temsile ilişkin yansıtıcı yaklaşım; amaçlı yaklaşım ve inşacı yaklaşım olmak üzere üç yaklaşım türünden bahsetmektedir. Medyanın “ayna rolü” yansıtıcı yaklaşımın iletişim çalışmalarındaki karşılığı olarak düşünülebilir. Medya temsilleri, özellikle haber gibi kaynağını gerçekten alan metinler, gerçekliği herhangi bir çarpıtma, bozma veya yönlendirme gibi bir değişikliğe uğratmaksızın, bir cam saydamlığında, şeffaf ve tarafsız şekilde medyadan yansıttıkları iddiasını taşırlar (Hall, 2005a, s. 84; Gökalp, Ergül ve Cangöz, 2010, s. 155-156). Oysa medyanın ürettiği haber metinleri diğer tüm kurgusal metinler gibi bir söylemdir. Haber, kurgusal metin özelliği taşıdığından gerçekliği de öyküler üreterek anlamlı kılmaktadır (Uçak, 2014, s. 73). Bu ise dil ve görsel anlatım yoluyla üretilen haber metinlerinde anlamın ve gerçeğin inşasına olanak vermektedir. Haber metinleri, gerçeklikle ilgili görünümlere ilişkindir. Dolayısıyla,, gerçeğin enformasyon haline getirilmiş bilgisini içerirler. Gerçeğe ilişkin bir temsil olarak haberin gerçeklikle arasında bir farkın bulunması kaçınılmazdır (Dursun, 2004, s. 38-39).

Haber söylemi, haber metninin üretildiği tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal biçimlenme içerisinde oluşan, ekonomik güç ve iktidar ilişkileri

(İnal, 1996, s. 96) ile egemen söylemler haber metinlerine yansır. Nesnellik, tarafsızlık gibi profesyonel gazetecilik kodları içerisinde üretilen haber metinleri, ele aldığı konu hakkında egemen söylemleri yeniden üreten ideolojik birer temsil ve inşa kategorileridir (Dursun, 2001, s. 124).

Haber metinlerine konu edinilen dünya halleri, toplumsal bir bağlama oturtularak sosyal ve kültürel bir kimlik kazanır (Gökalp, Ergül ve Cangöz, 2010, s. 156). Bu, medyada dil ve görüntü aracılığıyla gerçeğin yeniden yapılandırılması, belirli bir tarzda yeniden kurulması işidir. Bu yolla medyada gerçeklik dilsel ve görüntüsel pratikler aracılığıyla kurulur ve bu pratikler gerçeğin seçilmiş tanımlarını temsil eder (Hall, 2005b, s. 84).

Haber metinleri, hem tematik hem biçimsel özelliklerinin belirlenmesinde, medya profesyonellerinin bir seçme ve dışlama işlemine tabidirler. (Murdock, 1977'den aktaran Adaklı, 2006, s. 72). Bundan dolayı, haber metinlerinin medya profesyonellerinin öznelliklerinden ve medya örgütlerinin kurumsal politikalarından geçerek gerçeği yeniden inşa etmesi ve tanımlaması kaçınılmazdır. Bu noktada, medyanın ekonomi politiği içerisinde oluşan kârlılık kaygısının (İnal, 1996, s. 96), engele sahip insanların haber metinlerinde ele alınma bağlamının belirleyicilerinden olduğu da söylenebilir. Kârlılık, haberin takip edilme oranının yüksekliğiyle paraleldir. Diğer bir ifadeyle, en çok izlenen ya da okunan haber, en kârlı haber olmaktadır. Haber metninin hazırlanma aşamasında, metnin takip edilirliliğini arttırmak, dolayısıyla, haberi daha kârlı hale getirmek adına, normalleştirme, kişiselleştirme ve dramatize etme süreçleri haber metinlerine yerleştirilir. Bunların yanında, merhamet, trajedi, mizah unsurlarının haber söyleminde gündelik yaşamda olduğundan daha yoğun verilmesiyle haberin takip edilme oranı arttırılır (Bennett, 2000, s. 82-147'den aktaran Erol, 2014, s. 39).

Diğer tüm popüler medya metinlerinde olduğu gibi haber metinlerinde de engelsiz insanların iyiliklerini ve hassasiyetlerini açığa çıkarmak adına, engelliliğe sahip insanlar drama unsuru olarak metne yerleştirilir. Bu yapılırken, metin içerisinde engellilik belirgin bir unsur olarak ele alınır. Metin içerisinde sürekli tekrarlandığı şekliyle, engele sahip insanların iyi halleri, diğerlerinin yardımseverliği ve merhametiyle ilişkilendirilir (Barnes, 1992, s. 3-4).

Engelle sahip insanlar, haber metinlerine, engelsiz olanlardan daha sıklıkla başarılarıyla konu olurlar. Engelle sahip insanlar, televizyon ve radyo haber

metinlerinde istisnasız şekilde duygusal bir ses tonuyla, yazılı metinlerde ise çeşitli vurgular ya da fotoğraflar yoluyla, engelsiz olanlardan ayrıştırılır. Engelli insanlar, “kurban” ya da “talihsiz” olmalarına rağmen, “cesaret” ve “gözüpeklik”leriyle, başarı elde etmiş kişiler olarak dramatik bir unsur haline getirilir (Barnes, 1992, s. 4). Bu yolla engellilik durumu yalnızca biyolojik bir kategoriye indirgenerek kişiselleştirilir ve engellilikle ilgili hâkim kalıp yargılar ve sosyal olarak inşa edilmiş bariyerler haber metinlerinde göz ardı edilir.

Engelle sahip insanların haber metinlerine bir diğer konu olma biçimleri de şiddetin nesnesi olduklarında gerçekleşmektedir (Barnes, 1992, s. 7). “Acınacak halde olan kısıtlının” şiddete maruz kalması, haberin takip edilirliliğini arttıran bir diğer dramatizasyon kategorisi olarak görülmektedir. Zaten “kısıtlı” olanın bunun yanı sıra şiddet görmesi, “acınacak halini daha da acınacak hale getirerek” habere daha fazla dramatiklik unsuru katmaktadır. Bu yolla haberin takip edilirliliği, dolayısıyla, da kârlılığı arttırılmaktadır.

Engelle sahip insanlar, haber metinlerine konu olan diğer birçok olay ya da kişi gibi, medya örgütlerinin ekonomi politik yapısı ve profesyonel haber üretim süreçlerinden bağımsız düşünülemez. Çalışma, bu çerçevede seçilen gazetelerde engelle sahip insanlara ve engellilik olgusuna nasıl yer verildiğini ele almaktadır.

Engelliliğe ilişkin yaklaşımlar arasında, tıbbi yaklaşım ve sosyal model öne çıkmaktadır. Tıbbi yaklaşım, engelliliğin, biyolojik bozukluklara bağlı olarak ortaya çıkan yetersizliklerden kaynaklandığı fikrine dayanırken, sosyal model, engelle sahip insanları sosyal katılımdan dışlayanın, inşa edilen toplumsal yapı olduğuna vurgu yapmaktadır (Meşe, 2014, s. 87). Basında yer alan haber metinleri, gerçeklik iddiası taşıyan birer temsil kategorileridir. Bu bakımdan haber metinlerinin kurgusal bir gerçeklik inşa ettikleri söylenebilir. Bu inşa sürecinde, medyanın sahiplik yapısı, yayın politikası, medya profesyonellerinin haber ve dil seçimleri, profesyonel haber dili, kârlılık kaygısı gibi birçok unsur belirleyici olmaktadır. Engellilik ve engelle sahip insanlar, çeşitli biçimlerde haberin konusu olabilmektedir. Bu çerçevede, haber metinlerine konu olan engellilik figürlerinin, söz konusu inşa sürecine ilişkin gerçekliğin kurgusal birer temsilleri olduğu söylenebilir.

Bu çalışma, engelle sahip insanları ve engellilik olgusunu, engelli çalışmaları ve eleştirel söylem çalışmaları çerçevesinde ele almaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın

problemini, seçilen gazetelerin haber ve köşe yazılarında, engele sahip insanlara ve engellilik olgusuna nasıl yer verdiklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Engеле sahip insanlar ve engellilik olgusuna dair toplumda kabul görmüş birtakım hâkim fikirler vardır. Bu fikirler söylem olarak dolaşımda tutulmakta ve bu dolaşım da fikirlerin dolayım lanarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bunun sağlanmasında, haber metinleri ve köşe yazıları önemli bir role sahiptir. “Tüm diğer basılı metinler arasında, en yaygın olanı, kitle medyasının ürettiği basılı metinlerdir. Televizyonun sözlü ve görsel söylemlerinin yanı sıra gazete metinleri kamusal iletişimde önemli bir yere sahiptir” (van Dijk, 2005, s. 349). Meydana gelen olayların çoğu hakkındaki fikir edinimi, milyonlarca kişi tarafından aynı anda okunan veya izlenen basın ve televizyondaki haber metinlerine dayanır. Bundan dolayı haber söyleminin fikir oluşturma anlamında iktidar potansiyeli önemli bir konuma sahip olup, haber raporlarının şemalarının, başlıklarının, üslubunun ve fotoğraflarının yakından incelenmesi, yaygın kanaat ve hâkim fikirlerin ediniminin anlaşılması açısından hayati bir öneme sahiptir (van Dijk, 2005, s. 353). Bu çerçevede çalışmada, engele sahip insanlara ilişkin haber metinleri ve köşe yazıları üzerinden seçilen gazetelerin yaklaşımlarının açığa çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri incelenmiştir. Bu gazetelerde yer alan engele sahip insanlar ve engellilik olgusu hakkındaki haber ve köşe yazılarında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Çalışmada kapsamındaki gazetelerde yer alan haber ve köşe yazılarının sayısal dağılımı nedir?
2. Bu haber ve köşe yazıları hangi sayfalarda, sayfaların hangi bölümlerinde ve ne büyüklükte yer almıştır?
3. Engele sahip insanlar ve engellilik olgusu hakkında, gazetelerde yer alan haber ve köşe yazılarında öne çıkan temalar nelerdir?
4. Haber ve köşe yazılarında yinelenen temalar nasıl bir ideoloji üretmektedir? Ve engele sahip insanlar hakkında toplumda yer alan hâkim yargıları yinelemekte midir?

Engeler sahip insanların ve engellilik olgusunun haber metinlerindeki temsillerine yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların Amerika,

Avustralya ve Britanya’da yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışmanın gerçekleştirildiği tarih itibariyle, Türkiye’deki çalışmalarda, engele sahip insanları ve engellilik olgusunu medya çerçevesinde değerlendiren az sayıda araştırmaya rastlanmıştır.¹ Literatürde, engele sahip insanların ve engellilik olgusunun haber metin ve köşe yazılarında nasıl temsil edildiğini eleştirel söylem çalışmaları kapsamında ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışma, literatüre yapacağı katkı bakımından önemlidir. Ayrıca, bu araştırma, incelenen gazetelerin karşılaştırılması ve konuya dair söylem farklılıklarının ortaya çıkarılması bakımından da önemlidir. Çalışma, engele sahip insanlara ve engellilik olgusuna basında nasıl yer verildiğinin açığa çıkarılması yoluyla, nasıl yer verilmesi gerektiğine yönelik potansiyel bir tartışma açması bakımından da önemlidir. Söylem içerisinde, anlamın ve gerçeğin ideolojik inşası, tamamlanmış bir kategori olmaktan ziyade bir süreci işaret etmektedir. Bu durum aynı zamanda, söylem içerisinde yinelenerek oluşturulmuş engellilik figürlerine ilişkin kalıp yargıların değiştirilebilir niteliğini de göstermektedir. Bu bakımdan çalışma, basında engellilik olgusuna ilişkin olumsuz kalıp yargıların dönüştürülmesine yönelik potansiyel taşıması bakımından da önemlidir.

Englele sahip insanları, sadece biyolojik farklarına indirgemeyip, bu insanların kısıtlılıklarının sosyal bir mesele olduğu yaklaşımı, bu çalışmanın eleştirel kuramsal temelini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamındaki gazetelerde, engelele sahip insanlar ve engellilik olgusu hakkında yer alan haberlere nicel ve nitel analiz; köşe yazılarına ise sadece nicel analiz uygulanmış, metinlerin içerikleri bu çerçevede irdelenmiştir.

Çalışmanın ana evrenini, Türkiye’de günlük yayınlanan, farklı sahiplik yapılarına ve ideolojilere sahip gazeteler oluşturmaktadır. Ana evreni temsilen farklı ideolojilere sahip gazetelerin seçilmesine özen gösterilmiş olup, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri örnek araştırma grubu olarak alınmıştır. Birgün gazetesi sosyalist solu, Cumhuriyet gazetesi merkez solu, Hürriyet gazetesi merkez sağ, Yeni Şafak gazetesi ise muhafazakâr sağ basını temsilen seçilmiştir. Ayrıca, bu gazetelerin farklı sahiplik yapıları vardır. Birgün gazetesi, Birgün Yayıncılık ve İletişim Ticaret AŞ’ye, Cumhuriyet gazetesi, Cumhuriyet Vakfı’na, Hürriyet Gazetesi Demirören Holding’e, Yeni Şafak gazetesi ise Albayrak Holding’e aittir.²

¹ Bu çalışmaların bazıları şunlardır: Şenay Bilik Yıldırım tarafından hazırlanmış “Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi, Başbakanlık Özürlüler İdaresi tarafından gerçekleştirilmiş, “Basında Özürlülük” başlığını taşıyan çalışmadır.

² <http://www.gazeteler.org/birgun-gazetesi-hakkinda> (Erişim Tarihi: 22.10.2018).

Çalışmada nicel ve nitel yöntemler birlikte kullanılmıştır. İncelenen haber ve köşe yazıları hakkındaki sayısal veriler, içerik analizi tekniği kullanılarak ortaya çıkarılmıştır. Bunun yanında içerik analizi yoluyla, en sık rastlanan konulara göre temalar ortaya çıkarılmıştır. Nitel analiz aşamasında ise, eleştirel söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Bu teknik aracılığıyla, her bir temadan seçilen haber ve köşe yazılarından nitel bulgular elde edilmiştir.

Çalışma, 1 Ocak 2005 ile 31.12.2005 tarihlerini kapsayacak şekilde, bir yıllık süre ile sınırlandırılmıştır. Tez çalışma süresi ile sınırlı olan bu çalışmada, bir yıldan uzun süreyi kapsayacak gazete içerikleri zaman ve emek açısından olanaklı görülmemiştir. Araştırmaya konu olan tarih aralığının belirlenmesinde 1 Temmuz 2005 yılında engele sahip insanların hak ve koşullarını düzenleyici nitelikte olan Özürlüler Kanunu'nun kapsamının genişletilmesi belirleyici olmuştur. Bu süre içerisinde engele sahip insanlar sıklıkla medyada gündem konusu olmuştur. Ayrıca, çalışma farklı sahiplik yapıları ve yayın politikalarına sahip Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer alan haber ve köşe yazılarıyla sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HABER VE SÖYLEM

Çalışmanın bu bölümü, haber ve haber söylemine ilişkin kavramsal bir çerçeve oluşturma amacını taşımaktadır. Haber, habercilik ve haber üretimi, habere ilişkin kuramsal yaklaşımlar ve haberde söylem olarak üç alt bölümde oluşturulan kavramsal çerçevede öncelikle haber kavramına değinilmiştir. Haber kavramını takiben haber değerleri irdelenmiştir. Ardından haber ve haberciliğin tarihsel gelişim evreleri açıklanmıştır. 1980 sonrası medyanın teknolojik ve neo-liberal dönüşümünün Türkiye’ye nasıl yansıdığının özetlenmesini takiben habere ilişkin kuramsal yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Medyada iki temel yaklaşım olan liberal-çoğulcu ve eleştirel yaklaşımların haber anlayışları açıklanmıştır. Yine bu bölümde eleştirel medya çalışmalarında haber ve ideoloji ilişkisine değinilmiştir. Haberde söylem bölümünde; haber söylemi, ayrımcılık ve ötekileştirme, engele sahip insanların maruz bırakıldığı ayrımcılık ve bunların haberde görünümleri tartışılmıştır.

1.1. Haber, Habercilik ve Haber Üretimi

1.1.1. Haber kavramı

Gazetecilik mesleği ve haber kavramına yönelik tanımlamalar çeşitlilik göstermektedir. Gazetelerin zaman içerisinde geçirdiği değişimlere paralel olarak, gazetecilik mesleğinde ve haberin nitelik ve özelliklerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Gazetecilik ve haber kavramlarına ilişkin tanımlama çeşitliliğindeki zenginliğin, gazetelerin geçirdiği tarihsel değişimler dolayısıyla, gazetecilik ve haberin, dönemin toplumsal koşullarına göre aldıkları niteliklerden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Haber kavramını tanımlamaya yönelik ilk çabalar 19. yüzyılın sonlarında gazetecilik eğitim programlarının açıldığı Amerika Birleşik Devletleri’nde başlamıştır. Eğitim amaçlı yapılan bu haber tanımlamalarını izleyen dönemlerde, dönemin koşullarına ve gazeteciliğin gereklerine uygun olarak birçok haber tanımlaması yapılmıştır. Günümüzde genellikle haberin niteliklerini değerlendiren ve haberin içerisinde yer alan temel öğeleri açıklayan haber tanımları yapılmaktadır (Tokgöz, 2010, s. 212).

Haberin 17. yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa’da süreli bir biçime dönüştüğünü belirten Girgin (2008, s. 107-108), haberi bazı bilgilerin toplanması, derlenmesi ve belli bir bedel karşılığı pazarlanmak üzere yayınlanması olarak tanımlamıştır. Yazara göre bedel ödenecek kadar talebi olan haberin, sıradan olmayan, ilgi çekici olayların bilgisini içermesi gerekmektedir. Haberin işlevi ise, bireyleri kişisel, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde, toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamdaki gelişmelerden bilgi sahibi kılmaktır.

Haberin yayınlanmış olma özelliğine vurgu yapan Arsan, olayın habere dönüşmesi için bir haberci yayın kuruluşu tarafından yayınlanmış olması gerektiğini belirtmektedir. Farklı bir ifade ile haber, daha önce bilmediğimiz, yeni, ilginç bir olayın medyada yayınlanmış halidir. Bunun yanında hangi olayın habere dönüşeceğine, hangisinin dönüşmeyeceğine, başka bir ifadeyle, yayınlanıp yayınlanmayacağına editöryal süreçte karar verilmektedir. Bu bakımdan haber, bir seçme ve dışlama sürecinin ürünüdür (Arsan, 2005, s.137).

Eryılmaz (2005, s.153-154) insanın bilme, haberdar olma isteğini önemli bir gereksinim olarak görmektedir. Haber ise, hayatımız hakkında özgürce ve doğru karar alabilmek için çevremizde, kentimizde, ülkemizde ve dünyamızda neler olup bittiğini bilmemizi sağlayarak haberdar olma gereksinimini karşılamaktadır. Arsan gibi Eryılmaz’da habere konu olan olayın yayınlanmış halini haber olarak tanımlamaktadır. Yazara göre, en yeni ve taze bilginin okur, dinleyici ve izleyiciye ulaştırılması haberdardır. Olayın meydana gelmesi değil, olayla ilgili enformasyonun aktarılması, duyurulması haberdardır.

Birçok haber tanımlamasının, haberin bazı yönlerini vurguladığını fakat bütün yönlerini kapsamadığını belirten Tokgöz (2010, s. 213) ise haberi, herhangi bir zamandaki olay, fikir ya da sorunun özeti olarak tanımlamaktadır. Olay, fikir ya da sorunlar, hikâye edilerek veya özetlenerek haber yapılır. Günümüz gazeteciliğinde özetleme ve hikâye etme, sözlü, yazılı ya da görsel olarak yapılabilir. Bu işlem esnasında üzerinde önemle durulması gereken husus, haber yapılırken olay, fikir ya da sorunun esas çerçevesi içerisine oturtulup kurgulanmasıdır. Kurgulanma sırasında ise, olgular arasında bağlantı kurulurken, haber ve gerçek arasındaki ilişkinin göz önünde tutulması gerekmektedir.

Haberin bir iletişim olgusu olduğunu belirten Gürcan (2012, s. 47) haberi, bir olayla ilgili olarak zamanında verilen, toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren ve

etkileyen, anlaşılır bir dille anlatılan bir yazı olarak tanımlamaktadır. Yazara göre, habere konu olacak olayın, yenilik, yakınlık, heyecan vericilik, alışılmadıklık, beklenmediklik, hayret vericilik, önemlilik, ciddilik ve ilginçlik gibi haber değeri unsurlarından bir veya birkaçına sahip olması beklenmektedir.

Metinlere odaklanan eleştirel yaklaşımlar haberi, dış gerçekliğin profesyonel haber üretim sürecinden geçirilerek yeniden inşa edildiği bir süreç olarak görmektedir. Eleştirel yaklaşımda haber, çoğunlukla egemen söylem ve ideoloji ile ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu çerçevede van Dijk haberi bir tür olarak değil, bir söylem olarak ele almaktadır. Haberin söylemini toplumda varolan başat söylemlerin bir ürünü olarak görür. Hall ise, başat ideoloji ve söylemlerin haber metni içinde yeniden kurulduğunu öne çıkarmaktadır. Her ikisinde de vurgulanan, haberin söyleminin egemen söylem ve ideolojiden, farklı bir ifade ile iktidar sahibi kişi ve kurumların söylemlerinden bağımsız olmadığıdır (İnal, 1996, s. 97).

Dursun (2005, s. 74) ise, haberin gerisindeki gerçeğin, habercilik pratikleri yoluyla yakalanıp yakalanamayacağını tartışmaya açarak, haberi toplumun kendisiyle bir tür ilişkiye geçmesine olanak sağlayan ve böylece topluma kendisinin ne olduğu bilgisini kazandıran bir içerik olarak tanımlamaktadır.

1.1.2. Haber değerleri

Haber tanımları çeşitlilik gösterse de, bir olay veya söylemin haber olabilmesi için taşınması gereken nitelikler üzerinde geniş bir uzlaşa söz konusudur. Bu nitelikler, haber değeri unsurları olarak bilinmektedir. Herhangi bir olayın insanlara aktarılması için içermesi gereken özellikler haber değeri unsurlarını oluşturmaktadır. Haber değeri, haberciliğin editoryal sürecinde olay ya da söylemlerin seçimi, biçimlendirilmesi ve yayınlanması sırasında kullanılan profesyonel kodlardır. Haber değeri, endüstrileşmiş medya kuruluşlarının, haber üretim sürecinde kullandıkları formattır (Girgin, 2008, s. 112; Mutlu, 1994, s. 85).

Haber değerlerinin tümünün ya da bir kısmının haber yapılırken kullanılması, haberciliğin temel ilkelerine uyulup uyulmadığının göstergesidir. Tokgöz (2010, s. 222), haberde bulunması gerekli özellikler olan haber değerlerini, zamanlılık, yakınlık, önemlilik, sonuç ve ilgi çekicilik olarak beş ana kümede toplamının mümkün olduğunu belirtmiştir. Bazı yazarlar, bunlara ek olarak başka haber değerlerinin olduğunu vurgulamışlardır. Bunlar arasında, anlaşmazlık, kuşku, gariplik, duygulara yönelme,

yenilik, tazelik, en geç olması gibi değerler yer almaktadır. Gürcan (2012, s. 49-51) ise haber değerlerini, zamanlılık, güncellik, yakınlık, önemlilik, ilgi düzeyi, ilginçlik, nadirlik, heyecanlılık ve orijinallik/gariplik olarak dokuz başlık altında toplamıştır.

Günümüzde habere konu olan olay, çok hızlı şekilde habere dönüştürülüp yayınlanmaktadır. Zamanında verilmeyen haber, güncelliğini anında kaybetmektedir. İlk haber değeri ilkesi olan zamanlılık, haberin son olayları ve gelişmeleri içermesi anlamına gelmektedir. Yenilik, anılık ve geçerlilik, habere zamanlılık değerini kazandıran unsurlardır. Haberin yeniliği, habere konu olan olayın yeni olmasının yanında, yeni olarak bildirilmesini işaret etmektedir. Geçmişte yaşanmış bir olayın yeni ortaya çıkması ve habere dönüşmesi yeniliğe örnek oluşturabilir. Anılık; haberin ani oluşunu, yeni oluşunu ifade etmektedir. Geçerlilik ise, haberde konu olan unsurların sonuçlarının etkisinin devam edip etmediğiyle ilgilidir. Haber konusu olayın sonuçları toplum üzerinde hâlâ geçerli bir etkiye sahipse, o haberin geçerli bir haber olduğu söylenebilir (Gürcan 2012, s. 49).

Çaplı (2002, s. 63-65), medya kuruluşları arasında haberi ilk yayınlayan olma konusunda yoğun bir rekabet olduğunu belirtmektedir. Haberin haber niteliği taşıması için olayın yeni gerçekleşmiş olması beklenmektedir. Habere konu olan olayın yeni olması ilkesi ise habercileri zaman baskısı altında haber üretmeye zorlamaktadır. Diğer gazete, radyo, televizyon ve farklı mecralardan daha önce haberin alınması ve yayınlanması gerekliliği, habercilere haberin üzerinde düşünmek, değerlendirme yapmak, haberin içerisinde yer alan bilgileri doğrulamak için çok az zaman bırakmaktadır. Yazar ayrıca,, haberciler üzerindeki zaman ve rekabet baskısının gittikçe daha fazla hissedildiğini belirtmektedir.

Haber üretiminin zaman baskısı altında yapılması, profesyonel haber üretim sürecinin rutinleşmesi ve sistematikleşmesini beraberinde getirmesinin yanında, haber yayıncısı kuruluşların farklı haber kaynaklarına yönelmesini sağlamaktadır. Ulusal ve uluslararası haber ajansları bu çerçevede, yayıncı kuruluşlara ucuz, paket haberler sağlayan haber kaynaklarıdır. Çalışmanın konusu olan engele sahip insanlara ilişkin haberler, yarattıkları “duygusal etkiler”³ bakımından her zaman belli bir okur kitleye

³ Acıma, yardım edilesi kişi, kötürüm olan, sahip olunabilecek en kötü duruma sahip olan, yakınlarına yük olan, engelsizlerin engele sahip olanlarla karşılaştıklarında en sık tecrübe ettikleri duygu, düşünce ve tutumlar arasındadır. Konuyla ilgili bazı çalışmalar şunlardır: a) Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (2015).Türkiye’de engeli olan çocuklara yönelik bilgi, tutum ve davranış raporu. b) Collin Barnes (1992). Disabling Imagery and the Media: An Exploration of the Principles for Media

sahip olan haberlerdir. Bu bakımdan, engele sahip insanların konu olduğu haberler, haber ajansları ve muhabirler tarafından sıkça üretilen paket haberler olup, haber yayıncısı kuruluşların bu kaynaklardan kolaylıkla edinebildikleri haberler olarak düşünülmektedir.

Güncellik haber değeri, haberin yayınladığı dönemdeki yaşam koşulları ve toplumsal beğenilerle ilgili bulunmasıdır. Güncel toplumsal beğenilere hitap eden olaylar, diğerlerine oranla daha fazla haber değeri taşır. Yeni gerçekleşmiş, rutin ya da kendiliğinden meydana gelmiş olay veya söylemler güncel haberler olarak değerlendirilir. Olay ya da söylem yeni gerçekleşmiş olmasa bile, yeni fark edilmiş ve yeni ortaya çıkarılmış ya da sonuçları yeni bir gelişmeye yol açmışsa, güncellik değeri kazanır. Farklı bir ifade ile unutulmuş, ihmal görmüş bir bilgi gün yüzüne çıkarılmışsa, o bilgi güncellik kazanmıştır (Gürcan, 2012, s. 50).

Yakınlık, habere konu olan olayın nerede meydana geldiği ile ilgilidir. İnsanlar yakın çevrelerinde olan olaylarla ilgilenir ve diğerlerine oranla bunlara karşı daha fazla merak duyarlar. Bir olayın coğrafi yakınlığı ne kadar fazla ise, okur ve izleyiciler için önem ve etkisi daha büyüktür. Yakınlık sadece coğrafi değil, duygusal anlamda da kullanılabilir. Almanya coğrafi olarak Türkiye'ye uzak, ama orada yaşayan Türkiye vatandaşları ile ilgili olaylar, duygusal olarak burada yaşayan insanların ilgisini çekebilir. Dini etkinliklerin haberleştirilmesi, o dine mensup insanların ilgisi çekerken, diğerlerinin ilgisini çekmeyebilir. Bu bakımdan din, ırk, dil, ait olunan sosyal gruplar gibi etkenlerin duygusal yakınlıkta önemli rol oynadığı düşünülmektedir (Eryılmaz, 2005, s.155).

Önemlilik, haberleştirilecek olan olayın, toplumun büyük kısmını etkileyip etkilemediği ile ilgilidir. Örneğin, bir ülkede devalüasyon gerçekleşmesi ilginç değil, önemli sayılır. Devlet, parlamento ve hükümet işlerine ilişkin haberler, toplumun duyarlık gösterdiği önemli konular olarak görülür. Ayrıca,, popüler ya da ünlü kişilerle ilgili haberlerin birçoğu da önemli sayılmaktadır. Haberin önemlilik değerini olayın ölçüsü ve sonucu etkilemektedir. Yasal bir değişiklik ülkede yaşayan birçok kişiyi etkilediğinden önemli görülür. Yaşanan bir afetın sonucunun insanlar açısından yıkıcı olması yine haberi önemli kılan unsurlardandır. Önemlilik, gazetelerde haberlerin

yayınlandığı sayfaları, sayfalardaki konumlarını, televizyonda yer alan haberlerin zamansal sıralanışını ve uzunluklarını etkilemektedir (Gürcan, 2012, s. 50).

İnsanların yaşamlarını etkileyen olaylar belli bir haber değeri taşımaktadır. Olaydan etkilenen kişi sayısı arttıkça olaya duyulan ilgi düzeyi artar ve olay daha fazla haber değeri taşır. Haberin etki alanı ya da ilgi düzeyi farklı bir haber değeri unsurudur (Yüksel, 2010, s.104).

İlginçlik, nadirlik, heyecan uyandırma, gariplik diğer haber değeri unsurları olarak sıralanabilir. Haber konusunun ilginçlik içermesi, habere olan ilgiyi arttırmaktadır. Yaralı bir yunus balığını kurtarıp iyileştiren bir balıkçıya dair haber, geniş bir okur kitlesi tarafından ilginç bulunabilir. Az rastlanan ya da nadir meydana gelen olaylar, diğerlerine göre daha ilgi çekicidir. Okyanus dibinde yüzlerce yıldır pasif durumdaki bir volkanın patlaması sonucu bir adanın oluşması az rastlanan bir durumdur. Bu durum nadirlik haber değerine örnek gösterilebilir. Haberin insanların sevinç, mutluluk, korku ve üzüntü gibi duygularına hitap etmesi heyecanlılık haber değerini oluşturmaktadır. Sevilen bir sanatçının verdiği konser heyecan yaratabilir. Dolayısıyla, haber değeri taşımaktadır. Habere konu olan olayın garip olması, haber değerini arttıran unsurlardan biridir ve okur ve izleyicilerin daha fazla dikkatini çekme potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca, orijinallik de haberin değerini arttıran unsurlardandır (Gürcan, 2012, s. 51).

Çalışma kapsamına dahil edilen Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılı içerisinde engele sahip insanlar hakkındaki haberlerin belli temalar etrafında toplandığı gözlemlenmiştir. Engele sahip insanlar, en sık oranda yardım kampanyası ve diğer etkinlik temalı haberlerle gündeme gelmişlerdir. Yardım kampanyaları çoğunlukla popüler şarkıcı, oyuncu gibi dönemin popüler kişilerince düzenlenmiştir. Toplumdaki engele sahip insanların yardıma muhtaç ve acınası kişiler olduklarına dair yaygın inancı yeniden üreten bu haberlerin, duygusal yakınlık haber değerini taşıdığı anlaşılmaktadır. Sevilen bir şarkıcının konser vermesi başlı başına yakınlık haber değerine sahipken, bunu “biyolojik farklılıklarından dolayı yardıma muhtaç engelliler” yararına yapıyor olması, duygusal yakınlığı pekiştirmektedir. Bunun yanında engele sahip insanların engelsizler tarafından üzülmünün konusu yapılması da, heyecanlılık haber değerini ortaya çıkaran bir unsurdur.

Engеле sahip insanların konu olduğu haberlerin diğer bir ana temasını yasal düzenlemeleri de kapsayan hak talepleri oluşturmaktadır. Türkiye’de engellilik oranının yaklaşık %12,3 (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2009, s. 5-6) olduğu göz önünde

tutulduğunda, bu haberlerin ilgililik haber değerini taşıdığı düşünülmektedir. Bu haberlerde Türkiye'nin önemli bir toplumsal grubunu oluşturan engelle sahip insanlarla ilgili bir hak düzenlemesinin sonucunun, çok fazla sayıda insanı etkileyeceği varsayılmıştır. Dolayısıyla,, bu haberlerin taşıdığı en önemli haber değerinin ilgililik olduğu görülmektedir.

Engelle sahip insanlar, dramatize edilen yaşam örgüleriyle de sıklıkla haber konusu edilmektedir. Dramatik yaşam öykülerinin insanlar üzerinde üzüme etkisi yarattığı varsayımına dayanan bu haberlerin heyecanlılık haber değeri taşıdığı düşünülmektedir.

Engellilerin olağanüstü gösterilen başarı hikâyelerini konu edinen haberler, genellikle engelsiz insanlar için sıradan olan uğraşların, engelle sahip insanlar tarafından gerçekleştirildiğinde olağanüstü bir iş olarak kurgulanmasına dayanmaktadır. Olağanüstü sunulan başarı temalı haberler, engelle sahip insanların engellenmişliklerinin toplumsal çerçevesini belirsizleştirerek, bunları biyolojik farklılığa indirgemektedir. Bisiklet tamiri yaparak geçimini sağlayan engelle sahip bir insan kolaylıkla haber konusu olabilirken, bu işi yapabilen bir engelsizin, haberin içerisinde farklı bir haber değeri unsuru yoksa haber konusu olması neredeyse imkânsızdır. Bu tür haberler, engelsiz okur kitle tarafından heyecanla karşılanıp, ilginç bulunmaktadır. Farklı bir ifade ile engelle sahip insanların uğraşlarının olağanüstü olarak kurgulanıp sunulduğu haberlerin heyecanlılık ve ilginçlik haber değerleri taşıdığı düşünülmektedir.

1.1.3. Haber ve haberciliğin tarihsel gelişimi

Basının ortaya çıkışından önce Avrupa'da dört tip kamusal iletişim ağının varlığı bilinmektedir. Katolik kilisesi tarafından papalığın ruhban sınıf ve siyasi seçkinlerle temasını sürdürmesi amacıyla kurulan iletişim ağı, bunlardan ilkidir. İkincisi, siyasi devlet otoriteleri ve prenslikler tarafından kurulmuş iletişim ağlarıdır; bunlar devletlerin kendi yönetimleri içerisindeki bölgelerde yönetimi desteklemek için propaganda yapma ve devletlerarası diplomatik ilişkilerin sürdürülmesini sağlama amaçlarını taşımaktadır. Üçüncü ağ tipi ticari etkinliklerin belli bir büyüklüğe ulaşması ile ilgilidir. Ticaret ve üretim arttıkça büyük ticari merkezler arasında yeni iletişim ağları oluşmaya başlamıştır. Son olarak, kasaba ve köylere tüccarlar, satıcılar, masal anlatıcıları gibi gezginler aracılığı ile de haberler taşınmaktadır. Bireyler sosyal

ortamlarda bu kişilerle kurdukları ilişkiler aracılığıyla, uzak yerlerde olup bitenler hakkında haber almışlardır (Thompson, 2011, s. 174).

Ancak,, kamusal kitle iletişim araçlarının oluşumu için bazı toplumsal önkoşulların oluşması gerekmiştir. 15. yüzyıla işaret eden bu dönemde, okuma görece yaygınlaşmış, belli bir okuryazar kitle ortaya çıkmıştır. Belirli bir teknoloji ve üretim gücüne ulaşılmış, kâğıt işlenebilir hale gelmiş, matbaa ve mürekkep bulunmuştur. Bunun yanında, paraya dayalı pazar ekonomisinde belirli bir gelişme düzeyine ulaşılmıştır. Ortaya çıkacak gazetelerin etkinliklerini sürdürebilmeleri için okur müşteri kitlesi yeterli sayıya ulaşmıştır. Ek olarak büyük Avrupa şehirleri arasında posta sistemleri işlemeye başlamıştır (Kaya, 2009, s. 35-36).

Matbaanın icadı ile aynı dönemde Avrupa’da yaşayanların ilgisini başka yerlere çekecek olaylar da eşzamanlı olarak gerçekleşmeye başlamıştır. Yeni Dünyaların keşfedilmesi, Osmanlı’nın Avrupa’daki ilerleyişi gibi gelişmeler, Avrupa’da bilgi ve haber gereksinimini arttırmıştır. Reform hareketleri ve bundan kaynaklanan savaşlar da büyüyen kent merkezlerinde haber beklentilerini canlı tutan farklı gelişmelerdir. Avrupa’nın egemen sınıfı aristokrasi ve yükselen sınıfı burjuvazi arasında okuryazarlığın artışı da kitlesel bir iletişimin oluşumuna zemin hazırlayan önemli bir kültürel gelişmedir (Kaya, 2009, s. 40-41).

Haberciliğin ilk örnekleri sayılabilecek haber mektuplarının kökleri 13. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Dönemin bankaları, haber mektupları aracılığı ile müşterilerine ticari bilgiler sunmuşlardır. Bunlar elyazması olarak sınırlı sayıda çoğaltılabilen metinlerdir ve ticari olaylar hakkında bilgiler içermektedir. Floransa’da Medici’ler, Augsburg’da Fugger’ler, Frankfurt’ta Rothchild’lar bu alanda 14. yüzyılda faaliyet gösteren bankacılar arasında sayılabilirler (Tokgöz, 2010, s. 55).

15. yüzyılın ortalarında matbaanın ortaya çıkışını takip eden dönemde, birçok basılı kitapçık, afiş ve ilan ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar, resmi otorite kararları, siyasi polemikler, savaşlar, doğal felaketler gibi bilgi ve olayların betimlemeleri ve devler, meteorlar, hayaletler gibi olağandışı ya da doğaüstü olgular hakkında heyecan uyandırıcı açıklamaların bir karışımından oluşmaktaydı. Binlerce adet basılan ve tellallar tarafından sokaklarda satılan broşür veya tek sayfalık bültenler, genellikle tek seferlik ya da düzensiz yayınlardı. Bunlar, güncel ve uzakta olmuş olaylar hakkında değerli bilgi kaynaklarıydı (Thompson, 2011, s. 175).

16. yüzyılın başlarında ise, Avrupa’da haberler sistematik bir biçimde yayılmaya başlamıştır. Ticaret merkezleri ile yakın ilişkisi olan haber akışı, Akdeniz’in ticaret merkezi olan Venedik’te ortaya çıkmış, Kuzey İtalya, Almanya ve Hollanda’ya yayılmıştır. Büyük merkezlere ulaşan ve belirli bir çevrede dağıtılan haberler, kısa sürede ticaret sınıfının daha çok kâr elde etmesinin vazgeçilmez araçları haline gelmiştir (Kaya, 2009, s. 40).

Sürelî haber ve bilgi yayınları 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanmıştır, ancak, düzenli olarak haftalık yayınlanan modern anlamda gazeteler 17. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Avrupa’nın önemli ticaret yolları üzerinde yer alan Köln, Frankfurt, Antwerp ve Berlin gibi şehirler gazete üretiminin ilk merkezleri haline gelmişlerdir. Koranto olarak adlandırılan gazetelerin ilk örnekleri sayılabilecek haftalık yayınlar, çoğunlukla kendi bölgelerindeki haberleri toplayan ve büyük şehirlere gönderen posta müdürleri tarafından desteklenmiştir. Toplanan bu haberler tek bir kişi tarafından bir araya getirilip, bilgi kaynağı hakkında tarih ve yer ayrıntılarıyla birlikte kısa paragraf dizileri halinde basılarak yayına hazırlanmıştır. Haftalık bilgiler farklı dillere çevrilerek, farklı şehir ve ülkelere de satılabilmektedir. 1620’lerden sonra ise, Amsterdam hızla genişleyen haber ticaretinin merkezi haline gelmiştir. İlk İngilizce korantolar muhtemelen Hollanda’da basılmış ve Londra’ya ihraç edilmiştir (Thompson, 2011, s. 176).

Sürelî yayınların artışıyla birlikte, önceleri sadece ticari ve dış haberlerin yer aldığı gazetelerde politik haberler de görünür olmaya başlamıştır. Politik haberlerin ortaya çıkışı ile birlikte sansür uygulamaları başlamıştır. Kilisenin yasak kitaplar listesi, mutlak monarşik yönetimlerin siyasal muhalefet potansiyeline karşı gerçekleştirdikleri ilk sansür uygulaması olarak değerlendirilebilir. İngiltere’de sürelî yayın yapmak için lisans alınması zorunluluğunun getirilmesi ve yayınlara ön denetim uygulamasının başlatılması, gazetelere yönelik ilk sansür uygulamasını oluşturmaktadır. Bunun yanında, siyasal iktidarlar bu dönemde basını kontrol altında tutmak için basın işletmelerine mali ve ekonomik baskılar uygulamışlardır. Siyasal iktidarlar gazetelere ek vergi ve harçlar uygulayarak gazetelerin satışlarını düşürmeyi amaçlamışlardır (Kaya, 2009, s. 69-70).

Genelde mutlak monarşilerdeki iktidarların denetim baskısı gazeteciliğin gelişimine olumsuz olarak yansımıştır. Avrupa’da gazetecilik, mutlak monarşilerle yönetilen merkezi otoritelerin var olduğu ülkeler yerine, dağınık, birliği zayıf olan ve

ticari olarak gelişkin şehirlerde gelişmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde, dünyada gazete çıkan ülke sayısında artış olmasına karşın, Avrupa’da gazeteler üzerindeki denetim ve sansür uygulamaları sürmüştür. 19. yüzyılda da denetim ve sansürler devam etmiştir (Tokgöz, 2010, s. 56).

Demiryollarının yaygınlaşması, o döneme kadar posta arabalarıyla dağıtılan haberin hızını artırma işlevi görmüştür. Telgraf ve telefonun bulunması ise, haberin coğrafi bağımlılığını tümüyle ortadan kaldırmış, habercilik üzerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Telgrafik habercilikle birlikte gazetecilik bir meslek olarak ortaya çıkmış, gazeteler muhabir çalıştırmaya başlamış, ajans haberciliği oluşmuş ve gelişmiştir. Ajans haberciliği ise, haberde standartlaşma ve rutinleşmenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. (Özer, 2008, s. 78-83).

Diğer taraftan sanayi devriminin gerçekleşmesi, fabrikaların kurulduğu şehirlere göç dalgaları başlatmış ve bu durum şehirlerde nüfus patlamasına yol açmıştır. Haberin hızlı basılması ve dağıtılmasını sağlayan teknolojik gelişmelerin hazırladığı zeminle birlikte şehirlerdeki fabrika işçilerinden oluşan kalabalıklar, haberin kitlesel bir şekilde üretilmesinin önünü açmış ve haberin kendisi pahalı bir meta olmaktan çıkmıştır. Aynı dönemde dönemin gazetelerinde reklamlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Alınan ilanlar sayesinde ucuza satılabilen gazetelerde tiraj patlaması yaşanmıştır. Tiraj artışının tek sebebi tabi ki gazetelerin ucuza satılabilmesi değildir. Kitlesel satışın hedeflendiği bu dönemde, düşünce haberciliğine yönelen gazetelerin yanında, işçi sınıfına yönelik popüler içerikler yayınlayan gazeteler de ortaya çıkmıştır. İngiltere’deki Yoksul Gazetesi (Pauper Press), Amerika’daki Ucuz Gazete (Penny Press) ve Sarı Gazetecilik, popüler içeriklere yönelen gazeteciliğe en sık verilen örnekler arasındadır (Özer, 2008, s. 57-77).

İngiltere’deki yoksul gazetesi ve Amerika’daki ucuz gazeteler 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfından insanlara satılması hedeflenen bu gazeteler, popüler içeriklere yönelmiştir. Yarışlar, cinayetler, gülünç şeyler, spor, tecavüz, intihar, sakatlıklar, kazalar vb. gazetelerde sık sık yer verilen konular arasındadır. Aynı dönemde, bilim, edebiyat, seyahat gibi konuları ele alan, orta sınıflara yönelik gazete ve gazete içeriklerine de rastlanmaktadır. Amerika’daki ucuz gazetelerde yer yer polis adliye haberleri görünür olmaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında Amerika’da ortaya çıkan sarı basının ayırt edici özelliği ise, sansasyonel içeriklere yer vermesidir. Bu gazetelerde, daha önce hiç görülmeyen ölçülerde skandal içeriklere

rastlanmaktadır. Sarı basın sansasyonel içerik yoluyla kitleselleşmeyi başarmıştır. Amerika’da yüksek satış rakamlarını yakalayan gazetelerin, farklı gazeteleri satın almasına da ilk bu dönemde rastlanmıştır. Ek olarak, ilk yurtdışı muhabirlere de bu dönemde rastlanmaktadır. Bunlar Amerikan gazetelerinin Avrupa’da çalıştırdıkları gazetecilerdir (Özer, 2008, s. 57-77).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren seçkin gazetecilik anlayışından halka yönelik kitle gazeteciliği anlayışına geçilmiştir. İnsanların ilgisini çekmeye yönelik gazetelerde ilginçlik, önemlilik, sansasyonellik, anlamlılık gibi kavramlar bu dönemde önem kazanmıştır. 20. yüzyılda da bu kavramlar gazetecilikte önemli olmuştur. Bu yüzyılın gazetecilik bakımından en önemli özelliği kuşkusuz teknolojik gelişmeler sayesinde, çeşitli kitle iletişim araçları ile gazetecilik yapılmasıdır. 20. yüzyılın ilk yarısında yazılı basın, kitap, dergi ve radyo hâkim olmuşken, ikinci yarısında hâkimiyet önce radyo, daha sonra televizyon yönünden görülmüştür. Anılan yüzyılda farklı kitle iletişim araçlarının gazetecilikte kullanılmasının yanında, geleneksel gazetecilik devam etmiştir. 1970’li yıllardan itibaren bilgisayar teknolojisi gazetecilikte kullanılmaya başlamış ve ilerleyen yıllarda ise, gazetecilik tamamen bilgisayar yönelimli hale gelmiştir (Tokgöz, 2010, s. 59).

20. yüzyılın büyük bölümünde medya ve habercilikte kamu hizmeti yayıncılığı benimsenmiştir. Kâr amacı güdülme kamusal yayıncılıkta temel amaçlar, halkın eğitilmesi, bilgilendirilmesi ve eğlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Kamu yayıncılığı anlayışının kamusal hizmet yükümlülüğünü, kamu kuruluşlarının yanında, özel kuruluşlar da üstlenmiştir. Ancak, özel ya da kamu olsun, yayıncılık yapan kuruluşlar, devletin düzenleme ve gözetimine tabi tutulmuştur. Basında köklü değişimlerin yaşandığı 1980’li yıllarla birlikte, basının medya olarak anılmaya başladığı bir dönem başlamıştır. Bu dönemdeki teknolojik sıçramalar, kitle iletişiminde çok önemli bir nicel boyut kazandırmıştır. Uydu teknolojisinin kitle iletişimi alanına aktarılmasıyla birlikte, ABD’nin öncülüğünde küresel bir uydu haberleşme ağı oluşturulmuştur. Ancak, bu dönemde nicel değişimlerin ötesinde, teknolojik gelişme ile doğrudan açıklanamayacak nitel değişimlerin de gerçekleştiği görülmektedir. Medya döneminin ayırt edici özelliği, kamu yayıncılığı anlayışının en önemli unsurlarından olan, medyanın topluma haber ve bilgi aktarma işlevlerinin, kâr amacına odaklanan medyanın sembolik üretimlerinin yanında ikincil düzeye indirgenmesidir. Sözü edilen dönüşüm sürecinde, neredeyse tüm dünyada medya sektöründeki mülkiyet ilişkileri ve

sermaye yapısı değişmiş, devlet ve medya bağlantısını kuran hukuksal zemin de, medya, devlet, sermaye ve toplum ilişkileri çerçevesinde yeniden şekillendirilmiştir (Kaya, 2009, s. 111-112).

ABD'nin oluşturduğu uydu haberleşme ağı, askeri bir teknoloji olarak ortaya çıkmış olsa da, kurulması için gereken yüksek maliyetler sebebiyle kitlesel kullanıma açılmıştır. Amerikan Ulusal Uzay Ajansı (NASA) tekelinde olan uydu haberleşme ağına özel sektörden yatırımların çekilmesi ile birlikte, telekomünikasyon altyapısı ve radyo-televizyon yayıncılığındaki kamusal tekellerden vazgeçilmiştir. Alana zel sektörün girmesini takip eden süreçte, o dönemde kadar hâkim olan kamusal yayıncılık anlayışı kârlılık önünde engel olarak görülmeye başlanmış ve bu anlayışın terk edilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Kamusal yayın tekelinden vazgeçilmesi, o dönemde yürürlüğe sokulmaya çalışılan ABD'nin neo-liberal ekonomik dönüşümü ile de eşgüdüm ierisindeedir. Telekomünikasyon ve yayıncılık alanlarındaki özelleştirmeler ve devletin kamusal yayıncılık anlayışını korumaya yönelik düzenlemelerin kaldırılmasıyla (deregülasyon) sonuçlanan dönemde, yayıncılık ve telekomünikasyon alanını bağlayıcı niteliği bulunan yeni hukuki düzenlemeler yürürlüğe konulmuş ve medya sektöründe mülkiyet ve sermaye yapısı tümüyle değişmiştir.

ABD'de yeni telekomünikasyon ve yayıncılık döneminin hukuki altyapısını oluşturan düzenlemeler, 1970'li yıllardan başlayıp, 1990'lı yılların sonuna dek devam etmiştir. İlk uygulamalar kablo ve uydu yayınları ile tekelleşmenin önünü açmak amacıyla yürürlüğe koyulmuştur. Alınan bir kararla, yayın kuruluşu sahipliğindeki kısıtlamalar kaldırılarak, faaliyetteki yayın kuruluşlarının on iki istasyona aynı anda sahip olmalarına olanak verilmiştir. Ardından yayıncılık ve telekomünikasyon alanındaki anti-trst yasalar kaldırılmıştır. 1980'lerde uydu haberleşme sistemi ticari katılım ve rekabete açılmıştır. Bununla birlikte, haber programlarının farklı siyasal görüşler bakımından dengeli oluşmasını sağlayan "Fairness Doktrini" terk edilmiştir. Radyo ve televizyon istasyonlarının belirlenen bir süreyi haberlere ayırması zorunluluğu ile bu istasyonlarda reklam ve tanıtım programlarının belirli bir süreyi geçmemesi gibi ticari kazançları daraltıcı düzenlemeler kaldırılmıştır. 1996 yılında kabul edilen Telekomünikasyon Yasası ile birlikte, kamusal yayıncılık anlayışı tamamen terk edilmiş ve pazarda rekabet ortamına engel oluşturan tüm müdahaleler ortadan kaldırılmıştır (Kaya, 2009, s. 122-127).

Teknolojik gelişmelerle birlikte medya alanındaki neo-liberal dönüşümün çeşitli sonuçları olmuştur. Yoğunlaşma, tekelleşme, yöndeşme, çeşitlenme, medya şirketlerinin küreselleşmesi bunların en önemlileri arasındadır. Neo-liberal dönüşüm sürecine paralel olarak gerçekleşen medya alanındaki sermaye artışı ve şirket sayısındaki azalma, sektördeki sermaye yoğunlaşması ve tekelleşmenin göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Medya sektöründe giderek artan kâr oranları ile birlikte medya içerikleri ve araçlarındaki yöndeşme, yoğunlaşma ve tekelleşmenin sebepleri arasındadır. Bunun yanında medyanın kamuoyunu etkileme gücü de, medya alanına yönelik yatırımları teşvik edici niteliktedir. Medya sektöründe yatırım maliyetlerinin işletme maliyetlerine oranla çok yüksek olması da sektöre yeni aktörlerin girmesini engellemektedir. Alanda tekelleşme, yatay ve dikey bütünleşme şeklinde gerçekleşmektedir. Medya şirketlerinin belirli bir alt sektörde birden fazla kuruluşla piyasayı kontrol etme eğilimleri, yatay bütünleşme olarak bilinmektedir. Televizyon kanalının yanında, farklı hedef kitlelere yönelik televizyon kanallarına sahip olmak yatay bütünleşmeye örnek olarak gösterilebilir. Üretimin başlangıcından hizmet ya da ürünün tüketiciye ulaşmasına kadar olan tüm üretim süreçlerinin kontrolüne yönelik eğilim ise, dikey bütünleşmeyi oluşturmaktadır. Haber yayıncısı kuruluşlarının haber üretimi amacıyla haber ajansı ve gazetelerin dağıtımını amacıyla dağıtım şirketi kurmaları, dikey bütünleşmeye örnektir. Üretim sürecinin tek merkezden kontrol edilmesi tekelleşmeye güç kazandırmaktadır. Medya şirketlerinin belirli bir araç üzerindeki kontrollerini birleşme veya satın almalarla farklı sektörlerle genişletmeleri, medyada çapraz bütünleşme/çeşitlenme olarak adlandırılmaktadır. Örneğin müzik piyasasında faaliyet gösteren bir kuruluş, kablolu yayıncılık sektörüne de girebilir (Adaklı, 2006, s. 36-37).

Medya araçları ve içeriklerinin yöndeşmesi, medya sektörünün farklı alanlarında faaliyet gösteren ve rekabetçi yapılara sahip şirketlerin birleşmesi veya satın almalar yoluyla tekelleşmesinin koşullarını hazırlamıştır. Yöndeşme terimi, içerik ve içeriğin multimedya kanalları yoluyla taşınması işlemlerinin birleşmesi anlamına gelmektedir (Jussawalla, 1999'dan aktaran Adaklı, 2006, s. 58). Geleneksel medyada, ses, görüntü, yazı gibi iletişim içerikleri, farklı altyapılarla birbirlerinden bağımsız olarak taşınıyordu (Blackman, 1998, s.174'den aktaran Taş, 2006, s. 37). Temel olarak, telekomünikasyon teknolojileri ses, yayın şebekeleri de ses ve görüntü iletimini sağlamaktaydı. Basılı araçlar ise, fiziksel iletim sınırlılığına sahipti. Teknolojik

sınırlılık y ndeşmeyi olanaksız kılmaktaydı. Telekomünikasyon ve enformasyon teknolojilerinin bir araya gelmeye başlaması içerik ve araç ikiliğini kırmış, ses, görüntü, yazı gibi farklı içeriklerin tek bir banttan aktarılmasına olanak vermiştir. Y ndeşmenin teknolojik düzeyde yarattığı en önemli yenilik, iletişim endüstrisindeki farklı iletim modelleri arasındaki farkların ortadan kalkmasıdır (Taş, 2006, s. 37).

İletişim alanındaki yöndeşme olgusunun diğ er bir yanını ekonomik yöndeşme oluşturmaktadır. Ekonomik yöndeşme, medya endüstrisindeki sektörlerin farklı iletişimsel etkinlikleri gerçekleştirdikleri bir örgütlenmeden, tek ve tümleşik bir pazar yapısına geçişi ifade etmek için kullanılmaktadır. Basılı yayıncılık, radyo-televizyon yayıncılığı, telekomünikasyon ve enformasyon sektörleri arasındaki sınırların belirsizleşmesi, üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinde sektörler arasındaki geçirgenliğin artması ekonomik yöndeşme göstergeleridir. Teknolojik y ndeşmenin görünümlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte medya endüstrisinde, artan yoğunlaşma eğilimiyle karakterize edilebilecek bir yapısal değışiklik ve uyum süreci ortaya çıkmıştır. Birleşmeler ve satın almalar yoluyla şekillenen bu süreçte yoğunlaşma, teknolojik fırsatlar ve maliyet avantajlarından yararlanmak için temel bir strateji haline gelmiştir. Ekonomik y ndeşmenin diğ er bir ayağını ise, tüketici tarafı oluşturmaktadır. Teknolojik gelişmeler karşısında tüketici talebinin öncesinden kestirilememesi ve yeni teknolojik gelişme beklentileri alanda belirsizlik yaratmakta; bu nedenle medya şirketleri sadece kendi özgül kaynakları ile tüketim taleplerini karşılamakta zorlanmaktadır. Bunun sonucu olarak, servis sağılayıcılar, içerik sağılayıcılar, cihaz üreticiler gibi sektörün birçok yönünü oluşturan alt sektörlerde hem yatay, dikey ve çapraz tekelleşme hem de rekabet bir arada görülmeye başlanmıştır (Taş, 2006, s. 44-45).

Tekelleşme ve yoğunlaşmanın yanı sıra, medya şirketlerinin uluslararası bir boyut kazanması, bu dönüşümün diğ er bir sonucudur. Uluslararasılaşma hem şirket hem de ürünlerde gözlemlenmektedir. Medya  r nleri bu yeni dönemde ulusal pazarların yanı sıra, uluslararası pazarlar için de üretilmektedir. Medya şirketleri ise, satın alma ve birleşmeler yoluyla uluslararası yayın kuruluşları haline gelmiştir. Günümüzde uydu teknolojileri sayesinde, birçok ulusal kanal küresel yayın yapabilmektedir.

Yeni dönemde kamusal yayıncılık anlayışı yerini k r odaklı ticari yayıncılık anlayışına bırakmıştır. Teknolojik y ndeşmenin beraberinde getirdiğı avantajlarla birlikte, yoğunlaşma, ekonomik yöndeşme ve tekelleşme, şirketlerin yatırım ve işletme

maliyetlerini düşürmesinin yanında, yeni ürünlerin hızlıca ortaya çıkarılmasına ve hâlihazırda pazarda varolan ürünlerin tüketici beklentilerine göre yeniden güncellenerek tüketime sunulmasına olanak vermiştir. Bunun yanında teknolojik ve ekonomik olarak yöndeşik şirketler, tüketici beklentisi veya talebi olmadan, kendi pazar stratejilerine göre yeni ürünler oluşturup, bunları tüketicilere dayatarak beklentileri belirleme ve yönetme gücüne kavuşmuştur.

Yöndeşik iletişim teknolojilerinin kişiselleştirilmesi yoluyla arz yönlü ekonominin uç boyutlarına ulaşılmıştır. Geleneksel medyada izleyici/okuyucu kitlenin ekonomik amaçlı gözetimi, örnekleme dayalı rayting ölçümü ile sınırlı biçimde gerçekleştirilebilirken, medya şirketleri teknolojik yöndeşme sayesinde tüketim amaçlı gözetimi anlık, kişisel ve ayrıntılı olarak yapabilmektedir. Yöndeşik yeni iletişim teknolojileri sayesinde tüketicilerin kişisel özellik ve alışkanlıkları veri haline getirilebilmekte, bunlar veri bankalarında depolanabilmektedir. Özelliklerine göre sınıflandırılan tüketicilerle reklam ve içeriklerin eşleştirilmesi yoluyla, doğru reklam ve içeriğin doğru hedef kitleye doğru zamanda ve daha düşük maliyetle ulaştırılması sağlanmaktadır. Bu gözetim, sıklıkla tüketimi yönlendirici ve içeriğe maruz bırakıcı bir nitelik taşımaktadır. Çalışmanın yapıldığı dönemde cep telefonlarında yaygın olarak kullanılan “android” işletim sistemlerinde başlıkla gelen tanıtım ve reklam içeren kısa mesajların engellenmesini sağlayan seçeneğin kaldırılması buna örnek olarak gösterilebilir.

Kâr odaklı ticari yayıncılığın diğer bir boyutunu ise okunma/izlenme oranlarının arttırılması amacıyla, yayıncı kuruluşların popüler içerik üretme eğilimleri oluşturmaktadır. Teknolojik gelişmeler, medya sektöründeki neo-liberal dönüşüm, yöndeşme ve yoğunlaşma araç ve içerik sayısında ciddi artışlara yol açmıştır. İçerik sayısındaki artış, en çok izlenen/okunan içeriğin hangisi olacağı konusunda bir rekabeti doğurmuştur. Bu ise, tüketicilerin beklentileri yönünde içerik hazırlama eğilimini beraberinde getirmektedir. Popüler içerik hazırlama eğilimi, içeriklerin gittikçe birbirine benzemesine yol açmakta ve çoksesliliğin önünde engel oluşturduğu yönünde eleştiriler almaktadır.

Bunun yanı sıra ticari yönelimli yayıncılık, geleneksel medyada daha önce rastlanmayan içeriklerin de ortaya çıkmasına yol açmıştır. İçerik üretimi ve dağıtımındaki çok büyük artışlara ek olarak yeni tür içeriklerin ortaya çıkması da ticari yayıncılığın kâr odaklılığının bir sonucu olarak düşünülmektedir. Ancak, yeni tür

içeriklerin ortaya çıkışında, yeni iletişim teknolojileri ve bunların yöndeşmesi kuşkusuz zemin hazırlayıcı olmuştur.

1.1.4. Türkiye’de medya sektörünün dönüşümü

Medya sektöründe küresel düzeyde yaşanan gelişmeler Türkiye’deki basın sektörünü de etkilemiştir. Türkiye’deki ilk yoğunlaşma eğilimleri, 1970’lerden itibaren sektör dışında yatırımları olan büyük sermaye grupları ile başlamıştır. Bu tarihlerden itibaren basın sektörü, basit üretim teknikleriyle, ucuz girdilerle, resmi ilanlar gibi kaynak transferleriyle çalışabilen küçük sermaye gruplarının giderek güç kaybettiği bir alan haline gelmiştir. Basın dışında yatırımları olan basın sermaye gruplarına 1980’li yıllardan itibaren basın dışı sermaye gruplarının sektöre yatırım yapmaları eklenince, sektördeki sermaye yoğunlaşması hız kazanmıştır. 1990’lı yıllarda ise, meslekten gazeteci patronların sektördeki hâkimiyeti ortadan kalkmıştır (Adaklı, 2006, s. 135-136).

Basın sektörünün dönüşümünde 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve öncesinde yürürlüğe sokulan 24 Ocak iktisadi kararları etkili olmuştur. 24 Ocak kararları ile birlikte IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının önerileri doğrultusunda devletin piyasadan başlayarak geleneksel müdahale alanlarından çekilmesi ve telekomünikasyon başta olmak üzere altyapısı sağlamlaştırılan hizmet sektörlerinin özelleştirilmesi sağlanmıştır (Adaklı, 2006, s. 138).

12 Eylül askeri darbesi de basın sektöründe önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Darbeyle birlikte, bir yandan basına yoğun bir sansür uygulaması dayatılmış, diğer yandan radyo ve televizyon sistematik bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır (Kaya, 2009, s. 241).

12 Eylül askeri darbesi, 24 Ocak kararlarının tamamlayıcısı niteliğinde olmuştur. 12 Eylül darbesi, 24 Ocak kararlarının topluma kabul ettirilmesi anlamında yeni bir hegemonya projesinin topluma sunulmasını simgelemektedir. Askeri yönetimle ‘zor’ aygıtının devreye sokulması, ‘rıza’ cephesinde basına özgül bir görevi de gündeme getirmiştir. Yeni sağ hegemonya projesinin hayata geçirilmesinde, basın önemli rol oynamıştır. Siyasi alanda basının desteğine olan talep, 1980’li yıllarda har zamankinden daha fazla artmış ve anaakım basın yayın kuruluşları hegemonya projesinin önemli destekçileri olarak işlev görmüştür (Adaklı, 2006, s. 144-146).

1980’li yıllara kadar bütün dünyada kamu tarafından yönetilen ve tekel konumunda bulunan PTT’lerin parçalara ayrılarak özelleştirilmesi, medyadaki mülkiyet ve kontrol ilişkilerindeki neo-liberal dönüşümün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. 1982’de ABD’nin telekomünikasyon tekeli ATT’nin parçalara ayrılarak özelleştirilmesini, 1987’den itibaren Avrupa’daki telekomünikasyon kurumlarının özelleştirilmesi takip etmiştir. Türkiye’de ise PTT, 1994 yılında posta ve telekomünikasyon olarak ikiye ayrılmış, telekomünikasyon hizmetleri Türk Telekom AŞ’ye devredilmiştir. 1990’lardan itibaren Türk medya sermayesinin telekomünikasyon alanının çeşitli birimlerine ticari ilgileri artmaya başlamıştır. Çukurova Grubu Turkcell, Uzan Grubu da Telsim’le 1993 yılından itibaren GSM pazarına hâkim bir konuma ulaşmış; Doğan Grubu ile İş Bankası’nın içinde yer aldığı İş-Tim ortaklığı da Aria ile piyasaya girmiştir. Bunun yanında telekomünikasyon altyapısının üretilen dijital yayın hizmetleri de büyük medya gruplarının ilgi alanına girmiştir. Çukurova Grubu ve Doğan Grubu ortaklığıyla Digiturk, Uzan grubu tarafından da Stardigital kurulmuş; bu arada büyük medya kuruluşları internet hizmetlerinde de pazar yarışına girmeye başlamışlardır (Adaklı, 2006, s. 224-227).

Bu gelişmelerle birlikte medya sektöründe tekelleşme eğilimleri artmıştır. Telekomünikasyon hizmetlerinin özelleşmesi ise teknolojik ve ekonomik yöndeşmeye zemin hazırlayarak uluslararasılaşma ve tekelleşmeye hız kazandırmıştır.

Star 1 ile başlayan özel radyo televizyon yayıncılığı süreci, basın sektöründeki sermaye gruplarının da alana girmesiyle ivme kazanmıştır. 1993 yılının sonlarına kadar yaklaşık olarak 2000’li yılların televizyon coğrafyasında belirli bir pazar payına sahip kuruluşların tamamı, yayın hayatlarına başlamıştır. 1990’lı yıllar boyunca özel tekeller haline gelen beş büyük grubun (Doğan, Bilgin, Aksoy, İhlas, Uzan) hâkim olduğu yayıncılık sektörü, 1990’ların sonlarından itibaren Doğuş (Şahenk Ailesi), Çukurova (Karamahmet Ailesi) ve Park (Turgay Ciner) gruplarının sektöre girişleriyle birlikte köklü bir biçimde değişmiştir (Adaklı, 2006, s. 236).

İlk özel televizyon yayıncılığı 1990 yılında başlamış olsa da, Türkiye’de özel radyo ve televizyonların kuruluş ve yayınlarına izin veren yasal değişiklik süreci 1993 yılında kamu yayıncılığı tekeline yasal dayanak oluşturan Anayasa’nın 133. maddesinin değiştirilmesiyle başlamıştır. 1994 yılında ise, 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Teknolojinin hızla ilerlemesi sebebiyle 3984 Sayılı Kanun, 2002 yılında 4756 Sayılı Kanun’la değiştirilmiştir. Bu

kanunun özellikle medya sahipliğinin düzenlenmesini içeren maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi yeni bir kanunu gerekli kılmış ve 3 Mart 2011’de 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir (Sözeri ve Güney, 2011, s. 19).

6112 Sayılı Kanun’un hazırlanmasının gerekçeleri arasında, Avrupa Birliği’yle medya hukuku bağlamında uyum sağlanması hedefi de yer almaktadır. Bu nedenle Kanun’un oluşturulmasında, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi’nin 3 Ekim 1989 tarih ve 89/552/EEC sayılı Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi önemli ölçüde dikkate alınmıştır. Önceki kanunlara göre çok daha kapsamlı görünen ve yeni teknolojiler kullanılması ile ortaya çıkan (isteğe bağlı yayın hizmeti sağlayıcılar gibi) yayıncıları da kapsayan yeni yasa, kapsam, erişim, ticari iletişimin düzenlenmesi ve yargı yetki sınırları konusunda Yönerge’yle uyum içerisinde görünmektedir. Ancak,, Kanun birçok yönden eleştirilmiştir. Kanun, basın özgürlüğü ve çoksesliliği sağlamak yerine, sadece ticari yayıncılığı düzenlediği yönünde sıkça eleştirilmiştir. Bununla birlikte, Kanun’a yönelik eleştirilerin yoğunlaştığı bir diğer konu, 9. maddede çok detaylı ve çoğunlukla muğlak ifadelerle tanımlanmaya çalışılan yayın hizmet ilkelerinin düşünce özgürlüğünün kısıtlanmasına olanak verir nitelikte olmasıdır. Oysa kanunun oluşturulmasına kaynak kabul edilen Yönerge’de yayın içeriklerine ilişkin yalnızca nefret söylemini önleyici ve çocukları korumaya yönelik kısıtlamalar yer almaktadır. 6112 sayılı kanunla, medya dışı sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin, medya alanında faaliyet göstermelerinin önü açılmış, yabancı ortaklıkların payı yüzde 25’ten yüzde 50’ye ve ortak olabilecekleri yayın kuruluşu sayısı birden ikiye çıkarılmıştır. Bunun yanında sadece ticari kuruluşların medya sahipliğine odaklanan ve sahiplik konusunda eski kanundaki kısıtlamaları oldukça genişleten yeni kanunda, tekelleşmenin önlenmesi için pazar paylarına odaklanan yeni bir sistem ortaya konmuştur (Sözeri ve Güney, 2011, s. 20-23).

Türkiye medya sektörünün sahiplik yapısı 2000’li yıllarda yeni bir görünüm kazanmıştır. Sektördeki değişikliklerin başında, bankacılık faaliyetleri yasaklanan medya gruplarına ait şirketlerin TMSF’ye devredilmesi ve fonun 2005 yılından itibaren bu varlıkları satışa çıkarması gelmektedir. Uzan ailesine ait olan İmar Bankası’na 3 Temmuz 2003’te, grubun kalan bütün varlıklarına da 14 Şubat 2004’te el konulmasıyla birlikte TMSF fiilen ülkenin en büyük medya gruplarından biri haline gelmiştir. Kamuoyunda ‘hortumcu yasası’ olarak bilinen yasa değişikliği, batık banka

patronlarından tahsilatla görevlendirilen TMSF'ye geniş yetkiler tanımıştır. Bünyesinde bulunan medya şirketlerine yönetici atamayı da kapsayan bu yetkileri iki yıl boyunca kullanan TMSF, 21 Eylül 2005 tarihinde başlayan ihaleler yoluyla şirketleri yeni sahiplerine devretmeye başlamıştır (Adaklı, 2006, s. 358).

Türkiye medyasında 2010'lu yıllardaki en önemli gelişmelerden biri, 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrası ilan edilen OHAL kapsamındaki kanun hükmünde kararnamelerle bazı basın yayın kuruluşlarının kapatılması ve mallarına el konulmasıdır. Farklı tarihlerde yürürlüğe giren KHK'ler ile Mayıs 2018 tarihine kadar 18'i televizyon, 22'si radyo, 50'si gazete, 20'si dergi olmak üzere toplam 116 basın yayın kuruluşu kapatılmıştır⁴. Bu dönemin diğer bir önemli gelişmesi, içerisinde haber ajansı, televizyon, yapım şirketi, gazete gibi birçok medya kuruluşu barındıran Türkiye'nin en kapsamlı medya grubu olan Doğan medya grubunun Demirören grubuna satılmasıdır. Ayrıca, bu dönemde, sadece internet üzerinden yayın yapan bazı medya kuruluşları büyük medya şirketleri arasında yer almaya başlamıştır. Memurlar.net'in sahibi MN Yazılım Medya Reklam A.Ş., onedio.com'un sahibi Onedio Bilişim Yazılım Medya Tekn.San.Tic. A.Ş., haberler.com'un sahibi Yeni Medya Elektronik Yayıncılık Ltd Şti. bu şirketler arasında sayılabilir.

1.1.5. Habercilik ve haber üretim süreci

Anaakım medyada haberler, rutinleşmiş mesleki pratikler içerisinde üretilmektedir. Uzmanlaşmış kadrolar tarafından üretilen haberlerin, üretim süreçlerini etkileyen bir takım unsurların olduğu düşünülmektedir. Severin ve Tankard (1994, 394-395) bu unsurların beş ana kategoride toplandığını belirtmektedir. Medya çalışanlarının özellikleri, birikimleri, kişisel tutumları ve mesleki rolleri, haber üretim sürecinde medya çalışanlarından kaynaklanan etkiler olarak sınıflanmaktadır. Zamana karşı yarıştan kaynaklanan zaman baskısı, yayındaki yer ve zaman sınırlılığı, haber yazımının klişeleşmiş yapısı, haber değerleri, tarafsızlık ve muhabirlerin resmi kaynaklara bağlılıkları, medyanın rutin pratiklerinden kaynaklanan etkiler olarak değerlendirilmektedir. Temelde ticari işletmeler olan medya kuruluşlarının bu özelliklerinden dolayı içerik üzerinde örgütsel etkilerinden söz edilebilmektedir. Bunun yanında çıkar çevrelerinin içerikler üzerinde lobi faaliyetleri yürütmeleri, medyanın

⁴ <http://www.diken.com.tr/khk-bilancosu-bugune-dek-116-basin-yayin-kurulusu-kapatildi/> (erişim tarihi: 7.4.2019)

kapsamına girebilmek için olaylar yaratmaları ya da yasalarla doğrudan içeriği düzenleme gücüne sahip siyasal iktidarlar, medya örgütleri dışından gelen etkiler olarak sınıflandırılmaktadır. Medya kuruluşlarının faaliyet gösterdiği ortamda egemen olan ideolojinin içerikler üzerindeki etkisi, medya metinlerinin üretimini çeşitli yönlerden etkileme gücüne sahip olan diğer bir unsurdur (Kılıç, 2005, s. 132).

Gazetecilerin haber üzerindeki etkisi, haber seçimi ve üretiminde kişisel etkiler olarak bilinmektedir. Gazetecilerin içerisinde bulundukları koşullar, inançları, fikirleri, ideolojileri vb. haber seçimi ve üretiminde haberi çerçeveleme gücüne sahiptir. Ancak, bireysel unsurların haberler üzerindeki etkilerinin güçlü olmadığı, dolaylı bir etki ortaya koyduğu tespit edilmiştir (Shoemaker ve Reese, 1996, s.132'den aktaran Küçüközyiğit, 2014, s. 44). Haberciler birey olarak ele alındığında, medya patronu bile olsalar, haber konusundaki kişisel eğilimleri yönetim kurulu, izleyici veya reklam verenler tarafından sınırlandırılabilir. Buna karşın, kimi zaman yönetici düzeyinde olmasalar bile muhabirler haberlere güçlü şekilde etki edebilir. Örnek vermek gerekirse, Türkiye'deki bir medya kuruluşunun Washington veya Bağdat temsilciliğini yapan muhabirlerin o bölgenin haberlerine etki gücü, yöneticileri aşacak kadar yüksektir (Küçüközyiğit, 2014, s. 45).

Haberciliğin rutin pratikleri de haber üretiminin çerçevesini belirleyen önemli unsurlardandır. Medya kuruluşlarının rekabetçi yapısı düşünüldüğünde, medya kuruluşları tarafından habercilerden hızlı haber üretmeleri beklenmektedir. Rekabet unsuru, bütün haber yayıncı kuruluşları önemli olayları en önce verme yarışına sokmaktadır. Gazetelerde yayınlanacak haber için yer, televizyon ve radyolar için zaman sıkıntısı da haberin kısalığını ve uzunluğunu belirlemektedir. Dolayısıyla, haber öyküsü de bu zaman ve süre sınırlılıklarına göre şekillendirilmektedir. Profesyonel habercilikte haber yazım dili de rutinleşmiştir. Gazetecilerin bu rutin dışında haber yazmaları beklenmez. Haberciliğin klişeleşmiş dili de bu anlamda, haber üzerinde belirleyiciliğe sahiptir. Haberciliğin kaynak bağımlılığı da, haberi çerçeveleme gücüne sahiptir. Söylem haberlerinin neredeyse tamamı, söylem elitlerinin söylemlerinin aktarımına dayanmaktadır. Olay haberleri de çoğunlukla kaynaklardan aktarılan bilgilerin derlemesinden oluşmaktadır.

Anaakım medya kuruluşlarının ticari yayıncılığa yönelmesiyle birlikte, haberin kârlılığı da okunma/izlenme oranlarının yüksekliğiyle ölçülmeye başlanmıştır. Bu bakımdan habercilerden daha fazla oranda okunup izlenecek haber üretmeleri beklenmektedir. Haber üretiminin bu baskı altında gerçekleşmesi daha popüler

metinlerin üretilmesi yönünde bir eğilim oluşturmaktadır. Popüler haber üretme eğilimi, haberi çerçeveleyen diğer bir unsurdur.

Toplumdaki güçlü ve etkili gruplar da istedikleri içeriklere sahip haber yayınlatma konusunda, yayıncı kuruluşları etkileme gücüne sahiptir. Bu sebeple medya kuruluşları üzerinde lobi faaliyetleri yürütülmektedir. Bunun yanında, siyasal iktidarlar yasalar yoluyla haber içeriğini doğrudan etkileme gücüne sahiptir. Haber çerçevesi bu bakımlardan, güç gruplarından ve siyasal iktidarlardan etkilenebilmektedir.

Haber üzerindeki ideolojik etki, belki de haber üretimini çerçeveleyen en güçlü unsurdur. Haber metinleri toplumda yerleşik inanç ve değerlerden türetilmektedir. Haberlerde başat inanç ve değerlere ters düşen içeriklere çok az rastlanmaktadır. Bunlar da haber söylemi içerisinde başat inanç ve değerlere uyumlu hale getirilerek sunulmaktadır.

1.2. Habere İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

İletişim çalışmalarının liberal çoğulcu yaklaşım ve eleştirel yaklaşım olarak iki temel gruba ayrıldığını söylemek mümkündür. Medyaya yönelik liberal çoğulcu ve eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde haber araştırmaları da süregelmektedir. Liberal çoğulcu yaklaşım çerçevesinde yürütülen haber araştırmalarında, medyanın çoğulcu demokrasilerdeki işlevi sıklıkla sorgulanırken, eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde yapılan çalışmalar ise, medyanın ekonomik örgütlenmesi ve ideolojik işlevlerine yönelmiştir (Özer, 2006, s. 41).

1.2.1. Liberal çoğulcu yaklaşımda haber

Anaakım medyayı ve çağdaş habercilik anlayışını büyük ölçüde şekillendiren liberal çoğulcu yaklaşımın, 1789 Fransız Devrimi'nin ortaya çıkışını sağlayan toplumsal koşullardan köklendiğini söylemek mümkündür. 1789'da yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile düşünce ve iletişim özgürlüğü vazgeçilmez, devredilmez temel hak ve özgürlükler arasında yer almıştır. Dönemin düşünsel iklimi çerçevesinde düşünürler, basın işlevinin devlete hizmet etmek değil, bilgi verme, eğlendirme, hükümeti denetleme ve insanların gerçeği bulmasına yardım etme gibi unsurlardan oluştuğunu ifade etmeye başlamışlardır. Liberal çoğulcu basın anlayışının önemli kavramlarından olan çokselslilik, doğrunun sadece düşüncelerin özgürce ifade edildiğinde ortaya çıkabileceği fikrine dayanmaktadır. Liberal çoğulcu yaklaşımda çokselslilik, herkese

söz ya da ifade hakkı tanınması gerektiği düşüncesini ortaya koymaktadır (Gürcan 2012, s. 29).

Liberal çoğulcu yaklaşımlar medyayı yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak kabul etmektedir. Medya dördüncü kuvvet olarak işlevini, kamuoyunun sesini gündeme getirerek ve siyasal iktidarı denetleyerek yerine getirmektedir. Farklı bir ifade ile medyanın, liberal demokrasilerde gözetimci rolü üstlendiği ve düşünce pazarı oluşturduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, medya demokratik sistemin sürmesinin ve vatandaşların sürece katılımının sağlayıcısı olmaktadır (İrvan, 1995, s. 76).

Liberal çoğulcu yaklaşımlara göre medya, çoğunlukla özel girişimlerden oluşan ve kâr amacı güden kuruluşlardır. Bu anlayışta isteyen herkesin yayın yapabilme özgürlüğüne sahip olması gerektiği düşüncesi benimsenmiştir. Bu çerçevede medya kuruluşları, herhangi bir ön izin alma koşulu olmaksızın kurulabilmelidir. Herhangi bir medya içeriğinin yayınlanması için zorluk ya da baskı olmamalıdır. Bunun yanında medya aracılığıyla aktarılacak içeriklerin özgür dolaşımının sağlanması ve bu içerikler üzerinde öndenetim ya da sansür uygulamasının olmaması gerekmektedir. Buna göre, olay, bilgi ya da habere serbestçe erişim ve bilgiyi elde etme özgürlüğü garanti altına alınmalıdır. Bilgiye ulaşmak isteyenler için olanaklar eşit şekilde açık bulundurulmalı, haber ve bilgi toplamaya yönelik yasal bir kısıtlama getirilmemelidir. Liberal çoğulcu anlayışa göre elde edilen bilgi ya da yazılan haberlerin, medya tarafından yayınlanması herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmamalıdır. Toplumun her kesiminin haber ve bilgi edinme konusunda özgür olması, kendi seçtiği her türlü habere ulaşabilmesi gerekmektedir (Gürcan 2012, s. 30).

Liberal çoğulcu yaklaşımlara göre gazetecilerin haberi belli ilkeler çerçevesinde üretmeleri beklenmektedir. Bunlardan ilki haberin görünen gerçeğe uygunluğu ilkesidir. Gazetecilikte haber, genellikle olayın veya olayların hikâyesi veya özeti şeklinde tanımlanabilmektedir. Gazeteciler, haberin konusunu oluşturan olayı her zaman olurken görme olanağına sahip değildirler. Çoğunlukla, olay olduktan sonra bunlar hakkında bilgi, fotoğraf, görüntü toplayarak haber yaparlar. Gazetecilerden olay ya da olayları, topladıkları içerikler yoluyla, esas çerçevesine oturarak haber yapmaları beklenir. Bu bakımdan yapılan haber, olayla özdeş olmayıp, hikâye etmek veya özetlemek yoluyla, olayın esas çerçevesi içerisinde tekrar kurulması işidir. Olayın haber yapılabilmesi için, gazetecilerin olayı oluşturan olgular arasından seçimler yapması gerekir. Gerçek ile

haber arasındaki bağıntı, olayın aslına olanak verdiği ölçüde sadık kalınarak doğru olarak kurulabilir. Olaya sadık kalma, haberin olayı oluşturan olgulara ait gerçeklere dayandırılması anlamına gelmektedir. Bu bakımdan, haberin gerçeğin iyi bir yansıtıcısı olması beklenir (Tokgöz, 2010, s. 209).

Nesnellik ilkesi, 1800'lerin ortasında gerçek anlamda popüler basının ortaya çıkışı ile birlikte gelişerek, haberin tarafsızlığını anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Daha önceleri siyasal parti ve girişimci elitlerle iç içe geçmiş olan basın, bu dönemlerde artık ticari bir girişim olarak pazardaki yerini almış, böylelikle bir yandan gelişen pazarın bir parçası olurken, diğer yandan bilimsel yöntemleri gerçekliğin kavranmasında ve aktarılmasında kendisine yöntem olarak edinmiştir. Pozitivist bilim anlayışının değer yargılarından uzak, gözlenebilen gerçekliğin bilgisine ulaşma amacına benzer şekilde, gazetecilerden de tarafsız olarak, olayları habere dönüştürmeleri beklenmeye başlanmıştır. 1900'lerin başında nesnellik ilkesi ciddi ve güvenilir haberciliğin en önemli unsurlarından biri haline gelmiştir (İnal, 1996, s. 17).

Haberde nesnellik için birtakım koşulların sağlanması beklenmektedir. Koşullardan ilki, haberin dengeli olarak yazılması ve yayınlanmasıdır. Haberin dengeli olması, karşıt görüşlerin bulunduğu haberlerde tüm taraflara yer verilmesi anlamına gelir. Başka bir deyişle, habere konu olan olayın taraflarına haberde eşit yer ve süre ayrılmalı, sadece bir ya da birkaç tarafın görüşleri ağırlık kazanmamalıdır (Özer, 2006, s. 43).

Netlik ilkesi, habercinin haberinde kaynak göstermesi anlamına gelmektedir. Gerçeğin açık ve net olmadığı olaylarda, enformasyonun belli kaynaklara dayandırılması gereği ortaya çıkar. Kaynakları belli olmayan ya da genellemelere dayanan haberlerin objektifliği şüpheli hale gelir. Haberde, haber kaynaklarının açık ve yeterli düzeyde belirtilmesi haberin nesnelliğinin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde haber muhabirinin isminin belirtilmesi de bu unsur çerçevesinde değerlendirilebilir (Gürçan 2012, s. 58).

Özetle, liberal çoğulcu yaklaşımda medya çoğulcu demokrasilerin vazgeçilmez bir parçası olarak görülmektedir. Medyanın habercilik işlevi bunun temelini oluşturmaktadır. Medya, habercilik işleviyle gözetimci rolünü yerine getirerek hükümetleri denetlemektedir. Farklı fikirlerin dolaşıma sokulması yoluyla düşünce pazarı oluşturmaktadır. Bu pazarda bireyler, istedikleri bilgi ve fikre özgürce ulaşabilmektedir. Bu işlevleri sebebiyle medya, çoğulcu demokrasilerde yasama,

yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet sayılmaktadır. Ancak,, medyanın bu görevlerini tam olarak yerine getirebilmesi için haberlerin gerçeğe uygun ve nesnel olarak sunulması gerekmektedir (Özer, 2006, s. 43).

Liberal çoğulcu basın anlayışına, özellikle bu anlayışın haberin gerçeğe uygunluğu ve nesnellik ilkeleri ile basının çoksesliliğine yönelik önemli eleştiriler yapılmaktadır. Gazetelerin gelişen teknolojilerle birlikte kitlesel yayın yapmaya başlaması, sahiplik ve yönetim yapılarını değişime uğratmıştır. Yeni sahiplik yapısıyla birlikte irili ufaklı birçok gazete büyük medya kuruluşlarına dahil olmuştur. Dahil olamayanlar ise yayın hayatlarına devam edememektedir. Günümüzde medyada varolan tekelleşme olgusu çoksesliliği bozan bir unsur olarak eleştirilmektedir. Bu bakımdan liberal çoğulcu kuram, günümüzde daha çok büyük medya kuruluşlarının arkasına sığındığı bir korunak görevi görmektedir. Öte yandan, çoğunluğun beklentilerine yönelik içerik üretimi de teksesliliği destekler niteliktedir.

Medyada eleştirel yaklaşımlar içerisinde yer alan haber metinlerinin üretimi ve alımlanmasına yönelik çalışmalar, haber metinlerini kurgu olmalarından dolayı gerçeğin yansıtıcısı değil, yeniden inşa edildiği bir süreç olarak görmektedir. Haberde nesnellik ilkesi ise, günümüz haberciliğinin doğasında varolan üretim süreçlerinden kaynaklı bir mit olarak değerlendirilmektedir.

1.2.2. Eleştirel yaklaşımların habere bakışı

Liberal çoğulcu yaklaşımlar haberi bağımsız medya kuruluşları tarafından üretilen, gerçekliğin nesnel olarak aktarıldığı bir ürün olarak görmektedir. Medyada eleştirel yaklaşımlar ise haberi kapitalist sistem içerisinde kâr amacıyla kurulmuş medya kuruluşlarının ticari bir ürünü olarak değerlendirmektedir. Popüler medya metinleri arasında yer alan haber, günümüz medya kuruluşlarının ekonomik yapılanması içerisinde üretilmektedir. Medya kuruluşları ise, kapitalist ekonomik yapı içerisinde kâr amacı güden örgütlenmelerdir. Kârlılığa odaklı günümüz medya yapılanmalarının işleyişi, bir taraftan nesnellik, gerçeğe uygunluk gibi liberal habercilik ilkelerini esnetmekte, diğer yandan haber de dahil olmak üzere bütün medya ürünlerinin öncelikli olarak kâr amacıyla üretilmesinin önünü açmaktadır. Haberde kârlılığın öncelikli hale gelmesi ise, yayınlanacak haberlerin seçiminde egemen toplumsal beğenilerin göz önünde tutulmasını beraberinde getirmektedir. Bunun yanında kârlılık kaygısı, yayınlanması için seçilen haberlerin, yine egemen toplumsal beğenilere göre

kurgulanmasını sağlamaktadır. Özetlemek gerekirse, haber üretiminde, medya kuruluşlarının kapitalist ekonomik sistem içerisinde yapılaşmış olmasının getirdiği öncelikler belirleyici konumdadır.

Eleştirel yaklaşımların metinlere odaklanan çalışmalarında haber, gerçekliği içerisinde barındırabilen bir yansıtıcı olmaktan çok, yeniden inşa eden bir süreç olarak görülmektedir. Dursun (2005, s. 71) olay ve insan arasındaki ilişkiyi, gerçeğe ait bilginin ortaya çıktığı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Gerçeğe ilişkin bilginin tamamen insanın öznelliğinden geçmeksizin ortaya çıkabilmesi ise mümkün değildir. Diğer taraftan gerçeğe dair bu bilgi, sadece bir temsil etkinliğiyle oluşturulabilmektedir. Farklı bir ifadeyle, gerçeğe ilişkin bilgi gerçeğin kendisi değil, gerçeği temsil eden bilgidir. Temsil eden (örneğin bir savaş fotoğrafı/haberi) ve temsil edilen şey (savaş) arasında farklılıkların bulunması kaçınılmazdır. Temsili, gerçekliğin bazı yanlarının, yakalanabilen, kavranabilen, bazı yanlarının ise, bir araya getirildiği bir pratik olarak düşünmek, habere ve haber oluşturma sürecine bakışı kökten etkilemektedir. Bu bakımdan haber, gerçeği olabildiğince iyi yansıtan bir tür değil, gerçeğin belli pratikler yoluyla yeniden inşa edilmiş bir temsil biçimidir.

Haberci olaya ilişkin bulabildiği birtakım bilgilerle haber metnini oluşturmaktadır. Bundan dolayı haberci, gerçeğin tüm boyutlarını yakalayıp yansıtabilen değil; onun yerini tutan bir metin olarak haber metnini üretmektedir. Konusu ve içeriği ne olursa olsun, üretilen bu metin, olup biten olayların öncelikle bir neden-sonuç mantığı içine yerleştirilmeye çalışıldığı bir metindir. Çünkü gerçek tutarlıdır, neden-sonuç bağıntısı içine yerleştirilen bir şeydir. Haber de, olaylar ve olgular arasındaki sürekliliği, bağıntıyı, düzenliliği ve tutarlılığı kurmaya çalışmaktadır. Haberci ise, gerçekliğe ilişkin hangi öğeleri ne tür kaygılarla haber metnini oluşturmak için seçeceğine ve hangilerini dışarıda bırakacağına dair önemli seçimlerde bulunur. Dolayısıyla, haberin yazımı, bir seçme ve dışlama işlemini kaçınılmaz olarak içermektedir (Dursun, 2005 s. 72). Bu bakımdan haber metni, habercinin kişisel tarihinden, inançlarından, seçimlerinden, olaya ilişkin bulduğu bilgilerin onu koşullandırmalarından bağımsız düşünülmemelidir.

Liberal çoğulcu yaklaşımda haberin nesnelliği ilkesi, metinlere odaklanan eleştirel medya çalışmalarının diğer bir sorunsalını oluşturmaktadır. Liberal çoğulcu yaklaşıma göre, haberde nesnelliğin sağlanmasının en önemli unsurlarından biri netlik ilkesi, farklı bir ifade ile haberin kaynaklara dayandırılması gerekliliğidir. Haberciler, belli haber kaynaklarına güvenilirlik atfederek onları kabul edilmiş kaynaklar olarak

değerlendirirler. Kabul edilmiş, akredite kaynakların açıklamaları birincil tanımlamayı oluştururken, haberciler bu açıklamalardan yola çıkarak ikinci bir tanımlama yaparlar. Haber kaynaklarının seçimi, haberin nesnel olarak gerçeği yansıttığını değil, seçilmiş kaynakların duruma ilişkin açıklamaları olduğunu göstermektedir. Böylelikle haber gerçeğin nesnel bir aktarıcısı olmaktan çok, egemen fikirlerin yeniden kurulduğu bir alan haline gelmektedir. Bunun yanında haber, akredite kaynakların otorite konumlarını güçlendirici bir işlev görmektedir. (Hall, 1988, s. 340'dan aktaran Akca, 2009, s. 90).

Meydana gelen birçok olaydan bir kısmı haber yapılarak yayınlanmaktadır. Hangi haberin yayınlanıp, hangisinin yayınlanmayacağına günlük, profesyonel habercilik pratikleri içerisinde karar verilmektedir. Metne odaklanan eleştirel çalışmalara göre, bu seçme ve dışlama işlemi haber değerlerinin ötesinde bir anlam taşır. Yayıncı kuruluşun öncelikleri, yayın politikası, haberin ticari değeri, medya kuruluşlarının sürekli haber üretme baskısı altında olması ve otokontrol gibi birçok unsur yayınlanacak haberlerin seçiminde belirleyiciliğe sahiptir. Buna ek olarak, gazeteciler, içerisinde yer aldıkları medya kuruluşunun önceliklerini içselleştirmektedir. Böylelikle bir süre sonra haber seçimini medya kuruluşunun önceliklerini gözeterek yapmaya başlarlar.

Özetlemek gerekirse, haber metnine yönelen eleştirel çalışmalar, liberal çoğulcu yaklaşımın değer ve ilkelerinden farklı olarak, haber metninin çerçevesinin farklı unsurlar tarafından belirlendiğini vurgulamaktadır. Haberin üretim sürecinde, muhabirlerin içinde yer aldıkları kurumun politikalarına ve önceliklerine göre iş görmeleri bu unsurlar arasındadır. Muhabirlerin haber konusuna kendi değer yargıları ve dünya görüşlerinin getirdiği çerçeveleme biçimi içinde bakmaları, haber metninin çerçevesini belirleyen diğer bir unsurdur. Gazeteciliğin kapitalist bir ekonomik sistemde yapılaşmış olmasının dayattığı öncelikler de, haber metninin çerçevesini belirleyen başka bir etkidir (Dursun, 2005, s. 72). Haberin olayın kendisi değil, olaya dair elde edilen bilgilerden oluşturulan kurgusal bir metin olması da, haber metninde gerçekliğin belli süreçlerden geçerek yeniden kurulduğunu, dolayısıyla, haberin kaçınılmaz olarak bazı ideolojileri barındırdığını göstermektedir. Bu unsurlar tarafından çerçevelenen haberde nesnellik ve gerçeğe uygunluk sorunlu hale gelmektedir.

Engele sahip insanların yer aldıkları haberlerin, haber yayıncısı kuruluşların kâr amaçlı haber üretim anlayışlarının bir parçası olarak üretildikleri düşünülmektedir. Bu haberler genellikle, engele sahip insanlar hakkındaki yerleşik toplumsal algının farklı bir tezahürü olarak medyada yer almaktadır. Haberler, bu insanların acinası oldukları,

yetersiz oldukları, yük oldukları, dramatik bir yaşama sahip oldukları, başa gelebilecek en kötü hale sahip oldukları gibi ve bunların biyolojik farklarından kaynaklandığına dair algı ve inançlara sahip büyük bir toplumsal kesimin beklentilerini karşılar niteliktedir. Dolayısıyla, engele sahip insanların konu edildiği haberler, medyanın ticari bir ürün olarak alıcısını bulmakta ve medya kuruluşlarına kâr sağlamaktadır.

Bunun yanında, konu seçimi ve engele sahip insanlara ilişkin haberlerin toplumun geniş kesimlerinin beklentilerini karşılayacak şekilde kodlanması, engelliler hakkındaki başat düşünce, inanç ve değerleri tekrar üretmektedir. Böylece bir taraftan bu başat düşünce, inanç ve değerler yaygınlaşıp yerleşik hale gelerek engele sahip insanları baskı altında tutmaya devam etmektedir. Diğer taraftan başat düşünce, inanç ve değerlerin toplumsal kökeni belirsizleşmekte, engele sahip insanlar hakkındaki yetersizlik düşüncesi bireysel biyolojik farklılıklara indirgenmektedir.

1.2.3. Eleştirel medya çalışmalarında haber ideoloji ilişkisi

Eleştirel medya çalışmalarında haber ve ideoloji ilişkisi, medyanın ekonomi politik yapısından başlayan, muhabirin inançları, haberin editöryal süreçte geçirdiği aşamalar, haber metninin kurgusu, anlam yapısı ve sözcük seçimlerine kadar birçok boyuta sahiptir. Eleştirel çalışmaları, ele aldıkları konulara ve medyaya bakış açılarının farklılıklarına göre sınıflandırmak olanaklıdır. İdeoloji kavramına yüklenen anlamların bakış açılarına göre çeşitlilik göstermesi de, bu sınıflandırmayı mümkün kılmaktadır.

Eleştirel medya çalışmaları içerisinde yer alan araçsalci yaklaşım haberi, kapitalist sistem içerisinde örgütlenen medya kurumları tarafından egemen sınıflara hizmet etmesi amacıyla taraflı olarak üretilen bir araç olarak görmektedir. Dolayısıyla, bu yaklaşıma göre haberin gerçeği yansıtması ve nesnel olması beklenemez. Haber, egemen sınıfların fikirlerinin doğrudan aktarıldığı bir araçtır. Araçsalci yaklaşımda medya ise, egemen sınıfların çıkarlarının korunması için, ezilen sınıfların bilinçlerini şekillendirici bir işlev görmektedir.

Medyada araçsalci yaklaşımın kökenini klasik Marksizm'deki ekonomik belirlemcilik anlayışından aldığı düşünülmektedir. Klasik Marksizm'e göre, ekonomi kurumu, hukuk, aile, din, medya gibi diğer toplumsal kurumlar üzerinde mekanik bir belirleyiciliğe sahiptir. Üretim araçlarını elinde tutan egemen gruplar zihinsel üretim araçlarını da ellerinde bulundurmaktadır. Böylelikle bu grupların fikirleri de egemen fikirler olmaktadır. Bunun yanında ideoloji de, egemen grupların çıkarlarını devam

ettirmek için gerçeklerin çarpıtılması amacını taşımaktadır (Marks ve Engels, 1992, s. 50). Bu çerçevede medya ve haber de tabi toplumsal gruplara, egemen sınıfların çıkarlarını gözeterek fikirlerin doğrudan aktarıldığı araçlar konumundadır.

Marx'tan sonraki dönemde, sosyal bilimlerde ve eleştirel ideoloji çalışmalarında kavrama "yanlış bilinç" olarak tanımlanabilecek olumsuz anlamından farklı olarak daha geniş bir anlam yüklenmeye başlanmıştır. Kavram bütün sınıfların, toplumsal kesimlerin, alt kültürlerin politik düşünceleri, bakış açıları, inançları ve fikirlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Lenin ile birlikte ideoloji kavramı, farklı sınıfların çıkarlarını açıklayan kuramsal bir mücadele alanı olarak ele alınmaya başlanmıştır (Dursun, 2001, s. 26). Bu çerçevede medya, egemen sınıfların elinde olan bir araç olmakla birlikte, farklı sınıf ve toplumsal grupların ideolojilerini içerebilecek bir mücadele alanı olarak düşünülmüştür.

Eleştirel medya çalışmaları içerisinde medya metnlerinin üretimi ve alımlanmasına yönelik çalışmalarda haber ve ideoloji ilişkisi, daha temel ve derin bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Medya kurumlarının toplumsal değişimler içerisinde karmaşık bir yapıya dönüşmesi ve ideoloji kavramının içeriğinin çeşitlenmesi, haber ve ideoloji ilişkisini konu edinen çalışmaların, eleştirel medya çalışmaları içerisinde ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Özellikle hegemonya, toplumsal rızanın üretimi, oydaşma gibi kavramların eleştirel ideoloji kuramına dahil edilmesi, haber ve ideolojiyi ilişkilendiren eleştirel çalışmalara önemli katkılar sağlamıştır.

Bu kavramları ortaya atan Gramsci'de ideoloji, yaşanan, toplumun içerisinde varolan, alışılmış, toplumsal bir pratik olarak değerlendirilmektedir (Eagleton, 1996, s. 166). İdeoloji, bazı ilkelerle birbirlerine eklemlenen belli bir dönem içerisindeki bir bloğun, organik ve ilişkisel bir bütünlüğü olarak tanımlanmaktadır. Politik özneler, sınıf aidiyeti zorunluluğu olmayan karmaşık, kolektif bireylerdir. Hegemonya etrafında eklemlenen ideolojik öğelerin de bir sınıf aidiyetinin olması gerekmez. Dolayısıyla, ideoloji, sınıf aidiyet zorunluluğu olmayan öğelerin hegemonya etrafında eklemlenmesiyle oluşur (Laclau ve Mouffe, 1992, s. 87-88). Bu bakımdan haberin, hegemonyanın kurucu unsurlarından olduğu söylenebilir. Haber metninin zorunlu olarak egemen sınıfın fikirlerini içermesi gerekmez. Burada sınıf aidiyeti zorunluluğunun olmaması, o fikrin egemen bir fikir olmadığı anlamına gelmemektedir. Tersine dolaşımda olan fikirler, çoğunlukla egemen fikirlerdir. Haber de, bu fikirleri dolaşımda tutarak hegemonyanın kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bunun yanında hegemonya, hâkim iktidarın yönetiminin devamını sağlamak için, hâkimiyetine tabi olan insanların rızalarını almakta kullandığı yöntemler bütünü olarak tanımlanabilir. Hegemonya, ideolojiden daha geniş bir kategoridir: ideolojiyi kapsar, ama ona indirgenemez. Hegemonyanın sağlanmasının ideolojik biçimleri olduğu gibi, siyasal ya da ekonomik biçimleri de olabilir. (Eagleton, 1996, s. 162).

Toplumsal rıza, insanların kendi çıkarlarına olmasa dahi, toplumsal ve siyasal iktidara nasıl rıza gösterdiklerini açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Toplumsal çoğunluğun rızası aile, eğitim, hukuk, din, sendika gibi sivil toplum kurumları aracılığı ile sağlanır. Medya da, toplumsal rızanın sağlanmasına yardımcı olan önemli kurumlar arasındadır (Dağtaş, 2012, s. 37). Siyasal yapıya yönelik rızanın oluşum sürecinde, medya ve özellikle haber metinlerinin önemi yadsınamaz. Toplumsal rızanın oluşumu ve hegemonyanın kurulması, metinsel pratikler ve bunların okunma tarzları yoluyla sağlanmaktadır (İnal, 1995a, s. 93). Bu bakımdan sivil toplum kurumlarından destek elde edebilmek amacıyla mücadele yürütülür. Sivil toplumun organları ve bunların içerisinde yer alan medya ve medya metinleri de mücadele alanlarıdır (Dursun, 2001, s. 33).

Başat ideoloji, haber ve ideolojiyi ilişkilendiren çalışmalar açısından anahtar kavram niteliğindedir. Başat ideolojilerin oluşumunu Williams şu şekilde açıklamaktadır: Toplumda mevcut anlamlar ve değerlerin, eğitim kurumları yoluyla insanlara kazandırılması hedeflenir. Farklı toplumsal gruplardan insanlar, önemsenmek için bu anlam ve değerlerden belli birtakımını seçer, bazılarını ise dışlarlar. Bunun yanında, seçilmiş ve dışlanmış olanlardan başka, toplumda mevcut birçok anlam ve değer vardır. Bunlar sürekli olarak yeniden yorumlanarak, başat kültür içindeki kabul edilen unsurları destekleyen ya da en azından onlarla çelişmeyen biçimlere dönüştürülürler ya da bir sapma olarak, tehdit oluşturmaksızın bir kenarda bırakılabilirler. Böylece egemen kültür, kendisine muhalif olan değerleri kapsayıp denetleyebilecek şekilde kendisini sürekli yeniden oluşturur. Hiçbir toplumsal yapı ve üretim tarzı, insan pratiğini, enerjisini ve amaçlılığını tüketemez. Bundan dolayı herhangi bir toplum, merkezi anlam ve değerler sisteminin içine dâhil edilmiş olanlardan çok daha fazla anlam ve değerler içermektedir. Başat anlam ve değerlerin tahakkümünü, bazı öğelerin seçilip, bazılarının dışlanmasına olanak veren mekanizmalar oluşturmaktadır (Hall, 2005a, s. 212).

Hall'a (2005a, s. 225) göre, modern sermaye ve üretim koşulları içerisinde toplum, karmaşık ve çok yönlü bir biçime büründükçe daha çoğulcu olarak yaşantılanmaktadır. Çeşitli toplumsal kesimlerde hayat örüntüleri şaşırtıcı bir karmaşıklıkta deneyimlenir ve yeniden deneyimlenir. Çoğul yaşantıların ürettiği anlam ve değerler, kendilerini önceki dönemlerin büyük merkezi ideolojik evreninin yerine geçen kolektif tasarımlar olarak sunmaktadır. Başat anlam ve değerler ile bunlara dönüştürülebilenler, başat ideolojiler repertuvarını oluşturmaktadır. Bu çoğulluğa ilişkin imgenin üretilmesi, toplumsal bilginin seçilerek tekrar inşa edilmesi, sınıflandırılması, kendi bağlamlarına yerleştirilmesi, yansıtılması ve gösterilmesi modern medyanın kültürel işlevleri arasındadır. Sınıflandırılan ve düzenlenen farklı toplumsal bilgi tipleri, yeğlenen toplumsal gerçekliğe dair farklı seçenekler içerisinde kendi göndergesel bağlamlarına yerleştirilir (Geertz 1964'den aktaran Hall, 2005a, s. 225). Haber metinleri de dahil olmak üzere medyanın seçmeci bir şekilde dolaşıma soktuğu toplumsal bilgiler, yeğlenen anlamlar ve yorumlar içerisinde tasnif edilir. Bütün bu işleyiş içerisinde, yeğlenen açıklamalar ve dışlanan açıklamalar, izin verilen davranışlarla sapkın davranışlar, anlamsız ve anlamlı, içerilen değerler ile muhalif olanlar arasındaki ayrımlar durmaksızın yeniden yapılır, savunulur ve tartışılır.

Medya metinlerinde ideolojinin oluşumunda kodlama kavramı da önemli bir konuma sahiptir. Kodlama, olaylara anlamlar veren kodları belirlemek ve olayları kendilerine anlam yükleyen bir bağlama yerleştirmek anlamına gelmektedir. Özellikle normal beklentileri ihlal eden, mevcut durumu belirgin bir şekilde tehdit eden sorunlu veya rahatsızlık verici olaylar, önemli farklılıklar içerecek şekillerde kodlanabilirler. Yeğlenen kodlar olan ve toplumun büyük kesiminin onaylayacağı doğal olayları cisimleştiriyor görünen kodların seçilmesi, sorunlu olayları oydaşmaya dayalı olarak başat ideolojiler repertuvarı içerisinde bir alana yerleştirme gücüne sahiptir. Başat söylemler çoğulluğu içerisinde seçilen kodlar, kodlayıcılar tarafından başat ideolojiyi yeniden üretmek için kasıtlı olarak seçilmezler, ancak, kodlayıcıların içerisinde seçimlerini yapmak zorunda kaldıkları anlamlar alanını oluştururlar. (Hall, 2005a, s.229).

Engele sahip insanlara ilişkin haber söylemlerinin, toplumda varolan başat ideolojiler repertuvarı içerisinde seçilen anlamların haber metnine yerleştirilmesi yoluyla oluşturulduğu düşünülmektedir. Ya da en azından haber söylemi, engele sahip insanlara ilişkin toplumdaki başat söylemlerle olumlu bir anlamsal ilişki içerisinde.

Örnekleme gerekirse, engele sahip insanların, biyolojik farklarından kaynaklı yaşamlarının dramatiklik içerdiğine ve bundan dolayı yardıma muhtaç olduklarına dair toplumda yaygın bir inanış vardır. Bu inanış, engele sahip insanların engellenmişliklerinin sosyal bariyerlerle ilgili olan toplumsal kökenini çoğu zaman belirsizleştirir. Engelsizler, günlük pratiklerinde engele sahip insanlarla karşılaştıklarında, bu inanışa ilişkin anlamsal örüntüler üretir. Habercilerin engelliler yararına olduğu söylenen yardım kampanyası konulu haberleri sıklıkla üretmeleri, engele sahip insanlara ilişkin başat söylemler çoğulluğu içerisinde bir seçim yapma işidir. Haber söylemi içerisinde bu inanışı destekleyen anlam unsurlarının yerleştirilmesi yoluyla ise, anlam kendi göndergesel bağlamı içerisinde yerleştirilir ve haber söylemi egemen ideolojiyi yeniden üretmiş olur.

Liberal çoğulcu haber anlayışının nesnellik ilkesinin yaygın şekilde kabul görmüş olması ile birlikte haber içeriklerinin gerçek olay ve söylemlere dayanıyor olması, haberin ideolojik içerik taşımadığı yönünde bir algı oluşturmaktadır. Oysa gerçekliğe ilişkin kurgusal bir toplumsal bilgi türü olan haber, çoğunlukla başat toplumsal anlamları, değerleri, inançları ve ideolojileri yeniden üretmektedir. Haberin ideolojik içeriklerinin, haber dili ve söylemi içerisinde kurulduğu düşünülmektedir.

1.3. Haberde Ayrımcı Söylem

Dünyada gerçekleşen olayların büyük bir kısmı hakkında fikir edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde gazete ve televizyonlardaki haber söylemine dayanır. Büyük olasılıkla diğer hiçbir söylem çeşidi aynı anda haber söylemi kadar paylaşılmaz ve okunmaz. Bundan dolayı haber söyleminin güç potansiyeli çok büyük olup, haber raporlarının biçim, içerik ve anlamının yakından incelenmesinin kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasal iktidarın uygulanımını ve bunu destekleyen ideolojilerin edinimini anlamak bakımından hayati önemi vardır (van Dijk, 2005, s. 353).

Haberi bir söylem olarak değerlendirmenin önemine vurgu yapan İnal, haber söyleminin çerçevesinin dört temel unsur tarafından belirlendiğini ifade etmektedir. Bu unsurlardan ilki haber söyleminin, gazeteciliğin günlük rutin uygulamaları içinde oluşmasıdır. Farklı bir söyleyişle habercilik zamansal, mekânsal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir. Haber söylemi de bu sınırlılıklar içerisinde üretilmektedir. Bunun yanında haberin söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşmaktadır. Farklı bir ifadeyle basının ticari bir işletmeye dönüşmesi ile

birlikte gelişen gazetecilik normları, haber söylemini biçimlendirmektedir. Ek olarak haberin söylemi haber metnlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenmektedir. Toplumsal yapı içinde dönemsel olarak oluşan siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır. Haber söylemini çerçeveleyen dördüncü unsur ise, haber söyleminin medyanın ekonomi politik yapısı içinde oluşturulmasıdır. Başka bir tanımlamayla kârlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanması gerekliliğini doğurmaktadır. Böylece haberde çeşitlilik azalmakta, benzer içerikler oluşturulmakta ve daha çok satan konular seçilmektedir (1996, s. 95-96).

Bunun yanında haber söylemi, haber metninin organize edilmesine dayanan bir işlemdir. Metin organize edilirken, bazı bilgilerin seçilmesi ve dışlanması, sözcük seçimleri, cümlelerin söz dizimsel yapısının oluşturulması, cümlelerin aktif ve pasif yapılandırılması, fotoğraf ve diğer görsellerin kullanımı vb. unsurlar, anlamsal örüntülerin oluşumunda belirleyiciliğe sahiptir.

Gazeteciler, habere konu olacak olay hakkında bazı bilgiler toplayarak haberi oluştururlar. Bunların bazıları haber söylemine dâhil edilirken, diğerleri söylemin dışında tutulur. Olayın kendisi olmayan haber söylemi, bu seçme ve dışlama yolu ile olaya ilişkin yeni bir bilgi ortaya çıkarır. Dolayısıyla, haber söylemi aslında, habere konu olan olayın temsil edildiği bir metindir. Haber programlarının süre, alan gibi sınırlılıkları, haber metninin özetlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Haber metni üretilirken bazı bilgilerin seçilip, bazılarının dışlanması, metnin özetlenmesi zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Bilginin seçilmesi ve dışlanması işlemi, profesyonel haber üretim sürecinin sınırlılıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, seçme ve dışlama işlemini, medya kuruluşlarının ticari yapılanmasının getirdiği öncelikler, gazetecinin toplumsal bilişi, yayın kuruluşunun yayın politikası, okurların beklentileri gibi unsurlar çerçeveleyebilmektedir.

Haber söylemi, seçmeci bir bilgi ile kurgulanmaktadır. Sosyoekonomik ve sosyokültürel farklılıklara bağlı olarak insanlar, haber söylemini farklı tarzlarda yorumlayıp değerlendirerek farklı kanaat, tutum ve ideolojiler oluştururlar. Ancak, haber söylemini oluşturan seçmeci bilginin temelini başat normlar, değerler ve bunlara dayanan yorum çerçeveleri oluşturur. Böylece haber medyası dünyada olup bitenlerin betimlenmesinde, alternatif kaynak ve enformasyon ile diğer ilgili olabilecek şeylerin dışlanmasını içerir (van Dijk, 2005, s. 354).

Engele sahip insanlar hakkında Türkiye’de toplumda bazı başat norm ve değerler vardır. Bu insanların acınası oldukları, yardıma muhtaç oldukları, yaşamlarının dramatiklik içerdiği, tuhaf oldukları, başarılarının engelsizlerden daha fazla övgüye değer olduğu, yetersiz oldukları, bundan dolayı eğitimde ve iş bulmada başarısız oldukları bu başat değer ve normlar arasında sayılabilir. Engele sahip insanların yer aldıkları haber söylemlerine bakıldığında, bunların başat norm ve değerler ile bunları çerçeveleyen anlam örüntülerini yeniden üreten söylemler oldukları anlaşılmaktadır. Farklı bir ifade ile engele sahip insanlar hakkındaki haber söylemleri, engele sahip insanlar hakkında toplumda varolan başat ideolojileri yeniden üretmektedir.

Haber metinlerinde muhalif görüşler, farklı bakış açıları her zaman tamamen dışlanmasa da, çoğu kez inanılır bir konuma yerleştirilmekten çok başat söylemlerin içinde eritilmektedir. Böylelikle alternatif olabilecek fikirler, açıklamalar olayları çerçeveleyebilecek bir konuma ulaşamamaktadır. Metinsel kapanma olarak tanımlanan bu durum, haber söyleminin hiyerarşisi içinde oluşmaktadır. Haber söyleminde bir yandan metnin söylemi egemen söylemlerin içinde kapanırken, diğer yandan farklı okumalara pek fazla olanak vermez (İnal, 1996, s. 100).

Alternatif görüşlerin başat söylemlere dâhil edilmesinde, haber söylemi içerisindeki bilgilerin başat norm ve değerler içerisinde seçilmesinin yanında, haber söyleminin kodlanmasının da etkisi vardır. Muhalif fikirler ya da hâkim normları sarsacak olaylar, başat toplumsal bilişler ve ideolojiler repertuarı içerisine yerleştirilebilecek şekilde kodlanabilirler. Kadına yönelik şiddet haberleri, sapkın bir davranış olarak görülen şiddetin, hâkim toplumsal bilişlerle uyumlu hale dönüştürülmesinde kodlamanın önemine iyi örnekler oluşturmaktadır. Şiddete uğramış bir kadının konu edildiği bir haber söyleminin içerisinde, kadının seks işçisi olduğuna vurgu yapılması, haber söylemini hâkim toplumsal bilişlerle uyumlu hale getiren bir kodlama yöntemi olmakla birlikte, seks işçisi kadınların şiddete uğramasını normalleştirmektedir.

Bunun ötesinde hükümetler veya medya şirketleri farklı söylemlerin yaygınlaşmasını sonuç verecek biçimde denetleyebilirler. Örneğin alternatif medyayı yasaklayarak, taciz ederek veya marjinalleştirerek, farklı söylemleri sınırlandırabilirler (Downing, 1984’den aktaran van Dijk, 2005, s.354).

Ayrıca, haber söylemi, gazetecilerin toplumsal konumları ve sahip oldukları ideolojilerin etkisi altında üretilir. Gazeteciler bulundukları konum itibarıyla seçkinlerin

başat ideolojilerini yeniden üretme eğilimindedir. Çoğunlukla iç gruba dâhil, orta sınıf bir yaşam biçimine sahip olan gazeteciler, yazılarını hem medya kurumlarının profesyonel temsilcileri olarak hem de bulundukları iç grubun üyeleri olarak yazarlar. Konumları, gazetecilerin toplumsal bilişlerini ve bundan dolayı dış gruplar hakkındaki enformasyonu işlemiden geçirme tarzlarını şekillendirir (van Dijk, 2005, s. 356).

Haber söylemi, diğer birçoğu içerisinden seçilmiş olan bir olay hakkında, çoğu zaman seçilmiş haber kaynaklarının durum tanımlarına dayanmaktadır. Örneğin, birçok haber söylemi siyasi konularda devlet başkanı ya da başbakanın, asayişle ilgili konularda emniyet müdürünün, savunmayla ilgili konularda savunma bakanı veya askeri bir yetkilinin, ekonomiyle ilgili konularda ekonomi bakanı veya uzmanların görüşlerini içermektedir (Akca, 2009, s. 93).

Haber söyleminde, haber kaynakları olarak söylem seçkinlerinin görüşleri nesnellikle özdeşken, sıradan insanlar ve muhalif grupların görüşleri öznellikle özdeşleştirilmektedir. Söylem seçkinlerinin öznel görüşlerinin nesnel olarak temsil edilmesi, haber söylem yapısı içerisinde ideolojinin işleyişinde bir strateji olarak oldukça önemlidir (Dursun, 2001, s. 124).

Bunun yanında haber raporlarında seçkinlerin söylemlerinin kullanılması, söylem sahiplerinin konu hakkında sahip oldukları bilginin çokluğu ve güvenilirliğinden bağımsız bir şekilde, otorite konumlarını desteklediği gibi, o söylem içerisinde bulunan ideolojilerin yaygınlaşmasını da sağlamaktadır. Güçlü toplumsal bilişlerle uyum içerisinde olan haber söylemi böylece, siyasal, ekonomik, kültürel ya da toplumsal iktidarı onaylatıcı bir işlev görmektedir (van Dijk, 2005, s. 350).

Farklı toplumsal gruplara dâhil olan söylem seçkinlerinin siyasal iktidarı etkileme güçleri vardır. Örneğin, ekonomi söylem seçkinleri olarak iş insanlarının farklı konulardaki söylemleri, haberi çerçeveleyebilme ve ortak duyuyu inşa etme gücüne sahip olan saygın görüşler olarak sunulmaktadır. Ekonomi seçkinlerinin siyasal bir konudaki söyleminin siyasal iktidarı etkileme gücü vardır (Dursun, 2001, s. 131).

Kendine özgü bir anlatı türü olan haber söylemi, söz merkezli kültürün bir öyküleme biçimidir. Klasik öykülemenden kısmen farklı olan haberde, olaylar arasında kurulan nedensel ilişkiler çoğu kez zamansal bir sıradüzen izlemez. Haber anlatısı olayın ayrıntısına ilişkin bir açıklama ile başlayabildiği gibi, kaynaklardan alıntılanan bir cümle haber raporunun başlığı yapılabilir (İnal, 1996, s. 101). Haber öykülemesinin olanak verdiği ölçüde, habere konu olan olayın kurgusu değiştirilebilir bir niteliktedir.

Bu ise, gerçeğin farklı yanlarının öne çıkarılmasına olanak verirken, birçok yönünün göz ardı edilmesini beraberinde getirmektedir.

Sözcük seçimleri, haber söylemindeki anlam yapılanmasını belirleyen önemli bir faktördür. Farklı sözcükler benzer anlamlara sahip olsa dahi, farklı vurgulara sahip olabilirler ya da farklı kültürel ve ideolojik anlamlar taşıyabilirler. Haber metinlerinde “belirtti”, “ifade etti”, “savundu”, “öne sürdü” gibi sözcük ya da söz öbekleri benzer işlevlerde kullanılmalarına rağmen, çok farklı tonlama ve vurguya sahiptir. “Belirtmek” ve “ifade etmek” daha tarafsız ve olumlu vurgusu ile özne konumunu olumlarken, “savunmak” ve “öne sürmek” özneyi savunulmaya ihtiyaç duyulan bir fikrin savunucusu veya öne süreni olarak konumlandırmaktadır (İnal, 1996, s.102).

Haber söyleminde sözcük seçiminin yanında sözdizimi de anlam üzerinde güçlü etkilere sahiptir. Habere konu olan olayın tarafları, cümle içerisinde özne konumuna yerleştirilerek olayın aktif faili olarak tanımlanabilirler. Olumlu durumlarda habere konu olan kişinin aktif konuma yerleştirilmesi kişiyi olumlamaktadır. Bunun tam tersi şekilde haber söyleminde kişiler cümle içerisine ima yoluyla namevcut olarak yerleştirilebilirler. Olumsuz durumlarda kişinin cümle içerisine ima yollu namevcut yerleştirilmesi sayesinde, kişilerin olumsuz davranışları azımsanabilir. Kişilerin ya da grupların cümle yapısı içerisine yerleştirilme biçimleri, bunların olumlanması, olumsuzlanması, olumluluğu ya da olumsuzluğunun azımsanması, gizlenmesi, vurgulanması gibi işlevler görmektedir. Cümleler arasındaki anlamsal, nedensel, sebep ve sonuca dair ilişkiler de benzer işlevsellikte kullanılabilirler (van Dijk, 2005, s. 356).

Sayfa düzeni de haber söylemin inşasında işlevsel bir öneme sahiptir. Günlük gazeteler okurların önemlilik sırasını bir anda anlayabilmesine yönelik bir biçimde düzenlenmiştir. En önemli haberlere ilk sayfalarda ve sayfaların belli bölümlerinde yer verilir. Haberlerin önem derecelerinin vurgulanması radyo ve televizyonda olduğu gibi zaman akışından farklı olarak sayfa düzeninin yapılandırılmasına ilişkin, yani zamansal değil uzamsal bir sorundur. Gazeteler farklı konulardaki haberleri farklı sayfalarda toplayabilir. Özgün olmasa da her gazetenin farklı bir sayfa düzeni vardır (İnal, 1996, s. 102).

Hangi olayın haber olarak değerlendirildiği kadar haberin nasıl çerçevelendiği de söylemin kurucu unsurlarındandır. Başlıklar, giriş cümleleri ve spotlar habere konu olan olayları tanımlayıcı niteliktedir. Olayın hangi boyutunun başlığa çıkarıldığı olumlu ya da olumsuz fikir edinimi bakımından tahakküm gücüne sahiptir. Haber başlığı ve spot,

olayla ilgili haberin geri kalanının nasıl okunması gerektiği konusunda çerçeveyi belirler. Haberde kullanılan fotoğraf ve diğer görsel unsurların da anlamı etkileme gücüne sahip olduğu söylenmelidir. Haber metninin başına yerleştirilen “şok haber”, “flaş” gibi yazısal görseller de haberin nasıl okunması gerektiği konusunda yönlendiricidir. Fotoğraf unsuru kadrajlama sayesinde gerçekliğin tercih edilen yanını dayatma gücüne sahipken, fotoğraf altı yazılar da fotoğrafı anlamlandırma konusunda yönlendirme gücüne sahiptir (Akca, 2009, s. 99).

1.3.1. Ayrımcılık ve ötekileştirme

Ayrımcılık, yalın bir anlatımla; mantıklı bir gerekçe olmaksızın, bireylere veya sosyal gruplara, benzer durum ve koşullardaki diğer birey ve gruplardan farklı ve eşitsiz davranış sergilenmesi anlamına gelmektedir (Çelenk, 2010, s. 211). Ayrımcılık, modern hukuk sistemlerinde yasaklanmıştır ve insanlar bu sistemlerde, din, dil, ten rengi, cinsiyet, fiziksel veya zihinsel farklılıkları gözetilmeksizin eşit olarak tanımlanmışlardır. Ancak, eşitlik ilkesi ayrımcılığı engelleyememiş, haklara soyut anlamda sahip olmak, insanların arasındaki eşitsizliği giderememiştir. Adil ve eşit olmayan hiyerarşik toplumsal örgütlenme, güçlü ve güçsüz grupların haklara erişiminde belirleyici olmaktadır. Toplumsal grupların bir hiyerarşi içinde örgütlenmesine bağlı olarak önyargı ve ayrımcılık ortaya çıkmaktadır. Hiyerarşik örgütlenme, adaletsizlik, gücün inşası ve güçle ilgili söylemsel yapının baskın olması, dezavantajlı gruplara yönelik önyargı ve ayrımcılığın ortaya çıkmasının koşullarını oluşturmaktadır. Ayrımcılığın oluşumunda, farklı niteliklere sahip olan grupların toplumsal hiyerarşi içinde aşağıda ve dezavantajlı olarak konumlandırılmaları da önemli bir unsurdur (Göregenli, 2015, s. 5-7). Hiyerarşik toplumsal örgütlenme içerisinde, güçsüz gruplara yönelik kalıp yargılar oluşturulmakta ve bu gruplar damgalanabilmektedir.

Modern toplumun hiyerarşik örgütlenmesi içerisinde gruplar arası güç dengesizliği, gruplardan güçsüz olanların damgalanma sürecinde görünür hale gelmektedir. Damgalanma, kişinin kendisini diğer kişiler tarafından istenmeyen, beğenilmeyen, kabul görmeyen biri olarak hissetmesine yol açmaktadır. Bunun yanında damgalama önyargılarla bağlantılı biçimde, toplumun bazı gruplara karşı tavır alması ve bu grupların toplumdan dışlamasına kadar gidebilen davranışların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Damgalama yoluyla oluşan dışlanma, ayrımcılığın ortaya çıkmasına, ayrımcılık da toplumda yer alan bazı kişi ya da gruplar içi hak kayıplarına sebep

olabilmektedir. Damgalama, ırksal, etnik, cinsiyete dayalı veya dinsel bir gruba takılan olumsuz etiketler olarak özetlenebilmektedir (Mutlu, 1995, s.242'den aktaran Alp, 2015, s. 33). Damgalayabilme toplumda güçlü gruplar tarafından yapılabilir ve güce işaret etmektedir. Arapların pis olduğu, Çingenerin hırsız olduğu gibi damgalamalar yoluyla baskın gruplar, güçsüz gruplar hakkında önyargı ve kalıp yargılar (stereotip) üretir (Çayır, 2012, s. 7).

Stereotip (kalıp yargı) kavramı bir insan, grup, olay ya da konu üzerine düşünürken, bunlar hakkındaki alışlagelmiş, basmakalıp ve genellikle aşırı basitleştirilmiş kavrayış, kanaat ve inançlar olarak tanımlanmaktadır. İnsanların bilişsel niteliklerinin ve toplumsal tecrübelerinin yansımaları olan kalıp yargılar, bir taraftan insanların kendilerinin yer aldıkları iç gruba yönelik aidiyet duygusunun kurulmasında, diğer taraftan ise, iç gruplar ile dış gruplar arasındaki ayrımلاştırmada araçsal bir işlev görmektedir. (Ibroscheva ve Ramaprasad, 2007, s. 208'den aktaran Berberoğlu, 2011, s. 33).

Kalıp yargı oluşturma süreci, iç gruba yönelik olumlu algıyı ve dış grup ayrımcılığını belirgin biçimde artırır. İç ve dış grup ayrımلاştırmasının süreçlerini inceleyen sosyal kimlik kuramına göre, iç gruba yakınlık duyulması, dış grup üyelerinin bütün özelliklerinin aşağı yukarı tektip olarak algılanmasına yol açar. Bunun yanında iç grup üyelerinin birbirlerinin özelliklerini ve inançlarını da benzer görmelerini sağlar. Kalıp yargı oluşturma sürecinde, dış grup üyelerinin inançlarının tektipleştirilmesi, dış grubun görüşlerinin iç grubun görüşlerinden tamamen farklı olduğu inancını beraberinde getirir. Bilişsel düzeyde herhangi bir biçimde yaratılan biz ve öteki farklılaşması, iç grubun desteklenmesi için yeterli sayılır. Bunun sonucunda iç ve dış grup arasındaki sınırlar güçlenir ve dış gruba yönelik ayrımcılık derinleşir. Ayrımcılık, toplumsal bir gruba veya grubun üyelerine karşı önyargılar ile kalıp yargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışların tümüyle ilgili bir süreçtir ve esasen sosyal farklılaşmayı inşa etmeye yarayan bir yönelimdir. Gruplar arası toplumsal iletişimde, dış gruba önyargıyla yaklaşılması nedeniyle iç grup-dış grup ilişkisi zorlaşır ya da imkânsızlaşır, bunun sonucunda dış grup sosyal ya da fiziksel olarak uzakta tutulur ve bu durum kalıcı bir şekilde devam ettirilir (Göregenli, 2015, s. 7-8).

Özetlemek gerekirse, eşitliksiz ve hiyerarşik toplumsal örgütlenme, sosyal gruplar arasında bir güç dengesizliği oluşturmaktadır. Her ne kadar modern hukuk sistemlerinin eşitlik ilkesi ile ayrımcılık yasaklanmış olsa da, eşitlik ilkesi çeşitli sebeplerden

kaynaklı ayrımcılığı engelleyememiştir. Toplumsal ilişkiler içerisinde güçlü gruplar, güçsüz gruplar hakkında önyargı ve kalıp yargılar oluşturmaktadır. Güçsüz grupların bu kalıp yargılara göre davranmaları sorun olmasa da, bu gruplar bunların dışına çıktıklarında toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kalıp yargılar, iç gruba aidiyeti güçlendirirken, dış grupların özelliklerinin tektip olduğu inancını ortaya çıkarır. Çoğu zaman bunlar, basmakalıp ve derinliksiz inançlardır. Kalıp yargılar yoluyla tanımlanan dış grupların dışlanması, ayrımcılığı ortaya çıkarmaktadır.

1.3.2. Engellilere yönelik ayrımcılık

Kalıp yargılar yoluyla ortaya çıkan engele sahip insanlara yönelik ayrımcılık, çoğu zaman belirsiz bir biçimde tezahür etmektedir. Akbulut (2015, s. 24-25), bu ayrımcılığın örtük bir ayrımcılık olmasını, hatta ayrımcılık olarak düşünülmemesini ve bunun sonucu olarak engele sahip insanların sosyal dışlanmalarını şu şekilde açıklamaktadır:

Irka, dine ya da cinsiyete yönelik ayrımcılık, kendini çoğu zaman şiddetle, savaşla, soykırımla dayatmış, özgürlükten mahrum ederek, siyasal haklar tanımayarak, yasalar önünde eşit saymayarak, hatta kimi zaman köleleştirerek kendini ortaya koymuştur. Fakat engellilere yönelik ayrımcılık (Antik dönem Sparta toplumunda sakatların öldürülmesi ya da Nazi dönemi Almanya'sında sakatlara evlenme yasağı getirilmesi veya sakatların hadım edilmesi gibi münferit uygulamalar dışında) kendini bu tip şiddetli ve keskin uygulamalarla ortaya koymamıştır. Bu durum, sakatlara yönelik yaklaşımların ayrımcılık olduğu düşüncesini akla getirmemiş, onlara yönelik uygulamalar başka algı, biçim ve şekillerle dillendirilmiştir.

Engelli insan, tarih boyunca, acıma, merhamet etme duyguları eşliğinde algılanmıştır. Kabile kültürlerinden bu yana süregelen ortak yaşam kültürü, koruma, dayanışma geleneği ve buna paralel olarak din kurumları, engellileri, merhamet edilmesi, iyi davranılması öğütlenen insan kategorisi olarak göstermiştir. Bu acıma, merhamet etme duygusu ve engellinin aciz insan olduğu algısı, engellilere yönelik ayrımcılığın ve ayrımcı uygulamaların üstünün örtülmesine, çoğu durumda fark edilmemesine sebep olmuştur. Bu algı biçiminde engelli, 'zayıf, başkasının yardımına muhtaç, acınacak bir varlık'tır. Bu algının bir uzantısı olarak da 'Engellinin yetenekleri kısıtlıdır. Toplum ondan bir şey beklememeli, onun yerine onun yaşamını idame ettirme görevini üstlenmelidir' yaklaşımı benimsenmektedir. Bu ayrım, çoğu zaman bilinç düzeyinden çok, bilinçaltında kendine zemin bulmuştur. Önyargılarla, bilgisizlikle ve iletişimsizlikle beslenen süreç, ötekileştirmeye ve dışlamaya evrilmiş, bunun sonucunda da engellilere yönelik ayrımcılık doğmuştur.

Zayıf olarak tanımlanan, yetenekleri kısıtlı kabul edilen sakat bireyin ihtiyaçları ve yaşam beklentileri, toplum tarafından (özelde ailesi ve yakın akrabaları tarafından) karşılanan temel fiziki ihtiyaçlara indirgenmiştir. Öyle olduğu için de engelli bireyin, toplumun diğer bireyleri gibi sokağa çıkması, eğitim görmesi, istihdam olanağına kavuşturulması gibi olgular gereklilik olarak görülmekten çıkmıştır. Engelli birey, evinde ya da yaşadığı kısıtlı mekânlarda yaşamını sürdürme kurgusu üzerinden dışlanmış ve toplumdan soyutlanmıştır.

Engele dayalı ayrımcılık engele sahip insanların dâhil olduğu hemen tüm toplumsal pratiklerde ortaya çıkmakla birlikte, somut olarak tezahür ettiği belli başlı alanlar vardır. Bunların arasında, eğitim alanında ayrımcılık, istihdam ve çalışma yaşamında ayrımcılık, sağlık hizmetlerinde ayrımcılık, siyasi hayata katılım alanında ayrımcılık, boş zaman ve dinlenme faaliyetlerine katılım alanında ayrımcılık, topluma dâhil olma alanında ayrımcılık, bilgiye erişim alanında ayrımcılık en belirginleri olarak sıralanabilir (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2010, s. 75).

Türkiye’de engele sahip insanların toplam nüfus içindeki oranı %12.29’dur. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı %2.58, süreğen hastalığı olanların oranı ise % 9.70’dir. Genel nüfusta okuma yazma bilmeyenlerin oranı yaklaşık %13’tür. Bu oran engele sahip insanlarda yaklaşık %36, süreğen hastalığı olanlarda yaklaşık %25’tir. Diğer eğitim verilerinde de genel nüfusun göstergeleriyle, engelli nüfusun göstergeleri arasında çok büyük uçurumlar vardır. Engele sahip insanların istihdamı ile ilgili oranlara bakıldığında, yaklaşık %78’inin engelleri nedeniyle işgücüne dâhil olamadığı görülmektedir. İşgücüne dâhil olan yaklaşık %22’lik oranın ise sadece yaklaşık % 20’si istihdam edilmektedir. Süreğen hastalığı olanların % 23’ü işgücüne katılabilmekte ve bunların yaklaşık % 20’si istihdam edilmektedir. Bu grupta işgücüne dâhil olamayanların oranı ise, yaklaşık % 77’dir. İstihdama ilişkin veriler engele sahip insanların üretim dışı ve tamamen başkalarına bağımlı olduklarının göstergeleri niteliğindedir. Engele sahip insanların sağlık hizmetlerinden yararlanma oranları da, genel nüfusa göre düşük seviyelerdedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2002, s. 6-8). Örnek olarak alınan bu veriler, engele sahip insanların uğradıkları ayrımcılığın görünümüleri niteliğindedir.

Göregenli (2015, s. 7) ayrımcılığın yaygınlaşmasında, farklılıkların algılanma biçimleri, bazı özelliklerin diğerlerinden üstün olduğuna dair inançlar ile toplumların farklı olanlara yaklaşımının yanında, çoğunluğa dâhil olmayan güçsüz gruplara ilişkin

dışlayıcı, ayrımcı ideolojik söylemsel yapının da önemine vurgu yapmaktadır. Dışlayıcı ideolojik söylemsel yapı, diğer birçok söylem türlerinin yanında medya ve haber metinlerinde de görünüm kazanmaktadır.

1.3.3. Ayrımcılık ve ötekileştirmenin haber söylemindeki görünümü

Ayrımcı söylem, farklı toplumsal grup, kişi ve kurumlar hakkında olumsuz inanç, değer, önyargı ve kalıp yargılar içeren dilsel pratikler olarak tanımlanabilir ve genellikle basmakalıp, aşırı basitleştirilmiş kavrayış, kanaat ve inançlardan türetilmektedir. Ayrımcılığın nefret üretmeye yönelmiş biçimi olan nefret söylemi ise, bir kişiyi ya da grubu, ırkı, cinsiyeti, yaşı, milliyeti, dini, cinsel kimliği, engelliliği, ahlaki ya da politik görüşleri, mesleği, görünüşü, zihinsel kapasitesi gibi özellikleri nedeniyle küçük düşürmeye, yıldırmaya, bunlara karşı şiddet veya önyargıyı kışkırtmaya yönelik söylemler olarak ele alınabilir (Doğanay, 2018, s. 21; Pankowski, 2007'den aktaran Çelenk, 2010, s. 215).

Haberde ayrımcı söylem, profesyonel haber üretim süreci içerisinde, grup kimliklerinin olumsuz önyargı ve kalıp yargıları içerecek şekilde inşa edilmesi yoluyla oluşturulmaktadır. Haber söylemi, gerçeğe ilişkin bilgilerin seçilmesi ve dışlanması yoluyla elde edilmektedir. Haber söyleminde olaya ilişkin gerçekliğe ait eksik bilgiler ise, gerçeğe uygun bir biçimde kurgulanmaktadır. Ayrımcı haber söyleminin inşasında, güçsüz gruplar hakkındaki olumsuz kalıp yargılar en azından vurgu yoluyla öne çıkarılır ve grup kimliğinin o kalıp yargılar çerçevesinde düşünülmesi sağlanır.

Haber söyleminde ayrımcılığın oluşturulmasında, kalıp yargıların yanında, damgalama da sıkça kullanılan bir unsurdur. Damgalamanın, ayrımcılığın ötesinde nefret üretme potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir. Haberde, hırsızlık yapan birinin etnik kimliğine ya da göçmen oluşuna yapılan vurgular, damgalama olarak değerlendirilebilir. Bunun yapılması, bireye özgü olan bir davranışın grup kimliğine atfedilmesini sağlamaktadır.

Haber söylemi, etnik azınlıklar, Üçüncü Dünya ülke halkları, göçmenler gibi güçsüzleri çeşitli kalıp yargılarla tasvir eder. Üçüncü Dünya halkları hakkındaki haberler genellikle fakirlik, demokrasi eksikliği, diktatörlük, şiddet, iç savaş, teknolojik ve kültürel gerilik gibi klişeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Etnik azınlıklar ve göçmenler ise genellikle mekân, konut, iş, eğitim gibi kaynakların tüketicileri, saldırgan, suç eğilimli gibi klişe ve olumsuzluklarla tasvir edilirler. Haber raporlarının önyargılı hiyerarşileri, üslup ve retorik dâhil haber söyleminin metinsel örgütlenmesinin

tüm düzeylerinde bulunabilir. Açık ırkçı suistimaller dışında haber söyleminde etnik nitelik ve durumlar, okuyucu/izleyicilerin bunları önyargılarının oluşumundaki bileşkeler olarak kullanabilmelerini sağlayacak şekilde betimlenir (van Dijk, 2005, s. 355).

Benzer şekilde engele sahip insanlar da haber metinlerinde belli bazı kalıp yargılarla tasvir edilmektedir. Bunlar, haber metinlerinde sürekli tekrar eden klişe tasvirlerdir ve engele sahip insanlara yönelik yetersizlikler düşüncesini ve ayrımcılığı pekiştirmektedir. Engele sahip insanların zavallı, acınası ve dramatik bir yaşama sahip olarak, şiddete uğrayan olarak, kötürüm olarak, nadir ve değerli, özel ilgiyi hak eden olarak, alay konusu olarak, yakınlarına yük olarak, cinsel açıdan anormal olarak, toplumsal yaşama katılımda yetersiz olarak, başa gelebilecek en kötü şey olarak tasvir edilmeleri medyada yer alan en yaygın kalıp yargılardır (Barnes, 1992, s. 5).

Bunların yanında, van Dijk azınlıklar, göçmenler, Üçüncü Dünya ülkelerinin insanları gibi güçsüz grupların haber söylemlerinde ayrımcı temsillerine ilişkin bazı genellemeler yapmıştır. Bu temsil biçimleri arasında; a) başat medyanın haber söylemlerinde bunlara ve diğer güçsüz gruplara daha az yer verilmesi, b) bu grupların itibarlı haber kaynakları olarak daha az kullanılması, c) klişeleştirilmiş bir tarzda bir sorun olarak betimlenmeleri, d) bizim normlarımız, amaçlarımız, kültürümüz, uzmanlığımızla karşılaştırıldığında yetersiz ve geri olduklarının varsayılması, e) bizim yardım, destek ve anlayışımıza ihtiyaç duydukları, f) bizim toplumsal normlarımıza ve ideolojimize uyarlanabilecekleri varsayımı sayılabilir (2005, s. 352).

Haber metinlerinde ayrımcı söylemin oluşturulması, haber metninin üretim süreciyle de sıkı sıkıya ilişkilidir. Genel olarak haber metninin organizasyonu, en önemli enformasyonla başlar. Hangi bilgiye öncelik verildiği, bunların hangi sırayla aktarıldığı, arka plan bilgisinin nasıl verildiği, olayın geçmişine, olası sonuçlarına yer verilip verilmediği, tanıklıklara başvurulup vurulmadığı gibi birçok soru, habere konu olan güçsüz gruba yönelik belli bir bilginin aktarılmasına aracılık ederken, kimi bilgilerin ikincil planda aktarılmasına ya da hiç aktarılmamasına olanak verebilmektedir (Doğanay, 2018, s. 27). Bu bakımdan haber metninin organizasyonu, ayrımcı söylemin ortaya çıkışında kurucu bir güce sahiptir.

Haber metnini oluşturan cümlelerin söz dizimsel yapısı da ayrımcılığa aracılık edebilir. Haber söyleminde güçsüzler olumsuz durumlarda aktif özne konumuna yerleştirilirken, olumlu durumlarda ise edilgen bir biçimde temsil edilebilirler. İç gruba

dâhil olanlar ise, olumsuz durumlar ile ilişkilendirildikleri haber söylemlerinde ima edilen, namevcut aktörler olarak yer alabilirler. Böylelikle iç grupların ya da seçkinlerin olumsuz karakterleri azımsanır, olumlu nitelikleri vurgulanırken, dış gruba dâhil olanlar için durum tam tersi olarak gerçekleşmektedir (van Dijk, 2005, s. 356).

Haber söyleminde sözcük seçimleri, sıfatların, metaforların, benzetmelerin, yinelemelerin kullanımı, cümle yapıları da, ayrımcı söylemlerin oluşumu ve meşruluk kazanmasına aracılık edebilir. Bunlar haber metni içerisinde kutuplaştırma, haklılaştırma, masumlaştırma, inkâr vb. ilişkin ima ya da anlam örüntüleri oluşturacak şekilde kullanılabilirler (Doğanay, 2018, s. 27).

Medya ve haber söylemlerinde yer alan ayrımcılığın dolaylı bir ayrımcılık olduğu söylenebilir. Bundan dolayı, ayrımcılık ve nefretin somutlaşmış hali olan şiddet, linç gibi durumların medya söylemlerinde ortaya çıkması mümkün değildir. Ancak,, medya söylemlerinin güç potansiyeli göz önünde tutulduğunda, medyada yer alan ayrımcı söylemlerin, özellikle nefret söyleminin yıkıcı sonuçlar doğurabileceği açıktır. Burada farkında olunması gereken şey; medyanın toplumsal yaşam içerisinde zaten varolan ayrımcılık ve nefret söylemlerini pekiştirici etkisidir. Medya, ayrımcı içerikler yoluyla ayrımcılığın kök salmasına, kanıksanmasına ve bireylerin ayrımcılık karşısındaki tepkilerinin törpülenmesine yol açmakta ve onları ayrımcılığa karşı duyarsızlaştırmaktadır. Bu nedenle, medya içeriklerinin ayrımcılığın her çeşidinden arındırılması ve medyanın insanlık onuru ve yararını gözetken bir ifade tarzı benimsemesi temelinde etik bir anlayış geliştirmesi, ayrımcılığın yaygınlaşmaması bakımından önemli kriterlerinden biridir. (Çelenk, 2010, s. 216).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEZAVANTAJLI GRUPLAR VE HABER

Çalışmanın bu bölümü, dezavantajlı gruplar ve sosyal bilimlerde dezavantajlılar içerisinde değerlendirilen engelle sahip insanlara ilişkin yaklaşımların kavramsal tartışmasını içermektedir. Bu doğrultuda öncelikle sosyal dışlanma kavramı tanımlanmış ve sosyal dışlanmışlar içerisinde engelle sahip insanların konumları irdelenmiştir. Bu çerçevede engellilerin sosyal dışlanma biçimleri ve bunların sebepleri sıralanmıştır. Ardından ahlaki model, tıbbi yaklaşım, sosyal model gibi engelliğe ilişkin farklı yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Son olarak dezavantajlı gruplara medya ve haber metinlerinde nasıl yer verildiği tartışılmıştır.

2.1. Sosyal Dışlanma

Fransa’da 1970’li yıllarda refah devletinin olanaklarından yararlanamayan, sosyal güvenlik imkânlarından yoksun, dezavantajlı ve dışlanmış gruplar için kullanılan sosyal dışlanma kavramı, 1980’li yıllardan sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu, sonrasında Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kurumlarda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kavramın kullanılmaya başlanması, yoksul ve dezavantajlı grupların toplum içinde karşılaştıkları sorunlara ve yoksunluklara dikkat çekmiştir. Uzun dönemli işsizliğin, yoksulluğun ve eşitsizliğin insanları önemli ölçülerde etkilemesi ve refah devleti olanaklarından yararlanamayan kişi ve grupların içerisinde bulunduğu olumsuz yaşam koşulları kavramın ortaya atılmasında önemli rol oynamıştır (Doğan, 2015, s. 137).

Sosyal dışlanma kavramının anlamı kullanıldığı bağlama göre farklılıklar gösterse de, kavram çoğunlukla bazı toplumsal grupların, ekonomik, politik ve sosyal alanlardan kısmen veya tamamen dışlanmasını açıklamak için kullanılmaktadır. Kavram sosyal bütünleşmenin her zaman tam olarak gerçekleşmediğini, toplumsal düzenin bazı grupları dışarıda bırakacak şekilde katmanlı bir yapılanma gösterdiğini düşündürmektedir. Bu çerçevede sosyal dışlanma, bireyin kendi geleceğini oluşturmak için fırsatlara tam olarak erişememesi sebebiyle, temel gereksinimlerden yoksun kalması, toplumla olan bağlarının kopması, sivil, siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardan

yoksun olma/bırakılma durum ve süreçleri olarak tanımlanmaktadır (Sapancalı, 2005, s. 53).

Alanyazında kavramın çok boyutlu ve dinamik bir sürece işaret ettiğine vurgu yapılmaktadır. Sosyal dışlanma, toplumsal bağların kopmasına kadar götürebilen birbirleriyle bağlantılı ve çok yönlü durum ve süreçleri kapsamaktadır. Süreç yönelimli açıklamalar, sosyal dışlanmanın sonuçlarından çok, bireylerin toplum tarafından kabul edilmeme ve dışlanması durum ve süreçlerini öne çıkarmaktadır (Şahin, 2009, s. 22-23).

Sosyal dışlanmanın diğer bir özelliği, çok boyutlu olmasıdır. Çok boyutluluk, dışlanmışlığın veya yoksunluğun farklı kaynaklarının olması ve farklı süreçlerle (ekonomik, sosyal, kültürel ve politik) ilgili olmasıdır. Bu bakımdan dışlanma, sadece ekonomik ve sosyal politikanın konusu olmasının ötesinde, farklı birçok sosyal alanın ilgi alanına girebilecek disiplinler arası bir niteliğe sahiptir (Sapancalı, 2005, s. 54).

Sosyal dışlanmanın başka bir özelliği ise sosyal ilişkilerde bozulmalara yol açmasıdır. Sosyal ilişkilerde bireysel ve toplumsal düzeydeki bozulmalar, sosyal bağların zedelenmesi ve farklı sosyal gruplar arasında ilişkilerin zorlaşmasına yol açmaktadır. Sosyal dışlanma, başlangıçta bazı sosyal grupları kapsamasına rağmen, sonrasında toplumu bir bütün olarak etkileyen sosyal bir sorun haline gelmektedir. Bunun yanında sosyal dışlanma, hem insanların topluma katılımını engelleyen bir süreç olmakta hem de bireylerin kendilerini topluma katılmada yetersiz görmelerine yol açmaktadır (Bhalla ve Lapeyre, 1997'den aktaran Şahin, 2009, s. 26).

Sosyal dışlanma, toplumsal yapı içerisinde çok çeşitli alanlarda ortaya çıkma potansiyeli taşımakla birlikte, temelde toplumsal alandan dışlanma, ekonomik alandan dışlanma, siyasal alandan dışlanma (Atkinson, 1998'den aktaran Özhasar, 2013, s. 22) ve sembolik dışlanma şeklinde dört düzeyde tezahür etmektedir.

Toplumsal ve kültürel hayata çeşitli gerekçelerle katılamamak sosyal dışlanmanın bir görünümünü oluşturmaktadır. Toplumun genelinden farklı olan, onlar gibi giyinemeyen, konuşamayan, toplumda “utanç duymadan” dolaşamayan bireyler, bu tür dışlanmadan zarar görmektedir (Sen, 2000'den aktaran Şahin, 2009, s. 76). Özellikle göçmenler, azınlıklar ve engelliler, toplumsal ve kültürel dışlanma biçiminden daha fazla etkilenmektedir. Dışlanmış kişiler, aile, arkadaş gibi sosyal grupların parçası olamamaktadır. Dışlanmışlık durumu bu kişilerin toplumda katılabildikleri sosyal faaliyetlerin sayısını azaltmakta, sosyal katılım yoksunluğu ise dışlanmanın şiddetini arttırmaktadır. Toplumsal alandan dışlanmanın bir diğer boyutunu da sosyal refah

hizmetlerinden dışlanma oluşturmaktadır. Devlet tarafından sağlanan sağlık, eğitim ve sosyal koruma olanaklarından bireylerin yeterince yararlanamamaları, toplumsal alandan dışlanmanın göstergesi niteliğindedir. Devlet tarafından sağlanan sosyal refah hizmetleri yeterli ve ulaşılabilir olduğunda dışlanmanın azalacağı ve yarattığı sorunları da azaltabileceği düşünülmektedir. Buna karşın hizmetlerin yetersizliği, toplumda dışlanmanın daha da yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Şahin, 2009, s. 76-77).

Ekonomik alandan dışlanma çeşitli biçimlerde görülebilmektedir. Mal ve hizmet piyasasından dışlanma, temel gereksinimlerden dışlanma, işgücü piyasasından ve istihdamdan dışlanma başlıca ekonomik dışlanma biçimleridir.

Mal ve hizmetlerden dışlanma, geçinme olanaklarından çeşitli düzeylerde yoksunluk anlamına gelmektedir. Çeşitli düzeyleri olan geçimden dışlanma, asgari düzeydeki temel gereksinimlerden (özellikle beslenme) yoksunluk biçiminde olabileceği gibi, mal ve varlıklardan dışlanma, eğitim, sağlık, konut, enerji, iletişim ve ulaşım gibi temel hizmetlerden yoksunluk biçiminde de ortaya çıkabilmektedir. Mal ve hizmet piyasasından dışlanma, farklı ülke ve bölgelerde farklı düzeylerde hissedilmektedir. Günümüzde dünya üzerindeki yoksul sayısı giderek artmakta, yoksulluk belirli bölgelerde çok büyük boyutlara ulaşmakta ve daha önce yoksulluğun bulunmadığı bölgelerde de ortaya çıkmaktadır (Sürüel, 2008, s. 50'den aktaran, Gökyay, 2014, s.16-27).

Sosyal dışlanma üzerine yapılan çalışmaların çok büyük bir bölümünde sosyal dışlanmaya yol açan en önemli neden olarak işsizlik gösterilmektedir. En önemli nedeni işsizlik olmakla birlikte, işsizliğin tek başına sosyal dışlanmaya sebep olan bir unsur olduğunu söylemek mümkün değildir. Dışlanmanın ortaya çıkabilmesi için kötü ekonomik koşulların yanı sıra, sosyal olarak dışlanmışlık olgusunun da olması gerekmektedir (Şahin, 2009, s. 72).

İşgücü piyasasından dışlanmamış, ancak, yeterli düzeyde gelir, sosyal ilişki ve kurumsal destekten yoksun insanlar da sosyal dışlanmadan etkilenebilmektedir. Bir iş sahibi olmasına rağmen sosyal dışlanmadan etkilenen bu grubun bir yönünü düşük ücretliler, diğer yönünü ise geçici ve kısmi süreli işlerde çalışanlar oluşturmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği rekabet ortamında, emeğin ucuz olduğu ülkelerdeki düşük gelirli gruplara, bu ülkelerdeki ürünlerle rekabet edebilmek için, emeğin görece daha pahalı olduğu ülkelerdeki işçi ücretlerinin düşürülmesi yoluyla yeni yoksullar

eklenmiştir. Bu durum çok yönlü, çok coğrafyalı bir çalışan yoksullar grubu oluşturmıştır (Liem ve Liem, 1998, s. 88'den aktaran Çakır, 2002, s.97).

Siyasal dışlanma, politik olarak güçsüz konumda bulunulması nedeniyle hukuki ve siyasi haklardan yeterince faydalanamamakla ilgilidir. Sosyal güvenlik, kanun önünde eşitlik, ifade özgürlüğü, siyasi katılım, fırsat eşitliği ve sendikal haklardan yoksunluk, siyasal dışlanma biçimleri arasındadır. Siyasal dışlanma hem politik olarak güçlü olan kesimlerin bu gücü elinde tutmak için diğerlerini dışlamasıyla, hem de dışlanmışların yeterli haklara sahip olmamaları nedeniyle bu güce ulaşamamaları ile ilgilidir. Dışlanmışların konumlarına göre politik alandan daha az ya da daha çok dışlanmaları mümkündür. Karar alma süreçlerinden dışlanma ve siyasal sürece katılımın kısıtlı olması halinin süreklilik göstermesi ile dışlanmışlığın da süreklilik gösterdiği düşünülmektedir (Şahin, 2009, s. 77).

Dil, gerçekliğin saydam bir aktarıcısı olmaktan çok, gündelik hayatın gerçekliğini inşa eden kurucu bir toplumsal öğedir. Dil ve söylem, sosyal gruplara yönelik çeşitli anlam potansiyelleri taşımaktadır. Toplumdaki dezavantajlı gruplara ilişkin anlamlar dil ve söylem içerisinde kurulmaktadır. Başat gruplar kendi tanımlarını, öteki grupların dil ve söylemsel anlamları üzerine inşa etmektedir. Örneğin, engele sahip insanlara ilişkin anlamların dil ve söylem içerisinde oluşturulması, engelsiz olmamanın anlamlarını içermektedir. Bu bakımdan olumsuz dil kullanımının, sosyal dışlanma pratiklerinin kurucu unsurlarından olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde medya ve haber söylemlerinin de sosyal dışlanma pratikleri ürettiği söylenebilir.

Sosyal dışlanma, belli grupların engellilik, yaş, cinsiyet, din ve etnik köken gibi konulardaki ayrımcılık nedeniyle sistematik olarak dezavantajlı duruma gelmesi sürecini ifade etmektedir. Bu kişiler ayrımcılıkla yasal sistem, eğitim, sağlık gibi kamusal alanlarda karşılaştıkları gibi; dil, sosyal ilişkiler, haneler gibi sosyal alanlarda da karşılaşabilmektedir. Sosyal dışlanma riski bulunan birey ve gruplar çok çeşitlidir (Şahin, 2009, s. 53). Engele sahip insanlar, sosyal dışlanma riski taşıyan önemli sosyal gruplar arasındadır.

2.1.1. Sosyal dışlanmış gruplar içerisinde engelliler

Engele sahip insanlar, dışlanmaya maruz bırakılan önemli bir sosyal gruptur. Eğitim, iş piyasası, sağlık, sosyal ilişkiler başta olmak üzere hemen hemen tüm toplumsal alanlardan dışlanmaktadır. Engele sahip insanların dışlanmasına sosyal

katılımının önünde bariyerler oluşturan birçok neden saymak mümkündür. İnsanlar tarafından oluşturulan fiziksel çevrenin engele sahip insanların göz ardı edilerek yapılandırılması, sosyal ilişkilerde engelsizlerin oluşturduğu bariyerler, engele sahip insanların sosyal katılım düşüklüğünün biyolojik farklılıklara indirgendiği inanç ve değerler ile bunların söylem olarak üretilmesi sosyal dışlanmanın başlıca sebepleri arasındadır.

Bedenlerimize ilişkin deneyimlerimiz ve başkalarıyla olan etkileşimlerimiz, engelli ya da engelsiz olalım içinde yaşadığımız değişen toplumsal koşullar tarafından şekillendirilmektedir. Engellilik, çevresel faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan bağlamsal bir olgudur. Farklı ekonomik, toplumsal, teknolojik ve çevresel koşullar sakatlıkların ve engelliliklerin ortaya çıkmasında ve sürekli hale gelmesinde, tedavi/telafi edilebilir hastalık, yaralanma ya da bozuklukların sakatlık ve engelliliğe dönüşüp dönüşmemesinde belirleyici olmaktadır (Giddens, 2004, s. 333'den aktaran Köten ve Erdoğan, 2014, s. 24).

Şehir, kasaba ya da köyler gibi toplu yaşam alanlarının kamusal mimarisi, bireylerin bedenlerine özgü olan sakatlığı kalıcı hale getirerek, engelliliğe dönüştürebilmektedir. Toplu yaşam merkezlerinde, engele sahip insanların hareket özgürlükleri dikkate alınmadan tasarlanan mimari yapılar, sakatların sosyal katılımı önünde önemli engeller oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalar⁵, kamu kurumlarının binaları da dâhil olmak üzere Türkiye'deki kamusal mimarinin, engele sahip insanlar için uygun olmadığını göstermektedir. Bunun yanında, kamusal ulaşım ve kitle iletişim hizmetlerinin evrensel niteliklerden yoksun olduğu da, çalışmalarda vurgulanmaktadır. Bunlar sakatlığı süregelen engellilik haline dönüştüren önemli unsurlardır. Kamusal mimari ve ulaşım ağının evrensel niteliklerden yoksun olması, engele sahip insanların sosyal dışlanmışlıklarının önemli sebepleri arasındadır.

Engelle sahip insanların dışlanmasında, sosyal ilişkilerin de önemli bir yeri vardır. Görünen bedensel engele sahip bireylere, engelsizlere göre daha olumsuz tutumlar yöneltilmektedir. Engelsizlerin engele sahip insanlara yönelik olumsuz tutumları, kısıtlamak, aşırı koruyup kollamak, yetenek ve becerileri dikkate almamak, onların yapabileceği çeşitli işlerde onlara fırsat vermemek, bir boyuttaki engelliliği diğer boyutlara da genellemek, duyarsız kalmak, aşağılamak gibi geniş bir yelpazede yer almaktadır (Topçubaşı ve Arıkan, 2005, s.77'den aktaran Ergüden, 2008, s.34-35).

⁵ Türkiye'deki şehirlerin mimari yapısının engellilerin erişimine uygunluğu ile ilgili olarak Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin "Mevzuattan Uygulamaya Türkiye'de Engelli Hakları İzleme Raporu 2014" adlı çalışma konu hakkında geniş veri ve bilgiler içermektedir.

Bedensel engele sahip insanların yaşadığı sıkıntılardan bir diğeri de, kamusal alanlarda insanların kendilerine açıkça dik dik bakmasıdır. Engele sahip insanlar bu bakışları farkettilerinde, kendilerini insanlıktan çıkmış hissettiklerini belirtmişlerdir (Lenney ve Sercombe, 2002, s. 8'den aktaran Ergüden, 2008, s.35). Yapılan çalışmalar, engele sahip insanların daha yüksek duygusal sıkıntı, sosyal yetersizlik, sosyal yabancılaşma ve kendine yabancılaşma oranları olduğunu göstermiştir (Rokach vd. 2006, s. 687'den aktaran Ergüden, 2008, s.36). Engele sahip insanların sosyal hayatta karşılaştıkları sorunlar, önemli sosyal dışlanma sebepleri ve biçimleri arasındadır.

Edebiyat, yazın ve medya metinlerinde üretilen engelli imgeleri de engele sahip insanların sosyal dışlanmalarının araçları olabilmektedir. Bu metinlerde engele sahip insanlar hakkında üretilen imgeler, genellikle fiziksel farklılıklara indirgenen yetersizlikler düşüncesi üzerine kuruludur. Bu ise, sosyal dışlanmayı pekiştirici bir işlev görmektedir.

Edebiyat ve medya metinlerinde engele sahip insanlara ilişkin anlam üretimlerinin bireysel ve toplumsal sonuçları bulunmaktadır. Medyanın engele sahip insanların temsil biçimleri, kendilerine bakışlarını etkileyen, toplumsal konumlarını belirleyen önemli bir etkidir. Medya ve edebiyat metinlerinde yer alan olumsuz imgeler ve yaklaşımlar, engele sahip insanların özgüvenlerini ve benlik saygılarını yitirmelerine sebep olabilmektedir. Medya metinleri yoluyla engele sahip insanlar hakkında edinilen fikir ve inançlar, engele sahip insanların sosyal katılımını engelleyen diğeri birçok faktörle birleşerek toplum dışına itilmelerine sebep olabilmektedir (Ergüden, 2008, s. 30).

Engeli sahip insanların işgücüne ve istihdama katılımları, diğerielerine oranla belirgin bir biçimde düşüktür. Bu bakımdan engele sahip insanların istihdam alanında yaşadıkları sosyal dışlanmanın da önemli bir dışlanma biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre, bazı ülkelerde engele sahip insanlardan işgücüne katılanların %80'i işsizdir. Türkiye'de ise engele sahip insanların işgücüne katılım oranı sadece %21,7'dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2009, s. 14). Eğitim ve istihdam alanlarından dışlanma, engele sahip insanlar arasında yoksulluğun yaygınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Birleşmiş Milletler verilerine göre, engelli gençler dünya gençliğinin en yoksul ve marjinal kesimini oluşturmaktadır (Köten ve Erdoğan, 2014, s. 26).

Engele sahip insanların işgücüne katılımlarının arttırılması ekonomik açıdan bağımlılıklarının ortadan kaldırılmasında önemli bir işlev görecektir. Bunun yanında bu bağımsızlık toplumsal yaşama katılımın artmasını sağlayacaktır. Engele sahip insanların işgücüne katılımlarının artması, paralelinde yarattığı statü değişikliği ile hem engelli bireyin psiko-sosyal durumunu hem de onun çevresindeki kişilerin algısını değiştiren bir durum yaratma potansiyeli taşımaktadır. Engelli kişilerin tüm dezavantajlarının kaldırıldığı koşullarda çalışma hakkından yararlanması, engele sahip insanların istihdama katılımları konusunun bir politika olarak ele alınması ve oluşturulacak politikaların etkin bir şekilde uygulanmasıyla ilişkili bir durumdur. Sadece hukuki metinlerde kalan, kendisine uygulamada yer bulamayan düzenlemeler ile engellilerin istihdamı sorununun çözülemeyeceği açıktır. Bu bakımdan engele sahip insanların istihdama katılımı konusunda mevzuatta yer alan hükümlere, pozitif edimlerle işlerlik kazandıran adımların eşlik etmesi, ihlalleri önleyecek etkin tedbirlerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir (Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, 2015b, s. 60).

Engele sahip insanların sosyal dışlanmaya maruz bırakıldıkları önemli alanlardan bir diğeri de eğitimidir. Birçok ülkedeki eğitim sistemleri, genellikle, engelli olmayan kişiler için planlanıp uygulanmakta ve engele sahip insanları eğitim sistemiyle bütünleştirecek farklı programlar geliştirmeye çalışmaktadır. Böylece daha en başından eğitim sistemleri, engele sahip insanları dışlayıcı bir özelliğe sahip olmaktadır. (Karataş, 2002 aktaran Ergüden, 2008, s. 19). Bunun yanı sıra, eğitim sistemleri genellikle engele sahip insanları, ya ayrı eğitim kurumları açarak ya da eğitim kurumları içerisinde farklı bölümlere yerleştirerek engelsizlerden ayırma eğilimdedir. Oysaki, genel eğitim sistemi içerisindeki okullarda okumak, engele sahip öğrencilerin dış dünyayla tanışmaları, potansiyellerini fark etmeleri ve geliştirmeleri açısından çok önemlidir. Yapılan araştırmalar, engele sahip öğrencilerin ayrılmadığı okullara giden çocukların, özel eğitim okullarına giden çocuklardan toplumsal açıdan daha başarılı ve katılımlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (McDougall, DeWit, King, Miller ve Killip, 2004; Curtin ve Clarke, 2005'den aktaran Ergüden, 2008, s. 20).

Bunlara ek olarak okul yöneticileri, okullarına yük ve sorun oluşturacağı düşüncesi ve gerekçesiyle, yasal zorunluluğa rağmen engele sahip öğrencileri kaydetmekte güçlük çıkarabilmektedir. Sıkça karşılaşılan bir durum olan okul kayıt sorunları, eğitimde önemli sosyal dışlanma biçimleri arasındadır.

Engele sahip öğrencilerin, okullarda uğradıkları akran dışlaması ve alay konusu edilmeleri de, sosyal katılımlarını engelleyici bir durum oluşturmaktadır. Araştırmalar (Brandon ve Ncube, 2006, s. 11), öğretmenlerin sınıf içerisinde engelle sahip öğrencilere karşı tutum ve davranışlarının tarafsız olmasına karşın, bu öğrencilere öğretmeye ve bu öğrencilerin bulunduğu sınıfları yönetmeye olumsuz baktıklarını ve isteksiz olduklarını göstermektedir (aktaran Ergüden, 2008, s. 21). Öğretmenlerin bu bakış açısı da, engelle sahip öğrencilerin diğer bir sosyal dışlanma örneğini oluşturmaktadır.

Yerleşim yerlerinin ve eğitim kurumlarının engelleyici mimari yapısı, toplu taşıma olanaklarının engelle sahip insanları kapsayacak biçimde evrensel niteliklerden yoksun olması gibi sebepler de, engelle sahip öğrencilerin eğitim kurumlarına ulaşmasının önündeki engellerden bazılarıdır. Bu engeller, engelle sahip insanların eğitime katılımlarını düşürmektedir.

Kitapların, eğitsel materyallerin ve öğretici kaynakların engelle sahip öğrencilerin farklılıkları gözetimeksizin, evrensel niteliklerden yoksun şekilde tasarlanması, eğitimde sosyal dışlanmanın diğer bir boyutunu oluşturmaktadır.

Günümüzde, fiziksel çevre, istihdam, eğitim, sağlık gibi alanlarda kurumsal ve ekonomik düzenlemelerin, engelle sahip insanların farklılıkları gözetimeksizin, evrensel niteliklerden yoksun biçimde yapılandırıldığı gözlemlenmektedir. Bundan dolayı toplumsal yapının engelle sahip insanları sisteme dâhil etmediği yani dışladığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında, engelle sahip insanlar, açık dışlanmanın yanı sıra, gizli bir sosyal dışlanmayla da karşı karşıya gelmektedir (Ergüden, 2008, s. 27). Açık bir şekilde görünür olmayan, rakamlarla ve istatistiksel verilerle açıklanamayan gizli sosyal dışlanmalar, medya metinleri, edebi metinler, dil ve sosyal ilişkilerde görünüm kazanmakta, inançlar ve değerler düzeyinde ideolojik olarak işlemektedir.

2.2. Engelliliği Açıklayan Farklı Yaklaşımlar

Engelle sahip insanların engelsizler tarafından “normalin dışında” kabul edilmesi, normallik algısı üzerinden geliştirilen yadırgama halini beraberinde getirmektedir. Anormal olarak geniş bir kabul gören engelle sahip insanlar, yadırgama halinin bir uzantısı olarak etiketlenme, ötekileştirilme, dışlanma ve ayrımcılığın nesnesi haline gelmektedir. Tarihin birçok döneminde engelle sahip insanların sınırlı olarak kabul görmesi, buna karşın çoğunlukla toplumun dışında tutularak, kötü muamele görmesi, bu durumun göstergesi niteliğindedir. Engelle sahip doğan bebeklerin tanrının öfkesinin

simgesi olarak görülüp öldürülmesi, engele sahip insanların sergilenmesi, canavar olarak nitelendirilmesi gibi olgular, tarihteki bu yaklaşımların örnekleri arasındadır. Bütün bu olumsuz tutum, inanç ve değerler varlığını sürdürürken, engele sahip insanların klişelerle değerlendirilmediği, yaşama dâhil olma hakkına saygı esasına dayalı bakış açıları ortaya çıkmış olsa da, bunlar ancak, zamanla olgunlaşmış, gelişmiş ve hâkim düşünceler dizgesinin bir parçası haline gelebilmiştir. Çağımızda engele sahip insanlar doğrudan bir ayrımcılığa maruz bırakılmasalar da, hâlâ merhamet objesi olarak görülmekte ve bu insanlar hakkında yetersizlikler düşüncesi üzerine kurulu bir tahayyül söz konusu olmaktadır. Hatta uç noktadaki örneklerde olduğu gibi “Tanrı’nın cezalandırdığı kişi” olarak tanımlanarak etiketlenebilmektedirler. Sonuç itibarıyla tüm bu yaklaşımların ortak bir noktası vardır: Engele sahip insanlar, fiziksel, duyuşsal, ruhsal veya algı farklılıkları sebebiyle, engele sahip olmayan çoğunluk tarafından anormal olarak tanımlanmaktadır (Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, 2015a, s. 16-17).

Farklı tarihsel dönemlerde engele sahip insanlara yönelik farklı tanımlamalar yapılmış, farklı yaklaşımlar hâkim olmuştur. Engelliliğe ilişkin ilk ve en eski yaklaşım ahlaki model olarak bilinmektedir. Söz konusu model engelliliğin, ahlaki çöküntüden kaynaklandığını, insanın içindeki 'şeytanın' veya 'ahlaksızlığın' dışı vurumu olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür. Ahlaki yaklaşımın hâkim olduğu dönemde, engele sahip insanlar ve aileleri için engellilik hali büyük bir utanç kaynağı olmuştur. Engele sahip insanlar ve aileleri, utanç ve damgalanmayla karşı karşıya kalmalarının yanında, suçlama ve hatta cezalandırılmalarına maruz bırakılmışlardır. Öte yandan, çok uzun süre bedenlerine şeytanın ve kötü ruhların egemen olduğuna inanılmıştır. Birçok toplumda ve kültürde bu insanların karşı karşıya bırakıldığı olumsuz durumlar 21. yüzyıla kadar değişik ölçülerde olsa da varlığını sürdürmüştür (Arıkan, 2002, s. 2).

1800’lü yıllardan itibaren tıp ve rehabilitasyon alanlarındaki gelişmelerle birlikte engelliliğe ilişkin yeni bir yaklaşım olan medikal (tıbbi) model ortaya çıkmıştır. Bu dönemden sonra, ahlaki model varlığını sürdürmeye devam etse de, engelliliği bedeninin işlevlerinde fonksiyon kayıpları olarak değerlendiren tıbbi model gittikçe güç kazanmıştır. Tıbbi modelin yaygınlık kazanması ile birlikte, sakatlık dinî bir konu olmaktan (Tanrı’nın gazabı, insanın sınanması vb.) tümüyle çıkmasa da, öncelikle tıbbın bir konusu olarak görülmeye başlanmıştır. Tıbbi yaklaşımın temel varsayımı, biyolojik olarak normal bir bedensel, zihinsel ve duygusal varoluştan söz edilebileceğidir. Bu varoluş ancak, tamlığı varsayılan, eksiksiz bir beden, zihin ve duygusal duruma eşlik

etmektedir. Böylece, bedensel, zihinsel ve duygusal farklılıklar yelpazesinin önemli bir kısmı normal dışı olarak kabul edilmektedir. Tıbbi modelde bu tür eksikliklere işaret eden farklar, birer sapma ve bozukluk olarak tarif edilerek, bunların tedavileri hedeflenmektedir. Ahlaki modelde Tanrı'nın gazabı olarak okunan bir işaret, tıbbi modelle birlikte doğanın işleyişinde bir aksama olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşımda ikinci önemli nokta ise, engelliliğin bedende meydana gelmiş bireysel bir sorun olarak tarif edilmesi, böylece engellilik deneyimine damgasını vuran olumsuz koşulların toplumsal boyutunun tümüyle göz ardı edilmesidir. Engelliliğin kişisel bir trajedi olarak tanımlanması, engele sahip insanları, içinde bulundukları koşulların aşılabilirliğine ve bu durumun tümüyle kendi yetersizliklerinden kaynaklandığı fikrine inandırmıştır. Bu güçlükleri aşmanın tek yolu, normalleşmek, örneğin ne pahasına olursa olsun yeniden yürüyebilmek gibi düşünülmüştür. Bu da ancak, profesyonel tıbbi bir destekle mümkün görünmektedir. Bu koşullar, engele sahip insanların hem çevresine hem de tıbbi uzmanlığa bağımlılığını sürekli olarak yeniden üretmektedir (Yardımcı, 2015, s. 10-11).

Medikal model sıklıkla eleştirilmesine karşın, engele sahip insanlar ve yakınlarına pek çok olanak da sağlamıştır. Engelliliğe ilişkin tanı, tedavi, bakım ve izleme programlarının güçlendirilmesi, önleme programlarının dikkatle hazırlanması, engele sahip insanların yaşam kalitelerini oldukça arttırmıştır. Koruyucu ve önleyici programların başarısı, sakatlığa yol açan birçok sebebin önemli bir bölümünün ortadan kalkmasında etkili olmuştur. Tıbbi modelin yaygınlık kazanması ile birlikte yeni rehabilitasyon yaklaşımları geliştirilmiş, sağlık sisteminin daha insani hale getirilmesi yönünde ciddi adımlar atılmıştır (Arıkan, 2002, s. 2).

Medikal model, engelliliği sadece bireyin bedenine ilişkin normal dışı bir durum olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle, engele sahip insanları dışlayıcı nitelikleri bulunan toplumsal yapı, medikal modelin tartışmaya açtığı bir konu değildir. Medikal modelde, normal dışı görülen engele sahip insanların, tedavi ve rehabilite edilerek normal süreçlere dâhil edilmeleri amaçlanmaktadır. Toplumsal süreçlerin normaliteye göre deneyimlenerek, normal dışı düşünülen engele sahip insanları dışlaması ve modelin bu durumu sorgulamaması en sık eleştirilen yanını oluşturmaktadır. Bu bakımdan medikal modelin engele sahip insanların aciz olarak tanımlanarak dışlanma ve aşağılanmalarında etkili olduğu düşünülmektedir. Yetersizlikler düşüncesi üzerine kurulu olan engelli algısı, engele sahip insanların aşırı korunup kollanması gibi

tutumlara yol açmaktadır. Bunun ise, engelliğin toplumsal yanını gizlediği ve engele sahip insanlar üzerinde baskı oluşturduğu bilinmektedir.

Medikal modelin eleştirisi, engelliliğe ilişkin farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu yaklaşımlardan en önemlisi sosyal modeldir.

Tıbbi yaklaşımda, esas olan tıp bilimi ve tıp uzmanlarının yaklaşımıdır. Engele sahip insanlar, bedenleriyle ele alınmakta ve bunun bir uzantısı olarak engellilik fiziksel, duysal ve zihinsel fonksiyon kayıpları üzerinden tanımlanmaktadır. Yapısı gereği tıp bilimi, sorunun kaynağını kişide gördüğünden, çözümü de kişide tanımlamaktadır. Sorunu çözebilmek için mümkünse engele sahip insanlar tedavi edilmeli, bu insanların anormallikleri düzeltilmelidir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2012, s. 11'den aktaran Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği 2015a, s. 17). Bugün için engellilik konusunda, toplumun geneline diğer bakış açılarını domine eden medikal modelin bakış açısı hâkimdir. Bu bakışta engele sahip insanlar, eksiklikleri olan, yetersiz, korunmaya muhtaç ve tıbbi uygulamalarla olabildiğince iyileştirilmesi gereken bireyler olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, engele sahip insanlara eğitim, çalışma hayatı, sosyal hizmetler vb. alanlarda sağlanan hizmetler ve tanınan yasal haklar, tıbbi uzmanların tanımları üzerinden geliştirilmiştir. Ancak,, engele sahip insanların oturduğu konutlardan başlamak üzere sakatlık, toplumsal kodların ve normların bedenlere dayattığı kısıtlamaları güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Bu anlamda sakatlık, toplumsal olarak inşa edilmiş bir alan olarak görünüm kazanmaktadır (Siebers, 2011, s. 81'den aktaran Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği 2015a, s. 17). İnşa edilen toplumsal alan, aslında sakatlığı genel olarak engellilik kavramıyla ifade edilen bir duruma dönüştürmektedir. Her ne kadar gündelik konuşma dilinde engelli olmak, sakat olmak kavramını ikame eden bir kelime olarak kullanılsa da, bu kullanım, özünde bir anlam kaymasını içermektedir. Bireysel bir vaziyet olarak sakatlık, kaynağı kişinin kendisinde olan bir durumken, engellilik, bireyin kendi dünyası dışındaki koşullarla yaratılan, onun fonksiyon kaybının, toplumun yarattığı engellerle, bir “hal’e” dönüştürülmesi durumudur. Medikal yaklaşımın bir sonraki aşamasında güç kazanmaya başlayan sosyal model, bu noktada ortaya çıkmıştır (Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği 2015a, s. 17). Sosyal model bazı yönleriyle medikal yaklaşıma benzese de, çoğunlukla bu yaklaşımdan ayrılan ve onun karşıtı olarak konumlanmıştır.

Sosyal model, tıbbi modele karşıt olarak ABD ve İngiltere'deki sakat hareketi aktivistleri tarafından geliştirilmiştir. Mevcut toplumsal yapının sakatlayıcı olduğu fikrine dayanan sosyal modele göre sakatlık deneyimini kuran, bedensel farkları dikkate almayan toplumsal örgütlenmedir. Sosyal modele göre her alanda erişilebilirliğin sağlanmasıyla birlikte, sakatlıkla ilişkilendirilen olumsuzluklar da ortadan kalkabilecektir. Bu çerçevede sosyal model anlayışına göre sakatlık tıbbi değil, siyasi bir konudur. Sakat kimliğinin sahiplenilmesi söz konusu siyasi meselenin tartışmaya açılması için gereklidir. Engele sahip insanların örgütlenip haklarını talep etmeleri, kendilerine karşı ayrımcılık yapan toplumu dönüştürmeleri gerekmektedir (Yardımcı, 2015, s. 11).

Engelliliğe ilişkin bu iki temel yaklaşımdan ilki olan tıbbi model, engelliliği bozukluk olarak değerlendirerek bedene indirgeme eğilimindedir. Sosyal model ise, engelliliğin vücutta ortaya çıkan bir patolojinin sonucu meydana gelmediğini, sosyal doku içinde inşa edilen sistemik dışlama örüntüleri tarafından sosyal olarak üretildiğini vurgulamaktadır. Meşe (2014, s. 87), buradan yola çıkarak sosyal modele yönelik iki öneride bulunmaktadır: Bunlardan ilki, tıbbi model ile sosyal model arasında dengeyi tutturma gerekliliğidir. Sosyal modelin çok önemli vurguları olsa bile, engelliliğin ilk deneyimi bedenle ilgili olduğu ve tıbbın müdahalesini gerektirdiği için tıbbi modelin önemi göz ardı edilmemelidir. Bu durum, her iki modeli uygun bir şekilde bütünleştirme ihtiyacını ortaya koymaktadır (Pledger, 2003, s. 280'den aktaran Meşe, 2014, s. 87). Biyofizikososyal olarak adlandırılan bu modele göre, farklı düzeylerde farklı müdahale tipleri gerekmektedir. Tıbbi müdahale sakatlığın spesifik özellikleri için kaçınılmaz olurken, sosyo-politik eylem engellilik düzeyinde uygun olmaktadır. Ancak,, bu öneriye göre de bozukluk ile engellilik arasında yine bir ayrım olduğu varsayılmakta, biyolojik olarak beden tıbbi modelin yetki alanı içinde bırakılmakta ve bozulma yine sosyal alandan uzaklaştırılmaktadır. Beden ve ona ait bozulma kavramı tıbbi bir konudan daha fazlasıdır. Hem deneyimsel hem de söylemsel bir inşadır. Sosyal modele yönelik ikinci öneri ise, bedenin sadece verili biyolojik bir varlık olmadığı, sosyal olarak inşa edildiği kabulünden yola çıkarak onu tıbbın yetki alanından kurtarma ihtiyacıdır. Engellilik, biyoloji ile sosyolojinin veya beden ile toplumun kesişme noktasında yaşanılanır.

2.3. Dezavantajlılara İlişkin Haber Söylemi

Dezavantajlı gruplara ilişkin söylem, ideolojik dayanaklı birtakım özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin bir veya birkaçı söylem içerisinde yer alabilir. Farklı söylemler kendi bağlamlarına göre farklı özellikler de taşıyabilir. Konu hakkındaki yerleşik haber söylemlerine geçmeden önce, bu özellikleri açıklamak yerinde olacaktır. van Dijk'ın (2003, s. 79-108) ideolojik çözümlemenin kategorileri olarak ifade ettiği bu özellikler şu şekilde sistematize edilebilir:

- **Aktör tanımı:** İnsanlar ve eylemler hakkında olan tüm söylemler, çeşitli aktör tiplerinin tanımlarını içermektedir. Bundan dolayı, aktörler grupların üyeleri veya bireysel olarak, adları ya da soyadlarıyla, işlev, rol ya da grup adlarıyla, belirli ya da belirsiz olarak, eylemleriyle ya da (sözde) nitelikleriyle, konumları ya da diğer insanlarla ilişkileriyle vb. düşünülebilirler. Söylemde genel ideolojik strateji olumlu kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunmadır. Dezavantajlıların tanımları kabaca ayrımcı olabilir ya da daha ustaca olumsuz fikirler taşıyabilir. Ayrımcılık karşıtı söylemde ise, bunun tersi geçerli olmaktadır.
- **Otorite:** Birçok konuşmacı verdiği örneği desteklemek için birtakım otoritelerden, genellikle kuruluşlar ya da uzman veya ahlaki liderler olarak bilinen kişilerden söz etmeyi bir yardım aracı olarak kullanır. Uluslararası örgütler (Birleşmiş Milletler ya da Genel Af Örgütü gibi), bilim insanları, kitle iletişim araçları, din görevlileri, mahkemeler gibi otorite konumlar çoğunlukla bu işlevi görürler.
- **Yük:** Dış gruplar aleyhinde yapılan aklileştirme, genellikle sonucu kabul ettirmeye yeterli nedenler olarak görülen önermeleri temsil eden çeşitli standart savlara ya da geleneksel temalara dayanmaktadır. Örneğin, göç karşıtı ideolojiler, mültecilerin mali bir yük olduğunu vurgulamak yoluyla söylemde ifade edilebilirler.
- **Sınıflandırma:** İnsanlar, insanları sınıflandırma eğilimindedir. Gruplar sınıflandırılınca olumlu ya da olumsuz özellikleri ile daha kolay ilişkilendirilebilirler.
- **Karşılaştırma:** Retoriksel benzetmelerden farklı olarak karşılaştırmalar söylemde iç grupların dış gruplarla karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır.

- **Kanı Birliği:** Ulusal önem üzerine yapılan tartişmalarda sık kullanılan politik stratejilerden biri de kanı birliğinin sergilenmesi, istenmesi ya da dilenmesidir.
- **Yadsıma İfadeleri:** İ grubun olumlu özelliklerinden söz edilerek saygınlığı korunur, ancak, daha sonra daha açık bir şekilde dış grubun olumsuz özellikleri üzerine yoğunlaşılır. Olumlu kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunma ideolojisine dayalı stratejinin en çok bilinenleri yadsıma ifadesi türlerinin çoğunu oluşturur.
- **Mesafe Koyma:** Konuşmada biz ve ötekiler kutuplaşmasının ifade edilme yollarından biri diğeri de, iç grup konuşmacılarının dış gruplardan söz ederken iki grup arasındaki mesafeyi dolaylı olarak belirten sözcükler kullanmasıdır. Ötekilerin ismini söylemek ya da tanımlamak yerine, işaret zamirleri kullanarak ifade edilmesi mesafe koyma örneğidir.
- **Karşı Gerçeklik:** Bir uyarı ya da tavsiye olarak önlemler alınmadığında ne olacağını göstermek için kullanılan söylemsel stratejidir.
- **Dramatikleştirme:** Dramatikleştirme, gerçekleri abartılı bir şekilde bir kişinin yararına olarak sunmanın bilindik bir yöntemidir. Göç tartişmalarında, göçün devam etmesinin buradakileri acınası kurbanlar haline getireceği söylemi dramatikleştirme örneği olarak değerlendirilebilir.
- **Empati:** Hem iç grup hem de dış grup empatisi genelleştirilmiş bir biçimde veya örnek şeklinde olabilir.
- **Örtmece:** Retoriğe ait çok bilinen bir örtmece şekli, anlamı yumuşatma girişimidir. Olumlu olarak kendini sunmanın bir parçası olarak, iç gruba ait olumsuz davranışlar konuşma içerisinde yumuşatılır.
- **Kanıtsallık:** Konuşmacıların bilgi ve düşünceleriyle ilgili bir kaç kanıt sunduğu durumlarda, bir tartişmadaki dünya görüşleri ya da iddialar daha akla yatkın görünür. Bu, ya otorite konumdaki kişilere veya kurumlara gönderme yaparak olur ya da bilginin nasıl ve nereden alındığının belirtilmesi gibi kanıtsallığın çeşitli biçimleriyle yapılabilir.
- **Örneklerle Açıklama:** Çoğunlukla konuşmacı tarafından savunulan genel bir konuya örnekler vermek ya da akla daha yatkın hale getiren kısa hikâye ya da anlatı biçiminde somut örnekler vermektir. Örnekleme hem kolayca hayal edilebilme ve daha iyi hatırlanabilme hem de deneysel kanıt biçimlerini akla getirme gücüne sahiptir.

- **Açıklama:** İç grup üyeleri olumsuz eylemleri sebebiyle suçlanmaktan kurtulmak için bir mazeret bulmaya eğilimli iken, dış grup üyelerinin olumsuz eylemleri, bu tür aktörlerin içkin özellikleri bakımından açıklanma eğilimindedir.
- **Mantıksızlıklar:** Doğruluğu tartışmalı fikirler ve düşüncelerle ilgili konuşmalar asıl tartışmanın kuralcı ihlalleriyle, mantıksızlıklarla doldurulmaktadır. Bunlar tartışma konusunun herhangi bir unsuruyla, farklı bir ifade ile önermelerin doğasıyla, önermeler ve sonuç arasındaki ilişkilerle, konuşmacı ve dinleyiciler arasındaki ilişkilerle vb. ilgili olabilir. Savaş mültecileriyle ilgili bir konuda, acı çeken bütün Suriyelileri alamayacağımız açıktır gibi bir ifade buna örnektir.
- **Genelleştirme:** Tartışmaların çoğu örnekler verilerek, somut olaylar veya eylemlerin genelleştirildiği ve soyutlandığı, dolayısıyla, da iddianın bir yandan daha genişletildiği bir yandan da daha genel olarak uygulanabilir hale getirildiği genelleştirmeler içerir. Bu, aynı zamanda söylemin zihinsel bir modelde temsil edilmesini içerir. Bunun yanında daha somut bir örnekle söylem ile toplumsal davranışlar ve ideolojiler gibi daha genel düşünceler arasındaki bilişsel ilişkiyi işaret edebilme yöntemidir. İnanılması güç öyküler olsalar bile, verilen örneklerin hiç de istisnai olmadıkları, tipik veya temsili oldukları ve dolayısıyla, da genelleştirilebileceklerinin gösterilmesi son derece önemlidir. Genelleştirme, adlar için çoğu, hepsi gibi nicelik sözcükleriyle, daima, sürekli gibi sıklık sıfatlarıyla ya da her yerde gibi yer belirten ifadeler kullanılarak yapılabilir.
- **Ders Olarak Tarih:** Bir savda bugünkü durumun tarihte daha önce gerçekleşmiş olaylarla karşılaştırılabilir olduğunu göstermek çoğu kez inandırıcıdır. Bu tür karşılaştırmalar “tarihten alınan dersler”in daha genel temasına genellenebilir.
- **İnsancılık:** İnsan haklarını savunma, bu hakları ihlal veya göz ardı edenlerin eleştirisi ve dış gruplara insanca davranılması için genel kurallar ve değerlerin oluşturulmasının tartışılmasıdır.
- **Abartma:** Abartılar anlamın gücünü artırmaya yönelik anlamsal söz oyunlarıdır. Bu sebeple olumlu olarak kendini-sunma ve olumsuz olarak ötekini-sunmanın genel stratejisi içerisinde ötekilerin kötü eylemleri ya da

özelliklerinin abartılı (bizim kötü eylemlerimizin yumuşatılmış olarak) ifade edilmesidir.

- **Örtüklük/İma:** Birçok bağlamsal sebepten dolayı konuşmacıların bildikleri ya da inandıkları her şeyi söylemesine gerek yoktur. Çoğu kez söylemin büyük bölümü örtük kalır ve bu örtük bilgiler, dinleyiciler tarafından ortak bilgi ya da tutumlardan çıkarılabilir. Dolayısıyla,, söylemde yer verilen olay ya da eylem konuşmacıların zihinsel modellerinin bir parçası olarak oluşturulur. Örtüklük genel bilişsel-edimsel kuralının dışında (dinleyicilerin zaten sahip olduğu ya da kolayca çıkarabileceği bilgi) kibarlık, saygınlığını koruma, kültürel kurallar, duruma uygunluk gibi, üzerinde başka etkileşimsel, sosyo-politik ve kültürel koşullar tarafından şekillendirilebilir.
- **Yasadışılık:** Yasalara saygı ve itaat savları, olumsuz ötekini-sunma ve özellikle suçlulaştırma stratejisinin bir parçasıdır. Suçlulaştırma, dış grupların ayrımcı önyargılarla nitelendirilmesinin standart bir yoludur.
- **Etkileşim ve Bağlam:** Söylem, konuşmanın içerisinde yer alan karşıt unsurlar da dâhil olmak üzere, konuşmacıların etkileşimi sonucu ortaya çıkar ve her konu, onu çerçeveleyen bağlamı içerisinde tartışılır.
- **İroni:** Suçlamalar açıkça yapılamadığında, ironi yoluyla daha etkili kılınabilir.
- **Sözlükselleştirme:** Söylemde aynı konu, konuma, role, amaçlara, dünya görüşüne ya da konuşmacının düşüncesine bağlı olarak, bir başka ifade ile bağlam özelliklerinin bir işlevi olarak farklı sözcüklerle farklı anlamlar üretecek şekillerde ifade edilebilir.
- **Metafor:** Metaforlar yoluyla soyut, karmaşık, bilinmedik, yeni ya da duygusal anlamlar daha bilinen ve somut hale getirilebilir. Metafor kullanımı bu konularda çok ikna edicidir. “Suriyeli istilası” metafor kullanımına iyi bir örnek oluşturmaktadır.
- **Ulusal Övünç:** Olumlu kendini-sunma kalıplaşmış çeşitli ulusal övünme biçimleri yoluyla ifade edilebilir. Kendi ülkesinden olumlu söz etme, ülkeyi, ilkelerini, tarih ve geleneklerini övme ulusal övünç biçimleridir. Ulusal övünç, ılımlı düşünce sistemleri ile ılımlı olmayanlar arasında bağ kurmayı kolaylaştırır.
- **Olumsuz Ötekini-Sunma:** İç ve dış grupların bölünmesi yoluyla, dış grupların bir kısmı olumlanırken, asıl kötü olanların olumsuzlanmasıdır. İç

gruplarda ise genellikle olumsuzluğun azımsanması şeklinde işleyen stratejidir.

- **Kural İfadesi:** Yasal kuralların hatırlatılmasıdır. Özellikle insan hakları söylemlerinde, kuralların açıkça ifade edilmesi biçiminde gerçekleşir.
- **Sayı Kullanımı:** Birçok iddia, güvenilirliği artırmak için tarafsızlığı vurgulayan girişimler tarafından yönlendirilir. Rakamlar ve istatistikler, tarafsızlığı ikna edici bir biçimde göstermenin önemli araçlarıdır. Bu nedenle, söylemlerde rakamların sık kullanıldığı bilinmektedir.
- **Açıklık, Dürüstlük:** "Bu konularla ilgili açık (dürüst) bir şekilde konuşmalıyız" vb. ile başlayan konuşmalar, dinleyiciler üzerinde olumsuz bir izlenim yaratmaktan kaçınmanın söylemsel stratejileri arasındadır.
- **Kutuplaşma, Biz Onlar Sınıflandırması:** Dış gruplarla ilgili konuşmalarda biz onlar sınıflandırması çok yaygın olarak kullanılan anlamsal bir stratejidir.
- **Olumsal Kendini Sunma:** Dış gruplar hakkında olumsuz bir içeriğe sahip olsun ya da olmasın söylem iç grup kayırmacılığı ya da olumlu olarak kendini-sunma biçiminde gerçekleşir.
- **Popülizm:** Genel düşünce eğilimlerinin öne sürülmesi ve beklentiler yönünde oluşturulan söylemsel stratejidir.
- **Varsayım:** Varolan önerme doğru veya yanlış olsa da kendisinin doğru olarak kabul edildiğini önvarsaymaktadır. Doğruluk değerinin kabul edildiği ve sorgulanmadığı önermeler buna örnek gösterilebilir.
- **Sözde Bilgisizlik:** Dolaylı konuşmalarda olduğu gibi, konuşmacılar bir konu hakkında bilgisi yokmuş gibi davranabilirler, ama ima yoluyla bildiklerini belirtirler. Dolayısıyla,, iddialarının kanıtlanması gerekliliğini ortadan kaldırabilirler. "Bilmiyorum ama" vb. ile başlayan cümleler bunun örnekleri arasındadır.
- **Mantıklı Olma:** Tartışmalı konularda hem iddiaların hem de konuşmacının akılcı ya da mantıklı olduğunun gösterilmesidir.
- **Yineleme:** İç grupların iyi şeylerini ve dış grupların kötü şeylerini yinelemek, olumlu kendini sunma ve olumsuz ötekini sunma genel stratejisinde belirli bir rol oynayabilir. Suriyeli mültecilerin "savaş kaçkınları" olarak sürekli ifade edilmesi, yineleme örneği sayılabilir.

- **Durum Tanımlaması:** Eylemler, deneyimler ve durumların tanımlanması anlamındadır. Dış grupların olumlanması ya da olumsuzlanması için kullanılabilir.
- **Belirsizlik:** Konuşmacılar birçok bağlamda belirsiz, iyi tanımlanmış göndermeleri olmayan ya da belirsiz gruplara gönderme yapan ifadeler kullanabilirler.
- **Kurbanlaştırma:** Dış gruplar olumsuz olarak temsil edilme eğiliminde olduklarında ve özellikle tehditlerle bağdaştırıldıklarında, iç grubun tehdidin asıl kurbanları olarak kurgulandığı söylemsel stratejidir. Kurbanların iç gruptakiler olduğu vurgusu, durumu tersine çevirme stratejisidir. Vergi mükelleflerinin parasının göçmenler için harcandığı söylemi, iç grup üyelerinin kurbanlaştırılmasına örnek oluşturmaktadır.

Dezavantajlı gruplara ilişkin haber söylemi, genel haber söylemlerinin oluşturulma stratejisi çerçevesinde üretilmektedir. Önceki bölümlerde daha ayrıntılı açıklanan haber söyleminin çerçevesini belirleyen unsurları özetlemek gerekirse;

- Haber söylemi, medya kuruluşlarının özellikle kâr amacı, rekabet, yayın politikası vb. öncelikleri tarafından belirlenmektedir.
- Haberin okunurluğu/izlenirliğinin yüksek tutulması gerekliliği, habercileri popüler içerikler üretmeye zorlamaktadır.
- Haber söylemini, profesyonel haber üretim sürecinin (editöryal süreç) süre, yer vb. sınırlılıkları ve diğer öncelikleri etkilemektedir.
- Haber söylemi, habercinin öznel bilişsel modeli, inanç, değer ve ideolojik yönelimlerinden bağımsız değildir.
- Haber söylemi, seçmeci bir bilgi ile kurgulanmaktadır. Bilginin seçimi ve dışlanması işlemi, gerçekliğe ilişkin çok fazla sayıda farklı anlam potansiyeli taşımaktadır.
- Benzer şekilde, cümlelerin gramer yapıları, sözcük seçimleri gibi unsurlar da, farklı anlamlar üretecek şekilde kurgulanabilir.
- Başlık ve spotlar yoluyla öne çıkarılan bilgiler, söylemde bazı bilgilerin vurgulanmasını sağlayabilir.

- Haber söylemleri, söylem seçkinlerinin durum tanımlarının tekrarlanması yoluyla üretilmektedir.

Toplumun hiyerarşik yapısı içerisinde dezavantajlıların kimler ya da dış grup kimliklerinin neler olduğu, tarihsel, siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullara göre farklılıklar gösterebilir. Ancak, hemen hemen tüm kültürlerde kadınlığın, eşcinselliğin, göçmenliğin, mülteciliğin, etnik, dini, renk vb. azınlık kimliklerinin, engelliliğin karşıt olarak konumlanmış kimliklere göre daha olumsuz deneyimlendiği düşünülmektedir. Dolayısıyla, bu toplumsal kimlikler, dezavantajlılar olarak isimlendirilen grupları oluşturmaktadır. Medya metinlerinin analizine ilişkin literatürde, dezavantajlı grupların nasıl temsil edildiğini konu edinen çalışmalara sıkça rastlanmaktadır. Bu çalışmalar, her bir grup kimliğine dair bazı ortak temsil kategorilerine işaret etmektedir.

Kadınların medyada nasıl yer aldıklarının araştırıldığı “Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması” adlı çalışmada (Tanrıöver, 2008, s. 10-12), kadınlık kimliğinin yedi farklı temsil kategorisi belirlenmiştir:

- a. Bunlardan ilki doğal-eşit varlık olarak kadınların, hayatın herhangi bir alanında erkekler ile eşit biçimde “doğal” olarak temsil edildiği durumlardır. Bir tıp kongresi haberinde kullanılan fotoğrafta izleyiciler arasında yer alan kadın hekimler, bu temsil kategorisine örnek olarak verilebilir.
- b. Kadınların eş, anne, fedakâr kadın olarak temsil edildiği medya metinleri, eş ya da annelik konumunun altını çizen ve/veya “fedakârlık” niteliğini ön plana çıkaran içeriklerdir.
- c. Medya metinlerinde kadınların magazin nesnesi olarak yer aldığı durumlar, genelde üçüncü sayfa olarak tanımlanan haber türleri kapsamında canı, suçlu ya da tersine kurban olarak temsil edildiği haberler ve özellikle gösteri dünyasında yıldız kadınların, aşk ilişkileri, giyim-kuşamları, gezdikleri yerler gibi içeriklerden oluşmaktadır.
- d. Kadınların medyada cinsel nesne – haz nesnesi olarak yer aldığı metinler, içerikle doğrudan ilişkisi olmadığı halde kadınların bedenlerini/cinselliklerini ön plana çıkaran içeriklerdir. Klasik olarak “arka sayfa güzeli” olarak adlandırılan içerik türü bunun en bilinen örneğidir.

- e. Kadınlar örgüt-eylem öznesi olarak da medyada yer almaktadır. Bunlar kadınların herhangi bir eyleme (toplumsal, siyasal, kültürel) doğrudan katılır biçimde, ya da belli bir örgüte dâhil olarak sunuldukları içeriklerdir.
- f. Kadınlar medya metinlerinde, içerikle doğrudan ilgili olmadığı halde gündelik deyimle “konu mankeni” biçiminde araçsal varlık olarak yer alabilmektedir.

Akınerdem toplumsal cinsiyet rejiminin, kadınlık ve erkeklik kimliklerini eşitsiz ve her türlü farklılığı dışlayan bir şekilde, birbirinin zıddı olarak inşa ettiğini ve her iki cinsiyeti de ‘makbul’ ve ‘makbul olmayan’ diye ayırdığını belirtmektedir. Bu ayırım, temsiliyet sistemi, hukuk sistemi, aile normu, ırk, din, mezhep, yaş, bedensel farklılık temelli kimliklendirmeler, üretim ilişkileri ve sınıfsal ayrımlar içerisinde şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet rejimi, bedenlere kadınlık ve erkeklik kimlikleri üzerinden değerler yükleyerek, ataerkil toplumsal yapıyı bu değerler üzerinden kurmaktadır. Gazetelerin haber yapma biçimleri her zaman mevcut cinsiyet rejimi üzerine şekillenmektedir. Sayfa düzeni, görsel malzeme ve teknikler, haber metni, renk kullanımı, cinsiyet rejimini hem sıradan hem de sansasyonel biçimlerde üretip güçlendirebilir. Haberlerin cinsiyetlendirilmesi, erotize edilmiş bedenler, kimlik aidiyetlerinin büyük puntolarla, renklerle ve kadrajlarla çerçevelendirildiği metinler ve fotoğraflar, failin kadın olduğuna dair vurgulu başlıklar, içeriği saptıran ve okurun ilgisini bu şekilde çekmeye çalışan sansasyonel ifadeler, okurun yorumuna bırakılan bilgi boşlukları üzerinden gerçekleşmektedir. Bunlar, hem varolan toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin bir bağlam kurar hem de bu bağlam içinde makbul olanları ve olmayanları işaretleyerek birbirinden ayırır. Normal alanda görünmez olan ve verili kabul edilen toplumsal cinsiyet, haberde dikkat çekici bir karşılaşmaya dönüşmektedir. Farklı bir ifade ile kadınlar kabul gören kadınlık kimliklerini, erkekler kabul gören erkeklik kimliklerini sergilediğinde çoğu zaman haberlere konu olmazlar. Kimliklere ilişkin sıradan olanın dışına çıkıldığında, yaşanan durum haber değeri taşıyor hale gelmektedir. Böylece makbul olanın sınırları, çarpıcı olan üzerinden çizilmektedir (2016, s. 9).

Akınerdem (2016, s. 21-33), kadınların haberlerde üç temel temsil kategorisine vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki, makbul ve makbul olmayan kadınlık kimliğinin sınırlarının çizildiği üç tür çerçeveye işaret etmektedir. Canavar kadın çerçevesi,

kadınların fail olduğu olayların aktarılmasında oldukça sık kullanılmaktadır. Bu olaylarda, failin kadın olduğuna mutlaka özel bir vurgu vardır. Makbul ve olmayan kadınlık kimliğinin sınırlarının çizilmesinde ikinci çerçeve, kadınların mağdur olduğu şiddet haberleridir. Canavar kadın haberlerinde, kadınlıkla şiddet arasında çeşitli bağlantıların tahayyül edilmesi ne kadar öne çıkarılıyorsa, mağdur çerçevesindeki haberlerde sistematik şiddet o kadar göz ardı edilmektedir. Birçok medya araştırmasında belirtildiği gibi bu tür haberlerde failin değil mağdurun kimliği, görseiliği ve yaşadığı mağduriyetin sansasyonel çağrışımları ön plana çıkarılmaktadır (İsveç Araştırma Enstitüsü, 2013'den aktaran Akınerdem 2016, s. 23). Bu tür haberlerde olay aktörü kadının kimliği açık edilebilir, ancak, edilmese bile olay temsili ve anonim bir kadınlık içerisinde anlatılır. Makbul ve olmayan kadınlık kimliğinin sınırlarının çizilmesinde üçüncü çerçeve ise, makbul kadınlığın nasıl olması gerektiğini, olgusal ve normatif dili birbirine karıştırarak anlatan, makbul kadın tanımı hakkında yazılmış haberlerdir. Bunlar mutlu kadın, mutlu erkek, mutlu çocuk temsillerinin uyumlu bir şekilde kullanıldığı haberlerdir.

Akınerdem'e (2016, s. 28) göre, haberlerde kadınların temsiline ilişkin ikinci belirgin kategori, etnik ve dini temelli cinsiyetçiliktir. Toplumsal cinsiyet rejimi, kadınlık ve erkekliği makbul ve makbul olmayan diye ayırırken etnik, dini, siyasi ve sınıfsal farklılıklardan da yararlanmaktadır. Etnik kimlik, din ve siyasi görüş temelli ayrımcılıklar, medyada cinsiyetçiliğe yeni ve çeşitli ifade biçimleri kazandırabilir. Haberlerde Suriyeli mülteci kadınların pahalı giyimlerinin vurgulandığı bir fotoğraf öne çıkarılarak, mülteci kadınlar kötü ekonomik gidişatın sorumlusu olarak ima edilebilirler. Yol kenarında arabalara yaklaşıp el uzatan siyah örtülü mülteci kadınların öne çıkarıldığı bir haberde ise, bir taraftan bu kadınlar ahlak erozyonunun sebebi olarak sunulurken, diğer taraftan siyah örtü takmaları sebebiyle ikiyüzlü oldukları ima edilir. Haberlerde kadınların temsiline ilişkin üçüncü belirgin kategori ise, kadınlığın ulusal, etnik, siyasi, dini vb. bir grubun aşağılanması aracılığıyla kullanılmasıdır. Spor karşılaşması haberlerinde bir tarafın başarısının, diğer tarafa 'etek giydirmek' olarak tanımlanması bu kategoriye örnek olarak gösterilebilir.

Medya metinlerinin analizine yönelik çalışmalarda (Kılıç, 2008, s. 157), diğer bir dezavantajlı grubu oluşturan eşcinsellerin haberlerde neredeyse hiç yer almadığı ya da çok az yer aldığı belirtilmektedir. Haberlerde yer aldıklarında ise, eşcinsellerin her türlü davranışı, durumları ve yaşadıkları sadece eşcinsel kimlikleri ile ilişkilendirilmektedir.

Gazetelerin eşcinselleri konu edindiği haberlerde yaygın olan sunum biçimi sansasyonelliktir. Sıradan durumlarda bile eşcinsellerle ilgili konular sadece cinsel yönelimleri ile ilişkilendirilerek sansasyonel bir bağlama yerleştirilmektedir. Bunun yanında eşcinseller haberlere sıklıkla şiddete uğradıklarında ya da öldürüldüklerinde konu olmaktadır. Gazetelerde yer alan eşcinsel cinayetleri ahlak dışı davranışlara yol açan insanların hak ettikleri bir ölüm olayı izlenimi yaratmaktadır. Eşcinsellerin sıklıkla haber yapıldığı diğer bir konu ise yaptıkları evliliklerdir. Evlenme olayları, hayret uyandıran, toplumun ahlak kurallarının hiçe sayıldığı şaşırtıcı etkinlikler olarak sunulmaktadır (Kılıç, 2008, s. 164-165).

Medyada eşcinsellerin temsili çoğunlukla gülünecek, acınacak ve korkulacak kimseler oldukları yönünde bir izlenim yaratmaktadır (Gürkan ve Ozan, 2016, s. 31'den aktaran Kovacı, 2016, s. 77). Eşcinselliği toplumun belli bir kesimine özgü, yoz ve ahlaksız bir davranış biçimi olarak niteleyen söylemler öne çıkmaktadır. Bunun yanında medya tarafından alaycı bir üslup ile eşcinsellerin ya ahlaki çöküntünün de eşlik ettiği rahat bir yaşantı sürdüğü ya da bir tür sapık olduğu ve şiddetin öznesi ya da nesnesi olabileceği yargısı üretilmektedir (Şahan ve Şahan, 2008'den aktaran Kovacı, 2016, s. 77).

Haberlere konu edilen diğer bir dezavantajlı grubu ise, göçmenler, mülteciler, etnik, dini, renk gibi azınlık kimlikleri oluşturmaktadır. Özden (2018, s. 110-137), mülteciler gibi azınlıklara ilişkin haber söylemlerinin genellikle ayrımcı bir nitelik taşıdığını belirtmekte ve Türkiye medyasında ayrımcılığı üreten ve yaygınlaştıran haber söylemlerini ise şu şekilde sıralamaktadır:

- Haberde mültecileri tanımlamak için, misafir, sığınmacı, mülteci, göçmen ve kaçak göçmen gibi kavramlar kullanılmaktadır. Özellikle misafir tanımlaması bir iktidar ilişkisinin kurulmasına sebep olmaktadır.
- Haberlerde çoğu zaman bağlam ve arka plan bilgisine, savaşın ve göçün nedenlerine, gelişim sürecine ve güncel durumuna yeteri kadar yer verilmemektedir.
- Mültecilerle ilgili dalga, akın, sel, gibi sayıca çokluğa işaret eden, tehditkâr çağrışımları olan ifadeler kullanılmaktadır.

- Tehlike ve kriz söylemini dile getiren ve mültecileri güvenlik söylemi içerisinde ele alan haber kaynakları aracılığıyla mültecilerin tehdit oluşturduğu algısı üretilmektedir.
- Mültecilerin görüşlerine yeteri kadar yer verilmeyerek onlar sessizleştirilmektedir.
- Politikacıların gerek dış politikada gerekse iç politikada mültecileri bir propaganda aracı olarak kullandığı söylemler dolaşıma sokulmaktadır.
- Misafirlik, fedakârlık, hayırseverlik, cömertlik ve iyilik benzeri kavramlarla mültecilerin hak sahibi insanlar oldukları görmezden gelinmektedir.
- Trajik olaylar ilgi çekici haberler olarak sunulurken, sansasyonel olan öne çıkarılmaktadır.
- Kaçak mülteci, yasadışı, operasyon, baskın gibi ifadeler aracılığıyla mülteciler güvenlik sorunu olarak işaretlenmektedir.
- Tekil olaylar grup kimliğine atfedilerek, cinayet, taciz, hırsızlık gibi adli olaylar güvenliğe yönelik bir tehdit olarak etiketlenmektedir.
- Mülteciler, fatura, işsizlik, maliyet benzeri kavramlarla ekonomik yük olarak tanımlanmaktadır.
- Duygusal söylemler yoluyla, mülteciler yardıma muhtaç, mağdur ve kurban olarak temsil edilmektedir.

Konuyla bağlantılı olarak ele alınabilecek bir başka sınıflandırma da azınlık gruplarının medyada nasıl yer aldıklarına ilişkin dört düzeye işaret etmektedir. Bunlar, “tanımama/farkındalık yoksunluğu, alaycı bir biçimde ele alma/gizli veya ince alay, düzenleme/ayarlama ve saygı şeklinde sıralanmaktadır. Eğlence medyasına yönelik olarak yapılan bu sınıflandırma, azınlıkların haber medyasında temsilleri bağlamında da değerlendirilmektedir. Tanımama/farkındalık yoksunluğu düzeyinde azınlık gruplarının medyada hiç yer almaması veya çok küçük oranlarda yer alması söz konusu olmaktadır. Medyada söz konusu grupların temsiline yönelik alaycı bir biçimde ele alma/gizli veya ince alay düzeyi de, sık sık haberler içerisindeki anlatımlarda ya da karakterlerin tek boyutlu yönleri ile dalgacı/soytarı olarak gösterildiği programlarda açığa çıkmaktadır. Düzenleme/ayarlama düzeyinde bir azınlık grubunun betimlenmesine yönelik yeni imajlar, dalgacı ve cahil gibi imajlardan farklı olmakla birlikte, yine kalıp yargısal

niteliktedir. Söz konusu grupların medyadaki temsilinin dördüncü düzeyi olan saygı düzeyinde ise bir grubun dengeli ve farklı bir biçimde sunulması söz konusu olmaktadır (Clark, 1972; Josey, Dixon, Hurley, Hefner, 2008'den aktaran Berberoğlu, 2011, s. 97).

Çelenk (2010, s. 225-226) ise, medyada toplumun azınlık kimliklerine yönelik çok tipik bazı ayrımcılık biçimleri olduğunu belirtmektedir. Bunlar kabaca dört başlık altında sınıflandırılmaktadır:

- **Yok saymak ya da çok sınırlı bir biçimde yer vermek:** Haber medyasının belirli toplum kesimlerini ya da belirli nitelikleri olan kişileri haber konusu olarak göz ardı etmesi ve yok saymasıdır.
- **Olumsuzlukların konusu yapmak:** Dezavantajlı konumları olan kişi ya da gruplar habere konu oldukları zaman genellikle olumsuz bir etki yaratacak biçimde sunulmasıdır. Buradaki sorun bu tür konuların haber yapılması değil, bu kişi ve grupların genellikle sadece olumsuzluklarla habere konu olmalarıdır.
- **Ayrımcı niteliklemlerle birlikte anmak:** Dezavantajlı grupların habere konu olduklarında, ayrımcılığa uğramalarına neden olan durumla hiç ilişkisi olmadığı halde, haberde hemen her zaman bu konumun altının çizilmesidir.
- **Nefret söylemi geliştirmek:** Nefret söylemini kışkırtan haberler, çoğu kez, ülke gündemine ani olarak giren ve sansasyonel bir niteliği bulunan olayları içermektedir.

Dezavantajlı gruplara ilişkin haber söylemlerini ve diğer medya metinlerinin söylemlerini konu edinmiş çalışmalara bakıldığında, medyada üretilen söylemlerin dezavantajlı grupların toplumdaki dezavantajlı konumlarını destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Üretilen söylemlerin genellikle dezavantajlılara ilişkin toplumda hâlihazırda varolan kalıp yargılardan üretildiği görülmektedir. Bu kalıp yargıların dışına çıkılması ve o grup kimliğinden beklenmeyen davranışların haberleştirilmesi yoluyla makbul olanla olmayanın sınırlarını çizilmektedir. Bu yolla sansasyonel içerik yaratılmakta ve haberin kârlılığı garanti altına alınmaktadır.

Dezavantajlılara ilişkin haber söylemi, her ne kadar rutin habercilik pratikleri içerisinde, diğer haber söylemlerinin üretildiği gibi üretilse de, her gruba ait söylem kendine özgü birtakım özellikler barındırmaktadır. Örneğin kadın bedeninin magazin ve haz nesnesi olarak sunumuna hemen her tür medya söyleminde rastlanılabilmektedir.

Bunun yanında kadınların eş, anne, fedakâr kadın ve ev içi işleri yapan olarak temsil edildiği medya metinlerine de sıkça rastlanmaktadır. Bu söylem tipleri kadınlara ilişkin kalıp yargıları yeniden üretir niteliktedir. Eşcinsellere ilişkin söylemlerde ise eşcinsellik kimliğinin öne çıkarılması, medya söylemlerinde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Öyle ki eşcinsellerin içerisinde olduğu tüm söylemlerde konu ne olursa olsun, olay eşcinsel kimliği ile ilişkilendirilerek sansasyonel bir şekilde sunulmaktadır. Bunun yanı sıra mülteci, göçmen, dini ve etnik azınlık kimlikleri ise neredeyse standartlaşmış bir söylemsel yapı içerisinde sunulmaktadır. Çalışmanın bir sonraki bölümü olan çözümleme kısmında diğer bir dezavantajlı grup olan engele sahip insanlara ilişkin haber söylemlerinin içerik ve söylem analizine yer verilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HABER VE KÖŞE YAZILARININ İÇERİK VE SÖYLEM ANALİZLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, ilk olarak engelle sahip insanların medya içerikleriyle ilişkilendirildiği bilimsel çalışmaların değerlendirmesine yer verilmiştir. Bunun yanında bölümde, çalışmanın yöntemi ele alınmıştır. Çalışmada nicel yöntemler arasında yer alan içerik analizi tekniği ve nitel yöntemler arasında yer alan söylem analizi tekniği birlikte kullanılmıştır. Ayrıca, bölümde, Türkiye ulusal basınını temsilen seçilen Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, 1 Ocak 2005 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasında engelle sahip insanlar ve engellilik olgusunu konu alan haber ve köşe yazılarına uygulanan içerik analizi ve söylem analizi uygulamalarının bulguları ve yorumlarına yer verilmiştir.

3.1. Literatürdeki Engellilik Konusundaki Benzer Çalışmaların Değerlendirilmesi

Bu kısımda engelle sahip insanların yer aldıkları haber ve diğer medya içeriklerine ilişkin Türkiye’de yapılmış bilimsel çalışmalar değerlendirilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda, engelle sahip insanların yer aldığı haberlerin içerik ve söylem analizi tekniğiyle incelendiği bir çalışmaya rastlanmamış, ancak, engelle sahip insanların yer aldığı haberlerin hak haberciliği bağlamında araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmıştır. Bu araştırma, Şenay Bilik Yıldırım’a ait *Engellilere İlişkin Haberlerin Hak Haberciliği Bağlamında Değerlendirilmesi* isimli yüksek lisans tezidir. Bunun yanında engelle sahip insanların yer aldıkları sosyal medya ve sinema filmlerinin içeriklerine ilişkin iki çalışmaya rastlanmıştır. Bu araştırmalar; Aslıhan Ardıç Çobaner ve Pelin Öğüt Yıldırım’a ait *Dijital Medyada Engellilerin Temsili: Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook’ta Engelli Grup Sayfaları* başlıklı bildiri ve Emin Paftalı’ya ait *Yakın Dönemde (1996-2013) Türk Sinemasında Engellilerin Temsili* isimli yüksek lisans tezidir. Sözü edilen araştırmalar, problemi, yöntemi ve sonuçları açısından incelenmiş ve Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engelle sahip insanların nasıl yer aldığının araştırıldığı bu çalışma ile benzerlik ve farkları bakımından değerlendirilmiştir.

Bilik Yıldırım'ın (2011) çalışmasında, yapıldığı dönemde baskı sayısı en yüksek dört gazete olan *Hürriyet*, *Posta*, *Sabah* ve *Zaman* gazeteleri ile alternatif medya örneği olarak çalışmasına aldığı www.bianet.org ve www.engellihaberleri.org internet sitelerinde yer alan engelle sahip insanlar hakkındaki haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda derinlemesine görüşme tekniği ile içerik analizi tekniğinden yararlanılan çalışmada, gazete ve internet sitelerinde 2009 yılı içinden seçilen dört haftada yayınlanan haberlerin incelemesi yer almaktadır. İçerik analizi tekniği ile yayınlanan haber oranı, haberlerin konu dökümleri gibi sayısal bulgular ortaya çıkarılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği ile engelle sahip insanların ekonomik koşullara, devlet hizmetlerine, toplumsal yaşama, haberlerin sunumuna bakışı gibi bulgular toplanmıştır. Ayrıca, çalışmada, incelenen haberlerin hak haberciliğine uygun olup olmadıklarına ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Bilik Yıldırım'ın çalışmasında hak haberciliği kavramı öne çıkarılmakta ve oluşturulan hak haberciliği ölçütlerine göre örnek haberler üzerinden hak haberciliğine uygunluk saptaması yapılmaktadır. Bilik Yıldırım'ın çalışması ile yapılan bu çalışma basın haberlerini incelemesi ve içerik analizi tekniği kullanması bakımından benzerlik göstermektedir. Ancak, bu çalışma, engelle sahip insanlar hakkında gazetelerde yer alan haberlerin nicel verilerinin ortaya çıkarılmasını amaçlamasının yanında, eleştirel söylem çözümlemesi yoluyla engelle sahip insanlar hakkında haber metinlerinin taşıdığı inanç, değer ve ideolojileri açığa çıkarmayı da amaçlamaktadır. Çalışmalar bu bakımdan farklılık göstermektedir.

Ardıç Çobaner ve Öğüt Yıldırım'ın (2017) bildirisi, engelle sahip insanlar ve onların ailelerinin seslerini ve deneyimlerini ortaya çıkarmak amacıyla Facebook'taki engelli topluluk/grup sayfalarını incelemektedir. Çalışma engelli topluluk/grup sayfalarındaki gönderiler üzerinden engelle sahip insanlar ve onların ailelerinin engelliliği nasıl tanımladıklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada yöntem olarak Teun Adrian van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesi tekniği kullanılarak; 1 Aralık 2016 - 31 Ocak 2017 tarihleri arasında Facebook'ta engelle sahip insanlar ve onların aileleri tarafından kullanılan topluluk/grup sayfalarının ara yüzleri, profil bölümleri ve kullanıcılar tarafından sayfanın duvar bölümüne girilmiş olan içerik ve bu içeriklere yapılan yorumlar bir metin olarak değerlendirilmiştir. Facebook'ta engelle sahip insanlar ve onların aileleri üzerine yapılan bu çalışma öncelikle dijital dünyada engellilerin homojen bir grup olmadığını ve engellilik kavramının içerisinde birçok

farklı anlamlandırmaları içerdiğini ortaya koymuştur (Ardıç Çobaner ve Öğüt Yıldırım, 2017, s. 402). Çalışma konu ve yöntem bakımından yapılan bu çalışmayla benzerlik gösterse de, incelenen materyal bakımından farklıdır. Ardıç Çobaner ve Öğüt Yıldırım'ın çalışması dijital bir sosyal paylaşım sitesi olan Facebook'ta yer alan bazı gruplarla sınırlıdır. Bu çalışma ise, yaygın basında yer alan gazetelerin içeriklerini incelemektedir.

Paftalı'nın (2013) çalışması, yakın dönem Türk sinemasında engele sahip insanların nasıl temsil edildiğinin açığa çıkarılmasını amaçlamaktadır. Çalışmada engele sahip insanların medyada sıklıkla belirli kalıplara göre temsil edildiği düşüncesinden hareket edilmiştir. Bu amaçla medyadaki engelli temsilleri üzerine daha önce yapılan çalışmalarda ortaya konulan “acınacak durumda, şiddetin nesnesi, gülünecek kişi, yük vb.” gibi temsil biçimlerinin Türk filmlerinde de olup olmadığı araştırılmıştır. Anlatı analizi tekniğinin kullanıldığı çalışmada, 1996 ile 2003 yılları arasında gösterime giren on film değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler filmlerin yapım bilgileri, filmlerin özeti ve filmlerdeki engelli karakterlerin analizlerini içermektedir. Çalışmanın bulgularında ise, incelenen sekiz filmde, engele sahip insanların medyada sıklıkla kullanılan kalıp yargılara göre temsil edildiği sonucuna varılmıştır. Paftalı'nın çalışması, toplumda engele sahip insanlar hakkında belli bazı inanç, değer ve kalıp yargıların medyada yeniden üretildiğini öne süren bu çalışma ile bu açıdan benzerlik taşımaktadır. Ancak, Paftalı'nın çalışması Türk sinemasında engelli karakterler üzerineyken, bu çalışma haber metinleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

3.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada, engele sahip insanların basında nasıl yer aldıklarını ortaya çıkarmak amacıyla, Türk ulusal basınına temsilen seçilen Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer alan haber ve köşe yazılarına nicel ve nitel analiz uygulanmıştır. Bu gazetelerin seçilmesinin ana nedeni, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin temsil ettikleri ideolojilerin ve yayın politikalarının çeşitlilik göstermesidir. Seçilen gazetelerin, toplumun farklı kesimlerine hitap etmeleri dolayısıyla, temsil güçlerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, Birgün gazetesi Sosyalist sol, Cumhuriyet gazetesi merkez sol, Hürriyet gazetesi liberal sağ, Yeni Şafak gazetesi muhafazakâr sağ siyasal ideolojileri temsilen seçilmiştir. Çalışma kapsamındaki gazetelerin yayın politikalarındaki farkların, haberin üretim süreci ve

dolayısıyla, engele sahip insanlar hakkında ürettikleri söylem üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Gazetelerin yayın politikalarındaki farklılıklara göre yapılan bu seçim yoluyla, engele sahip insanlara ilişkin ürettikleri söylemsel ve ideolojik farklılıkların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bunun yanında, seçilen gazetelerin sermaye yapıları da farklılık göstermektedir. Çalışmanın kapsadığı 1 Ocak 2005 ve 31 Aralık 2005 tarihleri arasında, Birgün gazetesi, Birgün Yayıncılık ve İletişim Ticaret AŞ'ye, Cumhuriyet gazetesi Cumhuriyet Vakfı'na, Hürriyet Gazetesi Doğan Yayın Grubu'na, Yeni Şafak gazetesi ise Albayrak Holding'e aittir. Çalışmanın yapıldığı dönemde ise Hürriyet gazetesi Doğan grubu tarafından Demirören Holding'e satılmıştır. Çalışmada bu gazetelerin seçilmesinin başka bir nedeni de sermaye yapılarındaki farklılıklardır.

Çalışma, seçilen Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, engele sahip insanlara ilişkin 1 Ocak 2005 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasında kalan bir yıllık sürede yayınlanan haber ve köşe yazılarını kapsamaktadır. 1 Temmuz 2005 tarihinde, engele sahip insanların hak ve koşullarını düzenleyici nitelikte olan Engelliler Kanunu'nun kapsamı genişletilmiştir. Engelliler Kanunu'nun yayınlanmasının öncesi ve sonrasında, engele sahip insanların medyada daha sık gündeme geldikleri gözlemlenmiştir. Çalışmanın 2005 yılının tamamını kapsayacak şekilde sınırlandırılmasının temel nedeni, bu süre içerisinde Engelliler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, engele sahip insanların medyada gündeme gelme sıklığının artmış olmasıdır.

Çalışma kapsamında incelen haber ve köşe yazılarına, gazete içeriklerine ulaşmak amacıyla sıklıkla kullanılan ve gazetelerin geleneksel baskılarının örneklerini içeren bir yazılım olan *prnet* aracılığıyla, anahtar kelimeler kullanılarak ulaşılmıştır. Konuyla ilgili haber ve köşe yazılarını ortaya çıkaracağı düşünülen anahtar kelimeler belirlenmiştir. Çalışma kapsamında taramaya dâhil edilen kelimeler, “engele sahip, engelli, engellilik, özür, özürlü, özre sahip, sakat, sakatlık, rehabilitasyon, paralimpik, otizm, otistik, down sendromu, işitme engelli, sağır, görme engelli, kör, bedensel/fiziksel engelli, felçli kelimeleridir. Metin içerisinde bu kelimeleri içeren fakat konu olarak engele sahip insanları ve engellilik olgusunu içermeyen haber ve köşe yazıları çalışma kapsamına alınmamıştır.

Çalışmada, amaçlar doğrultusunda iki tür araştırma tekniği kullanılmıştır. Bunlardan ilki, nicel araştırma yöntemleri arasında yer alan ve belli toplumsal

kesimlerin medyada nasıl temsil edildiklerinin araştırılmasında sıklıkla kullanılan içerik analizi tekniğidir (Geray, 2014, s. 137). İçerik analizi iletişim içeriğinin, genellikle önceden belirlenmiş kategoriler ve birimler çerçevesinde sistematik olarak incelenmesini sağlayan ve gazete haber metinlerinin incelenmesinde de sıkça kullanılan bir araştırma tekniğidir (Geray, 2014, s. 135). Bu tekniğin uygulanması yoluyla, çalışma kapsamındaki gazetelerde engele sahip insanlar hakkında yayınlanan haber ve köşe yazılarına dair sayısal verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında, uygulanan içerik analizi ile nitel analize kaynaklık edecek nicel verilerin ortaya çıkarılması sağlanmıştır.

Çalışmada uygulanan içerik analizi, toplum bilimsel araştırma teknikleri arasında kitle iletişim araçlarının içeriklerine yönelik bir analiz yöntemi olarak ortaya çıkmıştır (Geray, 2014, s. 135). İçerik analizinin, Columbia Gazetecilik Okulu'nun gazetelerin evrimlerini izlemek, yazılanların etki düzeylerini ölçmek, yayınları karşılaştırmak amaçlarıyla yaptığı çalışmalarla 20. yüzyılın başında ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Bilgin, 2014, s. 3). Birinci Dünya Savaşı itibariyle propaganda araştırmalarında Laswell tarafından kullanılan içerik analizinde, 1940'lı ve 1950'li yıllar analiz kurallarının sistematikleştiği yıllar olmuştur (Bilgin, 2014, s. 4). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, medyada, gündem belirleme, temsil, etki ve alımlama çalışmalarında içerik analizi kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise belli toplumsal kesimlerin medyada nasıl temsil edildiğine dair çalışmalarda sıkça kullanılmaktadır (Geray, 2014, s. 135).

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerden, konuya dair nicel bulgular elde etmek amacıyla oluşturulan kategorileştirmede, haber sayısı, köşe yazısı sayısı, haber ve köşe yazılarının hangi sayfalarda yayınlandığı, haber ve köşe yazılarının yayınlandığı sayfalardaki konumları, haber ve köşe yazılarının boyutları kayıt birimleri olarak belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılında engele sahip insanlarla ilgili yayınlanan haber ve köşe yazıları, konularına göre de ele alınmıştır. Haber ve köşe yazıları irdelendiğinde, bu haberlerin çoğunluğunun engele sahip insanları, olağanüstü başarı, sportif başarı, şiddet, dramatize edilen yaşam, hak talebi ve istismarı, kurum ve kişilerin düzenlediği yardım kampanyaları ve sağlık konuları çerçevesinde ele aldıkları gözlemlenmiştir. Bu konuların her biri, ayrı kayıt birimleri haline getirilmiş ve incelenen haberler, bu kayıt

birimlerinde sınıflandırılmıştır. Bu çerçevede, herhangi bir alanda başarı kazanmış engelli insanların başarılarını ön plana çıkaran ve olağanüstü olarak sunan haberler olağanüstü başarı kayıt birimine, herhangi bir spor dalında başarı elde etmiş olanlar sportif başarı kayıt birimine, fiziksel veya cinsel şiddete uğramış engelli insanların konu olduğu haberler şiddet kayıt birimine dâhil edilmiştir. Hayatlarının olumsuz yönleriyle haberlere konu olmuş engelli insanlar ise, dramatize edilen yaşam kayıt biriminde gruplandırılmıştır. Engelli insanların hak taleplerini veya haklarının yok sayıldığı durumları konu alan haberler hak talebi ve hak istismarı kayıt biriminde, kişi ve kurumların yardım kampanyaları ve diğer etkinliklerinin konu edildiği haberler yardım kampanyaları kayıt biriminde, engelli insanların sağlıklarıyla ilgili durumların konu edildiği haberler ise, sağlık kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bu kategorilerden herhangi birinde sınıflandırılmayan haberler ise, diğer kayıt birimine dâhil edilmiştir.

Belirlenen tarihler arasında, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yayınlanan haber ve köşe yazılarında, engele sahip insanlara ne şekilde hitap edildiği de ayrı bir kategori olarak belirlenmiştir. Engele sahip insanlara haberlerde çoğunlukla engelli, özürlü, sakat, kör, sağır, dilsiz, felçli, tekerlekli sandalyede, otistik, down sendromlu şeklinde hitap edildiği gözlemlenmiştir. Bu hitap şekilleri ayrı kayıt birimleri haline getirilmiş ve incelenen haberler, bu kayıt birimlerinde sınıflandırılmıştır.

Çalışmada kullanılan diğer bir araştırma tekniği, nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan eleştirel söylem analizidir. Çalışma kapsamında incelenen haber metinlerine van Dijk tarafından geliştirilen eleştirel söylem analizi uygulanmıştır. Bu teknik çerçevesinde öncelikle, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanlar hakkında yayınlanan haberlerin metinsel yapıları incelenmiştir. Metinsel analiz aşamasında, haber metinlerinin mikro ve makro yapıları başlığı altında, metinlerin tematik analizi, şematik analizi, semantik analizi ile üslup ve retorik analizleri gerçekleştirilmiştir.

Uzun yıllar boyunca haberde yanlışlık siyasal bir görüşü açık veya örtük savunma biçiminde anlaşılmış ve özellikle yazılı basın üzerine yapılan içerik çözümlemelerine konu olmuştur. Partilere eşit yer ayırma yanlışlığın giderilmesi için bir çözüm olarak görülmüş ve "dengecilik" ilkesine uyulduğu takdirde basının tarafsızlığını koruyabileceğine inanılmıştır. Ayrıca çeşitli haber kuruluşlarının yayın politikalarının örgütsel kontrol ve hiyerarşik karar alma süreçlerinin gazetecilerin özerkliklerini

sınırlandırdığı ve bunun politik yanlılık taşıyan sunumların ortaya çıkmasında etkili bir faktör olduğu görüşü benimsenmiştir. 1970 sonrasında sayılarında gözle görülür bir artış olan eleştirel haber çalışmalarında ise yanlılığın siyasal bir görüşü savunmayı aşan yönleri olduğu ve farklı yayın politikalarına sahip çeşitli basın kuruluşlarının temelde, farklılıktan çok ortak bir paydada birleştikleri ve bunun da haberde yapısal bir yanlılık olarak açığa çıktığı savunulmuştur (Hackett, 1985'ten aktaran İnal, 1995b, s. 113). Bu çalışmalarda yapısal yanlılıktan kastedilen tüm haber kuruluşlarının günlük pratikleri içinde güç/iktidar sahibi kurum ve kuruluşların ürettikleri durum tanımlarını yeniden kurmaları olgusudur. Siyasal, ekonomik, askeri ve sembolik seçkinlerin söylemleri, haber metinleri dolayımı ile meşruiyet kazanmakta ve varolan toplumsal yapıya yönelik rızanın oluşumunda etkili olmaktadır (İnal, 1995b, s. 113).

Haber bir tür olarak değil, bir söylem olarak ele alan van Dijk, haberin söylemini, toplumda varolan hâkim söylemlerin bir ürünü olarak görür. Haber söylemi, toplumda hâlihazırda varolan hâkim söylemlerden, güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız tutulamayacağı gibi, bunun kendine özgü bir söylem türü olduğu da gözden kaçmamalıdır. Haber söylemi, kendi yapısı ile birlikte, toplumsal bağlamı içerisinde ele alınabilir (İnal, 1996, s. 97).

Eleştirel söylem analizleri içerisinde yer alan eleştirel haber analizi, haber metinlerinin farklı bakımlardan, çeşitli düzeylerde ve bu düzeylerin ilişkili bir biçimde incelenmesini gerektirmektedir (van Dijk, 1988, s. 15). Ayrıca, bu analiz, haber metinlerinin metinsel yapılarının analizinin yanında, anlamsal ve üretim düzeylerinin de bir arada ele alınmasını gerektirir (Ülkü, 2004, s. 374). Bu, anlamı etkileyen sosyal faktörlere göre, kelime seçimi, sıralaması, cümlelerin etken ve edilgenliği gibi dilbilgisel düzeyi kapsadığı gibi, bu düzeyin ötesinde, cümleler ve kelimelerin anlamsal, kavramsal, işlevsel, zamansal, nedensel ilişkilerini de kapsamaktadır. Bunun yanında, haber metinlerinin genel temaları, konuları, geleneksel şematik yapısı, üslup ve retorik boyutları da analiz düzeyleri içerisinde yer almaktadır (van Dijk, 1988, s. 10). Ayrıca, haber söylemi, diğer söylemler ve toplumsal alandan bağımsız bir yapıya sahip olmaması nedeniyle, üretim ve yorumlama süreçleri açısından da sosyal bir bağlam içerisinde incelenmesi gereken karmaşık bir iletişim olgusudur (Ülkü, 2004, s. 374).

Eleştirel haber analizlerinde, haberin okuyucu ya da izleyiciler tarafından anlamlandırılması ve yeniden üretilmesi, sosyo-bilişsel ve sosyo-kültürel bağlamda ele alınmaktadır (Ülkü, 2004, s. 374). Bireylerin metinleri anlamlandırmaları, dünyada

nelerin olabileceğine dair ön bilgi ve inançlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Metinlerin anlamlandırılması esnasında oluşan belirsizlikler, metnin kendisiyle ya da canlandırdığı bilgiler aracılığıyla tamamlanır. Dolayısıyla,, haber metnlerinin anlamlandırılması yaygın inanç ve fikirlerden bağımsız değildir (van Dijk, 1981, s. 266).

Haber metinleri, üretim anı ve koşullarınca belirlenmektedir. Bu bakımdan haber metnlerinin çözümlemesi, metnin üretim koşullarını da kapsamalıdır. Haber metinleri üretim aşamasında doğrudan ya da pasif olarak üretilmezler. Seçmecî kaynak kullanımı, başlıkların seçimi, tekdüze tempo, seçilen konu hakkında ve özellikle nasıl söyleneceğine karar verilmesi, haber metnlerinin üretim süreçleri içerisinde ele alınabilecek analiz düzeyleridir (van Dijk, 2005, s. 50). Ayrıca,, haber üretimi, önemli bir şekilde sosyal temsillerin etkisini içerir. Haber metinleri, kültür, cinsiyet kimliği, etnik kimlik, ulus kimliği, siyasal eğilim, ideoloji ve baskın hedefler gibi çeşitli sosyal faktörlerin etkisi altında yazılır (van Dijk, 1988, s. 27).

van Dijk'a (1991, s. 110) göre söylem analizinin temel özelliklerinden biri metni ve konuşmayı, söylemin çeşitli düzeylerini açıklamak için oluşturulmuş kuramlar aracılığıyla ele almasıdır. Klasik dilbilimi biçim ve anlam arasında genel bir ayrım yaparken; söylem analizi, metnelerin dilbilgisel ve anlamsal çerçevede daha karmaşık olduğunu vurgular. Söylem analizi, metinsel analiz çerçevesinde, tüm dilbilgisel ve anlamsal düzeylerin ayrı ve ilişkili bir şekilde ele alınmasını gerektirir. Bütün bu düzeylerin, başka düzeylerle işleyebilen ve yorumlanabilen, geleneksel dilbilgisinin içinde ve bunun ötesinde daha genel iletişimsel düzeylerde kendilerine özgü yapıları vardır. Haber metnlerinin yapı düzeyleri, temelde mikro ve makro yapılar olarak sınıflandırılabilir.

Haber metnlerinin başlık cümleleri, kişisel bir tercih olmasının yanında, haber raporunun tümüne göndermede bulunur. Haber söyleminin anlamsal makro yapısı, söylem sürecinin tümünün ve söylemin öne çıkarılan en önemli yanlarının açığa çıkarılmasıyla anlaşılır hale gelir. Bunun açığa çıkarılması, metnin özetini ve ana fikrini vermesinin yanında, metnin ana temalarını da belirgin hale getirir. Farklı bir ifadeyle metnin ana temaları, haber raporunun başlığında ve giriş paragrafında hangi temaların öne çıkarılmış olduğundan anlaşılır. Haber metnlerinin okuyucuları/izleyicileri sıklıkla, en önemli bilgilerin haber metninin başlık ve giriş bölümünde verildiği makro yapı stratejisine güvenirler. Makro yapılar, seçim, kurgulama ve genelleştirme gibi özetleme işlemleri aracılığıyla, bir metnin cümlelerinin anlamlarından elde edilir. Bu işlemler,

cümlelerin sıralanışından temalar elde edilmesine olanak veren, belirsiz fakat etkili makro stratejilerdir (van Dijk, 1988, s. 13).

Ayrıca, bu işlemler, yoğun şekilde okuyucuların dünya bilgilerine dayanır. Amerika Birleşik Devletleri'nin okyanus ötesi bir askeri saldırısını konu edinen bir haberin hava saldırısını içermeyen bir başlığı, uçaklar, bunların uçabildiği, bomba atabildiği ve askeri hava saldırısının askeri saldırının bir parçası olduğu gibi okuyucuların geniş küresel bilgi ve senaryoları bildiği varsayımına dayanır (van Dijk, 1988, s. 14). Okuyucular, bu ortak sosyal bilgi ve inançları sayesinde metinde eksiltelen bilgileri tamamlar ve önermeler arasındaki anlamsal bağlantıları kurarlar. Haber metinlerinin dünya bilgisi ve inançlarına duyduğu bu bağımlılık, metni öznel ve düşünsel hale getirir. Haber metinlerini hazırlayanlar için senaryonun eksik parçalarının tamamlanması tutarlıyken, okuyucular için bu, haberde kurgulandığı gibi tutarlı olmayabilir (van Dijk, 1991, s. 112).

Haber fotoğrafları, eleştirel haber analizlerinde retorik unsurlar olarak değerlendirilebileceği gibi, haber metinlerinin tematik yapısal düzeyi içerisinde de ele alınabilirler. (Özer, 2009, s. 97). Haber metinlerinde görsel imgeler, göndergelere dönüşmüş gösterenler olarak, kurgulanmış olan haber metninin gerçeklik iddiasını pekiştirirler. Haber metinlerinde hangi görsel imgenin nasıl kullanılacağı, farklı bir ifadeyle haber metinlerinde gerçeğin görsel imge aracılığı ile nasıl yapılandırılacağı haber metnini üreten tarafa aittir (İnal, 1996, s. 104). Haber raporlarında sıklıkla kullanılan fotoğraflar bu bakımdan başlı başına yeni bir temayı öne çıkarabileceği gibi, haber başlığı ya da giriş paragrafındaki temalardan herhangi birinin vurgulanmasını da sağlayabilir.

Metinsel analiz aşamasının diğer bir düzeyi şematik analizdir. Haber metinlerinin geleneksel şematik yapısı, tüm haber metninin makro yapısını ve bir bütün olarak anlamını düzenleme işlevleri görür. Şematik yapı, haber metinlerinin karakteristik kategorileri ve bu kategorileri açıkça ortaya koyan bir kural ya da strateji dizisi olarak tanımlanabilir (van Dijk, 1988, s. 14).

Haber şeması içerisinde başlık ve giriş haber raporunu özetler. Şemanın içerisine durum ve yorumlardan oluşan haber metni de dâhildir. Durum, ana olaylar ve sonuçları içeren bölümler ile olayın tarihi ve sosyal bağlamını içeren geçmiş bilgisini kapsar. Yorumlar ise sözel tepkiler, tarafların beklenti ve değerlendirmelerini içerir. Bu

kategorilerden herhangi birinin yokluğu, sonuçlandırılmamış bir hikâyeyi, okuyucuların sonuçlandırmasını sağlar.

Haber şeması içerisinde en önemli bilgiler genellikle haber başlığı ve giriş paragrafında ifade edilirken, diğer bölümlerde bilgiler önem sırasına göre aktarılır. Bu, gazete ve muhabirler için, üslup çeşitliliğe olanak verirken, bunun okuyucular için anlamı ise, metnin başlangıcının daima en önemli bilgileri içermesidir. Bu durum, kitle iletişimi bağlamında, haber raporlarının kullanımı, haber üretim stratejileri ve metin yapıları arasındaki önemli bir ilişkiye işaret eder. Bunun anlamı, sunulan bilginin hangi bölümlerinin daha önemli olduğunun, muhabir ve gazete tarafından okuyucular için seçilmiş olmasıdır. Bu, okuyucular açısından ise haberi, haber metninin geleneksel yapısına dair inanç ve bilgileri çerçevesinde okumak anlamına gelir (van Dijk, 1988, s. 16).

Semantik yapı çalışması, kelimeler ve cümlelerin anlamları ile cümleler arasındaki anlamsal ilişkilerin analizini kapsar (van Dijk, 1988, s. 99). Metnin mikro yapısal analizinin önemli bir parçası olan metin semantiği, kelimeler, cümleler, paragraflar ve bütün söylemin anlamsal yapısının ortaya çıkarılmasına dair bir analizdir. Metnin anlamsal yapısının incelenmesinde yerel tutarlılık önemli kavramlardan biridir. Yerel tutarlılık, metin içerisindeki cümleler, paragraflar gibi önerme içeren bölümlerin, birbirlerine yaptıkları zamansal, durumsal, sebepler ve sonuçlarla ilgili, kavramsal ve işlevsel göndermelerin incelenmesini içermektedir. Farklı bir ifadeyle yerel tutarlılık, metnin önermelerinin aralarında nasıl bir anlamsal ilişki olduğuna cevap arar. Metnin önermeleri arasındaki ilişkiler daima, ortak ve sosyal bilgilere ihtiyaç duyar. Önermeler arasındaki eksik bilgiler okuyucuların, önermeler hakkındaki inanç ve bilgileriyle tamamlanır (van Dijk, 1991, s. 112).

Önermeler arasındaki bu ilişkisel tutarlılığın yanında, haber söylemi, metinsel olarak da semantik bir bütünlüğe sahiptir. Küresel tutarlılık adı verilen bu semantik bütünlük, metnin ana konusu ve önemli temalarını içerir. Bu konu ve temalar metnin en önemli bilgilerini içerir ve haber söyleminde bunlar başlık ve giriş paragrafında belirtilir. Haber metninin tematik ve şematik yapısının makro kurallar aracılığıyla yerel ve küresel tutarlılıktan türediği söylenebilir (van Dijk, 1991, s. 113; van Dijk, 1988, s. 100).

Metnin semantik yapısı içerisindeki diğer bir başlık imalardır. Kelimeler, cümleler gibi metinsel ifadeler, ortak sosyal bilgi ve inançlara dayandırılarak, çıkarsama

yapılabilecek anlamsal imalarda bulunabilirler. İmalar yoluyla oluşturulan söylenmeyenin anlamı, bir söylem biçimi olan haber metinlerine önemli ideolojik içerikler yükleyebilir. Gereklilikler, varsayımlar, çağrışımlar ve iddialar yoluyla metin içerisinde oluşturulan imaların ortaya çıkarılması, metnin önemli ideolojik yüklerinin görünür hale gelmesini sağlar (van Dijk, 1991, s. 114).

Haber metinlerinin üslup analizi, kelime seçimleri, uygun diğer sözdizimleri arasından seçilen alternatifler, farklı bir ifade ile cümlelerin uzun veya kısa, basit veya karmaşık, aktif ya da pasif olması durumlarının metinsel analizini kapsar. Farklı bir ifadeyle biçem, farklı kelime ve sözdizimsel yapılar kullanarak, alternatif söylem biçimleri arasından seçimler yapmak suretiyle bir metin oluşturma işidir (van Dijk, 1991, s. 116).

Bunun yanında, cinsiyet, güç, etnik kimlik, statü gibi sosyal faktörler, söylemin üslup çeşitliliğini etkiler. Habere konu olan olay hakkında üslup seçimlerinin açık sosyal ve ideolojik göndermeleri vardır. Habere konu olan olay ve kişiler hakkındaki üslup tercihi ayrıca,, muhabirin grup aidiyetleri ile gazetelerin olay ve kişiler hakkındaki önyargı ve ideolojik tutumları hakkında belirtiler verir (van Dijk, 1991, s. 116).

Özellikle haber raporlarında, “engele sahip insan” “bedensel açıdan farklılığı bulunan kişi” gibi uzun ve karmaşık cümleleri veya söz öbeklerini “engelli”, “özürlü” ya da “bedensel engelli” gibi isimleştirme eğilimleri görülür. Ayrıca,, haber dili gibi dilin biçimsel kullanım biçimleri, sıklıkla otorite konumlarından alıntı yapma eğilimindedir. Dolayısıyla, güç konumunun söylemi, hâkim söylem olma özelliği kazanır. Bunun yanında, aktif cümle formunda açıklanan bir söylem, tersine çevrilerek pasif bir konumda sunulabilir. Haber metinlerinde kullanılan dilin dilbilgisel analizi, gazete ve gazetecinin bakış açısını ortaya çıkarır (van Dijk, 1988, s. 11).

Söylem ve dolayısıyla, haber raporları, izole edilmiş cümlelerden oluşmaz. Geleneksel dilbilgisel ve sözel yapının ötesinde, söylem yapılarının analizinin önemli bir adımı, cümlelerin kelime dizilişlerinin ele alınmasıdır. Bu, söylemde cümlelerin sözdizimsel ve anlamsal yapısının, uygun kelime sıralaması ve yorum çevrenmişliği açısından ele alınması anlamına gelmektedir. Kelimelerin işlevleri ve düzeni, böyle bir söylem çevrenmişliğine bağlı olabilir (van Dijk, 1988, s. 12). Farklı bir ifadeyle, bir haber metninde kelimelerin uygun sıralanması aracılığıyla, olayın bir tarafı cümlede özne sırasına yerleştirilerek fail konumuna getirilebilirken, aynı kişi nesne konumunda pasif etkileyen olarak sunulabilir. Bu açıdan, ideolojik olarak temellenmiş bakış açısı,

cümle yapılarının yanında, kelimelerin istendik anlamları oluşturacak şekilde uygun sıralanmaları yoluyla da ifade edilebilir.

Haber metinlerinde kullanılan retorik, metnin tüm yapısal düzeylerini etkiler. Metni daha inandırıcı ve ikna edici kılmak adına, metnin her düzeyinde kullanılan çeşitli özel işlemler, metnin retorik yapı düzeyini oluşturur. Söylemde, ses bilimsel düzeyde kullanılan kafiyeler, söz dizimsel düzeyde kullanılan paralellikler, anlamsal düzeyde kullanılan metaforlar, retorik düzey için en iyi bilinen örneklerdir. Benzer şekilde, haber metinlerinde kullanılan kelimeler ve cümleler abartma ya da eksiltme olduğundan daha az ya da çok gösterme veya karşıtlık kurma işlevi görebilirler. Bu yapılar, haber bilgisinin daha sıkı örgütlenmesine ileri düzeyde katkıda bulunur ve böylece, inandırıcılığı arttırma işlevi görerek, retorik olarak öne çıkarılan düzeylerin okuyucular tarafından daha iyi hatırlanmasına neden olurlar (van Dijk, 1988, s. 16). Haber metinlerinde kullanılan, şiddetin nesnesi olmuş engele sahip bir insana dair ödünç alınmış bir görüntünün retorik kullanımı gibi, görsel retorik bir unsur, acıma duygusu gibi, bazı özel tutum ve senaryoları etkin hale getirme işlevi görebilir. Haber raporlarında kullanılan, fotoğraflar, görgü tanıklarının beyanları gibi inandırıcı bilgiler retorik yapı düzeyi içerisinde analiz edilecek kategoriler arasındadır (van Dijk, 1988, s. 81; van Dijk, 1988a, s. 16; van Dijk, 1991, s. 116'dan aktaran Özer, 2009, s. 92).

Eleştirel haber analizi, metinsel analizin yanı sıra, sosyal-bilişsel ve sosyal-kültürel analizi de içermektedir. Metinsel yapının çeşitli düzeyleri içerisinde gömülü olan anlamlar, fikirler ve ideolojiler, dil kullanıcılarının metinle kurdukları bilişsel temas yoluyla anlam kazanırlar. Farklı bir ifadeyle, metinlerin tek başlarına anlamları yoktur, ancak, dil kullanıcılarının bunlara attığı anlamlar vardır. Metnin anlamı, metnin temsili olarak, kademe kademe ve belli yapısal stratejiler çerçevesinde zihinde yapılandırılır ve temsil edilir. Bu yolla, dili kullananlar dolayısıyla haber metninin yazıcıları ve okuyucular metinden, habere dair özgün ve kişisel zihinsel temsillerini kurarlar. Bu temsil biçimi model olarak adlandırılır. Dil kullanıcıları, okunan bir metinden zihinsel bir temsil modeli oluşturabildikleri sürece metni anlamlandırabilirler (van Dijk, 1988, s. 22; van Dijk, 1991, s. 116).

Metnin anlamı, sadece kişisel ve özgün temsillerinden oluşmaz. Bunun yanında habere konu olan olay hakkında daha fazla bilgi içeren ve okuyucuların zihinsel temsillerini de kapsayan sosyal senaryolardan türer. Sosyal senaryolar, toplumun geniş kesimlerince bilindiği varsayılan sosyal-bilişsel modellerdir ve ortak kültürel arda-

bilgisi olarak tanımlanabilir. Bu bilgilerin okuyucular tarafından bilindiği varsayılır ve bu bilgiler metinde yer almaz. Modeller, kişisel ve özgün zihinsel temsillerken, senaryolar genel ve kamusal zihinsel temsillerdir. Bunun yanında, bir iletişim süreci içerisinde insanlar, o iletişimin kendisine özgü bağlamsal bir zihinsel modele sahiptirler. Okur kitlenin özellikleri göz önünde tutularak oluşturulan bir metinde, hangi bilgilerin metnin kapsamıyla ilgili olduğu, bağlamsal model yoluyla zihinsel temsillere dönüşür (van Dijk, 1991, s.118).

Zihinsel modeller yalnızca habere konu olan olayın bilgisini değil, değerlendirmeleri, inançları ve ideolojileri de barındırır. Gazete ve muhabirin zihinsel modellerinin hangi senaryolardan türediği, ideoloji ve inançlarının neler olduğu eleştirel haber analizinin bu düzeyi aracılığıyla açığa çıkarılabilir. Benzer şekilde, habere konu olan olayla ilgili, hâkim senaryo ve zihinsel modeller ile yeniden üretilen ideoloji, inanç ve fikirlerin neler olduğu bu analiz düzeyi yoluyla belirlenebilir (van Dijk, 1991, s. 119).

3.3. İçerik Analizi Uygulaması Yoluyla Elde Edilen Bulgular ve Yorum

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılı süresince, engele sahip insanlar hakkında yayınlanan haber ve köşe yazılarına uygulanan içerik analizi sonucu ulaşılan nicel bulgular ve bunların değerlendirmesine bu başlık altında yer verilmiştir. Çalışmanın nicel bulguları, haber ve köşe yazısı sayısı, bunların yayınlandığı sayfalar, sayfalardaki konumları, kapladıkları alan gibi daha çok biçim ve niceliğe ilişkin bulgular ile konu ve adlandırma gibi içerik ve anlama yönelik verilerin sayısallaştırılması yoluyla elde edilen bulgular olarak temelde iki gruba ayrılmaktadır. Çalışmada, haber metinleri ile köşe yazıları ayrı başlıklar altında irdelenmiş, bunlardan elde edilen veriler ayrı ayrı gruplandırılmıştır. Ayrıca,, haber ve köşe yazıları yayınlandıkları her bir gazeteye göre de sınıflandırılmıştır. Bu sayede gazeteler arası karşılaştırma yapılmıştır.

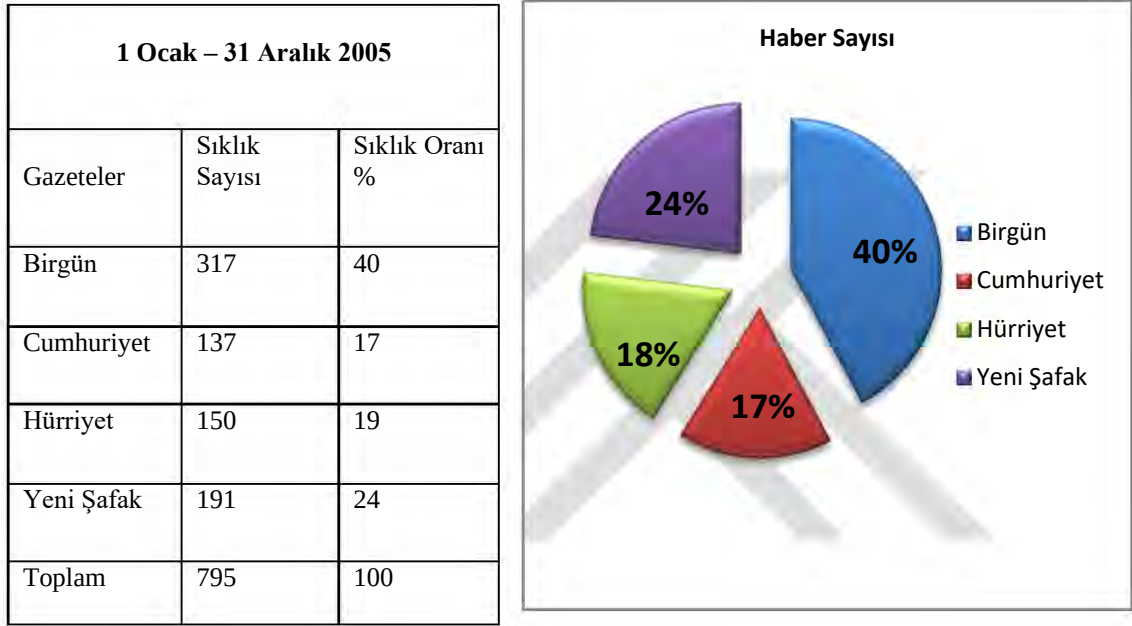
3.3.1. Haberler

Bu bölümde ilk olarak, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılında engele sahip insanlar hakkında yayınlanan haberler, belirlenen altı kategoriye göre sınıflandırılmıştır. Bu kategoriler, haber sayısı, haberlerin yayınlandıkları sayfalar, sayfalardaki konumları, kapladıkları alan, engele sahip

insanların tanımlanma ve haberlere konu olma biçimleri olarak belirlenmiştir. Bu bölümde ilk olarak gazetelerde yayınlanan haber sayıları incelenmiştir.

Araştırmada ele alınan gazetelerde 2005 yılında, engelle sahip insanlarla ilgili toplam 795 habere rastlanmıştır. Bu haberlerin 317'si Birgün, 191'i Yeni Şafak, 150'si Hürriyet ve 137'si Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmıştır.

Tablo 3.1. Engellilere ilişkin haberlerin sayısal dağılımı

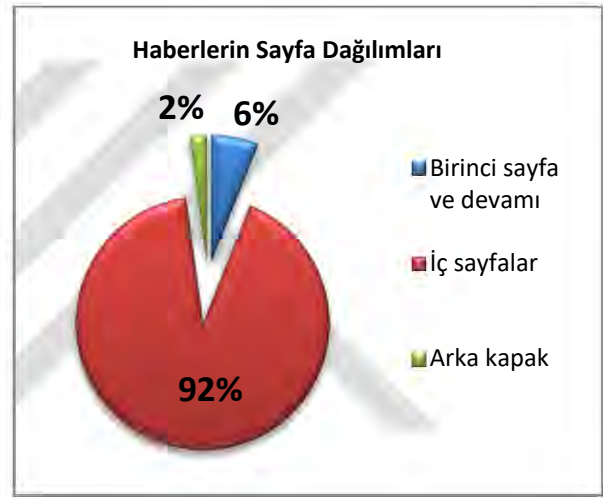
Şekil 3.1. Engellilere ilişkin haberlerin oranı

İncelenen gazeteler arasında engelle sahip insanlara en fazla yer ayıran gazetenin Birgün olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Birgün gazetesinde engellilere ilişkin haber sayısının fazla olma sebebinin, gazetenin bu haberler için ayrı bir sayfa ayırmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Hüseyin Eroğlu tarafından hazırlanan bu bölüm haftanın belirli günleri, iç sayfalarda, çoğunlukla tam sayfa olarak yayınlanmıştır. Diğer gazetelerde böyle bir kategoriye rastlanmamıştır. Haber sayısı bakımından Birgün gazetesini Yeni Şafak gazetesi takip etmektedir. Her ne kadar Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin haber sayıları birbirlerine yakın görünse de, Hürriyet gazetesinin çalışma kapsamındaki dönemlerde hem sayfa sayısının hem de haber sayısının Cumhuriyet gazetesinden daha fazla olduğu bilinmektedir. Cumhuriyet gazetesi bu dönemde yaklaşık 20 sayfa, Hürriyet gazetesi ise 35 sayfa olarak yayınlanmıştır.

Çalışmanın diğer bir kategorisini ise haberlerin gazetelerin hangi sayfalarında yer aldığının belirlenmesi oluşturmaktadır. Engele sahip insanlara ağırlıklı olarak gazetelerin hangi sayfalarında yer verildiğine dair nicel verileri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu kategori, birinci sayfa ve devamı, iç sayfalar ve arka kapak sayfası olarak alt birimlere ayrılmıştır. Birinci sayfa ve devamı birimi, birinci sayfa ve devamında birlikte olanlar ile sadece birinci sayfada yer alan haberleri kapsamaktadır.

Tablo 3.2. Engellilere ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfaların sayısal dağılımı

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Sayfalar	Sıklık Sayısı	Sıklık Oranı %
Birinci sayfa ve devamı	48	6
İç Sayfalar	730	92
Arka Kapak	17	2
Toplam	795	100

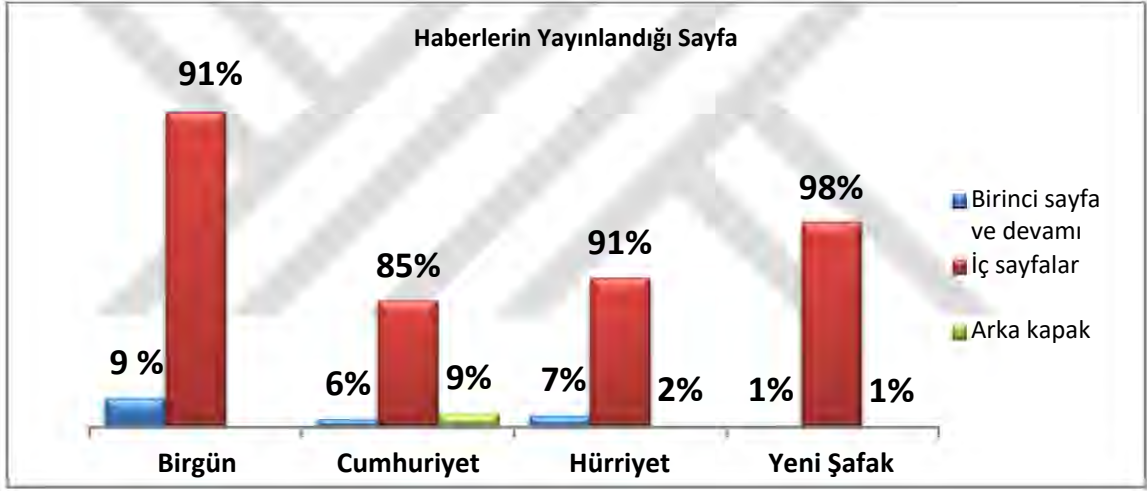
Şekil 3.2. Engellilere ilişkin haberleri yayınlandığı sayfalara göre oranları

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerdeki toplam 795 haberin 730'u iç sayfalarda, 48'i birinci sayfa ve devamı sayfalarda, 17'si ise arka kapak sayfasında yayınlanmıştır.

İncelenen haberlerin büyük bölümü iç sayfalarda yer almaktadır. Birinci sayfa ve devamı sayfalar ile arka kapak sayfasında yer alan haberlerin oranı %10'u bulmamaktadır. Gündem belirleme çalışmalarına göre, gazetelerde yayınlanan en önemli haberler birinci sayfada yer alan haberlerdir (Yüksel, 2010, s. 103). İç sayfalarda yer alan haber sayısının yüksekliği, engele sahip insanlarla ilgili haberlerin incelenen gazeteler tarafından önem derecesinin düşük görüldüğünün göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3.3. Engellilere ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfaların gazetelere göre sayısal dağılımları

Gazeteler	Birgün		Cumhuriyet		Hürriyet		Yeni Şafak		Toplam	
Sayfa	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Birinci Sayfa ve Devamı	27	9	8	6	11	7	2	1	48	6
İç Sayfalar	289	91	116	85	137	91	188	98	730	92
Arka Kapak Sayfası	1	0	13	9	2	2	1	1	17	2
Toplam	317	100	137	100	150	100	191	100	795	100

Şekil 3.3. Engellilere ilişkin haberlerin yayınlandığı sayfaların gazetelere göre oranları.

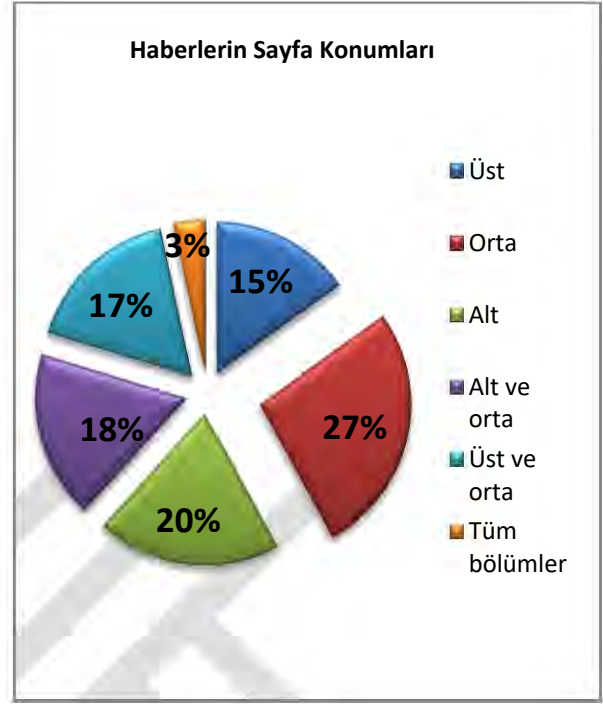
Haberlerin yayınlandığı sayfalara gazetelere göre bakıldığında, Birgün gazetesinde yayınlanan toplam 317 haberin 289'u gazetenin iç sayfalarında, 27'si birinci sayfa ve devamı sayfalarda, 1'i ise, arka kapak sayfasında yer almıştır. Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan toplam 191 adet haberin, 188'i iç sayfalarda, 1'i arka kapak sayfasında, 2'si ise birinci sayfa ve devamı sayfalarda yer almıştır. Çalışma kapsamındaki tarihlerde, Cumhuriyet gazetesinde 137 adet habere rastlanmıştır. Bu haberlerin 116'sı iç sayfalarda, 13'ü arka kapak sayfasında, 8'i ise birinci sayfa ve devamı sayfalarda yayınlanmıştır. Hürriyet gazetesinde rastlanan toplam 150 haberin ise, 137'si iç sayfalarda, 11'i birinci sayfa ve devamı sayfalarda, 2'si ise arka kapak sayfasında yer almaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen haberlerin sayfalara göre sayısal dağılımlarına bakıldığında, gazetelerin tümünde, yayınlanan haberlerin büyük bir kısmının iç sayfalarda yer aldığı görülmektedir. Bunu birinci sayfa ve devamı sayfalarda yer alan haberler izlemektedir. Gazeteler engele sahip insanlara en düşük oranda ise arka sayfalarında yer vermiştir. Birinci sayfa ve devamı sayfalarda yer alan haberlerin, iç sayfalarda yer alanlara göre daha önemli görüldüğü bilinmektedir. Bu bakımdan engele sahip insanlarla ilgili haberlerin incelenen tüm gazeteler tarafından önem derecesi düşük haberler olarak görüldüğü, verilerden yola çıkarak söylenebilir. Engele sahip insanların yer aldığı haberlerin yayınlandığı sayfalara, gazetelere göre bakıldığında da, bu oransal sıralama değişmemekle birlikte, oranların değiştiği görülmektedir. Birgün gazetesi, %9'luk oranla birinci sayfa ve devamı sayfalarda, engele sahip insanlara en yüksek oranda yer veren gazete konumundadır. Cumhuriyet gazetesinin ise, %15'lik oranla birinci sayfa ve arka kapak sayfalarında, engele sahip insanlara en fazla yer ayıran gazete konumunda olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinin engele sahip insanlarla ilgili haberleri, diğer iki gazeteden daha önemli gördükleri ve daha yüksek oranda öne çıkardıkları söylenebilir. Yeni Şafak gazetesinin ise bu haberlere diğer gazetelere oranla en fazla iç sayfalarda yer verdiği görülmektedir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinden daha fazla sayıda haber sayısına sahip olan Yeni Şafak gazetesi, birinci sayfa ve arka kapak sayfasında yayınlanan haber sayısı bakımından bu gazetelerin gerisinde kalmıştır. Bu bakımdan Yeni Şafak gazetesinin, konuya ilgisinin diğer iki gazeteden daha fazla olduğu söylenebilir ancak,, konuyu bu iki gazete kadar öne çıkarmamıştır.

Bu bölümün diğer bir kategorisini ise, haberlerin gazete sayfalarındaki konumlarının belirlenmesi oluşturmaktadır. Haberlerin gazete sayfalarındaki konumları kategorisi, üst, orta, alt, üst ve orta bölüm, alt ve orta bölüm ile tam sayfa olarak altı alt bölüme ayrılmıştır. Gazete sayfaları, üstten alta doğru üç eşit parçaya bölündüğünde, tamamı sayfanın en üst parçasında kalan haberler üst kayıt biriminde, sayfanın orta kısmında kalanlar orta kayıt biriminde, sayfanın alt kısmında kalanlar ise, alt kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bir parçası üstte, geri kalan parçası ortada kalan haberler üst ve orta kayıt biriminde, bir parçası altta geri kalan parçası ortada kalan haberler ise, alt ve orta kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, gazetelerde engele sahip insanlara ağırlıklı olarak sayfaların hangi bölümlerinde yer verildiğine dair nicel veriler sunmuştur.

Tablo 3.4. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının sayısal dağılımı

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Sayfa Konumları	Sıklık Sayısı	Sıklık Oranı %
Üst	120	15
Orta	214	27
Alt	157	20
Alt ve Orta	143	18
Üst ve Orta	134	17
Tüm Bölümler	27	3
Toplam	795	100

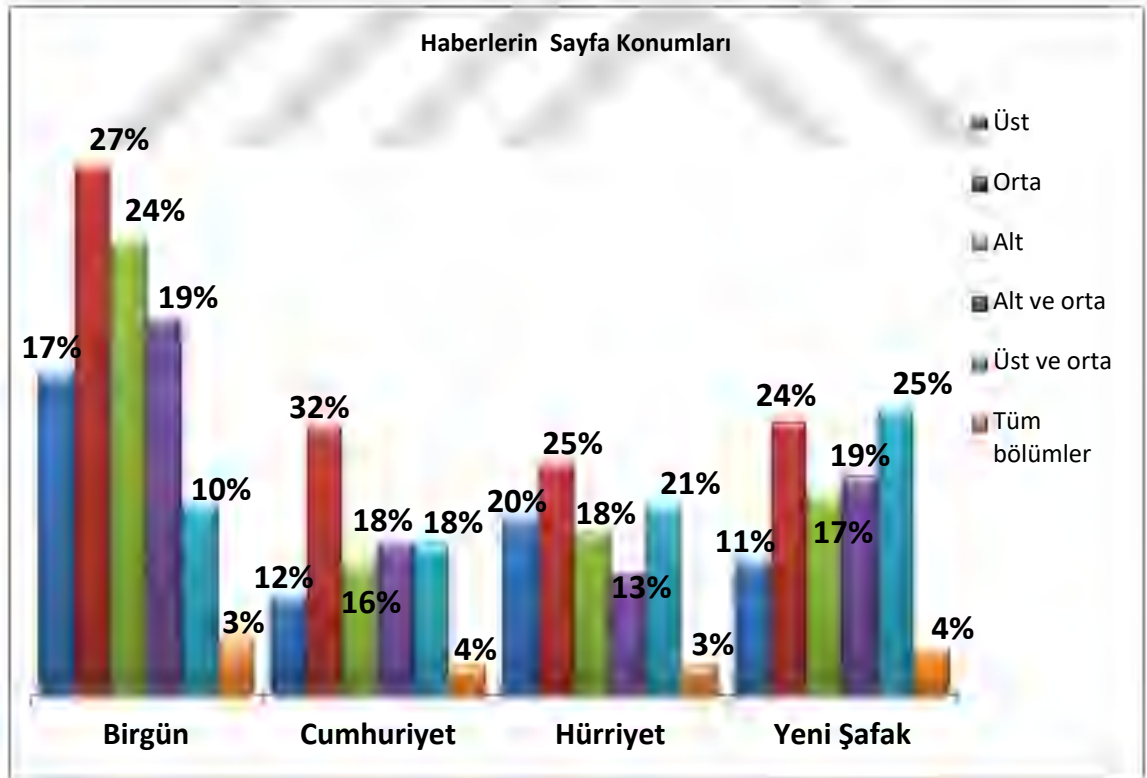
Şekil 3.4. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının oranları

Çalışma kapsamına giren haberlerin 214’ü sayfaların orta bölümlerinde, 157’si alt bölümlerinde, 134’ü üst ve orta bölümlerinde, 143’ü alt ve orta bölümlerinde, 120’si üst bölümlerinde, 27’si ise tüm bölümlerinde yer almaktadır.

Çalışma kapsamındaki bir yıllık dönem içerisinde incelenen gazetelerde yayınlanan haberler, en fazla sayıda sayfaların orta bölümlerinde yer almıştır. Sayfaların alt ve alt orta bölümlerinde yayınlanan haber sayısı, üst ve üst orta bölümlerinde yayınlanan haber sayısından fazladır. Gazeteler, önemli gördükleri haberlere daha ön sayfalarda ve sayfaların daha üst bölümlerinde yer verirler (Yüksel, 1999, s. 277). Bu bakımdan veriler göz önünde tutulduğunda, engeli sahip insanlarla ilgili haberlerin önem derecesinin düşük görüldüğünü söylemek mümkündür. Haberlerin sayfalardaki konumları ile ilgili veriler, yayımlandıkları sayfalar ile ilgili verileri destekler niteliktedir.

Tablo 3.5. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının gazetelere göre sayısal dağılımları

Gazeteler	Birgün		Cumhuriyet		Hürriyet		Yeni Şafak		Toplam	
Sayfa Konumu	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Üst	53	17	16	12	29	20	22	11	120	15
Orta	87	27	44	32	38	25	45	24	214	27
Alt	75	24	22	16	27	18	33	17	157	20
Alt ve Orta	62	19	25	18	20	13	36	19	143	18
Üst ve Orta	31	10	25	18	31	21	47	25	134	17
Tüm Bölümler	9	3	5	4	5	3	8	4	27	3
Toplam	317	100	137	100	150	100	191	100	795	100

Şekil 3.5. Engellilere ilişkin haberlerin sayfa konumlarının gazetelere göre oranları

Bu kategoriye çalışma kapsamında incelenen gazeteler çerçevesinde bakıldığında, Birgün gazetesinde yayınlanan toplam 317 haberin 53'ü sayfaların üst kısımlarında, 87'si orta kısımlarında, 75'i alt kısımlarında, 31'i üst ve orta kısımlarında, 62'si alt ve orta kısımlarında, 9'u ise sayfaların tüm bölümlerine yayılmış bir şekilde yer almaktadır. Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan toplam 191 haberin 22'si sayfaların üst kısımlarında, 45'i orta kısımlarında, 33'ü alt kısımlarında, 47'si üst ve orta kısımlarında, 36'sı alt ve orta kısımlarında, 8'i ise sayfaların tüm bölümlerine yayılmış bir şekilde yer almaktadır. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan toplam 137 haberin 16'sı sayfaların üst kısımlarında, 44'ü orta kısımlarında, 22'si alt kısımlarında, 25'i üst ve orta kısımlarında, 25'i alt ve orta kısımlarında, 5'i ise, sayfaların tüm bölümlerine yayılmış bir şekilde yer almaktadır. Hürriyet gazetesinde yayınlanan toplam 150 haberin 29'u sayfaların üst kısımlarında, 38'i orta kısımlarında, 27'si alt kısımlarında, 31'i üst ve orta kısımlarında, 20'si alt ve orta kısımlarında, 5'i ise sayfaların tüm bölümlerine yayılmış bir şekilde yer almaktadır.

Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde en fazla sayıda haber sayfaların orta bölümlerinde yer almıştır. Bu gazetelerde, sayfaların alt ve alt orta bölümlerinde yayınlanan haber sayısı, üst ve üst orta bölümlerinde yayınlanan haber sayısından fazladır. Bu veriden yola çıkılarak, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde, engele sahip insanlarla ilgili haberlerin öne çıkarılma eğiliminin düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Yeni Şafak gazetesinde sayfaların üst ve üst orta bölümlerinde yayınlanan haber sayısı ile alt ve alt orta bölümlerinde yayınlanan haber sayıları birbirlerine yakındır. Bu bakımdan Yeni Şafak gazetesinde engele sahip insanlar hakkında yayınlanan haberlerin sayfa konularına göre, öne çıkarılma ve çıkarılmama yönünde bir eğilim bu veriden saptanamamıştır.

Hürriyet gazetesinde de en fazla sayıda haber, sayfaların orta bölümlerinde yer almaktadır. Bu gazetede incelenen diğer gazetelerden farklı olarak, sayfaların üst ve üst orta bölümlerinde yayınlanan haber sayısı, sayfaların alt ve alt orta bölümlerinde yayınlanan haber sayısından fazladır. Bu veriden yola çıkarak Hürriyet gazetesinin, engele sahip insanlar hakkında sayfalarında yer verdiği haberleri, incelenen diğer gazetelere göre daha fazla öne çıkardığını söylemek mümkündür.

Tablo 3.6. Engellilere ilişkin haberlerin kapladığı alanın gazetelere göre sayısal dağılımları

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Gazeteler	Alan cm2	Oran %
Birgün	21467	40
Cumhuriyet	8642	16
Hürriyet	11017	21
Yeni Şafak	12126	23
Toplam	53252	100

Şekil 3.6. Engellilere ilişkin haberlerin kapladığı alanın gazetelere göre oranları

Haberlerin kapladığı alan, incelenen haberlerin santimetrekare cinsinden ölçümünün sonucunu göstermektedir. Bu ölçüm haberlerin gazete sayfalarında kapladıkları alanlara dair sayısal veriler sunmuştur. Gazeteler önemli gördükleri haberlere daha ön sayfalarda ve sayfaların daha üst bölümlerinde yer verdikleri gibi, daha büyük şekilde yer verirler. (Yüksel, 1999, s. 278-279). Bu bakımdan haberlerin kapladıkları alanlara dair veriler, gazetelerin konuya verdikleri önemin göstergesi niteliğindedir.

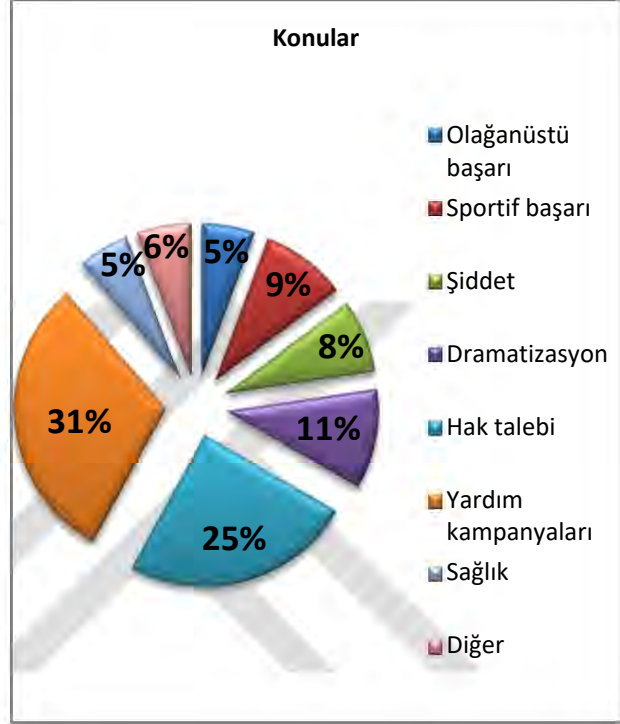
Birgün gazetesinde yayınlanan toplam 317 haberin kapladığı alan 21467 cm²'dir. Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan toplam 191 haberin sayfalarda kapladığı alan 12126 cm²'dir. Hürriyet gazetesinde yayınlanan toplam 150 haberin sayfalarda kapladığı alan 11017 cm²'dir. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan toplam 137 haberin sayfalarda kapladığı alan 8642 cm²'dir. Bu çerçevede, Birgün gazetesi konuya en fazla önem veren gazete konumundadır. Yeni Şafak gazetesinin de diğer gazetelere göre konuyu daha fazla önemseydiği anlaşılmaktadır.

Engel sahibi insanların haberlere konu olma ve haberlerde tanımlanma biçimleri kategorileri, engellilik olgusunun haberlerde nasıl karakterize edildiğine dair temalar

sunması bakımından da önemli olmuştur. Bunun yanında bu kategoriler, nitel analizin tematik kategorilerinin saptanmasına katkı sağlamıştır.

Tablo 3.7. Engellilere ilişkin haberlerin konularına göre sayısal dağılımları

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Konular	Sayı	Oran %
Olağanüstü Başarı	45	5
Sportif Başarı	73	9
Şiddet	62	8
Dramatize Edilen Yaşam	85	11
Hak Talebi ve İstismarı	196	25
Yardım Kampanyaları	244	31
Sağlık	44	5
Diğer	46	6
Toplam	795	100

Şekil 3.7. Engellilere ilişkin haberlerin konularına göre oranları

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanlar hakkında 2005 yılı içerisinde yayınlanan haberlere konularına göre bakıldığında, incelenen 795 haberin 244'ünün yardım kampanyaları hakkında olduğu gözlemlenmiştir. Sıra ile, bu haberlerin 196'sı engelli insanların hak talepleri ve istismarlarını, 85'i dramatize edilen yaşam örgülerini, 73'ü sportif başarılarını, 62'si fiziksel ve cinsel şiddete uğramış olan engele sahip insanları, 45'i olağanüstü olarak sunulmuş başarı hikayelerini, 44'ü ise, sağlıklarını konu edinmiştir. Bunlar arasında sınıflandırılmayan, konu bakımından farklı haberlerin sayısı ise 46'dır.

Yukarıdaki veriler göz önünde tutulduğunda, engelliler yararına düzenlenmiş yardım kampanyaları ile hak talepleri ve istismarlarının konu edildiği haber sayısının,

incelenen tüm haberlerin yarısından fazla olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde engele sahip insanların, gazetelere en sık olarak, yardım kampanyaları ve hak talepleri ile konu oldukları görülmektedir. Bu konuları sıra ile dramatize edilen yaşam, sportif başarı, fiziksel ve cinsel şiddet, olağanüstü sunulan başarı hikâyeleri ve sağlık izlemektedir.

Tablo 3.8. Engellilere ilişkin haberlerin konularının gazetelere göre sayısal dağılımları

Gazeteler	Birgün		Cumhuriyet		Hürriyet		Yeni Şafak		Toplam	
Konular	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Olağanüstü Başarı	17	5	2	1	16	11	10	5	45	5
Sportif Başarı	31	10	6	4	16	11	20	10	73	9
Şiddet	20	6	13	9	21	14	8	4	62	8
Dramatize Edilen Yaşam	35	11	9	7	14	9	27	14	85	11
Hak Talebi ve İstismarı	93	29	39	28	24	16	41	22	196	25
Yardım Etkinlikleri	91	29	52	38	36	24	65	34	244	31
Sağlık	9	3	9	7	13	9	13	7	44	5
Diğer	21	7	8	6	10	6	7	4	46	6
Toplam	317	100	137	100	150	100	191	100	795	100

Çalışmanın kapsadığı dönemde, engelle sahip insanlarla ilgili haberlerin konularına gazetelere göre bakıldığında, Birgün gazetesinde yayınlanan toplam 317 haberin 93'ünün, engelle sahip insanların hak talepleri ve istismarlarını konu edindiği görülmektedir. Sıra ile bu haberlerin 91'i kurum ve kişilerin engelle sahip insanlara yönelik yardım amaçlı düzenledikleri etkinlikleri, 35'i engelle sahip insanların dramatize edilmiş yaşam kesitlerini, 31'i sportif başarı öykülerini, 20'si engelle sahip insanların fiziksel şiddete uğramalarını konu edinmiştir. Engelle sahip insanlar, Birgün gazetesinde yayınlanan 17 haberde başarılarının olağanüstü sunumlarıyla, 9 haberde ise, sağlık bağlamında konu olmuşlardır.

Bu dönemde, Cumhuriyet gazetesinde engelle sahip insanların konu edildiği toplam 137 haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin 52'si, kurum ve kişilerin engelle sahip insanlara yönelik yardım amaçlı düzenledikleri etkinlikleri konu edinmiştir. Sıra ile bu haberlerin 38'i engelle sahip insanların hak talepleri veya hak istismarlarını, 13'ü fiziksel veya cinsel şiddete uğradıkları durumları, 9'u dramatize edilen yaşam kesitlerini konu edinmiştir. Yine aynı gazetede yayınlanan 9 haber sağlık, 6 haber sportif başarı, 2 haber ise, olağanüstü başarı temalıdır.

1 Ocak 2005 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasında Hürriyet gazetesinde, engelle sahip insanların konu edildiği toplam 150 haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin 36'sı kurum ve kişilerin engelle sahip insanlara yönelik yardım amaçlı düzenledikleri etkinlikleri konu edinmiştir. Sıra ile bu haberlerin 24'ü engelle sahip insanların hak talepleri veya hak istismarlarını, 21'i fiziksel veya cinsel şiddete uğradıkları durumları konu edinmiştir. Yine aynı gazetede yayınlanan 16 haber sportif başarı, 16 haber olağanüstü başarı, 14 haber dramatize edilmiş yaşam, 13 haber ise sağlık temalıdır. Hürriyet gazetesinde bu kategoriler içerisinde sınıflandırılmayan haber sayısı 10'dur. Bu haberler diğer başlıklı kayıt biriminde gruplandırılmıştır.

Çalışmayı kapsayan dönem içerisinde Yeni Şafak gazetesinde, engelle sahip insanların konu edildiği toplam 191 haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin 65'i kurum ve kişilerin engelle sahip insanlara yönelik yardım amaçlı düzenledikleri etkinlikleri konu edinmiştir. Sıra ile bu haberlerin 41'i engelle sahip insanların hak talepleri veya hak istismarlarını, 27'si dramatize edilmiş yaşam unsurlarını konu edinmiştir. Yine aynı gazetede yayınlanan 20 haber sportif başarı, 13 haber sağlık, 10 haber olağanüstü başarı, 8 haber fiziksel veya cinsel şiddet temalıdır. Yeni Şafak gazetesinde bu kategoriler

içerisinde sınıflandırılmayan haber sayısı 7'dir. Bu haberler diğer başlıklı kayıt biriminde gruplandırılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen tüm haberlerde engele sahip insanlar, en yüksek oranda, kurum ve kişilerin engele sahip insanlara yönelik yardım amaçlı düzenledikleri etkinlikler ile gündeme gelmişlerdir. Gazeteler bazında ise Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde en sık olarak, kurum ve kişilerin engele sahip insanlara yönelik yardım amaçlı düzenledikleri etkinlikler ile konu olmuşlardır. Bu gazetelerdeki veriler, toplam verilerdeki oran ile paralellik göstermektedir. Birgün gazetesinde ise, engele sahip insanların en yüksek oranla konu olma biçimi hak talepleri ve uğradıkları hak istismarlarıdır. Birgün gazetesinde konu bakımından ikinci sıklıkta rastlanan haberler, kurum ve kişilerin engele sahip insanlara yönelik yardım amaçlı düzenledikleri etkinliklerdir. Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde ise, engele sahip insanlar, ikinci sıklıkta hak talepleri ve uğradıkları hak istismarları ile konu olmuşlardır. Birgün gazetesi ile diğer gazeteler arasındaki bu farklılık, Birgün gazetesinin yayın politikasının hak taleplerini öne çıkarma eğilimi ile ilişkilendirilebilir. Diğer gazeteler ise, engele sahip insanların yardıma muhtaç olduğu algısından yola çıkarak düzenlenen yardım kampanyalarını öne çıkarmışlardır.

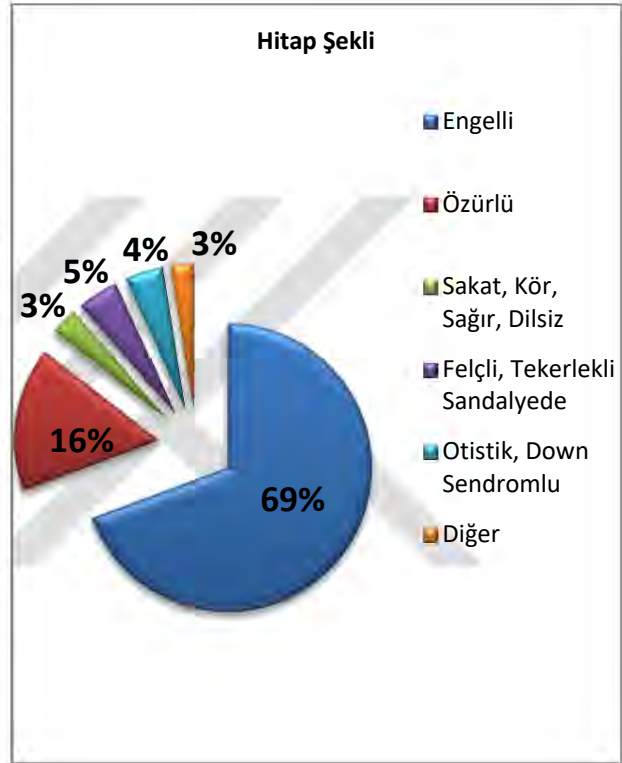
Öte yandan yardım kampanyaları ve hak taleplerini konu edinen haberlerin toplamı, diğer tüm konu başlıkları altında sınıflandırılan haberlerin toplamından fazladır. Bu bakımdan, engele sahip insanların tüm gazetelerde, bu iki konu ile öne çıkarıldıklarını söylemek mümkündür. Engele sahip insanlar incelenen tüm haberlerde, üçüncü sıklıkta dramatize edilen yaşam öyküleri ile gündeme gelmişlerdir. Engele sahip insanlar Yeni Şafak ve Birgün gazetelerinde, dördüncü sıklıkta sportif başarılarıyla, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde ise fiziksel şiddete uğradıklarında gündeme gelmişlerdir.

Engеле sahip insanların haberlere konu olma biçimlerindeki sıralama gazeteler arasında bazı değişiklikler gösterse de, incelenen tüm gazetelerde yoğun şekilde yardım kampanyaları, hak talepleri, dramatik yaşam kesitleri ve fiziksel şiddetle gündeme geldikleri görülmektedir. Bu çerçevede, toplumdaki yardıma muhtaç ve acınası engelli algısının, engele sahip insanlarla ilgili haberlerde de görüldüğünü söylemek mümkündür. Engelli olmasıyla, zaten “dramatik olan halinin” gazete haberlerinde sunulması, okurlarda bu etkiyi arttırmaktadır. Fiziksel veya cinsel şiddete uğrayan

insanların haber yapılmasının da benzer bir etkiye sahip olduğu düşünülebilir. Yardım kampanyaları ise, engele sahip insanların zaten yardıma muhtaç olduğu algısının yansımasıdır. Gazetelerin engele sahip insanları bu şekilde konu etmeleri, toplumdaki algıyı pekiştirerek devam ettirmektedir.

Tablo 3.9. Engellilerle ilgili haberlerde hitap şekillerinin sayısal dağılımları

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Hitap Şekli	Sayı	Oran %
Engelli	551	69
Özürlü	129	16
Sakat, Kör, Sağır, Dilsiz	24	3
Felçli, Tekerlekli sandalyede	37	5
Otistik, Down Sendromlu	34	4
Diğer	20	3
Toplam	795	100

Şekil 3.8. Engellilerle ilgili haberlerde hitap şekillerinin oranları

Çalışmayı kapsayan dönem içerisinde yayınlanan toplam 795 haberin 551'inde, engele sahip insanlar engelli olarak tanımlanmıştır. Bu haberlerin 129'unda ise, engele sahip insanlar özürlü olarak tanımlanmıştır. Engele sahip insanlar, sıra ile bu haberlerin 37'sinde kötürüm/felçli/tekerlekli sandalyede, 30'unda otistik, 24'ünde sakat/kör/sağır/dilsiz, 4'ünde ise, down sendromlu olarak tanımlanmışlardır. Engele sahip insanların bu tanımlama biçimlerinden farklı bir şekilde tanımlandığı haberler diğer kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bunların sayısı ise 20'dir.

1 Ocak 2005 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasında incelenen tüm haberlerde, engele sahip insanların en sık şekilde engelli olarak tanımlandıkları görülmektedir. Bu haberlerde engele sahip insanlar, ikinci sıklıkta özürlü, üçüncü sıklıkta ise kötürüm/felçli/tekerlekli sandalyede olarak tanımlanmışlardır. Engele sahip insanların engelli olarak tanımlandıkları haber sayısı, bunun dışındaki tanımlanma biçimlerinin yer aldığı haber sayısı toplamından daha fazladır. İncelenen tüm gazetelerde, engele sahip insanların adlandırılmasında engelli ifadesinin genel kabul gördüğü, bunun yanında özürlü tanımın da yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışında kalan diğer ifadeler ise, çoğunlukla yerinin farklı ifade ya da kelimelerle doldurulamadığı özel hallerde kullanılmıştır. Gazetelerde bu tanımlama ya da adlandırma ifadelerinin düşük oranlarda kaldığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3.10. Engellilere hitap biçimlerinin gazetelere göre sayısal dağılımları

Gazeteler	Birgün		Cumhuriyet		Hürriyet		Yeni Şafak		Toplam	
Hitap Şekli	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %	Sayı	Oran %
Engelli	283	89	89	65	78	52	101	53	551	69
Özürlü	10	3	26	19	31	21	62	32	129	16
Sakat,Kör, Sağır, Dilsiz	5	2	8	6	8	5	3	2	24	3
Felçli, Tekerlekli sandalyede	7	2	2	1	19	13	9	5	37	5
Otistik, Down Sendromlu	7	2	8	6	4	3	15	8	34	4
Diğer	5	2	4	3	10	6	1	0	20	3
Toplam	317	100	137	100	150	100	191	100	795	100

Haberlerde engele sahip insanların tanımlanma biçimlerine çalışma kapsamındaki gazetelere göre bakıldığında, Birgün gazetesinde yayınlanan 317 haberin 283'ünde engele sahip insanlar engelli, 10'uda ise özürlü olarak tanımlanmıştır. Engele sahip insanlar, sıra ile bu haberlerin 7'sinde kötürüm/felçli/tekerlekli sandalyede, 5'inde

otistik, 5'inde sakat/kör/sağır/dilsiz, 2'sinde ise down sendromlu olarak tanımlanmışlardır. Engele sahip insanların bu tanımlama biçimlerinden farklı bir şekilde tanımlandığı ve diğer kayıt biriminde sınıflandırılan haber sayısı ise 5'tir.

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan 137 haberin 89'unda, engele sahip insanların engelli olarak tanımlandıkları, 26'sında özürlü olarak tanımlandıkları, 8'inde sakat/kör/sağır/dilsiz, 8'inde otistik olarak tanımlandıkları görülmektedir. Engele sahip insanlar, bu haberlerin 2'sinde ise kötürüm veya felçli olarak tanımlanmışlardır. Cumhuriyet gazetesinde, engele sahip insanların bu tanımlama biçimlerinden farklı bir şekilde tanımlandığı haberler ise diğer kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bunların sayısı ise 4'tür.

Hürriyet gazetesinde yayınlanan 150 haberin 78'inde engele sahip insanların engelli olarak tanımlandıkları, 31'inde özürlü olarak tanımlandıkları, 19'unda ise kötürüm veya felçli olarak tanımlandıkları görülmektedir. Engele sahip insanlar, bu haberlerin 8'inde sakat/kör/sağır/dilsiz, 4'ünde ise otistik olarak tanımlanmışlardır. Hürriyet gazetesinde, engele sahip insanların bu tanımlama biçimlerinden farklı bir şekilde tanımlandığı haberler ise, diğer kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bunların sayısı ise 10'dur.

Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan 191 haberin 101'inde engele sahip insanların engelli olarak tanımlandıkları, 62'sinde özürlü olarak tanımlandıkları, 13'ünde ise otistik olarak tanımlandıkları görülmektedir. Engele sahip insanlar, bu haberlerin 9'unda kötürüm veya felçli, 3'ünde sakat/kör/sağır/dilsiz, 2'sinde ise down sendromlu olarak tanımlanmışlardır. Yeni Şafak gazetesinde, engele sahip insanların bu tanımlama biçimlerinden farklı bir şekilde tanımlandığı haberler ise diğer kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bunların sayısı ise 1'dir.

Çalışmayı kapsayan dönemler içerisinde tüm gazetelerde engele sahip insanların en sık şekilde engelli olarak tanımlandıkları görülmektedir. Engele sahip insanların engelli olarak adlandırılma oranında ilk sırada Birgün gazetesi yer almaktadır. Birgün gazetesinde engele sahip insanların engelli olarak tanımlandıkları haber oranı %89'dur. Çalışma kapsamına giren gazeteler arasında, engele sahip insanların engelli olarak tanımlanma oranında en yüksek ikinci sırada Cumhuriyet gazetesi yer almaktadır. Bu gazetede yer alan haberlerde, engele sahip insanların engelli olarak tanımlanma oranı %65'tir. Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanların engelli olarak

tanımlanma oranları birbirlerine yakındır. Bu gazetelerde ise bu oran %52'dir. Engele sahip insanların özürlü olarak adlandırılma oranında ise, ilk sırada Yeni Şafak gazetesi bulunmaktadır. Yeni Şafak gazetesinde bu oran %32'dir. Engele sahip insanların özürlü olarak adlandırılma oranının ikinci en yüksek olduğu gazete Hürriyet'tir. Hürriyette bu oran %21'dir. Özürlü olarak tanımlama sıralamasında üçüncülük Cumhuriyet'e aittir. Cumhuriyet'te bu oran %19'dur. Birgün'de ise bu oran %3'tür.

Veriler değerlendirildiğinde, Birgün gazetesinde engelli tanımının büyük ölçüde kabul gördüğü görülmektedir. Bu anlamda Birgün gazetesinin, incelenen diğer gazetelere göre engelli tanımının yaygınlaşmasına katkısının daha fazla olduğu söylenebilir. Özürlü ifadesi ise daha çok ifadeye ironi katmak amacıyla kullanılmıştır. "Özürlü Yasa" ifadesi buna örnek gösterilebilir. Gazetede bu tanımlama ya da adlandırma ifadelerinin düşük oranlarda kaldığı saptanmıştır.

Yeni Şafak ve Hürriyet gazetelerinde, engele sahip insanların tanımlanmasında engelli ifadesi ile birlikte özürlü ifadesi de temel ifadeler arasında yer almaktadır. Çalışmayı kapsayan dönem içerisinde bu gazetelerde, engele sahip insanların adlandırılmasında engelli ifadesinin yaygın olduğu, bunun yanında özürlü ifadesinin de varlığını koruduğu görülmektedir. Yeni Şafak ve Hürriyet'te özürlü ifadesi, yerinin doldurulamayacağı özel durumlarda kullanılan bir ifadeden çok, engele sahip insanların adlandırılmasında yaygın bir ifade olarak göze çarpmaktadır. Bu gazetelerde engele sahip insanları tanımlamak için kullanılan diğer ifadelerin düşük oranlarda kaldığı görülmektedir.

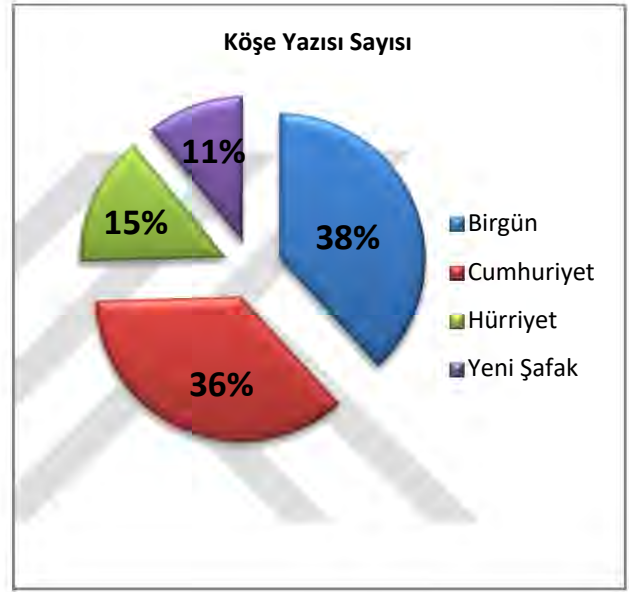
Cumhuriyet gazetesinde, Yeni Şafak ve Hürriyet'e benzer şekilde, engele sahip insanların tanımlanmasında engelli ve özürlü ifadeleri yaygın ifadelerdir. Diğer gazetelere göre, Cumhuriyet'te engelli ifadesi, özürlü ifadesine göre daha sık oranda kullanılmıştır. Bu anlamda, engele sahip insanların adlandırılmasında engelli ifadesinin yaygın olduğu, bunun yanında özürlü ifadesinin de varlığını koruduğu tespiti, Cumhuriyet gazetesi için de geçerlidir, ancak, bunun yaygınlık oranları farklılık göstermektedir. Cumhuriyet'te engelli ifadesi daha yüksek oranda benimsenmiştir. Cumhuriyet gazetesi de Birgün'e benzer şekilde, engelli ifadesinin yaygınlaşmasına yüksek oranda katkı sağlamıştır.

3.3.2. Köşe yazıları

Çalışmanın bu alt bölümünde, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılında, engelle sahip insanlar hakkında yayınlanan köşe yazılarının sayıları belirlenmiştir. Böylece, engelle sahip insanların, incelenen gazetelerde yer alan köşe yazılarına ne sıklıkta konu oldukları ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 3.11. Engellilere ilişkin köşe yazılarının sayısal dağılımı

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Gazeteler	Sıklık Sayısı	Sıklık Oranı %
Birgün	21	38
Cumhuriyet	20	36
Hürriyet	8	15
Yeni Şafak	6	11
Toplam	55	100

Şekil 3.9. Engellilere ilişkin köşe yazılarının oranı

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde 2005 yılında engelle sahip insanlar hakkında, toplam 55 köşe yazısına rastlanmıştır. Bu köşe yazılarının 21'i Birgün, 20'si Cumhuriyet, 8'i Hürriyet ve 6'sı Yeni Şafak gazetesinde yayınlanmıştır. Verilerde görüldüğü gibi, incelenen gazetelerde yayınlanan köşe yazılarında engelle sahip insanlara en fazla oranda yer veren gazete Birgün'dür. Birgün gazetesini sıra ile Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri takip etmektedir. Yeni Şafak gazetesi ise, köşe yazılarında engelle sahip insanlara en az yer ayıran gazete konumundadır.

Bu bölümde ayrıca,, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, 2005 yılı içerisinde engelle sahip insanların konu olduğu köşe yazılarının, gazetelerin hangi sayfalarında yer aldığı da belirlenmiştir. Köşe yazılarına ağırlıklı olarak gazetelerin hangi sayfalarında yer verildiğine dair nicel verileri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu kategori, birinci sayfa ve devamı, iç sayfalar ve arka kapak sayfası olarak

alt bölümlere ayrılmıştır. Birinci sayfa ve devamı birimi, birinci sayfa ve devamında birlikte olanlar ile sadece birinci sayfada yer alan köşe yazılarını kapsamaktadır.

Tablo 3.12. Engellilere ilişkin köşe yazılarının yayınlandığı sayfaların sayısal dağılımı

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Sayfalar	Sıklık Sayısı	Sıklık Oranı %
Birinci sayfa ve devamı	3	5,5
İç Sayfalar	49	88
Arka Kapak	3	5,5
Toplam	55	100

Şekil 3.10. Engellilere ilişkin köşe yazılarının yayınlandığı sayfalara göre oranları

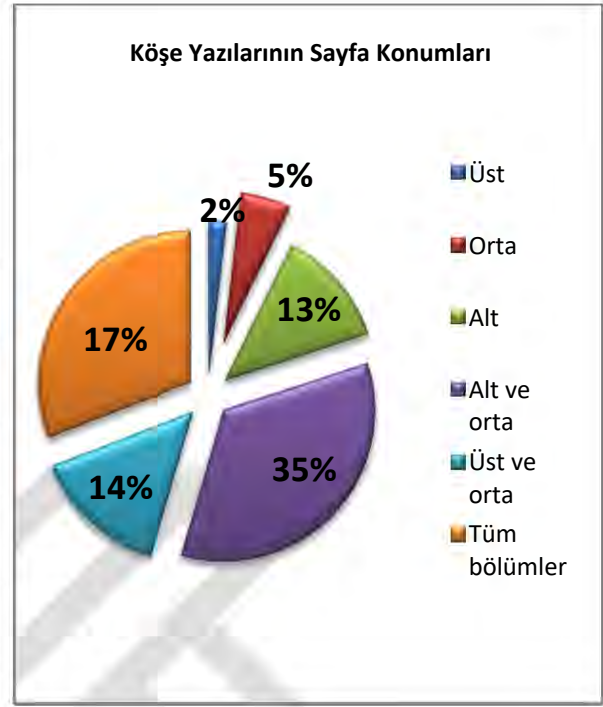
Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, 2005 yılı içerisinde yayınlanan köşe yazılarının, 3'ü birinci sayfa ve devamı sayfalarda, 49'u iç sayfalarda, 3'ü ise, arka kapak sayfasında yer almıştır. Bu köşe yazılarının yayınlandığı sayfalara gazetelere göre bakıldığında, Birgün gazetesinde yayınlanan toplam 21 köşe yazısının 20'si gazetenin iç sayfalarında, 1'i birinci sayfa ve devamı sayfalarda yer almıştır. Gazetede arka kapak sayfasında köşe yazısına rastlanmamıştır. Çalışma kapsamındaki tarihlerde Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan 20 köşe yazısının 16'sı iç sayfalarda, 3'ü arka kapak, 1'i ise birinci sayfa ve devamı sayfalarda yayınlanmıştır. Bu tarihler arasında Hürriyet gazetesinde rastlanan 8 köşe yazısının 7'si iç sayfalarda, 1'i birinci sayfa ve devamı sayfalarda yer almaktadır. Gazetede arka kapak sayfasında köşe yazısına rastlanmamıştır. Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan 6 köşe yazısının tamamı iç sayfalarda yer almıştır. Gazetede birinci sayfa ve devamı sayfalarda ve arka kapak sayfasında köşe yazısına rastlanmamıştır.

Çalışma kapsamında incelenen köşe yazılarının sayfa dağılımlarına bakıldığında, gazetelerin tümünde, yayınlanan köşe yazılarının büyük bir kısmının iç sayfalarda yer aldığı görülmektedir. Birinci sayfa ve devamı sayfalar ile arka kapak sayfasında yer alan köşe yazılarının oranları birbirlerine eşittir. Birinci sayfa ve devamı sayfalar ile arka kapak sayfasında yer alan köşe yazılarının, iç sayfalarda yer alanlara göre daha önemli görüldüğü bilinmektedir. Bu bakımdan engele sahip insanlarla ilgili köşe yazılarının incelenen tüm gazeteler tarafından önem derecesi düşük görüldüğü verilerden yola çıkarak söylenebilir. Engele sahip insanların yer aldığı köşe yazılarının yayınlandığı sayfalara gazetelere göre bakıldığında ise, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinin engele sahip insanları, diğer iki gazeteden daha önemli gördüğü ve daha yüksek oranda öne çıkardığı söylenebilir.

Köşe yazılarının gazete sayfalarındaki konumlarının belirlenmesi, bu bölümün diğer bir kategorisini oluşturmaktadır. Köşe yazılarının gazete sayfalarındaki konumları kategorisi, üst, orta, alt, üst orta bölüm, alt orta bölüm ile tam sayfa olarak beş bölüme ayrılmıştır. Gazete sayfaları, üstten alta doğru üç eşit parçaya bölündüğünde, tamamı sayfanın en üst parçasında kalan köşe yazıları üst kayıt biriminde, sayfanın orta kısmında kalanlar orta kayıt biriminde, sayfanın alt kısmında kalanlar ise, alt kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bir parçası üstte, geri kalan parçası ortada kalan köşe yazıları üst orta kayıt biriminde, bir parçası altta, geri kalan parçası ortada kalan köşe yazıları ise, alt orta kayıt biriminde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, gazetelerde yer alan köşe yazılarında engele sahip insanlara ağırlıklı olarak sayfaların hangi bölümlerinde yer verildiğine dair nicel veriler sunmuştur.

Tablo 3.13. Engellilere ilişkin köşe yazılarının sayfa konumlarının sayısal dağılımı

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Sayfa Konumları	Sıklık Sayısı	Sıklık Oranı %
Üst	1	2
Orta	3	5
Alt	7	13
Alt ve Orta	19	35
Üst ve Orta	8	14
Tüm Bölümler	17	31
Toplam	55	100

Şekil 3.11. Engellilere ilişkin köşe yazılarının sayfa konumlarının oranları

Birgün, Hürriyet, Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılında yayınlanmış köşe yazılarının sayfa konumlarına bakıldığında, 1 köşe yazısının sayfaların üst kısımlarında, 3 köşe yazısının orta kısımlarında, 7 köşe yazısının alt kısımlarında yer aldığı görülmektedir. Üst orta kısımlarda 19, alt orta kısımlarda 8 köşe yazısına rastlanmıştır. Sayfaların tüm bölümlerinde parçası bulunan köşe yazısı sayısı ise 17'dir.

Köşe yazılarının sayfa konumlarına incelenen gazeteler çerçevesinde bakıldığında, Birgün gazetesinde yayınlanan toplam 21 köşe yazısının 8'i sayfaların üst orta kısımlarında, 7'si sayfaların tüm bölümlerinde parçası bulunan şekilde, 2'si alt kısımlarında, 2'si alt orta kısımlarında, 2'si ise sayfaların orta kısımlarında yer almaktadır. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan toplam 20 köşe yazısının 6'sı sayfaların alt orta kısımlarında, 5'i alt kısımlarında, 5'i üst orta kısımlarında, 2'si sayfaların tüm bölümlerinde parçası bulunan şekilde, 1'i üst kısımlarında, 1'i ise, sayfaların orta kısımlarında yer almaktadır. Hürriyet gazetesinde yayınlanan toplam 8 köşe yazısının

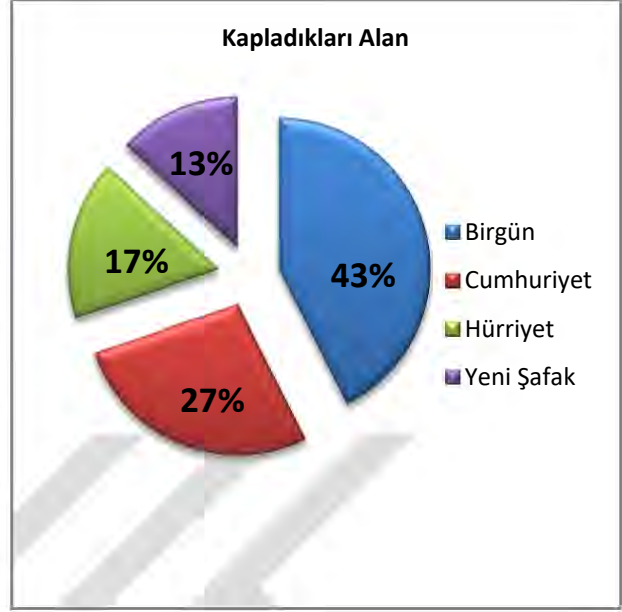
5'i sayfaların üst orta kısımlarında, 3'ü ise sayfaların tüm bölümlerine yayılmış bir şekilde yer almaktadır. Gazetede sayfaların üst, orta ve alt orta kısımlarında köşe yazısına rastlanmamıştır. Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan toplam 6 köşe yazısının 5'i sayfaların tüm bölümlerine yayılmış bir şekilde, 1'i ise üst orta kısımlarında yer almaktadır. Yeni Şafak gazetesinde sayfaların üst, orta ve alt orta kısımlarında köşe yazısına rastlanmamıştır.

Birgün gazetesinde en fazla sayıda köşe yazısı, toplam istatistikteki köşe yazılarının sayfa konumlarına paralel şekilde, sayfaların üst orta bölümlerinde yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinde yer alan köşe yazılarının da, sayfaların alt orta, üst orta ve alt kısımlarında toplanmış olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Hürriyet gazetesinde en fazla sayıda köşe yazısı, sayfaların üst orta bölümlerinde yer almaktadır. Yeni Şafak gazetesinde ise, en fazla sayıda köşe yazısı sayfaların tüm bölümlerinde parçası bulunan şekilde yer almıştır. Çalışma kapsamındaki dönem içerisinde, incelenen gazetelerde köşe yazılarının çoğunlukla, tek ya da iki sütun olarak, yatay kısmı kısa, dikey kısmı uzun şekilde yer aldığı bilinmektedir. Gazetelerde engele sahip insanlarla ilgili köşe yazılarının sayfa konumlarının da sayfalara bu şekilde dağılmış olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, gazetede rastlanan köşe yazılarının sayfa konumlarındaki bu dağılımın, incelenen konudan çok, gazetelerin köşe yazılarının sayfa konumlarına ilişkin biçimsel alışkanlıkları ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Köşe yazılarının kapladığı alan kategorisi, incelenen köşe yazılarının santimetrekare cinsinden ölçümünün sonucunu göstermektedir. Bu kategoride köşe yazılarının gazete sayfalarında kapladıkları alanlara dair nicel verilerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bölümde, incelenen her bir gazeteye ait veriler ayrı olarak derlenmiştir.

Tablo 3.14. Engellilere ilişkin köşe yazılarının kapladığı alanın gazetelere göre sayısal dağılımları

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Gazeteler	Alan cm2	Oran %
Birgün	2359	43
Cumhuriyet	1509	27
Hürriyet	944	17
Yeni Şafak	729	13
Toplam	5541	100

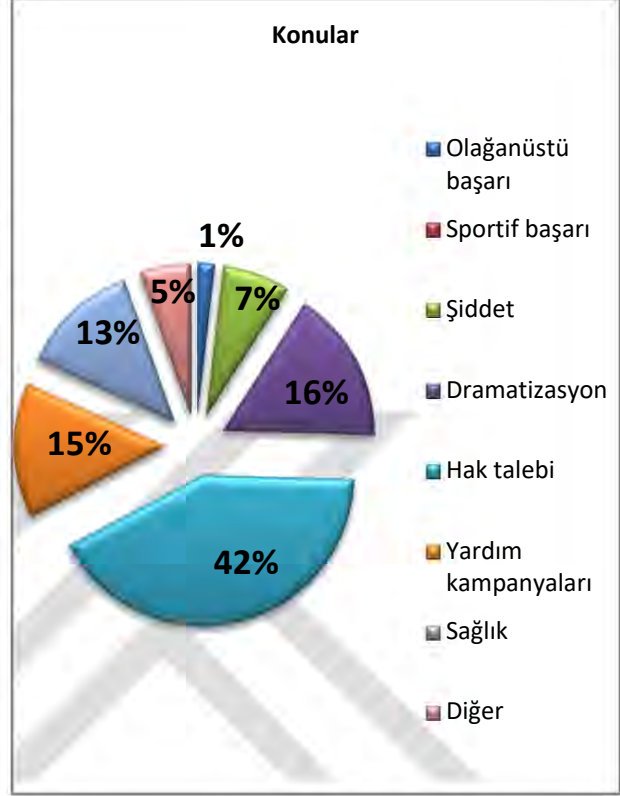
Şekil 3.12. Engellilere ilişkin köşe yazılarının kapladığı alanın gazetelere göre oranları

Çalışmayı kapsayan dönem içerisinde Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer alan 55 köşe yazısının kapladığı alan 5541 cm2'dir. İncelenen her bir gazetede yayınlanan köşe yazısı sayısı ve bunların kapladığı alan ise, şu şekildedir: Birgün gazetesinde 2005 yılında engelleme hakkındaki insanların konu olduğu 21 köşe yazısının kapladığı alan 2359 cm2'dir. Cumhuriyet gazetesinde 2005 yılı içerisinde konu hakkında yayınlanan 20 köşe yazısının kapladığı alan 1509 cm2'dir. Hürriyet gazetesinde 2005 yılında engelleme hakkındaki insanların hakkında yayınlanan 8 köşe yazısının kapladığı alan 944 cm2'dir. Yeni Şafak gazetesinde yayınlanan 6 köşe yazısının kapladığı alan ise 729 cm2'dir. Köşe yazıları kapladıkları alan bakımından düşünüldüğünde Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinin diğer gazetelere göre konuyu daha önemli gördükleri anlaşılmaktadır.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılında, engelleme hakkındaki insanların hakkında yayınlanan köşe yazıları, konularına göre de sınıflandırılmıştır.

Tablo 3.15. Engellilere ilişkin köşe yazılarının konularına göre sayısal dağılımları

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Konular	Sayı	Oran %
Olağanüstü Başarı	1	2
Sportif Başarı	0	0
Şiddet	4	7
Dramatize Edilen Yaşam	9	16
Hak Talebi ve İstismarı	23	42
Yardım Kampanyaları	8	15
Sağlık	7	13
Diğer	3	5
Toplam	55	100

Şekil 3.13. Engellilere ilişkin köşe yazılarının konularına göre oranları

Çalışma kapsamına giren köşe yazılarına, engele sahip insanların konu olma biçimlerine göre bakıldığında, rastlanan 55 köşe yazısının 23'ünde bu insanların hak talepleri ve istismarları ile konu edildiği görülmektedir. Sıra ile bu köşe yazılarının 9'u engelli insanların dramatize edilen yaşam kesitlerini, 8'i yardım kampanyalarını, 7'si engele sahip insanların sağlıklarını, 4'ü fiziksel ve cinsel şiddete uğramış olan engele sahip insanları, 1'i ise engele sahip insanların olağanüstü olarak sunulmuş başarı hikâyelerini konu edinmiştir. Bu kayıt birimlerinde sınıflanamayan köşe yazısı sayısı ise 3'tür.

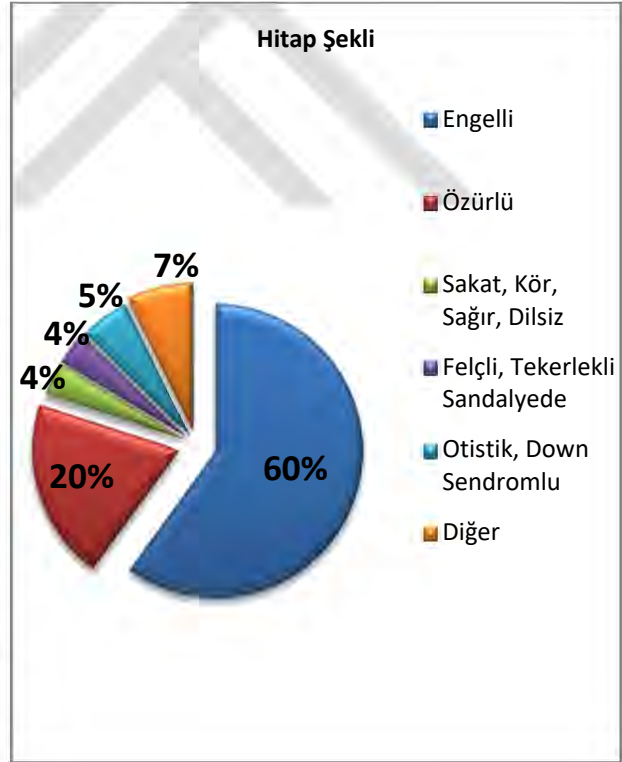
Engele sahip insanların, incelenen dönemde tüm gazetelerde yayınlanan köşe yazılarına en sık olarak, hak talepleri ve istismarları ile konu oldukları görülmektedir.

Bu konuyu sıra ile, dramatize edilen yaşam, engele sahip insanlar için düzenlenmiş yardım kampanyaları ve diğer etkinlikler, sağlık, fiziksel ve cinsel şiddet ile olağanüstü sunulan başarı hikayeleri izlemektedir. Bu veriler öncelikle, engele sahip insanların dramatize edilmesi yoluyla kaleme alınan köşe yazılarının izlenirliğinin artması ve dolayısıyla, ticari değeri ile ilişkilendirebilir. Toplumda yerleşik olan engele sahip insanların yardıma muhtaç ve acınası kişiler oldukları algısı, köşe yazıları yolu ile tekrar dolaşıma sokulmakta ve bu yolla haberlerin izlenmesi/okunması sağlanmaktadır.

Çalışmaya dahil edilen gazetelerde 2005 yılında yayınlanan köşe yazılarında engele sahip insanlara nasıl hitap edildiği de incelenmiştir. Rastlanan köşe yazılarında, engele sahip insanlar en sık olarak, engelli, özürlü, felçli, sakat, otistik gibi kelimelerle tanımlanmışlardır.

Tablo 3.16. Engellilerle ilgili köşe yazılarında hitap şekillerinin sayısal dağılımları

1 Ocak – 31 Aralık 2005		
Hitap Şekli	Sayı	Oran %
Engelli	33	60
Özürlü	11	20
Sakat, Kör, Sağır, Dilsiz	2	4
Felçli, Tekerlekli sandalyede	2	4
Otistik, Down Sendromlu	3	5
Diğer	4	7
Toplam	55	100

Şekil 3.14. Engellilerle ilgili köşe yazılarında hitap şekillerinin oranları

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılında yayınlanan 55 köşe yazısının 33'ünde, engele sahip insanlar engelli olarak

tanımlanmıştır. Bu köşe yazılarının 11'inde ise engele sahip insanlar özürlü olarak tanımlanmıştır. Engele sahip insanlar, sırasıyla bu köşe yazılarının 3'ünde otistik veya down sendromlu, 2'sinde sakat/kör/sağır/dilsiz, 2'sinde ise kötürüm, felçli veya tekerlekli sandalyede olarak tanımlanmışlardır. Engele sahip insanların bu tanımlama biçimlerinden farklı bir şekilde tanımlandığı köşe yazısı sayısı ise 4'tür.

Çalışmada rastlanan tüm köşe yazılarında, engele sahip insanların en sık şekilde engelli olarak tanımlandıkları görülmektedir. Engele sahip insanlar, ikinci sıklıkta ise özürlü olarak tanımlanmışlardır. Engele sahip insanların engelli olarak tanımlandıkları köşe yazısı sayısı, bunun dışındaki tanımlanma biçimlerinin yer aldığı köşe yazısı sayısı toplamından daha fazladır. İncelenen tüm köşe yazılarında, engele sahip insanların adlandırılmasında engelli ifadesinin genel kabul gördüğü, bunun yanında özürlü tanımının da yaygın şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bunların dışında kalan diğer ifadeler ise, çoğunlukla bunların yerinin farklı ifade ya da kelimelerle doldurulamadığı özel hallerde kullanılmıştır.

3.4. Çalışmanın Nitel Bulguları ve Yorumları

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 2005 yılı içerisinde, engele sahip insanlar hakkında yayınlanan haberlere uygulanan eleştirel söylem analizi yoluyla ulaşılan nitel bulgular ve bunların değerlendirmesine bu başlık altında yer verilmiştir. Eleştirel söylem analizi, makro ve mikro yapı analizleri olarak temelde iki aşamadan oluşmaktadır. Makro yapı analizinde tematik çözümleme, şematik çözümleme ve yorum başlıkları altında, haberlerin başlıkları, girişleri, fotoğraflar, durumlar, ana olay, sonuçlar, ardaalan ve bağlam bilgisi, kaynak ve tarafların değerlendirmelerine yer verilmiştir. Mikro yapı analizi aşamasında sentaktik yapı analizi, bölgesel uyum, kelime seçimleri ve retorik yer almaktadır. Bunun yanında uygulanan eleştirel söylem analizi, çalışmanın içerik analizi aşamasında bulguların temalar çerçevesinde yapılmıştır. Bu temalar engele sahip insanların haberlere sıklıkla konu olma biçimlerinden oluşmaktadır. Bir başka deyişle, engele sahip insanlar en sık olarak sırasıyla yardım kampanyaları, hak talepleri ve istismarları, dramatize edilen yaşamları, sportif başarıları, fiziksel ve cinsel şiddete uğramaları, olağanüstü başarıları ve sağlıkları ile konu olmuşlardır.

3.4.1. Haberlerin makro analizi

Haberlerin makro analizi tematik ve şematik yapı analizlerinden oluşmaktadır. Tematik analiz aşamasında başlıklar, haber girişleri, spotlar irdelenmiştir. Başlıklar habere konu olan olay hakkındaki en önemli bilgileri içermekte ve ana temanın ne olduğu hakkında okuyuculara enformasyon aktarmaktadır. Okuyucular haber metninde öncelikle başlıkları okumaktadır. Başlıklar, dikkat çekme işlevlerinin yanında, haber metninin tümünün anlamlandırılmasında yönlendirici bir konuma sahiptir. Buna paralel olarak başlıklar zihinsel ve sosyal modellere ilişkin bilgilerin bellekten çağrılması ve etkinleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla,, başlıkta yer almayan da bilgisini içermektedir (van Dijk, 1991, s. 50).

Çalışmada engele sahip insanların yer aldığı haberlerin başlıkları, habere konu oldukları temalara göre gruplandırılmıştır. İçerik analizi aşamasında, engele sahip insanların haberlerde en sık olarak, düzenlenen yardım kampanyaları ve diğer etkinlikler ile yer aldıkları belirlenmiştir. **Yardım kampanyası ve diğer etkinlikler** temalı haberlerin başlıklarından örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

- Engelliler için 'perde' diyecekler* (Birgün – 03.03.2005)
- Milyonlarca engelli desteğinizi bekliyor* (Birgün – 21.04.2005)
- Engellilere 50 tekerlekli sandalye* (Birgün – 17.05.2005)
- Engelliler için pedal çevirecek* (Birgün – 28.05.2005)
- Hedef bu yıl 2005 akülü sandalye* (Birgün – 13.10.2005)
- Poyrazoğlu engelliler için oynuyor* (Cumhuriyet – 08.02.2005)
- Özürlüler için özel gösterim* (Cumhuriyet – 26.02.2005)
- Özürlü çocuklar yararına konser* (Cumhuriyet – 23.03.2005)
- Engelliler yararına konser* (Cumhuriyet – 03.04.2005)
- Engelliler için* (Cumhuriyet – 28.05.2005)
- Kentim gazetesinden engellilere destek* (Cumhuriyet – 07.06.2005)
- Umutun Türküsü engelliler için* (Cumhuriyet – 07.06.2005)
- MFÖ'den yardım konseri* (Hürriyet – 24.01.2005)
- Yardım melekleri* (Hürriyet – 05.02.2005)
- Reina'da hayırlı GECE* (Hürriyet – 01.08.2005)
- Engelliler için okul* (Hürriyet – 17.09.2005)
- TOKİ'den 'engelliler' için daire* (Yeni Şafak – 14.03.2005)

Ünlüler otistik çocuklar yararına ‘ebru’ çalıştı (Yeni Şafak – 07.04.2005)

Muhtaçlara yardım etmeyi devlete bırakmayın (Yeni Şafak – 21.10.2005)

Engele sahip insanlar yararına olduğu söylenen yardım kampanyası haberlerinin başlıklarında çalışma kapsamında incelenen dört gazete de enformasyon eksiltimi ve genelleme yapıldığı gözlemlenmiştir. İncelenen başlıkların hemen hepsinde yardım yapılanların ‘engelliler’ olduğu vurgulanırken, hangi engellilere, ne yardımı yapıldığı ve yardıma ilişkin farklı bilgilere pek rastlanmamaktadır. Başlıkların bir kısmında yardım yapanların veya yardım kampanyasını organize edenlerin kimliklerine ilişkin bir anlam çıkarılamamıştır. Bir kısmında ise, genelleyici ifadeler kullanıldığı görülmüştür. ‘Engelliler için perde diyecekler’ başlığında olduğu gibi, bazı başlıklarda yardım yapanların kimliklerine ilişkin imalar mevcuttur. ‘Perde diyecekler’ ifadesinden yardım yapanların bir tiyatro topluluğu olduğu anlamı çıkmaktadır. Birkaç başlıkta ise yardım yapan kişi ve kurumların adına doğrudan yer verilmiştir. Yardım nesnesinin ne olduğuna ilişkin bilgi sadece iki başlıkta bulunmaktadır. Bunlar tekerlekli sandalye yardımlarıdır.

Yardım yapılanların ‘engelliler’ olduğu genellemesi, aslında engele sahip insanların yardıma muhtaç olduğuna yönelik toplumda yerleşik olan kalıp yargının bir yinelenmesi niteliğindedir. Bu bakımdan, incelenen haber başlıklarının haber metninin geri kalanının okuyucular tarafından anlamlandırılmasında, tüm engele sahip insanların yardıma muhtaç olduğuna ilişkin bir koşullandırmaya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Toplumda yerleşik olan engellilerin yardıma muhtaç olduğu kalıp yargısının yinelenmesi, engele sahip insanların bu durumlarının biyolojik farklarından kaynaklandığına ilişkin zihinsel modeller ve sosyal bilişlerle uyum içerisindedir. Dolayısıyla,, okuyucular başlıkta yer almayan bilgileri ortak sosyal bilişlerinden kolaylıkla çekerek haber metninin tümüne ilişkin anlamsal bir bağlam oluşturabilmektedir. Başlıkların engele sahip insanların yardıma muhtaç ve acınası kişiler olduklarına yönelik ortak sosyal bilişleri desteklediğini ve engellenmişliklerinin sosyal kökenlerini görünmez kıldığını söylemek mümkündür.

Başlıklardan da anlaşılacağı gibi, haberi değerli kılan şey öncelikle engellilere yardım yapılıyor olmasıdır. Yardım yapan kişi veya kurumlar ve yardım nesnesi olan şey ikinci plandadır. Başlıkların, engele sahip insanlara yardım etmenin aslında bir sosyal sorumluluk gereği olduğuna yönelik o dönemdeki güçlü algıyla da ilgisi vardır.

Dönemin popüler kişilerinin yardım kampanyaları aracılığıyla, bu sosyal sorumluluğu yerine getirdiklerine ilişkin bir algı ürettiklerini söylemek mümkündür.

“Milyonlarca engelli desteğinizi bekliyor”, “Muhtaçlara yardım etmeyi devlete bırakmayın” gibi başlıklar ise bunca yapılan yardıma rağmen engele sahip insanların daha fazla yardıma ihtiyaçlarının olduğunun vurgulanması ile yardım etmeyenleri de yardıma çağırmaktadır. Bu başlıklardaki fikir, engele sahip insanların sosyal dışlanmışlıklarının kişisel trajedilerinden kaynaklı süregelen bir şekilde devam ettiği ve engelsizlerin kişisel yardımları ile bu trajedi sonlanmasa da bunun hafifletilebileceği inancına dayanmaktadır. Başlıklar bir taraftan yardımlar yoluyla engelsizleri vicdani rahatlamaya çağırmakta, diğer yandan engele sahip insanların sosyal dışlanmış konumlarının toplumsal kökenlerini gizlemektedir.

Çalışma kapsamındaki haberlerde **hak istismarları ve hak talepleri** teması da sıkça öne çıkmıştır. Bu temaya sahip haberlerden örnek başlıklar aşağıda sıralanmaktadır:

Devletin özrü! (Birgün – 01.01.2005)

ENGELLİLERE ‘engelli’ ödül (Birgün – 8.02.2005)

Engellilere bir de bütçe engeli (Birgün – 27.02.2005)

Görme engellilerden protesto (Birgün – 14.03.2005)

Engellilere merdiven çilesi (Birgün – 03.04.2005)

Engellilerin sorunlarında azalma yok (Birgün – 16.04.2005)

‘Özürlüler Yasa Tasarısı’ Meclis’te (Birgün – 07.05.2005)

Engelliler: Engel olmayın yeter (Birgün – 10.05.2005)

Engellere rağmen yürüyoruz (Birgün – 11.05.2005)

Engelliler hükümeti protesto etti (Birgün – 12.05.2005)

Engelli çocuklara jüriden ayıp (Birgün – 18.05.2005)

Bedensel engellinin ATM davası (Birgün – 14.10.2005)

‘Okuluma devam etmek istiyorum’ (Birgün – 03.11.2005)

DÖRT DUVAR ARASINDA BAYRAM (Cumhuriyet – 24.01.2005)

Engelli sporcuya ayrımcılık (Cumhuriyet – 10.02.2005)

Görme engelliye sesli sınav (Cumhuriyet – 01.04.2005)

Özürlülerin protestosu (Cumhuriyet – 05.05.2005)

İnsanca yaşam istiyorlar (Cumhuriyet – 11.05.2005)

Görme engelliler eylemde (Cumhuriyet – 12.05.2005)
‘Sakatlar sakata geldi’ (Cumhuriyet – 16.09.2005)
‘Engel’leri aşamıyor (Cumhuriyet – 27.09.2005)
Başkana lüks otel sanatçıya pansiyon (Hürriyet – 22.01.2005)
Devlet özürünü hatırladı (Hürriyet – 23.03.2005)
Vekile devlet engeli (Hürriyet – 14.06.2005)
Anıtkabir özürülere uygun hale getirilsin (Hürriyet – 04.12.2005)
Özürlerimiz insan olduğunu hissedecek (Hürriyet – 05.12.2005)
Özürli istihdamı yakın takipte (Hürriyet – 12.12.2005)
Özürülüler, yasalarının çıkmasını istiyor (Yeni Şafak – 07.03.2005)
Özürli hakları kitap oldu (Yeni Şafak – 21.03.2005)
Görme engelli kadın hakaretten şikâyetçi (Yeni Şafak – 05.04.2005)
4 milyon ‘özel çocuk’ eğitimden yoksun (Yeni Şafak – 17.04.2005)
Felçli hastaların sonda sorunu Meclis gündeminde (Yeni Şafak – 02.05.2005)
Özürli fertlere ayrımcılık bitiyor (Yeni Şafak – 29.06.2005)
Özürülüler Kanunu da TBMM’de kabul edildi (Yeni Şafak – 02.07.2005)
Artık okula gitmek istiyorlar (Yeni Şafak – 03.09.2005)
Özürülülerin engeli kaldırıldı (Yeni Şafak – 08.09.2005)
Eylemde engel tanımayacaklar (Yeni Şafak – 04.11.2005)
Özürülüler yapılan ayrımcılık kalsın (Yeni Şafak – 03.12.2005)

Engele sahip insanların hak talepleri ve istisnalarını konu edinen haberlerin başlıkları enformasyon eksiltimi, genelleştirme ve kurgulama yöntemleri kullanılarak oluşturulmuştur. Başlıklarda engele sahip insanların “engelli”, “özürli”, “engelli öğrenci”, “engelli sporcu” vb. olarak genelleştirildikleri göze çarpmaktadır. Bir kişi veya gruba ilişkin olay ve eylemler tüm engele sahip insanlara atfedilmektedir. Enformasyon eksiltimi yoluyla, olay ya da konunun haberde öne çıkarılmak ya da vurgulanmak istenen tarafı başlığa taşınmıştır. Sosyalist sol kimliği ile bilinen Birgün gazetesinin başlıklarında çoğunlukla, engele sahip insanların sorunlarına yönelik gerçekleştirdikleri hak talebi eylemleri ve uğradıkları hak ihlalleri öne çıkmaktadır. Gazetenin haber başlıklarında, “Engellere rağmen yürüyoruz” başlığında olduğu gibi, zaman zaman öznenin birinci çoğul şahıs hali kullanılarak başlık engele sahip insanların sesine dönüştürülmüştür. Engele sahip insanların hak taleplerine yönelik

gerçekleştirdikleri eylemleri içeren Birgün gazetesinin tüm başlıklarında, gazetenin kendisini engele sahip insanların tarafında konumlandığı açıkça anlaşılmaktadır. Buna karşın muhafazakâr yayın politikası ile öne çıkan Yeni Şafak gazetesinde ise, engele sahip insanların sorunlarının ortadan kalktığına yönelik başlıklar ağırlıktadır. “Özürlü fertlere ayrımcılık bitiyor”, “Özürlülerin engeli kaldırıldı” gibi başlıklar buna örnek gösterilebilir. “4 milyon ‘özel çocuk’ eğitimden yoksun”, “Artık okula gitmek istiyorlar” başlıklarında görüldüğü gibi, gazetenin engele sahip insanların eğitimlerine yönelik haber başlıkları talep yönelimlidir. Yeni Şafak gazetesinin dönemin siyasal iktidarı olan AKP hükümetine yakın bir yayın politikası izlediği bilinmektedir. Gazetenin eğitime ilişkin talep başlıkları, dönemin hükümetini eleştiriyor görünse de, aslında o dönemde kapsamı genişletilen “Özürlüler Kanunu”nda eğitime ilişkin düzenlemeler yer almış, mevzuat hazırlığından sonra eğitim ve rehabilitasyon olanağından ihtiyaç sahibi tüm engele sahip kişiler yararlanmaya başlamıştır.

Birgün gazetesinin başlıklarının tamamında engele sahip insanların ‘engelli’ olarak tanımlandıkları görülürken, diğer gazetelerde ‘özürlü’ ve ‘engelli’ olarak tanımlandıkları görülmektedir. Engelli kelimesi, engelin dışsal niteliği olabileceğine de gönderme yaparken, özürlü kelimesi kusurun özre sahip olana ait olduğuna ilişkin bir anlam üretmektedir. Bu bakımdan engele sahip insanların özürlü olarak tanımlandığı başlıkların, kusuru kişiye indirgeyen bir sosyal bilişi ortaya çıkardığını söylemek mümkündür.

Bunun yanında Birgün gazetesinde sıklıkla, engelin sosyal ve fiziksel bariyerlerden kaynaklandığına ilişkin başlıklar kullanılmıştır. ‘Engellilere bir de bütçe engel’i, ‘Engellilere merdiven çilesi’ gibi başlıklar, engelliliğin kişisel ve biyolojik farklara indirgendiği yetersizlikler düşüncesini kırılmaya uğratan nitelikler taşımaktadır. Birgün gazetesinin haber başlıkları bu bakımından da önemli görülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde engele sahip insanların dramatize edilerek haberleştirilmesine de sıkça rastlanmıştır. **Engеле sahip insanların yaşamlarının dramatik kesitlerini** içeren haber başlıklarından örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Engelli gencin zorlu mücadelesi (Birgün - 01.01.2005)

Onlar da hayata karışacak (Birgün - 01.02.2005)

Engelli çocuğu olan aileler sıkıntı içinde (Birgün - 02.02.2005)

Zor bir yaşam öyküsü (Birgün - 16.02.2005)
Uçurtmalarını uçuramadılar (Birgün - 23.04.2005)
Cerebral Palsi (Spastik) bir gencin yaşama savaşı: Ben de varım (Birgün - 16.07.2005)
Yazık bu çocuklara (Birgün - 29.09.2005)
Engelli çocuğun yükü annede (Cumhuriyet – 30.01.2019)
Engellilerin umut türküsü (Cumhuriyet – 01.05.2019)
Kuzu Garip'e yürüteç (Cumhuriyet – 17.12.2019)
Ağlatan pankartlar (Hürriyet – 01.05.2019)
Acılar onu yıldıramadı (Hürriyet – 31.07.2019)
Spastik çocuğu sevgi yürüttü (Hürriyet – 06.11.2019)
Felçli babanın yaşama sevinci (Yeni Şafak – 24.02.2005)
Ana gibi yar bulunmuyor (Yeni Şafak – 08.05.2005)
Işığı görmek için yardım bekliyorlar (Yeni Şafak – 15.07.2005)
Gözyaşlarını tutamadı (Yeni Şafak – 09.10.2005)
Fatma'nın günahı ne? (Yeni Şafak – 05.12.2005)

Enformasyon eksilimi ve yenileştirme yoluyla elde edilen engele sahip insanların dramatize edildiği haber başlıklarında, tüm engellilerin dramatik bir yaşama sahip olduğu görünümü ortaya çıkmıştır. Başlıklarda, gazeteler arasında söylemsel olarak pek fark gözlemlenmemiştir. Göze çarpan en önemli noktalardan biri, engele sahip insanların acınacak halde oldukları fikridir. Ancak,, başlıklarda acınası hallerine nelerin sebep olduğuna ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Başlıklar, acınası hallerinin biyolojik ve kişisel farklarının bir sonucu olduğuna ilişkin hâkim sosyal bilişlerle uyum içerisindedir. Bunun yanında acınası hallerine ve tüm zorluklara rağmen, engele sahip insanların hayatlarını sürdürmek için mücadele ettiği vurgulanmıştır.

Haber başlıklarında öne çıkan diğer bir nokta, engele sahip insanların yakınlarına yük oldukları fikridir. Yük temasını içeren başlıklarda engele sahip insanlar, hayatlarını bağımsız olarak yürütemeyen, başkalarına bağımlı kimseler olarak konumlandırılmıştır. Bu konumlandırma da hâkim kalıp yargıları tekrar eder ve destekler niteliktedir.

Engеле sahip insanların haber yapıldığı başka bir konu ise, **sportif başarılarıdır**. Bu kapsamda incelenen gazete haberlerinde rastlanan haber başlıklarından bazıları şunlardır:

Engelli Basketbol: Milliler hırs küpü (Birgün - 29.01.2005)
Engellilerden ilk adım (Birgün - 06.03.2005)
Engelli sporcular kıran kırana yarışıyor (Birgün - 26.06.2005)
Zihinsel Engelliler Türk Milli Takımı Belgrad'ta (Birgün - 07.09.2005)
Engellinin rekor denemesi (Cumhuriyet – 10.02.2005)
İşitme engelliler minderde fırtına (Hürriyet – 10.01.2005)
Engellilerden tarihi fark: 119-23 (Hürriyet – 15.01.2005)
Görme engelliler dünya üçüncüsü (Hürriyet – 13.08.2005)
Maratonun özel yarışmacıları (Hürriyet – 03.10.2005)
İşitme engelliler Avustralya'da (Yeni Şafak – 02.01.2005)
Engellilerden 1 Altın (Yeni Şafak – 09.01.2005)
Engellilerimizde hedef ilk üç sıra (Yeni Şafak – 06.09.2005)

Genelleme ve enformasyon eksiltimi yoluyla oluşturulan haber başlıklarında, başarı teması ve başarı sahibi olarak engelliler öne çıkarılmıştır. Hemen hemen tüm başlıklarda, kazananların engelliler olduğu vurgulanmıştır. Buradan çıkarılabilecek sonuç, engele sahip insanların engelli olmalarına rağmen başarı kazanabiliyor olmalarıdır. Başlıklarda yer almayanın bilgisi olarak, biyolojik olarak kısıtlı olan engellinin başarı kazanması, engelsizlere göre daha zordur yorumu yapılabilir. Başlıklarda engele sahip insanlar için başarının daha zor kazanıldığı bilgisi yer almamaktadır. Engele sahip insanların diğerlerine göre yetersiz olduğu, dolayısıyla, onların başarıyı daha zor kazandığına ilişkin ortak sosyal biliş, engele sahip insanların sıklıkla sportif başarılarıyla gündeme gelmelerinin önemli sebepleri arasındadır.

Engеле sahip insanların fiziksel ve cinsel şiddete uğramaları da, sıklıkla haber konusu yapılmaktadır. Çalışma kapsamındaki gazetelerde rastlanan **fiziksel ve cinsel şiddet** temalı haber başlıklarından bazıları aşağıda yer almaktadır:

Yurttan kaçan engelli genç ölü bulundu (Birgün - 26.05.2005)
Sessiz çılgılık duyulmadı (Birgün - 22.07.2005)
Zihinsel engelli 2 çocuğunu öldürüp intihara kalkıştı (Birgün - 20.09.2005)
Kapı aralığından utanç görüldü (Birgün - 29.09.2005)
Avukatlar N.S. için savaşıacak (Cumhuriyet – 02.02.2005)
SHÇEK'te zihinsel özürlü çocuğa cinsel taciz (Cumhuriyet – 24.02.2005)
İhmal ölümleri (Cumhuriyet – 02.12.2005)

Özürlüye işkence iddiası (Cumhuriyet – 03.12.2005)

Evde zincire vurulan özürlü kız yanarak öldü (Hürriyet – 13.02.2005)

Özürlü genci öldüresiye dövdüler (Hürriyet – 14.11.2005)

Engelli gence yurtta işkence iddiası (Hürriyet – 03.12.2005)

Yurtlardaki taciz olaylarını araştırıyoruz (Yeni Şafak – 09.07.2005)

Özürlü kıza tecavüz eden görevli mahkeme kararıyla işe dönüyor (Yeni Şafak – 29.10.2005)

Sorumluluk bende görev bütün toplumun (Yeni Şafak – 31.10.2005)

Haberin şematik yapısı içerisinde başlıklar, ideolojik yapıyı doğrudan özetleyen ya da haber metnlerinin ideolojik özünü barındıran bir nitelik taşımaktadır. Haberin makro ve mikro yapısı içerisindeki unsurların ideolojik konumlanması da haber başlığında temsil edilmektedir (Dağtaş ve Canpolat, 2009, s. 10-11 aktaran Berberoğlu, 2011, s.187). Çalışma kapsamındaki fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberlerin başlıklarında, şiddete uğrayanın engelli olduğu genellikle vurgulanmıştır. Şiddet eyleminin kendisi de başlıklarda vurgulanan diğer bir konudur. Başlıklarda enformasyon olarak yer almayan, ancak, engellilere ilişkin ortak sosyal bilşte hâlihazırda kullanılmak üzere mevcut olan fikir ise, engele sahip insanların biyolojik farklarının, onları kısıtlı ve dramatik bir yaşam sahibi kıldığıdır. Şiddete uğramaları ise, bu dramatik yaşamı daha dramatik ve acınası hale getirmektedir. Dramatizasyon unsurunun yoğunlaştırılarak sunulması, okuyucularda engele sahip olana acıma ve şiddeti uygulayana kızgınlık ve nefret hissi uyandırarak, geri kalan metni bu yönde okumayı koşullandırmaktadır. Diğer bir ifade ile engele sahip insanlara ilişkin fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberlere bu yolla haber değeri kazandırılmaktadır.

Engеле sahip insanların sıkça haber yapıldığı diğer bir tema da başarılarının olağanüstü sunumlarından oluşmaktadır. **Engеле sahip insanların başarılarının olağanüstü sunulduğu** haber başlıklarından bazı örnekler aşağıda yer almaktadır:

AZMİN ZAFERİ (Birgün - 03.02.2005)

Karanlığı hiçe sayan kadın (Birgün - 23.04.2005)

Engelli genç, çeyiz yaparak geçimini sağlıyor (Birgün - 03.05.2005)

Hem okçu, hem gazeteci Dünya Şampiyonası'nda (Birgün - 19.09.2005)

Kız öğrenciler erkekleri geçti (Cumhuriyet – 21.07.2005)

Görmeden görmek (Cumhuriyet – 08.09.2005)

Engel tanımaz engelliler (Hürriyet – 28.03.2005)

Azim engel tanımıyor (Hürriyet – 24.08.2005)

Üfleye üfleye Manş'ı geçti (Hürriyet – 24.08.2005)

Engelli sporcu, bisikletle 500 km yol katedecek (Yeni Şafak – 09.04.2005)

Duymadığı notalara piyanoda hayat veriyor (Yeni Şafak – 03.05.2005)

Engelli olmak başarıya engel değil (Yeni Şafak – 06.11.2005)

Çalışma kapsamında incelenen engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunulduğu haber başlıklarının genelleme, enformasyon eksiltimi ve kurgulama yoluyla elde edildiği görülmektedir. Başlıklarda ya engelli olmanın başarı kazanmaya engel olmadığı vurgulanmış ya da belli bir organında fonksiyon farklılığı veya kaybı olan engele sahip insanların, o organın işlevini gerekli kılan işleri yapabilmesinin yüceltilmesi öne çıkarılmıştır. “*Duymadığı notalara hayat veriyor*” başlığı işitme engeline sahip birinin, müzik aleti çalıyor olmasına vurgu yapmaktadır. Başlıklarda enformasyon olarak yer almayan ortak sosyal biliş ise, engele sahip insanların biyolojik farklarından kaynaklı yetersiz olarak görülmesi ve başarı elde etmelerinin engelsizlere kıyasla daha zor olduğu fikridir. Bu ortak sosyal bilişe göre kurgulanan başlıklar ile okuyuculardan metnin geri kalanını bu fikre göre okumaları beklenmektedir.

Başlık kurgularında dikkat çeken diğer bir unsur, başarının abartılması eğilimidir. “*Duymadığı notalara piyanoda hayat veriyor*”, “*Görmeden görmek*” başlıklarında olduğu gibi, engele sahip insanların fonksiyon kaybı olan duyularına şiirsel bir dil ile mistik bir anlam yüklenmeye çalışılmıştır. Engele sahip insanların başarılarının engelsizlere kıyasla daha fazla övgüye değer bulunması ise, yetersizliklerin biyolojik farklardan kaynaklandığı fikrinin bir uzantısı niteliğindedir. “*Engelli genç, çeyiz yaparak geçimini sağlıyor*” başlığı, engelsizler tarafından yapıldığında sıradan görünen bir işin, engele sahip biri tarafından yapıldığında sıra dışı görülmesine daha açık bir örnek oluşturmaktadır.

Engelle sahip insanlara ilişkin sağlık haberleri, ya engelliliğin azaltılması veya ortadan kaldırılmasına yönelik geliştirilen tıbbi teknolojileri ya da iyileştirme ve tedavi yöntemlerini konu edinmektedir. Sağlık temalı haber başlıklarından bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Çipler yaşam umudu oluyor (Birgün - 03.04.2005)

Spor ile rehabilitasyon (Birgün - 25.06.2005)

İşte mutluluğun resmi (Birgün - 16.07.2005)

Kökle omurilik onarıldı (Cumhuriyet – 21.09.2005)

Konuşma bozukluğu terapi ile giderilebiliyor (Cumhuriyet – 14.10.2005)

Dünyada ilk defa biyonik göz üretildi (Hürriyet – 06.04.2005)

Bu da merdiven çıkan robot (Hürriyet – 29.04.2005)

Felçli Martin'i (Hürriyet – 11.09.2005)

Kök hücre, felçlilere umud veriyor (Yeni Şafak – 04.02.2005)

Hastalar müzikle derman bulacak (Yeni Şafak – 03.07.2005)

İlahilerle çocuklara yunus terapisi (Yeni Şafak – 30.08.2005)

Başlıklarda enformasyon eksiltimi yoluyla, tıbbi teknolojiler ya da iyileştirme ve tedavi yöntemleri öne çıkarılmıştır. Engele sahip insanlar ise, felçli, hasta gibi tanımlamalarla genelleştirilmiştir. İyileştirme ve tedaviler ile tıbbi teknolojilerin hangi felç türüne yönelik olduğunun ya da kimleri kapsadığının bilgisine başlıklarda rastlanmamıştır. Başlıklar, teknolojik gelişmeler ve yeni iyileştirme yöntemlerinin, bir hastalık veya bozukluk olarak düşünülen engelliliğin ortadan kaldırılmasına yönelik umut vad ederek, okuyuculara metnin geri kalanının okunmasında bu yönde bir çerçeve sunmaktadır.

Engele sahip insanların sağlıklarını konu edinmiş haber başlıklarının anlamsal kurgusu, engelliliğin sadece bedenin fonksiyon kayıplarından kaynaklanan bir bozukluk ya da bir hastalık olduğunu savunan tıbbi model yaklaşımı ile benzerlik taşımaktadır. Başlıklarda öne çıkan tema, engelliliğin düzeltilmesi gereken bir bozukluk ya da iyileştirilmesi gereken bir hastalık olduğu yönündeki ortak sosyal bilişlerle uyum içerisindedir.

Haberlerin tematik analizinin ikinci aşamasını spotlar ve/veya haber girişleri oluşturmaktadır. Spotlar başlıklardan önce veya sonra kullanılan, genellikle başlıktan daha küçük, haber metninden daha büyük puntolarla yazılan, konuya ilişkin önemli enformasyonları barındırdığı varsayılan haber bölümleridir. Spotlar da başlıklarda olduğu gibi, enformasyon eksiltimi, genelleştirme ve kurgulama stratejileriyle elde edilmekte ve okuyucuya metnin geri kalanının nasıl okunması gerektiği konusunda bir çerçeve sunmaktadır. Haber girişleri, haber raporunda yazılı ana metnin giriş bölümüdür. Haber metninin genellikle önemli enformasyondan önemsiz doğru

kurgulanan hiyerarşik yapısı düşünüldüğünde, haber girişlerinin en önemli bilgileri içerdiği düşünülmektedir.

Çalışmada engele sahip insanların yer aldığı haberlerin spot ve/veya haber girişleri, konu oldukları temalara göre gruplandırılmıştır. İçerik analizi aşamasında engele sahip insanların haberlerde en sık olarak, düzenlenen yardım kampanyaları ve diğer etkinlikler ile yer aldıkları gözlemlenmiştir. Yardım kampanyası ve diğer etkinlikler temalı haberlerin spot ve/veya haber girişlerine şunlar örnek olarak gösterilebilir:

Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Macit Özcan, bir tekerlekli sandalyenin bile, pek çok zorluğu çözdüğünü söyledi. (Birgün – 17.05.2005)

İngiltere'nin Dorking kentinde yaşayan Nergis Tükel Fradd (28), engelli sporculara destek olmak amacıyla düzenlenecek Londra-Paris bisiklet turuna tek Türk ve bayan sporcu olarak katılacak. (Birgün – 28.05.2005)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin akülü tekerlekli sandalye dağıtımında konuşan Bakan Çubukçu, engellilerin en çok şehirlerde zorlandığını söyledi. (Birgün – 13.10.2005)

İstanbul'da yayın yapan haftalık "Kentim Gazetesi", gazete satışından elde ettiği geliri engelli yurttaşlar yararına kurulan dernek ve vakıflara bırakacak. (Cumhuriyet – 07.06.2005)

Pop müziğimizin ünlü üçlüsü MFÖ'nün (Mazhar-Fuat-Özkan), 12 Şubat akşamı Bostancı Gösteri Merkezi'nde gerçekleştirilecek olan konserinden elde edilecek gelirin bir bölümü, Omurilik Felçlileri Derneği'ne bağışlanacak. (Hürriyet – 24.01.2005)

«Tohuma Su Gerek Projesi» kapsamında ebru çalışmasına katılan ve aralarında Güler Sabancı, Hülya Avşar, Caroline Koç ile Ümit Boyner'in de bulunduğu ünlü simaların tasarımları, otistik çocuklar yararına açık artırmayla satışa sunulacak. (Yeni Şafak – 07.04.2005)

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanı Elkatmış muhtaç insanlara yardım konusunda birey ve sivil toplum örgütleri olarak daha fazla gayret göstermemiz gerektiğini söyledi. (Yeni Şafak – 21.10.2005)

Çalışma kapsamına giren yardım kampanyası temalı haberlerin spot ve haber girişlerinde iki önemli fikri kabul öne çıkmaktadır. Engele sahip insanların yardıma muhtaç oldukları spotlarda öne çıkan ilk fikri kabuldür. Engele sahip insanların yardıma

muhtaç olduğu fikri, spot ve haber girişlerinde sorgulanmaksızın kabul edilmiştir. Bütün spot ve girişlerde engele sahip insanların genelleştirildiği gözlenmektedir. Dolayısıyla, yardıma muhtaç olma durumu bütün engelliler için geçerli kılınmaktadır. Engele sahip insanların yardıma muhtaç olduklarına ve bu durumun biyolojik engellerinden kaynaklandığına ilişkin toplumda yerleşik bir inanç vardır. Haber girişleri ve spotlar bu inancı desteklemekte ve engellenmişliğin sosyal bariyerlerle ilgili olan toplumsal kökenini belirsizleştirmektedir.

İkinci önemli fikri kabul, engelsiz olan bireyler ve sivil toplum örgütlerinin engele sahip insanlara yardım etmelerinin saygın bir davranış olduğudur. Engelsizler, yardıma muhtaç olanlara ellerinden geldiğince yardım ederek, hem vicdani hem de sosyal sorumluklarını yerine getirmektedir. Bu fikri kabulde de ulaşılan sonuç aynıdır: Engele sahip insanlar, bireysel özelliklerinden kaynaklı yardıma muhtaçtır. Engele sahip insanların eğitim, barınma, işgücü gibi alanlara sosyal katılımını kısıtlayan sosyal bariyerler yok sayılmakta, kişisel yardımlarımızla onların bireysel biyolojik problemlerini çözemesek de, yaşam yüklerini hafifletebileceğimiz inancı yayılmaktadır.

Çalışma kapsamındaki haberlerde engele sahip insanlara yönelik hak istismarları ve bu insanların hak talepleri temaları da sıkça öne çıkmıştır. Bu temaya sahip haberlerin spot ve/veya haber girişlerine örnek oluşturan metinler aşağıda sıralanmıştır:

Kamuda çalışması gereken engelli sayısı 47 bin iken yalnızca 8 bin 300 kişi çalışıyor. (Birgün – 01.01.2005)

CHP Denizli Milletvekili Mustafa Gazalcı spordan sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Ali Şahin'in yanıtlaması istemiyle verdiği önergede şu soruları yöneltti: Uluslararası yarışmalarda başarı kazanmış sporculara verilen ödüllerin miktarı sağlam ve özürlü sporculara göre değişiyor mu? Yönetmelikte ayrı başarı gösterse bile bir özürlüye ödülün üçte biri verildiği doğru mudur? (Birgün – 08.02.2005)

Mersin'de yaşayan engelliler bankacılık hizmetlerinin işkenceye dönüşmesinden şikâyetçi. (Birgün – 03.04.2005)

8 milyon 500 bin engelliye gerekli fiziki ve sosyal koşulları sağlamayıp, onlara evlerinde bir tür hapis hayatı yaşatan Türkiye, Engelliler Haftası'nı kutluyor. (Birgün – 10.05.2005)

Engelli vatandaşların 'içi boş yasa' şeklinde eleştirdikleri tasarının Meclis Genel Kurulu'na sunulması nedeniyle İstiklal Caddesi'ndeki protesto yürüyüşle başladı. (Birgün – 11.05.2005)

Türkiye Körler Federasyonu'na üye bir grup görme engelli, Özürlüler Yasa Tasarısı Taslağı'nın "içi boş" olduğunu öne sürerek taslağı hazırlayan Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nı protesto etti. (Cumhuriyet – 05.05.2005)

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 'Sakatlar Haftası' nedeniyle yayımladığı mesajda engellilerin sorunlarının çözümü için devletin, yurttaşların ve gönüllü kuruluşların işbirliğinin gerektiğini belirtti. (Cumhuriyet – 11.05.2005)

Dernekler, yasanın yetersiz ve yanlış olduğunu, sorunlara çözüm getirmediğini savundular. (Cumhuriyet – 16.09.2005)

Doğuştan zihinsel engelli Ahmet Murat Seyhun, engelli yurttaşlara sunulan iş olanaklarının yetersizliğinden şikâyetçi. (Cumhuriyet – 27.09.2005)

TBMM'ye iki özürlü milletvekili ile giren AKP iktidarı, sayıları 8,5 milyona ulaşan özürlülerin sorunlarının çözümü için düğmeye bastı. (Hürriyet – 23.03.2005)

Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Nimet Çubukçu, Türkiye'de, özürlüler alanında egemen olan "böyle gelmiş böyle gider" anlayışının yerini "insana insan olduğunu hissettiren" uygulamalara bırakacağını belirtti. (Hürriyet – 05.12.2005)

Türkiye İş Kurumu (İŞ-KUR) İstanbul İl Müdürü Muammer Coşkun, İstanbul'da özürlü istihdam etme yükümlülüğü bulunan 4 bin 257 işyerinin toplam 9 bin 906 özürlü açığı bulunduğunu, bu işyerlerini uyarmaya başladıklarını söyledi. (Hürriyet – 12.12.2005)

Türkiye Ortopedik Özürlüler Federasyonu Başkanı İsmet Gökçek, Özürlüler Yasası'nın biran önce insanları memnun edecek şekilde çıkması için uğraştıklarını söyledi. (Yeni Şafak – 07.03.2005)

Başbakan Erdoğan, Özürlüler Yasası'nın bu yasama yılı bitmeden çıkartılacağı müjdesini verdi. Özürlüler aleyhine ayrımcılığı kaldıran yasa tasarısı, ayrıca, özürlülerin bazı vergilerden muaf tutulmasını da öngörüyor. (Yeni Şafak – 29.06.2005)

Yeni çıkan Özürlüler Kanunu ile özürlülerin toplumsal hayata eşit katılımını engelleyen bütün düzenlemeler kaldırdı. Tüm kamu kuruluşlarında umuma açık birimler özürlülere göre düzenlenecek. (Yeni Şafak – 08.09.2005)

Engelliler başta kamu binaları olmak üzere karşılaştıkları engelleri işaretleyerek, kapı girişlerine yapıştıracakları broşürün üzerine "buraya giremedim" yazacaklar. (Yeni Şafak – 04.11.2005)

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, 01.01.2005 ve 31.12.2005 tarihleri arasında engele sahip insanların hak talepleri ve uğradıkları hak istismarlarını konu edinmiş haberlerin spot ve girişlerinde, sorunların sosyal kökenlerine belirgin bir vurgu vardır. Birgün gazetesinin haber girişlerinde, engele sahip insanların yasal düzenlemelere rağmen istihdamdan dışlanmalarına, ayrımcılığa uğramalarına, sosyal hayattan dışlanmaları fikrine sıkça rastlanmaktadır.

Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinin spot ve haber girişlerinde, engele sahip insanların haklarını düzenleyici nitelikte bulunan “Özürlüler Kanunu”nun değiştirilmesine yönelik eleştirel bir tutum takınılmıştır. Bu gazetelerde, sivil toplum kuruluşlarının Kanun aleyhinde yürüttükleri kampanya ve eylemlere sıkça yer verilmiştir. Gazetelerin spot ve başlıklarında, sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin Kanun ile ilgili söyledikleri şeyler, durum tanımları olarak haber söylemi haline getirilmiştir. Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin spot ve haber girişlerinde ise Kanun’a yönelik destekleyici bir tutum gözlemlenmektedir. Kanun değişikliğinin engele sahip insanların sorunlarını çözeceğine dair bir izlenim oluşturmaktadır. Yeni Şafak gazetesinin spot ve haber girişlerinde, hükümet yetkililerinin durum tanımları haber girişlerinde kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde engele sahip insanların dramatize edilerek haberleştirilmesine de sıkça rastlanmıştır. Bu haberlerin spot ve/veya haber girişlerinden örnekler aşağıda sıralanmıştır:

Edirne'nin Keşan ilçesinde yaşamını sürdüren bedensel engelli 29 yaşındaki Yüksel Kenar adlı engelli gencin, yaklaşık 7 yıldır iş bulma konusunda çalmadığı kapı kalmadı. Yaşadığı ilçedeki mülki idare amirlerinden Cumhurbaşkanına kadar müracaat etti. Ancak, hiçbirinden olumlu sonuç alamayan Yüksel Kenar, "Ben bu ülkenin evladıyım. Ben de diğer insanlar gibi bir iş sahibi olmak, yuva kurmak istiyorum. Benim de çocuklarım olsun istiyorum. Niye bize sahip çıkılmıyor. Bizim günahımız ne?" diyerek isyan etti. (Birgün – 01.01.2005)

Ertan Erdoğan şu an 21 yaşında, 18 yaşında hayata tamamen küstüğünü ve ailesine "ölmek istediğini" söylüyor. (Birgün – 16.07.2005)

Araştırmaya katılan kadınların yansından fazlası ruhsal destek alamamaktan yakındı. (Cumhuriyet – 30.01.2005)

Avrupa'nın 21 kentinde verilen konserler zincirinden elde edilen gelirle bir rehabilitasyon merkezi açılacak. Tunceli'deki merkez, iki bine yakın engellinin acısını umuda dönüştürecek. (Cumhuriyet – 01.05.2005)

Kayserili Taşdemir Ailesi, çocuk yuvasından aldıkları spastik özürlü Veysel bebeği, hayata döndürdü. 4 çocuk babası Celal Taşdemir, 8 aylıkken "gönüllü aile"si oldukları minik Veysel için, "Sevgimizle yürütmeyi başardık" dedi. (Hürriyet – 06.11.2005)

Üç yaşındayken geçirdiği menenjit hastalığı sonrası felç olan ve belden aşağısı tutmayan Refik Tezcan, yürüme özürlü eşi Hatice Tezcan ve hiç bir özrü olmayan sekiz yaşlarındaki Rabia Tezcan ile hayırseverlerin yardımlarıyla mutluluğu yakalamaya çalışıyor. (Yeni Şafak – 24.02.2005)

Kilis'te yaşayan 82 yaşındaki Hayriye Ülgüt zihinsel ve bedensel engelli olarak dünyaya gelen 56 yaşındaki kızı Feride Ülgüt'e bakıyor. Öncüpınar Mahallesi'nde yaşayan ve her türlü zorluğa karşın hayata küsmeyen Hayriye Ülgüt, 56 yaşındaki kızı Feride Ülgüt'ün tüm ihtiyaçlarını kendisi karşılıyor, ilerlemiş yaşına karşın bu durumdan hiç de şikâyetçi olmuyor. (Yeni Şafak – 08.05.2005)

Haydar, Şaime Pulat çifti, görme özürlü doğan 14, 11 ve 9 yaşındaki üç çocuğunu ışığa kavuşturmak için hayırseverlerin yolunu gözlüyor. (Yeni Şafak – 15.07.2005)

Çalışma kapsamındaki haber başlıklarında engele sahip insanlara ilişkin dramatizasyon unsuru öne çıkarılmışken, spot ve girişlerde konuya dair bilgiler detaylandırıldıkça dramatizasyon unsuru devam etmiş, fakat bunun ikincil düzeye indirildiği görülmüştür. Birgün gazetesinin haber spot ve girişlerinde, başlıklarda öne çıkarılan dramatizasyon unsuruna ek olarak, hak talepleri ve yardım kampanyaları temaları da yer almıştır. Hürriyet gazetesinin haber başlıklarında yer alan dramatik çarpıcılığın haber spot ve girişlerinde de sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde ise, başlıklardaki yoğunlaştırılmış dramatizasyona ek olarak, haber spot ve girişlerinde yardıma muhtaçlık teması öne çıkarılmıştır. Yeni Şafak gazetesinin haber spot ve girişlerinde ayrıca,, engele sahip insanların yakınlarına “yük” olduğu teması da işlenmiştir.

Birgün ve Yeni Şafak gazetelerinin birer haber girişlerinde dramatizasyon unsurunun, hikâyeleştirilerek vurgulandığı görülmektedir. Birgün gazetesinin belirtilen haber girişindeki hikâyeleştirme, 29 yaşındaki Yüksel adlı bedensel engelli bir gencin dramatik yaşantısını dillendirmektedir. Yüksel, bütün uğraşlarına rağmen iş bulamayan bedensel engelli bir gençtir. Haber girişinde hikâye edildiği şekliyle, evlenmek, yuva kurmak ve çoluk çocuğa karışmak isteyen Yüksel, bildiği bütün yolları denemiş olmasına rağmen, kimse ona iş vermemiştir. İş olmamasından dolayı, evlilik ve çocuk sahibi olmak gibi toplumsal beklentileri karşılayamamakta ve toplumdan dışlanmaktadır. Bu hikâyede iş bulamamak, engelsizlere göre daha önemli bir sorun olarak tasvir edilmiştir ancak, tek başına dramatik bir hayat için yeterli bir unsur olarak görülmemektedir. İş bulamayan kişinin bedensel engelli olması, hikâyenin dramatiklik unsurunu yeterli hale getirebilmektedir. Haber girişinde dramatik bir hayat sahibi olmak engele sahip olmakla ilişkilendirilmekte ve işsiz olmanın ötesinde, fizyolojik engelliliğin dramatik bir hayata sebep olduğu vurgulanmaktadır.

Yeni Şafak gazetesinin haber girişinde ise, 82 yaşındaki Hayriye ile 56 yaşındaki bedensel engelli kızı Feride'nin dramatik yaşamları hikâyeleştirilmiştir. Hayriye 56 yıldır bakımını yaptığı Feride ile yaşamının getirdiği bütün zorluklara rağmen hayata küsmemiştir. Feride'nin ona yük olmasından da hiç şikâyetçi değildir. Haber girişinde engele sahip insanların “yük”, onlara bakanların ise vefakâr oldukları öne çıkarılmaktadır.

Sportif başarı teması da incelenen haberler arasında öne çıkmıştır. Gazetelerde, engele sahip insanların sportif başarılarıyla konu olduğu haber spot ve/veya haber girişlerinden bazıları şunlardır:

Gençlerde Avrupa Şampiyonasına aday olan Bedensel Engelliler Federasyonu 11-13 Mart tarihleri arasında yapılacak Eleme Grubu maçlarını Adana'ya alma başarısını gösterdi. Şimdi sırada Avrupa Büyükler Şampiyonası var. (Birgün - 06.03.2005)

Zihinsel Engelliler Federasyon Kupası Atletizm Birinciliği müsabakaları Sinop'ta başladı. (Birgün - 26.06.2005)

Sırbistan-Karadağ'da yapılacak Özel Olimpiyatlar Avrupa Basketbol Şampiyonası'na katılacak Zihinsel Engelliler Türk Milli Takımı, başkent Belgrad'a gitti. (Birgün - 07.09.2005)

Belinden aşağısı felçli olan Singapurlu William Tan, 70 günde, 7 kıtada 7 maraton içeren bir dünya rekoru kırmayı deneyecek. (Cumhuriyet – 10.02.2005)

Avustralya'nın Melbourne kentinde yapılan 20. Dünya İşitme Engelliler Yaz Oyunları'nda, önceki gün grekoromen güreşte altın madalya kazanan İlhan Çıtak'tan sonra 2 madalya daha geldi. (Hürriyet – 10.01.2005)

Avustralya'nın Melbourne kentinde süren 20. Dünya İşitme Engelliler Yaz Oyunları'nda Basketbol Milli Takımımız, son maçında karşılaştığı Yeni Zelanda'yı 119-23 yendi. (Hürriyet – 15.01.2005)

GÖRME Engelliler Golball Milli Takımı, 5. Dünya Görme Engelliler Şampiyonası'nda 3. oldu. (Hürriyet – 13.08.2005)

Avustralya'nın Melbourne kentinde düzenlenecek İşitme Engelliler Yaz Olimpiyat Oyunları'na katılacak olan Türk sporcu kafilesi, bu ülkeye gitti. (Yeni Şafak – 02.01.2005)

Dünya 20. İşitme Engelliler Yaz Oyunları'nda, Türkiye ilk altın madalyasını grekoromen güreşte 96 kiloda İlhan Çıtak ile kazandı. (Yeni Şafak – 09.01.2005)

Sırbistan-Karadağ'da 6-11 Eylül tarihleri arasında yapılacak Özel Olimpiyatlar Avrupa Basketbol Şampiyonası'na katılacak Zihinsel Engelliler Takımı, ilk 3'ü hedefliyor. (Yeni Şafak – 06.09.2005)

Başlıklarda olduğu gibi haber giriş ve spotlarında da, sportif organizasyonların engelli organizasyonları olduğu ve bunlara katılanların engele sahip insanlar olduğu belirtilmiştir. Araştırmada ele alınan engele sahip insanların sportif başarıları ile yer aldığı haber girişlerinde, elde edilen ve hedeflenen başarılarla odaklanıldığı gözlemlenmiştir. Hâkim bakış açısında engele sahip insanların biyolojik farklarının, başarı elde etmelerinin önünde engel olduğuna ilişkin yaygın bir inanç vardır. Dolayısıyla,, “biyolojik olarak kısıtlı” olan engellinin başarı kazanması, diğerlerine göre daha zor bulunmaktadır. Bu, sportif başarı için de geçerlidir. Biyolojik olarak “kısıtlı”nın beklentilerin tersine başarı kazanabilmesi, engelsiz çoğunluk tarafından ilginç bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde yer alan engele sahip insanlar hakkındaki haberlerde fiziksel ve cinsel şiddet teması da sıklıkla işlenmiştir. Rastlanan fiziksel ve cinsel şiddet temalı haber spot ve/veya haber girişlerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

Mersin’de Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı Nihat Sözmen Rehabilitasyon Merkezi'nden kaçan zihinsel engelli genç, bir su kanalında ölü olarak bulundu. (Birgün - 26.05.2005)

Bingöl'de tecavüze uğrayan sağır dilsiz N.S'nin Bingöl Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen davasının tercüman olmaması nedeniyle ertelenmesi tepkiyle karşılandı. (Birgün - 22.07.2005)

Emine B'nin psikolojik sorunları olduğu ve zihinsel engelli çocuklarının durumlarına üzüldüğü için onları öldürmüş olabileceği öne sürüldü. (Birgün - 20.09.2005)

MDRI'nın iki yıllık bir çalışma sonucu hazırladığı raporda, Türkiye'de kapalı ve kamuoyunun bilgisinden uzakta tutulan psikiyatrik rahatsızlıkları bulunan hastaların ya da zihinsel engellilerin işkenceyle eşdeğer tedavi ve bakım uygulamalarına maruz kaldığı dile getirildi. (Birgün - 29.09.2005)

Bingöl'de tecavüze uğradığı iddia edilen sağır ve dilsiz N.S. için onlarca kadın avukat bir araya geldi. Avukatlar Diyarbakır, İstanbul, Adana ve Van'dan Bingöl'e gidecek. (Cumhuriyet – 02.02.2005)

Kurumda hizmetli olarak çalışan Dinç, mahkeme kararıyla beraat etti. Mahkeme, kararında "Zihinsel özrü hafif derecede, reşit, fiziksel ve ruhsal mukavemet gücü olan A.K'ye yönelik cinsel tasaddi suç değil, rızaya dayalı cinsel ilişkidir" dedi. (Cumhuriyet – 24.02.2005)

Dünya Özürlüler Günü kutlanırken, Ankara Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'ne bağlı Saray Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan zihinsel engelli S.S'ye işkence yapıldığı iddiasıyla suç duyurusunda bulunuldu. (Cumhuriyet – 03.12.2005)

Kocaeli'nin Gölcük İlçesi'nde çevresine ve kendisine zarar verdiği gerekçesiyle zincire vurulan doğuştan zihinsel ve bedensel özürlü Cemile Kurt, anne ve babasının evde olmadığı sırada sobadan çıkan yangın sonucu yanarak öldü. (Hürriyet – 13.02.2005)

Konya’da iki kişi tarafından öldüresiye dövülen 30 yaşındaki akli dengesi bozuk Tayfun Dinler, vatandaşların ihbarı üzerine polis tarafından kanlar içerisinde bulundu. (Hürriyet – 14.11.2005)

Doğum sonrası geçirdiği hastalık nedeniyle zihinsel engelli kalan ve konuşamayan 23 yaşındaki Serkan Savaş'ın, annesinin ölümünden sonra tedavi

amacıyla yerleştirildiği Ankara'daki SHÇEK Saray Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'nde işkence gördüğü iddia edildi. (Hürriyet – 03.12.2005)

Malatya'daki şiddet skandalı, devlet personel sisteminin çarpıklığını da ortaya çıkardı. Şiddet ve tecavüz sorumluları memuriyetten atılamıyor. Defalarca açığa alınan yöneticiler bile idare mahkemesi kararıyla geri dönüyor. (Yeni Şafak – 29.10.2005)

Devlet Bakanı Nimet Çubukçu, Malatya'daki olayın siyasi sorumluluğunun kendisine ait olduğunu belirtirken, 'Ancak, bu konuda bütün topluma görev düşüyor Karanlığa küfretmeyi bırakıp herkes bir mum yaksın" dedi. (Yeni Şafak – 31.10.2005)

Engel sahibi insanların fiziksel ve cinsel şiddete uğradıkları haberlerin başlıklarında olduğu gibi, spot ve girişlerinde de engelli olmaları öne çıkarılan bir unsurdur. Engel sahibi insanların “kurban” olarak tasvir edilmelerine medya metinlerinde sıkça rastlanmaktadır. Biyolojik farklılıklarından dolayı kurbanlar oldukları, engel sahibi insanlara yönelik yaygın inançlar arasındadır. Fiziksel ve cinsel şiddete uğramaları da, acınası hallerini daha da acınacak hale getirmektedir. Bu başlık altındaki haber girişlerinin bu ortak sosyal bilginin bir yansıması olduğu düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde yer alan engel sahibi insanlar hakkındaki haberlerde olağanüstü başarı temasına da sıkça rastlanmıştır. Başarıların olağanüstü sunulduğu haber spot ve/veya haber girişlerinden bazı örnekler aşağıda yer almaktadır:

Milli basketbolcu Sedat İncesu geçirdiği sakatlık yüzünden basketbol oynayamıyor. Siyavuş ve Örcün öğrencisi, çalışarak Tekerlekli Sandalye Milli Takımı'na antrenör oldu. (Birgün - 03.02.2005)

Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde, sağır ve dilsiz, bedensel engelli Ertuğrul Avcı, gelin adaylarının rüyalarını süsleyen el işi çeyizlik ürünler yaparak geçimini sağlıyor. (Birgün - 03.05.2005)

Van'ın Gevaş İlçesi'nde gerçekleştirilen 'Uluslararası Engelli Buluşması'nda bir araya gelen engelliler hünerlerini sergiledi. (Hürriyet – 24.08.2005)

Boyundan aşağısı felçli İngiliz kadın, iki kamış aracılığıyla nefesini çekerek ve üfleterek idare ettiği yelkenlisiyle Manş Denizi'ni tek başına geçti. (Hürriyet – 24.08.2005)

Bakırköy Belediyesi Yunus Emre Kültür Merkezi'nde daha önce piyano dersleri almaya başlayan işitme engelli Ceren Karayaka (13) dinleyenleri kendine hayran bırakıyor. (Yeni Şafak – 03.05.2005)

Toplumda engele sahip insanların yetersiz olduklarına yönelik yaygın bir inanç vardır. Bu inanışta yetersizlikler, engele sahip insanların bedenlerindeki fonksiyon kayıplarından kaynaklı kişisel bir trajedi olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla,, engele sahip insanların başarı elde edebilmeleri için engelsiz olanlardan daha çok çalışmaya gereksinimleri vardır. Çalışma kapsamında, engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunumlarını içeren haber spot ve girişlerinin bu inanış çerçevesinde kurgulandığı görülmektedir. Birgün gazetesinde yer alan bir haber girişi, sakatlanmasından dolayı basketbol oynamayı sürdüremez hale gelen engelli bir basketbolcunun çok çalışarak milli takıma antrenör olmasını öne çıkarmıştır. Haber girişinde, kişinin engelli olması bir trajedi unsuru olarak kullanılmıştır. Kişisel trajedisine rağmen kişi, çalışarak profesyonel basketbolcu olmuştur. Ancak,, talihsizlikler peşini bırakmamış ve sakatlanmıştır. Habere konu olan engelli, kişisel trajedisi ve peşini bırakmayan talihsizliklere rağmen, çok çalışarak milli takıma antrenör olmayı başarmıştır. Gazetenin haber girişinde başarının olumlanmasında sorun yoktur, ancak, haber girişi kişinin engelini beraberinde getirdiği kişisel trajedi ve kişinin buna rağmen başarılı olması üzerine kurgulanmıştır. Haber girişindeki hikâye, başarılı olmakla engelli olmak arasında bir tezatlık olduğu fikri üzerine kurulmuştur. Bu tezatlık, engelinin diğerlerinden daha çok çalışmasıyla giderilebilecektir. Engele sahip olmakla, başarılı olmak arasında tezatlık olduğu düşüncesi, toplumda yaygın olan engele sahip insanların yetersiz oldukları fikri ve bunun yaşamlarını trajikleştirdiği inancı ile örtüşmektedir. Dolayısıyla, haber girişi, yaygın bir şekilde benimsenmiş olan engele sahip insanların yetersizliklerinin biyolojik farklılıklarından kaynaklandığına ilişkin inancın yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Gazetenin başka bir haber girişinde, bedensel engele sahip olan birinin el işi çeyizlik eşyalar yapıp satarak para kazanabilmesi ve hayatını sürdürebilmesi övgüyle karşılanmış ve haber değeri kazanmıştır. Engelsiz olanlar için sıradan sayılabilecek bir iş, engele sahip olan biri tarafından yapıldığında övgüyle karşılanabilmektedir. Haber girişinin sahip olduğu fikre göre, engele sahip insanların kişisel trajedileri ve bunun beraberinde getirdiği yetersizlikler, sıradan işleri yapmalarını bile güçleştirmektedir.

Habere konu olan kişi bunu yapabildiğine göre başarılı ve övgüye değerdir. Bu haber girişi de, engele sahip insanların engelliliklerinin kişisel bir trajedi olduğu ve bundan dolayı yetersiz olduklarına ilişkin yaygın inançla örtüşmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen engele sahip insanlara ilişkin sağlık haberleri, ya engelliliğin azaltılması veya ortadan kaldırılmasına yönelik geliştirilen tıbbi teknolojileri ya da iyileştirme ve tedavi yöntemlerini konu edinmektedir. Araştırılan tarihler arasında Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni şafak gazetelerinde sağlık temalı haber spot ve/veya haber girişlerinden bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır:

ABD'de felçli bir hastanın, beynine takılan cip sayesinde günlük işlerini yapabilmeye başlamasının ardından, 'cip'ler bu kez görme engelliler için umut oluyor. (Birgün - 03.04.2005)

Omurilik felçli milli sporcular Filiz-Coşkun etin, tüp bebek yöntemi ile ikiz çocuk sahibi oldu. Arda ve Baran, anne babalarını mutluluğa boğdu. (Birgün - 16.07.2005)

ABD'li araştırmacıların deneyinde farelerin hasara uğramış omuriliği tedavi edildi, insan kök hücreleri hasarlı bölgede yeni nöronlar oluşmasını sağladı. Araştırmalarda cenin kök hücreleri kullanıldı. (Cumhuriyet – 21.09.2005)

Dil ve konuşma bozukluğu olanlar için uygulanan "Dil ve Konuşma Terapisi", bu çocuklarda önemli gelişme sağlıyor. (Cumhuriyet – 14.10.2005)

Milyonlarca görme özürlünün, belirgin imajları görmesini sağlayacak biyonik göz yapıldı. Retinanın arkasına yerleştirilen bir bilgisayar cipine bağlanan mini kamerayla işleyen alet, gözlerin çalıştığı izlenimini vererek beyni aldatıyor. (Hürriyet – 06.04.2005)

Japon Tmusk firması da, "WL46" adlı sandalye robot geliştirdi. Bu robot daha çok sakatların hizmetinde. (Hürriyet – 29.04.2005)

Lizbon'daki Egas Moniz Hastanesi doktorları, omuriliği zedelendiği için felç olan hastalar üzerinde 2001 yılından bu yana kök hücre nakliyle umut verici deneyler yapıyor. (Yeni şafak – 04.02.2005)

Kliniklerde artık birçok ruhsal ve fiziksel hastalığın müzikle tedavi edileceğini söyleyen Psikiyatrist Dr. Adnan oban, müzik terapiyi modern tıbbın hizmetine soktuklarını anlattı. (Yeni şafak – 03.07.2005)

Antalya'da aralarında yabancı uyruklu engelli çocukların da bulunduğu hastalar, canlı Türk müziği ve ilahiler eşliğinde yunus balığı terapisi ile tedavi ediliyor. (Yeni Şafak – 30.08.2005)

Çalışma kapsamında incelenen sağlık temalı haber spot ve girişlerinde, başlıklarda olduğu gibi, engelliliği ortadan kaldıracak ya da engelliliğin beraberinde getirdiği sorunların yükünü hafifletecek tıbbi teknolojiler ile tedavi ve terapi yöntemleri öne çıkarılmıştır. Engelliliğe ilişkin önemli yaklaşımlardan olan tıbbi modelde, engellilik normal olarak tarif edilen bedensel, zihinsel veya duygusal durumdan bir sapma olarak tanımlanmaktadır. Modele göre tıbbın amacı, engele sahip insanların bu sapmadan kurtararak, normal kabul edilen bedensel, zihinsel veya duygusal duruma yeniden sahip olmalarını sağlamaktır. Model engelliliğe ilişkin olumsuz deneyimlerin toplumsal koşullarını tümüyle göz ardı etmekte ve engele sahip insanlara, sorunun tamamen kendilerinden kaynaklandığı fikrine inandırmaktadır. İncelenen haber spot ve girişleri, bu modelin izleğini taşımaktadır.

Haberlerin makro analizi içerisinde şematik yapının analizi de yer almaktadır. Durum ve yorum bölümlerinden oluşan haberin şematik analizi; olaya ve olayın ardaanına ilişkin bilgilerin yer aldığı durum bölümünün incelenmesi ve haber aktörlerinin görüşlerinin alıntılandığı yorum bölümünün analiz edilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Olaya ilişkin bilgilerin ne düzeyde verildiği, olayın arka planının nasıl ele alındığı ve olayın taraflarının görüşlerinin ne şekilde aktarıldığı söylemin ideolojik içeriğinin ortaya çıkarılmasında önemli verilerdir. Öyle ki, hangi bilgiye önem verildiği ya da daha fazla ilgi gösterildiği, olası ideolojik imaların çözümlenmesinde ipuçları sağlamaktadır (Şeker, 2009, s. 98'den aktaran Berberoğlu, 2011, s.203-204).

Ana olay genellikle haber başlıkları, spotları veya girişlerinde öne çıkarılmaktadır. Araştırma yapılan tarihler arasında Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanlar yararına olduğu söylenen yardım kampanyaları ve diğer etkinlikler temalı haberlerin başlıklar, spotlar, haber girişleri ya da haber metinlerinin içerisinde yer alan ana olaylarından örneklere aşağıda yer verilmiştir:

Şener Şen, Özlem Tekin, Mirkelam, Güven Kıraç, Pamela Spence ve Şevket Çoruh'un da sahne aldığı "Mucizeler Komediisi" adli müzikal, bu akşam engelliler yararına perdesini açacak. Özürlüler Vakfı'ndan yapılan yazılı açıklamaya göre, Akatlar Mustafa Kemal Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecek özel gösterimden elde

edilecek gelir, Vakfa bağışlanacak. Vakıf, özürhümlerın eğitimi, rehabilitasyonu için kaynak yaratmayı hedefliyor. (Birgün – 03.03.2005)

Mersin Büyükşehir Belediyesi, Engelliler Haftası dolayısıyla, 50 engelliye tekerlekli sandalye dağıttı. 10-16 Mayıs Engelliler Haftası nedeniyle Mersin Atatürk Parkı'nda gerçekleşen etkinlik Mersin Büyükşehir Belediyesi Kent Orkestrası'nın verdiği konser ile başladı. Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından organize edilen etkinlikte, Mersin Vali Vekili Ardahan Totuk, Akdeniz Bölge ve Garnizon Komutanı Tuğamiral Necati Kurt, Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Macit Özcan ve alt birim belediye başkanları tekerlekli sandalyeleri, engelli vatandaşlara dağıttı. (Birgün – 17.05.2005)

Nergis Tükel Fradd (28), engelli sporculara destek olmak amacıyla düzenlenecek Londra-Paris bisiklet turuna tek Türk ve bayan sporcu olarak katılacak. Nergis Tükel Fradd, bu ülkede spastik engelliler okulunda yöneticilik ve terapistik yapmaya başladı. Nergis Tükel Fradd, yaptığı açıklamada, 23-26 Haziran tarihlerinde bedensel engelli sporculara destek olmak amacıyla Londra'nın Redhill kentinden başlayacak 260 kilometrelik bisiklet turuna katılacağını bildirdi. 45 sporcu arasında tek Türk sporcu olarak tura katılacak olan Tükel Fradd, sponsor desteği aradığını, turdan elde edilecek gelirle engelli sporcular için spor malzemesi alınacağını söyledi. (Birgün – 28.05.2005)

Bakan Çubukçu, "Engellilerin güncel yaşamda kısıtlılıkla karşılaşan ve zorlanan kesim olduğunu belirterek, engellilerin en çok şehirlerde zorlandığını, bu kesimin sosyal hayata katılımının ulaşım ve teknolojiyen yararlanmalarıyla mümkün olduğunu, onların bu ihtiyaçlarının, sosyal bütünleşme çerçevesinde işe, okula, alışverişe, spor alanına ve parklara ulaşarak karşılanması gerektiğini" kaydetti. Bakan Çubukçu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bu yöndeki hizmetleriyle ülkenin engelli politikasının oluşmasına öncülük yaptığını, bu kampanyanın da yerel yönetimin, sivil toplum örgütleriyle birlikte ortaya koyduğu güzel bir çalışma olduğunu vurgulayarak, dağıtılan akülü sandalyelerle engellilerin hareket yeteneği kazanacağını söyledi. (Birgün – 13.10.2005)

Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu, İş Sanat'ta sahnelediği yeni oyunları "Sağlık Olsun 1 Şubat'ta Uğur Antik sponsorluğunda Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı (TESYEV) yararına oynayacak. 15 Şubat günü saat 20. 00'deki oyunun bilet fiyatları 20 YTL olarak belirlendi. Eric Chappel'ın yazdığı oyunu Ali Poyrazoğlu yönetiyor.

Oyunda Poyrazoğlu'nun yanı sıra Bülent Kayabaş, Özdemir Çiftçioğlu, Eser Ali, Berrak Kuş, Onur Şenay, Uğur Şenay oynuyor. (Cumhuriyet – 08.02.2005)

Şener Şen, Özlem Tekin, Mirkelam ve Güven Kıraç'ın sahne aldığı "Mucizeler Komedi" özürllüler için kollan sıvadı. Akatlar Mustafa Kemal Kültür Merkezi'nde sahnelenecek olan oyun, 3 Mart'ta geliri özürllülere bırakılmak üzere özel gösterim sunacak. (Cumhuriyet – 26.02.2005)

Beyoğlu Belediyesinin desteğiyle Türkiye'ye gelen Mısırlı sanatçı Nesma Abdelaziz, Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda önceki akşam engelliler yararına konser verdi. Afrika'nın yerel vurmali çalgısı marimba eşliğinde 16 kişilik ekibiyle sahneye çıkan Abdelaziz, davetlilere müzik ziyafeti sundu. Gecede ayrıca, 50 tekerlekli sandalye ihtiyaç sahiplerine dağıtıldı. Ücretsiz konsere katılan dinleyicilerin bağışlarından elde edilen gelir, engelli çocuklar yararına kullanılacak. (Cumhuriyet – 03.04.2005)

Pop müziğimizin ünlü üçlüsü \ MFÖ'nün (Mazhar-Fuat-Özkan), 12 Şubat akşamı Bostancı Gösteri Merkezi'nde gerçekleştirilecek olan konserinden elde edilecek gelirin bir bölümü, Omurilik Felçlileri Derneği'ne bağışlanacak. Grup elemanları, böyle anlamlı bir konserde görev almanın mutluluğunu yaşadıklarını dile getirdi. Konserde, bu yıl çok iyi bir çıkış yapan "Gece Yolcuları" grubu da sahneye çıkacak. (Hürriyet – 24.01.2005)

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, dün Bodrum'da eğitim tesislerinin açılışlarını yaptı. İlk olarak Bodrum'un Yahşi Beldesi'nde engelliler için yaptırılan "Yahşi Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi'ni açan Cumhurbaşkanı Sezer okulu yaptıran Bodrum Zihinsel Engelliler Derneği'ne teşekkür ederek şöyle dedi: "Burada eğitim göreceğ öğrencilerimizi ve tüm engellilerimizi toplumun ayrılmaz bir parçası olduklarını unutmadan yaşama sıkı sıkı tutunmaya çağırıyorum." (Hürriyet – 17.09.2005)

"Tohuma Su Gerek Projesi" kapsamında ebru çalışmasına katılan ve aralarında Güler Sabancı, Hülya Avşar, Caroline Koç ile Ümit Boyner'in de bulunduğu ünlü simaların tasarımları, otistik çocuklar yararına açık artırmayla satışa sunulacak. Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı (TOHUM) Başkanı Mine Narin, İtalyan Kültür Merkezi'nde düzenlenen basın toplantısında, dünyada hâlâ bir muamma olan otizmin tek çaresinin, erken tanı ve eğitim olduğunu vurguladı. 40'a yakın obje, otistik

çocuklar yararına 28 Nisan'da açık artırmayla satışa sunulacak. (Yeni Şafak – 07.04.2005)

Çalışma kapsamında incelenen yardım kampanyaları ve diğer etkinlikler temalı haberler, genel anlamda iki tip olayın haberleştirilmesine dayanmaktadır. Bunlardan ilki, tiyatro oyuncular, şarkıcılar gibi popüler kişilerin engelliler yararına olduğu söylenen etkinlikler düzenlemesini içermektedir. İkinci olay tipi ise, politikacı ve devlet yetkililerinin, engelli okulu gibi kurumların açılışına katılımlarını içeren ya da tekerlekli sandalye gibi malzemelerin engele sahip insanlara bağışlanması amacıyla düzenlenen etkinliklerden oluşmaktadır.

Tiyatro, konser gibi etkinliklerin ana olay olarak verildiği haberler, etkinlikten önce haberleştirilmiş ve daha çok tanıtım amacı taşıyan haberler gibi görünmektedir. Bu kategorideki haberlerde ana olayın sunumu temelde, etkinliğin kendisinin, etkinliğe katılacak ünlü kişi ya da kişilerin ve etkinliğin engele sahip insanlar yararına düzenlendiğinin vurgulanmasına dayanmaktadır. Ayrıca,, etkinliğin yer ve zaman bilgisi de haberlerde yer almıştır. Etkinliklerden elde edilecek gelirin engellilere bağışlanacağına haber metnlerinin hepsinde yer verilmiştir. Ancak, ana olay sunumunda gelirlerin kimlere ya da hangi kurumlara aktarılacağı konusunda bazı dernek ve vakıf adları kullanılmış olsa da, hangi engellilere, ne amaçla, nasıl bağışlanacağı konusunda yeterince bilgiye rastlanmamaktadır. Dernek ve vakıf adlarının yer aldığı haber metnlerinde ise, bunların adlarından başka hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Ana olayların sunumunda engele sahip insanların, yetersizlikler düşüncesine dayanan yardıma muhtaçlık inancı üzerinden genelleştirildikleri görülmektedir. Farklı bir ifade ile haber metnlerinde yardım edilen engellilerin kimler olduğu, yardımların ne için yapıldığı gibi bilgilere yer verilmeyerek, engele sahip insanların tamamının yardıma muhtaç olduğu inancı desteklenmiştir. Böylelikle bu insanların sosyal katılımdan dışlanması toplumsal kökeni önemsizleştirilmiş, dışlanma kişisel trajediye indirgenmiştir.

Bu kategorideki haberlerin ana olay sunumlarında, toplumda yaygın olan engele sahip insanların yardıma muhtaç oldukları inancından yararlanılarak, etkinliklere katılımın arttırılmasının amaçlandığı düşünülmektedir. Engele sahip insanları genelleştirerek onlara yardım etmenin ahlaki bir sorun oluşturmadığı, hatta gerekli

olduğuna inanılmasının, haber metinlerinde bu etkinliklerin tanıtılmasına yönelik motivasyon oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Genellikle politikacı ve devlet yetkililerinin katıldıkları açılışlar ve yardım dağıtımı etkinliklerini içeren ikinci tip haberlerin ana olay sunumlarında, politikacı ve devlet yetkililerinin kimler olduklarına ve yardım malzemelerinin neler olduğuna yer verilmiştir. Ayrıca,, haberlerde mutlaka politikacı ve devlet yetkililerinin konu hakkındaki söylemlerine genişçe yer verilmiştir. Bu tip haberlerin ana olay sunumunda da, engele sahip insanların yapılan yardımlar çerçevesinde genelleştirildikleri gözlemlenmektedir. Yardım yapılan engellilerin kimler olduğuna haber metinlerinde yer verilmemiştir. Böylelikle engele sahip insanlar haber metinlerinde totalleştirilerek, homojen bir grup gibi sunulmuştur. Genelleştirme, engele sahip insanların yardıma muhtaçlıklarının kendi yetersizliklerinden kaynaklandığına ilişkin yaygın inancı destekler niteliktedir. Haberlerde politikacı ve devlet yetkilileri söylem seçkinleri olarak belirlenmiş ve bunların engele sahip insanlara ilişkin durum tanımları, hâkim söylemlere eklenlenmiştir.

van Dijk'e göre, olayların sonuçlarının önemi, olayların haber değerini kazanmasında etkili olmaktadır. Olayların sonuçları ise, genellikle haber girişlerinde öne çıkmaktadır (Özer, 2009, s. 100). Yardım kampanyası temalı haberlerin birinci tip olaylarına bakıldığında, bunlardan birkaç önemli sonuç çıkarmak mümkündür: Bazı popüler kişiler etkinlikler gerçekteşirmiştir. Etkinliklerin sonucunda maddi kazanç elde edilmiştir. En önemlisi ise, maddi kazançlar engelliler yararına bazı dernek ve vakıflara verilmiştir. Popüler kişilerin etkinlik düzenlemesi başlı başına haber değerini taşımaktayken, etkinlikten elde edilen kazancın engellilere dağıtılması haber değerini arttırıcı bir unsur olarak görölmüştür. Sonuçlar açısından da, engele sahip insanlar yardıma muhtaçlık bakımından genelleştirilmiştir. Popüler kişiler ise düzenledikleri kar amaçlı etkinliklerden elde ettikleri gelirleri engele sahip insanlara dağıtarak, sosyal sorumluluklarını yerine getirmiş ve aynı zamanda sosyal saygınlıklarını pekiştirmişlerdir.

İkinci tip olay sunumunda politikacı ve devlet yetkililerinin etkinliklere katılmaları haberin sonucu olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında etkinliklerde ya engelliler yararına bir kurum açılmış ya da malzeme dağıtılmıştır. Bu haberlerin sonuçları da engele sahip insanları yardıma muhtaçlık üzerinden genellemektedir.

Araştırma yapılan tarihler arasında kalan dönemde Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanların konu olduğu yardım kampanyaları ve etkinlikler temalı haberlerde ardalan ve bağlam bilgisine yeteri kadar yer verilmediği gözlemlenmiştir. Haberlere konu olan olaylar, engele sahip insanların yardıma muhtaç oldukları yargısı üzerinden kurgulanmıştır. Ardalan bilgisi olarak yardım yapılan engellilerin kimler olduğu, neden yardıma ihtiyaçlarının olduğu, hangi konularda yardım bekledikleri, para beklentilerinin ne kadar olduğu gibi bilgiler haber metinlerinin hiçbirinde yer almamaktadır. Hatta metinlerde engele sahip insanların yardım taleplerinin olup olmadığı bile belirsizdir. Bunun yanında, haber metinlerinde etkinlikleri kimlerin organize ettiği, buna neden gereksinim duydukları, etkinliklerin gerçekleştirilmesine kadar olayların nasıl geliştiği gibi bilgilere de yer verilmemiştir.

Haber metinlerinde engele sahip insanların yardıma muhtaçlığının bağlamsal bilgisine de rastlanmamıştır. Yardıma muhtaç olmaları kişisel yetersizliklerinden mi, yoksa onları eğitim, istihdam gibi alanlardan dışlayarak yoksullaştıran sosyal politikalarla mı ilgilidir? Haber metinleri, bu gibi bağlamsal bilgi boşluklarının, okurların ortak sosyal bilişlerinde ve kişisel zihinsel modellerinde hâlihazırda varolan bilgiler olduğu varsayılarak kurgulanmıştır. Okuyucular da haber metinlerini engele sahip insanlara ilişkin ortak sosyal bilişleri ve kişisel zihinsel modellerindeki inançlarına göre yorumlayarak okumaktadır.

Haber raporlarının büyük bir kısmında haber kaynağına ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Bulunanlarda ise, haber ajansları ve muhabirler haber kaynağı olarak gösterilmiştir. Haber metinlerine akredite kaynak kullanımı açısından bakıldığında ise, yardım kampanyası ve diğer etkinliklerin haberleştirilmesinde metinlerde akredite kaynakların söylemlerine sıkça yer verildiği görülmektedir. Konser, tiyatro oyunu gibi engelliler yararına olduğu söylenen etkinliklerin haberleştirilmesinde şarkıcılar, oyuncular gibi popüler kişiler akredite kaynak olarak kullanılmıştır. Politikacı ve devlet yetkililerinin katıldığı etkinliklerin haberleştirilmesinde ise, metinlerin tümünde bu kişilerin söylemlerine rastlanmıştır. Dolayısıyla, yardım kampanyası temalı haberlerde, şarkıcı, oyuncu gibi popüler kişiler ile politikacı ve devlet yetkilileri söylem seçkinleri olarak yer almış, bu kişilere konu hakkında otorite konumu atfedilmiştir. Bu kişilerin söylemlerinin de hâkim bir konuma yerleştirildiğini söylemek mümkündür.

Haberlerde yardım edilen olarak, olayların tarafı olan engele sahip insanların görüşlerine rastlanmamıştır. Bu bakımdan haber metinlerinde engele sahip insanlar, konu hakkında edilgen ve pasif olarak konumlandırılmıştır. Engele sahip insanlar, konu hakkındaki fikirlerin oluşumunda etkisi olmayan taraf olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma yapılan tarihler arasında Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanların hak talepleri ve uğradıkları hak istismarlarını konu edinen haberlerin başlıklar, spotlar, haber girişleri ya da haber metinlerinin içerisinde yer alan ana olaylarından örneklerle aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, aşağıda bu temaya sahip haberlerin şematik analizi de yer almaktadır:

Türkiye, engelli sporculara "ayırımcı" davranıyor. Ödül yönetmeliğine göre. Olimpiyat Oyunları'nda birinci olanlara 2000 Cumhuriyet altını karşılığı para verilirken, engellilerin katıldığı özel yaz olimpiyatlarında en fazla 75 Cumhuriyet altını karşılığı para veriliyor, işitme engellilerin katıldığı spor dallarında dereceye girenler ise, dünya şampiyonalarında dereceye giren sporcuların aldığı ödüllerin üçte birini alabiliyor. Yönetmeliğe göre, Olimpiyatlar'da birinci olanlara en fazla 2000, ikinci olanlara en fazla 1500, üçüncü olanlara da en fazla 1000 cumhuriyet altını veriliyor. Yönetmeliğe göre işitme engellilerin katıldığı spor dallarına katılıp ödül alanlara engelli olmayanlara göre üçte bir oranında ödül alabiliyor. (Birgün – 8.02.2005)

IMF'nin kamu personelini azaltma politikası doğrultusunda ödenek verilmeyince, Devlet Bakanı Gürdal Akşit'e bağlı özürhükümlerinin barındığı yurtlardaki engelli çocukların bakımı için gerekli personel istihdam edilemiyor. Bu nedenle özürlü çocukların, bakımla görevli personel bulunmadığı için günün belli saatlerinde ellerinden ve ayaklarından bağlandığı ortaya çıktı. Yurtlardaki bu "bağlanarak korunma" uygulaması, TBMM gündemine de taşındı. Konuya ilişkin olarak CHP Antalya Milletvekili Feridun Baloğlu, Devlet Bakanı Gürdal Akşit'e soru önergesi verdi. Meclis'ten gelen soru önergesini yanıtlayan Devlet Bakanı Gürdal Akşit, personel sorununun çözümü için yaptıkları girişimlerin, bütçe disiplini ve tasarruf tedbirlerine takıldığını itiraf etti. Bakan Akşit'in açıklamasına göre personel açığının giderilmesi için 2005 yılında kuruma tahsis edilmek üzere çeşitli unvan ve sınıftan bin 538 adet kadroya ihtiyaç duyulduğu saptandı. Öte yandan Devlet Bakanı Gürdal Akşit, sorunun büyümesi üzerine personel ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla yeni girişimlere yöneldi. Bu çerçevede Bakan Akşit, Maliye Bakanlığı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali

Şahin'e bağlı Devlet Personel Başkanlığı ile doğrudan temasa geçti. (Birgün – 27.02.2005)

Altı Nokta Körler Derneği, Evrensel Görme Özürlüler Derneği ve Uygar Görme Engelliler Derneği üyeleri Kızılay'da toplanarak Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nce hazırlanan "Özürlüler Kanunu Tasarı Taslağını protesto etti. (...) Grup üyeleri adına açıklama yapan Altı Nokta Körler Derneği Başkanı Süha Sağlam, yasa tasarısının özürlülere hitap etmediğini ve sorunları çözmeyeceğini söyledi. Başbakan Erdoğan'ın, "özürlülerin üç ayda bir aldığı muhtaçlık ödeneğinin artırılması" gibi sözler verdiğini savunan Sağlam, taslakta vaatlerin yer almadığını belirtti. (Birgün – 14.03.2005)

Mersin'de yaşayan engelliler bankacılık hizmetlerinin işkenceye dönüşmesinden şikâyetçi. Engellilere bankacılık hizmeti veren bankanın iş hanının 3. katında bulunması, maaş günlerinde ortopedik engelliler için çileye dönüşüyor. Yasa hazırlanmasına rağmen mimari elverişsizliğe çözüm bulamaması tepkilere neden oluyor. Mersin Ortopedik Engelliler Eğitim ve Kalkındırma Derneği Başkanı Aysel Tima, engellilerin bu sorununa çözüm bulunmasını isteyerek "Emekliler maaş kuyruğunda, engelliler ise maaş merdiveninde can verecekler" dedi. (Birgün – 03.04.2005)

Birçok Avrupa ülkesi ve Avustralya gibi ülkelerde başarılı engelli sporcuları teşvik etmek amacıyla ödül miktarı, normal sporculara göre iki katına kadar çıkarılırken Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü yönetmeliğinde, "Özürlü" olmak adeta cezalandırılıyor. İşitme engellilere dönük müsabakalarda grekoromen güreş dalında Dünya, Olimpiyat ve Avrupa şampiyonlukları bulunan Onur Özcan'ın ödülllerinde üçte bir indirim yapıldı. Haksız ve çağdışı uygulamaya karşı mücadele başlatan Özcan davaya hazırlanıyor. (Cumhuriyet – 10.02.2005)

Türkiye Sakatlar Derneği Genel Merkezi, Görme Özürlüler Derneği, Altınokta Körler Derneği İstanbul Şubesi ve Türkiye Görme Engelliler Derneği başkan, yönetici ve üyeleri, düzenledikleri yürüyüşle sorunlarını bir kez daha gündeme getirdiler. Galatasaray'dan Taksim'e yürüyen engelliler, sakatlara yönelik mevcut yasa tasarısının geri çekilerek evrensel değerlere uygun ve istemlerini içeren bir yasanın çıkarılmasını istediler. (...) Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, "Sakallar Haftası" dolayısıyla, yayımladığı mesajda, engellilerin sorunlarının çözümünün, haklı beklentilerinin, üretken ve katılımcı bir yaşam sürmeleri amacıyla gereksinimlerinin karşılanması,

devletin yanı sıra, yurttaşların ve gönüllü kuruluşların işbirliğini gerektirdiğini belirtti. (Cumhuriyet – 11.05.2005)

Devletin engellilerin sorunlarına ne kadar duyarlı olduğu, dün Eskişehir Valiliği'nde yaşanan bir örnekle daha ortaya çıktı. Eskişehir'e gelen TBMM Geleneksel Türk El Sanatlarını Araştırma Komisyonu üyesi milletvekilleri, Vali Kadir Çalışıcı'yı ziyaret etti. Ancak,, valiliğe tekerlekli sandalye ile gelen yürüme engelli komisyon üyesi AKP İstanbul Milletvekili Gürsoy Erol, merdiven engeliyle karşılaştı. Erol'u Vali'nin odasına koruma polisleri ile valilik çalışanları çıkarttı. Vali, binanın Nüfus Müdürlüğü girişine engelliler için asansör yaptıklarını, ancak, kendi makamının bulunduğu ikinci kat için asansör olmadığını belirterek, "En kısa zamanda yapacağız" dedi. (Hürriyet – 14.06.2005)

Devlet Bakanı Nimet Çubukçu, Dünya Özürlüler Günü dolayısıyla,, özürlü vatandaşlarla Anıtkabir'i ziyaret etti. Atatürk'ün kabrine çelenk konulması ve saygı duruşunda bulunulmasının ardından Çubukçu ile Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Başkanı Faruk Öztimur, Anıtkabir Özel Defteri'ni imzaladı. Bu arada, Anıtkabir'in merdivenlerini çıkmakta zorluk çeken tekerlekli sandalyeli ve koltuk değnekli özürlülere, arkadaşları ve Anıtkabirde görevli askerler yardımcı oldu. Bazı özürlüler, merdivenlerden çıkamayarak çelenk konulması ve saygı duruşuna katılamayınca, Anıtkabir'in bir an önce özürlülerin ziyaretine uygun olarak dizayn edilmesini istediler. (Hürriyet – 04.12.2005)

Türkiye Ortopedik Özürlüler Federasyonu Başkanı İsmet Gökçek, Özürlüler Yasası'nın biran önce insanları memnun edecek şekilde çıkması için uğraştıklarını söyledi. AK Parti İstanbul İl Başkanlığı Özürlüler Koordinasyon Merkezi tarafından Mecidiyeköy Kültür Merkezi'nde düzenlenen engellilere yönelik kişisel gelişim seminerinde konuşan Gökçek, engellilerin başkalarından bir şeyler beklemeleri yerine öncelikle kendilerinin kendileri için bir şeyler yapmaları gerektiğini dile getirdi. 5 yıldır Federasyon'da görev yaptığını belirten Gökçek, özürlülerin yasal haklarının korunması için çalışmalar yürüttüklerini, Özürlüler Yasası'nın insanları memnun edecek şekilde çıkması için uğraştıklarını vurguladı. Seminerde "'Engel Yok" başlıklı bir sunum yapan Erdal Demirkıran ise, dünyada 6 milyarlık nüfusun büyük çoğunluğunun kendi gücünün farkında olmadığı için başkalarının gücüne özenerek hayatını geçirdiğini anlattı.

Demirkıran "Önümüze psikolojik, zihinsel engeller dikiliyor ve biz bu engelleri geçemediğimiz için kendimizi geri çekiyoruz" diye konuştu. (Yeni Şafak – 07.03.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, dün partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada, Özürlüler Yasası'nın bu yasama yılı bitmeden çıkartılacağı müjdesini verdi. Başbakan Erdoğan'ın çıkarma sözü verdiği Özürlüler Yasası'ndaki en büyük yenilik, ayrımcılığın kaldırılması. Yasa tasarısı, özürlüler aleyhine ayrımcılık yapılamayacağını kesin bir dille yasaklıyor. (Yeni Şafak – 29.06.2005)

Çalışma kapsamında incelenen gazeteler arasında engele sahip insanların hak taleplerini ve uğradıkları hak istismarlarını konu edinen haberlere en sık olarak Birgün gazetesinde rastlanmıştır. Gazetede rastlanana hak talebi ve istismarı temalı haberler genellikle, engele sahip insanların sosyal hayatta karşılaştıkları güçlüklerin, uğradıkları ayrımcılıkların ve hak talebi amacıyla gerçekleştirdikleri protesto gösterilerinin haberleştirilmesinden oluşmaktadır. Gazetede 08.02.2005 tarihinde yer alan bir haberde, engele sahip milli sporcuların başarılarının ödüllendirilmesini içeren bir yönetmeliğin ayrımcılık içermesi eleştirilmiştir. Yönetmeliğin bazı maddelerinde engele sahip sporcuların, engelsiz sporcularla aynı kategorideki başarılarının diğerlerinden daha düşük parayla ödüllendirilmesi hükümleri yer almaktadır. Gazete haberinde bu maddeler öne çıkarılmış ve engele sahip milli sporculara uygulanan ayrımcılığın yasal dayanakları vurgulanmıştır. Nitekim haber başlığı da “Engellilere ENGELLİ ödül” başlığıyla verilmiştir.

Gazetenin 03.04.2005 tarihli bir başka haberinde ise Mersin’de bulunan bir bankanın mimari yapısının yetersizliği eleştirilmektedir. Habere göre banka engele sahip insanlara verdiği hizmeti üçüncü kattan yürütmektedir. Banka binasında asansör bulunmaması, ortopedik engellilerin hizmetten yararlanmasını engellemektedir. Haberde görüşüne yer verilen bir sivil toplum kuruluşu görevlisi ise durumu eleştirmektedir. Haber eleştirel bir dille yazılmış ve engele sahip insanların engellenmişliklerinin toplumsal kökenine vurgu yapmıştır.

Birgün gazetesinde 14.03.2005 tarihinde yayınlanmış bir haberde engele sahip insanların engellilere ilişkin kanun tasarısını protesto etmesi haberin ana olayını oluşturmaktadır. Haberin ana olay sunumunda protestonun yer ve zaman bilgisi verilmiş, katılımcılara değinilmiş ve protestoya katılan bir sivil toplum kuruluşu yöneticisinin görüşlerine yer verilmiştir. Haberde akredite kaynak olarak yer alan sivil

toplum kuruluğu yöneticisinin söylemi aracılığıyla, yasa tasarısının yetersiz olduğu ve engele sahip insanların sorunlarını çözmeyeceği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde de aynı temaya sahip haberlerin ana olay sunumu da Birgün gazetesi ile benzerlik göstermektedir. Ancak, gazetenin 10.02.2005 tarihinde yer verdiği engele sahip milli sporcuların başarılarının diğerlerine göre daha az ödüllendirilmesi konulu haberde, Türkiye’deki uygulamalar Avrupa’dan bazı ülkelerle karşılaştırılmış, Türkiye’deki uygulamaların engele sahip milli sporcuları cezalandırma işlevi gördüğu ön plana çıkarılmıştır. Ayrımcılığa uğrayan engelli sporcunun görüşlerine de haberde yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesinde engele sahip insanların hak taleplerini ve uğradıkları hak istismarlarını konu edinen haberlerde, daha çok kent mimarisinin engele sahip insanların hareket olanaklarını kısıtlayıcı olması ön plana çıkarılmıştır. Örnek olarak alınan iki haberin ana olay sunumunda da, ortopedik engellilerin bina veya yapıların belli bölümlerine, mimari tasarımın evrensel niteliklerden yoksun olması sebebiyle ulaşamamasına yer verilmiştir. Habere göre ortopedik engelliler, yapıların belli bölümlerine ulaşmak için diğer kişilerin yardımına gereksinim duymuşlardır. Gazete haberlerinin ana olay sunumlarında mimari yapıların engele sahip insanlara uygun bir şekilde tasarlanmadığı vurgusu öne çıkmaktadır.

Yeni Şafak gazetesinde yer alan haberlerde ise, engele sahip insanların sorunları ve beklentileri sivil toplum kuruluğu yöneticilerinin söylemleri yoluyla ana olay sunumuna yerleştirilmiştir. Ayrıca, gazetenin ana olay sunumlarında sıkça dönemin hükümet yetkililerinin söylemleri de yer almıştır. Bu söylemler yoluyla, yeni çıkarılacak olan Yasa’nın engele sahip insanların tüm sorunlarının çözeceği savunulmuştur.

Haber metinlerine olayların sonuçları açısından bakıldığında, çalışma kapsamındaki bütün gazetelerde hak istismarı bakımından engele sahip insanların sorunlarının olduğu gibi bir sonuca varılabilmektedir. Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde haberleştirilen olaylarda, engele sahip insanların ayrımcılığa uğradığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Birgün, Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinin haberleştirdiği olaylarda, kent mimarilerinin engele sahip insanlar için uygun olmadığı ve bu yüzden hareketlerinin kısıtlandığına ilişkin bir sonuca ulaşılmaktadır. Yeni Şafak gazetesinin haberleştirdiği olaylarda ise, engele sahip insanların sorunlarının varlığı kabul edilmekte, ama hükümetin uğraşlarının bu sorunları çözmekte olduğu gibi bir

sonuca ulaşılmaktadır. Bu bakımdan gazetelerin öne çıkardığı olaylar konusunda engele sahip insanların hak talepleri ve uğradıkları istismarlar bakımından farklı siyasal yönelimlere sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Engelle sahip insanların hak talepleri ve uğradıkları hak istismarları temalı haber metinlerinde konuya ilişkin ardalara ve bağlam bilgisine de yeterince yer verilmemiştir. Haberlerde olayın gerçekleştiği ana odaklanılmış, olayın geçmişine ve ortaya çıkmasını sağlayan ön olaylara ve konunun bağlamsal boyutunun bilgisine rastlanmamıştır. Uğratan ayrımcılık ve hak istismarları haberlerinde, bunların sebeplerinin neler olduğuna ilişkin bilgiler de yer almamıştır. Bu bilgilerin olmaması, engelle sahip insanların uğradıkları hak istismarları ve ayrımcılıkları tarihsizleştirmekte ve bağlamsal boyutunun ortak sosyal bilgilere göre yorumlanarak okunmasına olanak vermektedir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 01.01.2005 ve 31.12.2005 tarihleri arasında engelle sahip insanların hak talepleri ve uğradıkları hak istismarlarına ilişkin haberlerin büyük bir kısmında haber kaynağına ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Bulunanlarda ise, haber ajansları ve muhabirler haber kaynağı olarak gösterilmiştir. Haber metinlerine akredite kaynak kullanımı açısından bakıldığında ise, hak taleplerinin haberleştirilmesinde, metinlerde akredite kaynakların söylemlerine sıkça yer verildiği görülmektedir. Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde, sivil toplum kuruluşları yöneticilerinin söylemlerinden aktarmalar yer almaktadır. Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde ise, devlet yetkilileri ve hükümet sözcülerinin söylemlerinden alıntılara rastlanmıştır. Hak talebi ve istismarı temalı haberlerde, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde, sivil toplum kuruluşu yetkilileri, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde ise, politikacı ve devlet yetkilileri söylem seçkinleri olarak yer almış, bu kişilere konu hakkında otorite konumu atfedilmiştir. Bu kişilerin söylemlerinin de hâkim bir konuma yerleştirildiğini söylemek mümkündür.

Haberlerde sivil toplum kuruluşu yetkilileri dışında olayların tarafı olan engelle sahip insanların görüşlerine rastlanmamıştır. Bu bakımdan haber metinlerinde engelle sahip insanlar, konu hakkında edilgen ve pasif olarak konumlandırılmıştır. Engelle sahip insanlar, konu hakkındaki fikirlerin oluşumunda etkisi olmayan taraf olarak değerlendirilebilir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde araştırma yapılan tarihler arasında engelle sahip insanların yaşamlarının dramatik kesitlerini sunan

haberlerin başlıklar, spotlar, haber girişleri ya da haber metinlerinin içerisinde yer alan ana olaylarından örneklere aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, aşağıda bu temaya sahip haberlerin şematik analizi de yer almaktadır:

Edirne'nin Keşan ilçesinde yaşamını sürdüren bedensel engelli 29 yaşındaki Yüksel Kenar adlı engelli gencin, yaklaşık 7 yıldır iş bulma konusunda çalmadığı kapı kalmadı. Yaşadığı ilçedeki mülki idare amirlerinden Cumhurbaşkanına kadar müracaat etti. Ancak, hiçbirinden olumlu sonuç alamayan Yüksel Kenar, "Ben bu ülkenin evladıyım. Ben de diğer insanlar gibi bir iş sahibi olmak, yuva kurmak istiyorum. Benim de çocuklarım olsun istiyorum. Niye bize sahip çıkılmıyor. Bizim günahımız ne?" diyerek isyan etti. (Birgün - 01.01.2005)

Ertan Erdoğan şu an 21 yaşında, 18 yaşında hayata tamamen küstüğünü ve ailesine "ölmek istediğini" söylüyor. Eve hapsediğini ve tek başına hiçbir şey yapamadığından dert yanıyor. . . Hayallerine ulaşamamaktan korkuyor. "Hawking Türkiye'de yaşayamazdı, ama ben Türkiye'nin Hawking'i olurdum" diyor. (Birgün - 16.02.2005)

"Dersim dört dağ içinde / Gülü var içinde. . . " Acılı ve zor günlerde yakılan türkü, "Umudun Türküsü"ne dönüşüyor. Tunceli Bedensel Engelliler Rehabilitasyon Buluşma Merkezi'nin temeli atılırken acılar umuda dönüşüyor. Tunceli Valisi Mustafa Erkal, Belediye Başkanı Songül Erol, 4. Komando Tugay Komutanı Süha Tanyeli, CHP Tunceli milletvekilleri Hasan Sinan Yerlikaya, Hasan Güldal; Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Başkanı Faruk Öztimur, Avrupa Alevi Dernekleri Federasyonu Başkanı Turgut Öker, sendikacılar Yaşar Seyman, Vicdan Baykara; sanatçılar Ferhat Tunç, Emre Saluk, Hüseyin Karakuş, Tunceli Demekler Federasyonu Başkanı Afi Rıza Bilir, İstanbul Tuncelililer Derneği'nden Nimet Tanrikulu, Solman Yeşilgöz el ele vermiş, yüzlerce Tunceliliyle birlikte türkü söylüyorlar. (Cumhuriyet – 01.05.2019)

Kazadan sonra işyeri sahiplerinin hiçbir yardımda bulunmadığını ileri süren Hüseyin Çaç, "Sigortamı yatırmadıkları ortaya çıktı. O yüzden çok zor duruma düştük. İşyeri sahipleri hastaneye gelip tedavi masraflarıyla ilgili faturaları almışlar. Bunlarla çevre esnafından para toplamışlar ama bir lira yardımda bulunmadılar" diye konuştu. Hüseyin Çaç ve ailesinin şikâyeti üzerine, işyeri sahipleri Nusret Talayhan ve Şinasi Ümranoğlu hakkında, tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu yaralanmaya neden olmak suçundan 3 yıla kadar hapis istemiyle dava açıldı. (Hürriyet – 31.07.2019)

Üç yaşındayken geçirdiği menenjit hastalığı sonrası felç olan ve belden aşağısı tutmayan Refik Tezcan, yürüme özürli eşi Hatice Tezcan ve hiç bir özrü olmayan sekiz yaşlarındaki Rabia Tezcan ile hayırseverlerin yardımlarıyla mutluluğu yakalamaya çalışıyor. Sefaköy'deki iki odalı gecekonduda kalan ve bugüne kadar ailesinin geçimine katkıda bulunmak için kırık dökük arabasıyla sokaklardan kağıt toplayan Refik Tezcan'ın kaderi, Deniz Feneri Derneği'ni tanımasıyla değişti. Deniz Feneri Derneği'nin girişimleriyle, hayırsever bir işadamı satın aldığı 2001 model Ford Transit marka aracı özürliülerin kullanabileceği hale dönüştürdükten sonra Tezcan'a hediye etti. (Yeni Şafak – 24.02.2005)

Gazetelerde yer alan engele sahip insanların yaşamlarının dramatik kesitlerinin sunulduğu haberler, genellikle haber metinlerinde insanların hayatlarının dramatik bir şekilde hikâyeleştirilmesinden oluşmaktadır. Bu insanların hikâyeleri olumsuz yaşam koşullarını içermektedir. Genellikle kendi ağızlarından anlattıkları hallerinin özeti şeklindedir. Bütün çabalarına rağmen çoğunlukla yaşamlarını trajediden kurtaramamışlardır. Yeni Şafak gazetesinde yer alan bir haberde ise, “*Deniz Feneri*” adlı bir yardım derneği, engele sahip bir aileye araba alınmasını sağlayarak onların trajik yaşamına müdahale etmiş ve trajik hallerinden kurtulmasına yardımcı olmuştur. Görüldüğü gibi, bu kapsamda sınıflandırılan haberler, trajik hikâyeler haline getirilerek yayınlanmıştır. Ana olay sunumunda trajedi ön plandadır. Olay genelde trajik hal içerisinde olanların ağzından sunulmuş, zaman zaman ise üçüncü tekil kişi tarafından anlatılmıştır. Haberlerin ana olayları, engele sahip insanların trajik bir yaşamları olduğuna yönelik hâkim anlayışla uyum içerisinde görünmektedir.

Bu kategoride olayların sonuçları önemsiz görünse de, metinlere göre genellikle engele sahip insanların trajik hallerinin ortadan kalkmamış olduğu anlaşılmaktadır. Sadece Yeni Şafak gazetesinde yer alan bir haberde, bir derneğin yardımıyla, trajik halde bir azalma olmuştur. Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberde geçen olayda ise, trajik halin ortadan kalkması için devletin sivil ve askeri yetkilileri, sivil toplum kuruluşları, ünlüler vb. güç gruplarının seferber olduğu anlaşılmaktadır. Haber metinlerinde hikâye edilerek anlatılan olaylardan anlaşıldığı gibi, engele sahip insanların trajedisi, toplumda yerleşik olan trajedinin kişisel yetersizliklerinden kaynaklandığı fikri ile uyum içerisinde görünmektedir.

Haberlerde hikâyeleştirilerek anlatılan trajik olaylar, olayın geçtiği anda başlamaktadır. Bu bakımdan haber metinlerinde ardaan ve bağlam bilgisine yeterince yer verilmediği düşünölmektedir. Haber metinlerinde, engele sahip insanların neden trajik bir yaşamları olduğu, bu aşamaya nasıl gelindiği gibi bilgilere rastlanmamıştır. Bu bilgilerin olmaması, engele sahip insanların “trajik” hallerini tarihsizleştirmekte ve konunun bağlamsal boyutunun ortak sosyal bilişlere göre yorumlanarak okunmasına olanak vermektedir. Ortak sosyal bilişte ise, engele sahip insanların trajik halleri kişisel yetersizlikleriyle ilişkilendirilmektedir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 01.01.2005 ve 31.12.2005 tarihleri arasında engele sahip insanların trajik yaşamlarının konu edildiği haberlerin büyük bir kısmında haber kaynağına ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Bulunanlarda ise, haber ajansları ve muhabirler haber kaynağı olarak gösterilmiştir. Haber metinlerinde engellilerin trajik halleri genellikle kendi söylemlerine dayandırılmış, bazı durumlarda ise bu trajik hal, belirsiz üçüncü tekil şahıs kullanımı yoluyla aktarılmıştır.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde araştırma yapılan tarihler arasında engele sahip insanların sportif başarılarını konu edinen haberlerin başlıklar, spotlar, haber girişleri ya da haber metinlerinin içerisinde yer alan ana olaylarından örneklere aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, aşağıda bu temaya sahip haberlerin şematik analizi de aşağıda yer almaktadır:

Hazırlık kampı 3 Şubat'a kadar devam edecek Tekerlekli Sandalye (A) ve Genç Milli Basketbol Takımlarının Antalya kampı sürüyor. Dilek Sabancı Spor Salonu'nda 3 gündür çalışmalarını sürdüren Tekerlekli Sandalye (A) Milli Basketbol Takımı'nın antrenörü Sedat İncesu, kampta 17 sporcu bulunduğunu bildirdi. Çalışmalarının 3 Şubat 2005'e dek süreceğini belirten İncesu, "Haziran ayında Fransa'da yapılacak Avrupa Tekerlekli Sandalye Basketbol Şampiyonasına hazırlanıyoruz. Bu şampiyonada en iyi dereceyi alacağımıza inanıyoruz" şeklinde konuştu. (Birgün - 29.01.2005)

Zihinsel Engelliler Federasyon Kupası Atletizm Birinciliği müsabakaları, Sinop'ta başladı. Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu'nca Sinop Şehir Stadı'nda düzenlenen yarışmalara, 31 il ve 46 takımdan toplam 8 sporcu katılıyor. Açılış töreninde konuşan federasyon başkanı Tarık Bitlis, 2007'de Çin'de düzenlenecek 12. Özel Olimpiyatlar Dünya Yaz Oyunları için hazırlandıklarını belirterek, "Burada yarışan tüm engelli

sporcularımız birer şampiyondur. 6 bin olan sporcu sayımızı kısa sürede 20 binlere çıkaracağımızdan eminim" dedi. (Birgün - 26.06.2005)

Belinden aşağısı felçli olan Singapurlu William Tan, 70 günde, 7 kıtada 7 maraton içeren bir dünya rekoru kırmayı deneyecek. Straits Times gazetesinin haberine göre, 48 yaşındaki doktor Tan, 42 kilometrelik maratonların ilki için cumartesi günü Singapur'dan Afrika'ya uçtu. Tan, daha sonra Antarktika, Arjantin, İtalya, Çin, Avustralya ve ABD'de maraton turuna devam edecek. Henüz iki yaşındayken çocuk felci nedeniyle tekerlekli sandalye kullanmak zorunda kalan Tan'ın, her gün zorlu bu antrenmanı yaparak ve kapalı bir salonda buz üzerinde çalışarak maratona hazırlandığı belirtildi. (Cumhuriyet – 10.02.2005)

Avustralya'nın Melbourne kentinde yapılan 20. Dünya İşitme Engelliler Yaz Oyunları'nda, önceki gün grekorumen güreşte altın madalya kazanan İlhan Çıtak'tan sonra 2 madalya daha geldi. Dün mindere çıkan 60 kiloda Onur Özcan gümüş, 74'te de Ömer Terzioğlu ülkemize bronz madalya kazandı. Öte yandan Ruskalnikov, işitme duyusunun iyi olduğu saptanınca diskalifiye edildi. (Hürriyet – 10.01.2005)

Sırbistan-Karadağ'da 6-11 Eylül tarihleri arasında yapılacak Özel Olimpiyatlar Avrupa Basketbol Şampiyonası'na katılacak Zihinsel Engelliler MÜH Takımı, ilk 3'ü hedefliyor. Şampiyona için bugün Belgrad'a gidecek milliler, son çalışmasını Metin Sabancı Spastik Çocuklar Spor Salonu'nda yaptı. Antrenör Ufuk Şenkutlu, 2003 yılında İrlanda'da yapılan şampiyonada dünya üçüncüsü olduklarını hatırlatarak, "Bu spordaki hedef, kazanıp şampiyon olmak değil, amaç çocuklarımızın başarıma duygusunu geliştirmek. Hedefimiz Avrupa'da ilk üç takım arasına girmek" dedi. (Yeni Şafak – 06.09.2005)

Çalışma kapsamındaki gazetelerde engele sahip insanların sportif başarılarının yer aldığı haberlerin ana olaylarında, engelli sporcuların ya hedeflenen başarısı ya da elde ettikleri başarıya yer verilmiştir. Hedeflenen başarıların yer aldığı haberlerde, engele sahip sporcuların turnuvalara hazırlanmalarını içeren antrenman gibi çalışmaları öne çıkarılmıştır. Kazanılan başarılarda ise, elde edilen skorların yanında, müsabakaların içeriğine de yer verilmiştir. Sportif başarı temalı haberler olayların sonuçları bakımından değerlendirildiğinde, başarı elde edilen karşılaşmaların skorlarına, hedeflenen başarıların ise, hazırlık aşamasına odaklanıldığı gözlemlenmektedir. Haberlerde olayların ardalan ve bağlam bilgisine yeteri kadar yer verilmediği

anlaşılmıştır. Haberler genellikle olay anına ve skora odaklanmıştır. Haber raporlarının bir kısmında haber kaynağına yer verilmemiştir. Haber kaynağı olan haberlerin ise, çoğunlukla ajans haberleri olduğu gözlemlenmiştir. Federasyon başkanları ve antrenörler akredite haber kaynakları olarak kullanılmış ve bu kişilerin söylemlerine haber metinlerinde alıntılar aracılığıyla yer verilmiştir. Sportif başarı temalı haberlerde engele sahip sporcuların görüşlerine rastlanmamıştır.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde araştırma yapılan tarihler arasında engele sahip insanların fiziksel veya cinsel şiddete uğramalarını konu edinen haberlerin başlıklar, spotlar, haber girişleri ya da haber metinlerinin içerisinde yer alan ana olaylarından örneklerle aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, bu temaya sahip haberlerin şematik analizi de aşağıda yer almaktadır:

Kamuoyunda "sağır dilsiz kıza tecavüz" şeklinde bilinen ve tepkiyle karşılanan olay Mayıs 2004'te, Bingöl'ün Genç ilçesi Ardicibi Köyü'nde meydana geldi. N.S'nin korucu Fuat Sayın'ın oğlu Yunus Sayın tarafından üç kez tecavüze uğradığı gerekçesiyle açılan davanın 19 Temmuz Salı günü duruşmasında yine tercüman olmaması davanın görülmesini engelledi. Duruşmaya Sakatlar Derneği Genel Başkanı Şükrü Boyraz'ın getirdiği tercümanın mahkeme heyeti tarafından kabul edilmemesi ve tercüman olmadığı gerekçesiyle davanın ertelenmesi tepkiye neden oldu. Dernek Başkanı Boyraz, 'Ülkemizde şimdiye dek görülmeyen evrensel değerlere uymayan ve çağdaş dünyaya yakışmayan, utanmamız gereken bir anlayış ne yazık ki hâlâ hüküm sürmektedir. (Birgün - 22.07.2005)

Ürgüp Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan zihinsel özürlü A.K'ye "cinsel eylemde" bulunan kurumun hizmetlisi, evli ve 2 çocuk babası Abdullah Dinç, Ürgüp Asliye Ceza Mahkemesi kararıyla beraat etti. SHÇEK Genel Müdür Vekili İsmail Banş, SHÇEK hizmetlisi Dinç'i devlet koruması altında bulunan A.K'ye yönelik hareketi nedeniyle mahkeme kararına karşı memuriyetten çıkaracaklarını açıkladı. Olayı tecavüz olarak değerlendirmeyen mahkeme beraat kararını, mağdure A.K'nin ruhsal ve fiziksel mukavemet gücüne sahip olmasını, "basit aritmetik hesapları yapabilmesine" dayandırdı. (Cumhuriyet – 24.02.2005)

Konya'da iki kişi tarafından öldüresiye dövülen 30 yaşındaki akli dengesi bozuk Tayfun Dinler, vatandaşların ihbarı üzerine polis tarafından kanlar içerisinde bulundu. Selçuklu ilçesi, Akıncılar Mahallesi, Rauf Denктаş Caddesi'nde kimliği belirsiz iki kişi

tarafından dövülen Tayfun Dinler ambulansa binmek istemedi. Ambulanstaki görevlilerin de kendisini döveceğini düşünen Dinler'i zorla ambulansa bindiren polisler, Konya Numune Hastanesi'ne götürerek tedavi ettirdi. Vatandaşlar, akli dengesi bozuk bir kişinin bu şekilde dövülmesine tepki gösterirken, polis olayla ilgili soruşturma başlattı. (Hürriyet – 14.11.2005)

Devlet Bakanı Nimet Çubukçu, "Çocuk yurtlarında yaşanan taciz olaylarının üzerine en hassas ve en titiz şekilde gidiyoruz" dedi. Adapazarı'nda İzzet Şükrü Enez Toplum Merkezi'nin açılışını gerçekleştiren Bakan Çubukçu, yoksulluktan ve hızlı kentleşmeden en çok etkilenen çocuk, genç ve kadınların toplumun yardımına ihtiyacı olduğunu söyledi. Adapazarı Büyükşehir Belediyesi'ni de ziyaret eden Bakan Çubukçu, burada gazetecilerin çocuk yurtlarındaki taciz olaylarına ilişkin sorular üzerine, "Bunlar hiçbir şekilde olmuyor demek doğru olmadığı gibi bu kadar çok oluyor demek de doğru değil. Bu olayların üzerine en hassas ve en titiz şekilde gidiyoruz" dedi. (Yeni Şafak – 09.07.2005)

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerde yer alan fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberler içerisinden örnek olarak seçilen haberlerin ana olay sunumlarında Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde, cinsel şiddete uğrayan engele sahip kişilerin mahkeme süreçlerine yer verilmiştir. Hürriyet gazetesinde sokakta fiziksel şiddete uğrayan engele sahip bir kişiye, Yeni Şafak gazetesinde ise, bir hükümet yetkilisinin, engele sahip insanların uğradıkları fiziksel ve cinsel şiddete yönelik açıklamalarına yer verilmiştir.

Gazete haberleri sonuçları açısından değerlendirildiğinde, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde sivil toplum kuruluşu yetkililerinin mahkeme kararlarına tepki göstermesinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Hürriyet gazetesi, engele sahip insanların şiddete uğramalarına vatandaşların tepkisini ve konu hakkındaki polis soruşturmasını öne çıkarmıştır. Yeni Şafak gazetesi ise, hükümet yetkililerinin görüşlerini ön plana çıkararak, fiziksel ve cinsel şiddetin yok sayılmayacağını, bunun yanında abartıldığı kadar da olmadığını vurgulamıştır.

Haber metinlerinde, ardalın ve bağlam bilgilerine yeterince yer verilmediği görülmektedir. Birgün ve Cumhuriyet gazetesindeki cinsel şiddetin görüldüğü duruşmadaki mahkeme kararları öne çıkarılmış, mahkemenin olumsuz tutumuna karşı sivil toplum kuruluşlarının tepkilerine yer verilmiş, ancak, önceki duruşmalara ve olaya

ilişkin bilgilere yer verilmemiştir. Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin haberlerinde de araldan ve bağlam bilgisine rastlanmamıştır.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberlerin bir kısmında haber kaynağına ilişkin bilgiye rastlanmamıştır. Bulunanlarda ise, haber ajansları ve muhabirler haber kaynağı olarak gösterilmiştir. Haber metinlerine akredite kaynak kullanımı açısından bakıldığında da, engele sahip insanların uğradığı fiziksel ve cinsel şiddetin haberleştirilmesinde, metinlerde akredite kaynakların söylemlerine sıkça yer verildiği gözlemlenmiştir. Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde, sivil toplum kuruluşları yöneticilerinin söylemlerinden aktarmalar yer almaktadır. Yeni Şafak gazetesinde ise, hükümet yetkililerinin söylemlerinden alıntılara rastlanmıştır.

Fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberlerde engele sahip insanların görüşlerine rastlanmamıştır. Bu bakımdan haber metinlerinde engele sahip insanlar, konu hakkında edilgen ve pasif olarak konumlandırılmıştır. Engele sahip insanlar, konu hakkındaki fikirlerin oluşumunda etkisi olmayan taraf olarak değerlendirilebilir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunumunu içeren haberlerin başlıkları, spotları, haber girişleri ya da haber metinlerinin içerisinde yer alan ana olaylarından örneklerle aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, aşağıda bu temaya sahip haberlerin şematik analizi de yer almaktadır:

Engelli genç, çeyiz yaparak geçimini sağlıyor Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde, sağır ve dilsiz, bedensel engelli Ertuğrul Avcı, gelin adaylarının rüyalarını süsleyen el işi çeyizlik ürünler yaparak geçimini sağlıyor. (Birgün - 03.05.2005)

Azim engel tanımıyor. Van'ın Gevaş İlçesi'nde gerçekleştirilen 'Uluslararası Engelli Buluşması'nda bir araya gelen engelliler hünerlerini sergiledi. 4 metrelik kaya tırmanışını başarıyla tamamlayan engellilerden bazıları da Van Gölü'nde yüzdü. Bir engelli göle atlamadan önce protez bacağını çıkarıp tekneye bıraktı. (Hürriyet – 24.08.2005)

Engelli olmak zor iştir. Adı gibi, önünde birçok 'engel' vardır. Bazen, bu 'engel'i aşabilmektir. İşte Mehmet Kızıldaş bunlardan biri. . . Durmadan çalışıyor ve bütün engelleri aşıyor, Kızıldaş. . . 10 yıldan beridir özel televizyon kanallarında gösterilen ve engellilerin hayat şartlarını konu alan 'Yaşadıkça' programının yapımcısı. Kızıldaş, bu

sene Kanada'da ilk defa düzenlenen Uluslararası Engelliler Film Festivali'ne katılıyor. Program, 5 başarılı engelliye konu alan "İçimizden Biri" bölümüyle festivalde başarı elde etmeyi bekliyor. (Yeni Şafak – 06.11.2005)

Birgün gazetesinde yer alan engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunulduğu haberlerden örnek olarak seçilen bir haberin ana olay sunumunda, işitme, konuşma ve bedensel engelli olan Ertuğrul Avcı adlı bir gencin, çeyizlik malzemeler yapıp satarak geçimini sağlamasına yer verilmiştir. Haber metninde, kişinin engel türlerine, adına, nerede yaşadığına ve yaptığı işe değinilmiştir. Engelli gencin bu işi yapabiliyor olması önemli görülmüş ve haber değeri olduğu düşünülerek, konu haberleştirilmiştir. Hem işitme hem de bedensel engeli bulunan birinin bir iş yapıyor olması ilginç bulunmuş ve olay haberleştirilmiştir. Engele sahip insanlar hakkındaki yaygın yetersizlik fikri ile haberin teması örtüşmektedir.

Hürriyet gazetesinde yer alan haberin ana olayında uluslararası bir buluşmada engele sahip insanların sergiledikleri hünerler öne çıkarılmıştır. Habere göre, bazı engele sahip insanlar dört metre yükseklikteki kayaya başarıyla tırmanmıştır. Bazıları Van Gölü'nde yüzmüştür. Yüzen engellilerden biri, suya girmeden önce protezini çıkarmıştır. Ana olayın sunumunda, etkinliğin yeri, zamanı ve katılımcıların sergiledikleri maharetlere yer verilmiştir. Haberde, engele sahip insanların yetersiz olduğuna ilişkin bir enformasyon yer almamaktadır. Ancak, haberde yer verilen etkinliklerin sıradan etkinlikler ve bu etkinlikleri gerçekleştirenlerin engelliler olduğu göz önünde tutulduğunda, engellilere ilişkin yetersizlik düşüncesi devreye sokulmaktadır. Haber metninde yer verilmeyen, ancak, ortak toplumsal bilişte varolan engellilerin yetersiz olduğuna ilişkin kanaat, haberin okunmasında devreye girmektedir. Engellilere ilişkin yetersizlik düşüncesi, haber metninde bilgi boşluğu olarak bırakılmış, bu bilgilerin okuyucuların ortak sosyal bilişlerinde var olduğu ön varsayılmıştır. Bu bakımdan, haber metninin kurgusu ile engele sahip insanların yetersiz olduklarına ilişkin yaygın kanaat örtüşmektedir.

Yeni Şafak gazetesinde yer alan haberin ana metninde, engelli olmanın zor iş olduğuna, engellilerin önlerine pek çok sorun çıktığına ve bunları aşmak için engellilerin çok fazla çalışması gerektiğine değinilmiştir. Haberde çok çalışarak sorunların üstesinden gelen Mehmet adında program yapımcısı bir engelliye yer verilmiştir. Mehmet'in yapımcısı olduğu program bir yarışmaya katılmaktadır.

Yarışmada birinciliği alma olasılığı vardır. Haberde engelli olan Mehmet'in engelliliğinden kaynaklanan tüm yetersizliklerine rağmen iş gücü sahibi, hatta program yapımcısı olabilmesine dikkat çekilmiştir. Yetersizliğine rağmen çok çalışarak başarılı olması, diğer engellilerden onu ayırmaktadır. Haberde enformasyon olarak yer almayan, ancak, haber metninden çıkarılabilecek bir sonuç olan engelli Mehmet'in engelinden kaynaklanan yetersizliği ve azmi sayesinde başarılı olması, engele sahip insanlar hakkında toplumda yerleşik olan yetersizlik kalıp yargısı ile örtüşmektedir.

Haber metinlerine olayların sonuçları açısından bakıldığında, tüm yetersizliklerine rağmen, çok çalışarak ve azmederek bir şeyler yapabilmiş engellilerin öne çıkarıldığı görülmektedir. Engele sahip insanların bir şeyler yapabiliyor olmaları, metinlerde olayların sonuçları olarak verilmiştir. Sonuçlar açısından da, engele sahip insanların yetersizliklerinin biyolojik farklarından kaynaklandığına ilişkin bir önkabul söz konusudur. Bu yetersizlikler, sadece çok çalışmak ve azimli olmakla giderilebilmektedir. Her ne kadar haber metinlerinde kişiler üzerinden gidilmiş olsa da, haberlerde engele sahip insanlar, yetersiz oldukları kanaati üzerinden genelleştirilmiştir. Bu haberler, toplumdaki yerleşik engele sahip insanların yetersiz olduğu kanaati ile örtüşmekte ve yetersizlik inancını yeniden üretmektedir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde rastlanan engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunumlarını içeren haberlerde ardalın ve bağlam bilgisine yeterince yer verilmediği gözlemlenmiştir. Haberlerin olağan olayların olağanüstü sunumları üzerine kurgulandığı görülmektedir.

Olağanüstü başarı hikâyesi temalı haberlerin bir kısmında kaynak belirtilmemiştir. Kaynak bilgisine yer verilen haberlerde ulusal ajanslar ve muhabirler haber kaynağı olarak gösterilmiştir. Akredite kaynak kullanımına da haberlerde rastlanmamıştır. Ayrıca, haberlerde engele sahip insanların görüşlerine de rastlanmamıştır. Haber metinlerinde engele sahip insanlar, konu hakkında edilgen ve pasif olarak konumlandırılmıştır. Bu bakımdan konu hakkındaki fikirlerin oluşumunda etkisi olmayan taraf olarak değerlendirilmektedir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 01.01.2005 ve 31.12.2005 tarihleri arasında engele sahip insanların sağlıklarını konu edinen haberlerin başlıkları, spotları, haber girişleri ya da haber metinlerinin içerisinde yer alan ana

olaylarından örneklere aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, aşağıda bu temaya sahip haberlerin şematik analizi de yer almaktadır:

ABD'de ağır felçli bir kişinin, beynine yerleştirilen elektronik cip sayesinde günlük hayatta kullanılan nesneleri kontrol etmeye başlamasının ardından, bu kez 'biyonik göz', görme engelliler için umut oldu: ABD'li bilim insanları, görme engellilerde retinanın arkasına 3 milimetre genişliğinde bir cip yerleştirilerek bu kişilere görme yeteneği kazandırabileceğini belirtti. (Birgün - 03.04.2005)

Dil ve konuşma bozukluğu olanlar için uygulanan "Dil ve Konuşma Terapisi", bu çocuklarda önemli gelişme sağlıyor. Özellikle zekâ geriliği olan çocuklarda, beyin kanaması geçirmiş ve beyin tümörü olanlarda ortaya çıkan bir sorun olan konuşma ve dil bozukluğunda terapi ile önemli bir gelişme sağlanıyor, ancak, Türkiye'de konuşma ve dil terapisti oldukça sınırlı sayıda bulunuyor. Özel İstanbul Çözüm Rehabilitasyon Merkezi'nin Dil ve Konuşma Bozuklukları Uzmanı Seçil Aydın, konuşma bozukluğunun seslerin doğru üretilmemesi ile ilgili bir sorun, dil bozukluğunun ise anlamadaki güçlük ya da düşüncelerini açıklamak için kelimeleri bir araya koyamamak olduğunu söyledi. Konuşma ve dil bozukluklarının her yaşta insanda görülebileceğini ifade eden Aydın, "Çocuğunuzda dudak-damak yarıklığı, ağız etrafındaki kaslarda zayıflık, yutma sorunu, kekemelik, gelişim geriliği, zihinsel gerilik, iştme kaybı, serebral palsi, down sendromu, otizm varsa konuşma ve dil terapistine ihtiyacınız olabilir" dedi. (Cumhuriyet – 14.10.2005)

Milyonlarca görme özürünün, belirgin imajları görmesini sağlayacak biyonik göz yapıldı. Retinanın arkasına yerleştirilen bir bilgisayar cipine bağlanan mini kamerayla işleyen alet, gözlerin çalıştığı izlenimini vererek beyni aldatıyor. Özellikle 75 yaşını geçenlerin yüzde 15'inde rastlanan körlüğün nedeni olarak bilinen leke dejenerasyonunu düzeltereği bildirilen suni gözün, tedavisi olmayan reliniz pigmentosa hastalarına da iyi geleceği ifade edildi. (Hürriyet – 06.04.2005)

Antalya'da aralarında yabancı uyruklu engelli çocukların da bulunduğu hastalar, canlı Türk müziği ve ilahiler eşliğinde yunus balığı terapisi ile tedavi ediliyor. Merkezde, hastalığın türüne göre müzik ise müzik terapisti Yrd. Doç. Dr. Rahmi Oruç Güvenç ve eşi Azize Güvenç ile yine Oruç Güvenç'in yetiştirdiği yabancı uyruklu öğrencileri tarafından çalınıyor. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nden emekli olan Yrd. Doç. Dr. Oruç Güvenç, ilahilerin, şifayı verecek olan

Allaha ulaşmanın en güzel yolu olduğunu belirterek, "Dua niyetine söylenen ilahilerde terapistin görevi ise şifayı verenle alacak olana temiz duygularla, art niyet karıştırmadan aracı olabilmek" dedi. (Yeni Şafak – 30.08.2005)

Gazetelerde rastlanan sağlık temalı haberlerin ana olaylarını, engele sahip insanların sakatlıklarını ortadan kaldırmak veya azaltmak için geliştirilen tıbbi teknoloji, terapi ve tedavilerin aktarılması oluşturmaktadır. Birgün gazetesinde yer alan sağlık temalı haberlerden örnek olarak seçilen haberde, ABD’de geliştirilen bir biyonik gözden bahsedilmektedir. Biyonik gözün görme kaybı olan insanların görme kayıplarını ortadan kaldıracığı veya azaltabileceği vurgulanmıştır. Aynı haber Hürriyet gazetesinde de yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinde, konuşma bozukluğu olan kişilere yönelik konuşma terapisi programları tanıtılmıştır. Uzman görüşünden yararlanılan haberde, konuşma bozukluğunun sebeplerine yer verilmiş ve belli engel türlerinde konuşma terapisine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Yeni Şafak gazetesindeki haberde ise, yunus balıkları, müzik ve ilahiler eşliğinde yürütülen bir terapiden bahsedilmiştir. Engelin türüne göre, farklı müzik ve ilahilerin seçildiği terapide terapistin görevi ise, şifa vericisi Allah ile şifa alıcısı hasta arasındaki süreçte aracı olmak olarak tanımlanmıştır.

Sağlık temalı haberlerde engele sahip insanların, normal zihinsel, bedensel ve duygusal durumların dışında olan bir varoluşa sahip olduklarına ilişkin bir enformasyona rastlanmasa da, haber metinlerinde yer alan bilgilerden böyle bir ön kabulün olduğu anlaşılmaktadır. Haber metinlerinde enformasyon olarak yer almayan, ancak, çıkarsanan bir anlam olarak anormallikler, tıbbi teknolojiler, terapiler ve tedaviler yoluyla normalleştirilebilmektedir. Bu anlayış, engelliliğe ilişkin tıbbi model yaklaşımı ile örtüşmektedir. Tıbbi modelde normal dışı olarak kabul edilen farklar, birer sapma ve bozukluk olarak tarif edilerek, bunların tedavileri hedeflenmektedir. Ahlaki modelde Tanrı’nın gazabı olarak okunan bir işaret, tıbbi modelle birlikte doğanın işleyişinde bir aksama olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşımda engelliliğin bedende meydana gelmiş bireysel bir sorun olarak tarif edilmesi, böylece engellilik deneyimine damgasını vuran olumsuz koşulların toplumsal boyutunun tümüyle göz ardı edilmesini beraberinde getirmiştir. Engelliliğin kişisel bir trajedi olarak tanımlanması, engele sahip insanları içinde bulundukları koşulların aşamaz güçlüğüne ve bu durumun tümüyle kendi yetersizliklerinden kaynaklandığı fikrine inandırmıştır. Bu güçlükleri aşmanın tek yolu, normalleşmek, örneğin ne pahasına olursa olsun yeniden yürüyebilmek gibi

düşünülmüştür. Bu da ancak, profesyonel tıbbi bir destekle mümkün görünmektedir. (Yardımcı, 2015, s. 10-11).

Haber metinlerinde uzmanların görüşlerine yer verilmiştir. Akredite kaynak olarak kullanılan uzmanların söylemleri, metinlerde doğrudan ya da dolaylı olarak aktarılmıştır. Uzmanların görüşleri de, engelliliği normal dışı tıbbi bir bozukluk olarak tanımlama eğilimindedir. Sağlık temalı haberlerde engele sahip insanların görüşlerine rastlanmamıştır. Haber metinlerinde engele sahip insanlar, edilgen ve pasif taraf olarak konumlandırılarak, konu hakkındaki fikirlerin oluşumuna katkı sağlayamamıştır.

3.4.2. Haberlerin mikro analizi

Haberlerin mikro yapı analizi, sentaktik analiz, bölgesel uyum, kelime seçimleri ve haber retoriği aşamalarından oluşmaktadır. Sentaktik analizde, cümlelerin aktif ya da pasif olması, uzun ya da kısa olması, basit ya da karmaşık olması gibi kullanımlar incelenmektedir. Cümlelerin aktif ya da pasif kurulması, basit ya da karmaşık kurulması gibi kullanımların incelenmesi, ideolojik içeriklerin ortaya çıkarılmasında etkili stratejilerdir. Habere konu olan olayın tarafları, cümle içerisinde özne konumuna yerleştirilerek olayın aktif faili olarak tanımlanabilirler. Olumlu durumlarda habere konu olan kişinin aktif konuma yerleştirilmesi kişiyi olumlamaktadır. Bunun tam tersi şekilde haber söyleminde kişiler cümle içerisine ima yoluyla namevcut olarak yerleştirilebilirler. Olumsuz durumlarda kişinin cümle içerisine ima yoluyla namevcut yerleştirilmesi sayesinde, kişilerin olumsuz davranışları azımsanabilir. Kişilerin ya da grupların cümle yapısı içerisine yerleştirilme biçimleri, bunların olumlanması, olumsuzlanması, olumluluğu ya da olumsuzluğunun azımsanması, gizlenmesi, vurgulanması gibi işlevler görmektedir (van Dijk, 2005, s. 356).

Bölgesel uyum, birbirini takip eden ifadeler ve cümleler arasındaki anlamsal ilişkilerin analizini kapsamaktadır. Bölgesel uyum analizinde, ifadelerin arasındaki neden, sonuç, şart ve zaman bakımından ilişkilerine bakılmaktadır. Bu aşamada ifadeler arasında, nedensel, işlevsel ve referansal ilişki olmak üzere üç tür ilişki biçimi incelenmektedir. Nedensel ilişkide cümle içerisindeki sebep ve sonuç bağları aranırken; işlevsel ilişkide genel ifadeli bir cümlenin açıklamasının bir sonraki cümle ya da ifade de ne düzeyde yer aldığı incelenmektedir. Kavramsal/referansal ilişkide ise bir cümlede

yer alan bir kavram ile sonraki cümleler ya da ifadelerde kavrama ilişkin “kayıp bağların” kurulup kurulmadığı değerlendirilmektedir (Özer, 2009, s. 91).

Sözcük seçimleri, metnin ideolojik yapısının oluşturulmasında önemli bir işleve sahiptir. Farklı sözcükler benzer anlamlara sahip olsa dahi, farklı vurgulara sahip olabilirler ya da farklı kültürel ve ideolojik anlamlar taşıyabilirler. Haber metinlerinde “belirtti”, “ifade etti”, “savundu”, “öne sürdü” gibi sözcük ya da söz öbekleri benzer işlevlerde kullanılmalarına rağmen, çok farklı tonlama ve vurgulara sahiptir.

Haberin retorik analizinde ise, haberin ikna ediciliğini ve inandırıcılığını arttırmak için kullanılan malzemeler değerlendirilmektedir. Olayın taraflarından yapılan alıntılar, fotoğraf kullanımı gibi unsurlar inandırıcılığı arttırmaktadır. Haber metni içindeki kafiye, çağrışım, anlatım koşutluğu, kıyas, mecaz, abartma, küçümseme ve zıtlıklara vurgu yapılması gibi anlatım özellikleri de haberin retorik analizi içerisinde değerlendirilmektedir (Şeker, 2009: 98’den aktaran Berberoğlu, 2011, 230-231). Retorik kapsamında ayrıca, haberin ikna ediciliği bakımından istatistiklere de yer verilmekte ve böylelikle haberde gerçeğin yansıtıldığı yönünde bir izlenim oluşmaktadır. Olay taraflarının ifadelerine başvurulması ise haberde tarafsızlığı sağlamanın en genel geçer yolu olarak kullanılmaktadır. (İnal, 1997, s. 157’den aktaran Berberoğlu, 2011, 230-231).

2005 yılı içerisinde, çalışma kapsamında incelenen Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, engele sahip insanların en sık olarak yardım kampanyalarıyla gündeme geldikleri gözlemlenmiştir. 01.01.2005 ve 31.12.2005 tarihleri arasında engele sahip insanlar yararına olduğu söylenen yardım kampanyaları ve diğer etkinlikler temalı bazı haberlerin bölümlerinden örneklere aşağıda yer verilmiştir:

Şener Şen, Özlem Tekin, Mirkelam, Güven Kıraç, Pamela Spence ve Şevket Çoruh'un da sahne aldığı "Mucizeler Komedi'si" adli müzikal, bu akşam engelliler yararına perdesini açacak. Özürlüler Vakfı'ndan yapılan yazılı açıklamaya göre, Akatlar Mustafa Kemal Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecek özel gösterimden elde edilecek gelir, Vakfa bağışlanacak. Vakıf, özürlülerin eğitimi, rehabilitasyonu için kaynak yaratmayı hedefliyor. (Birgün – 03.03.2005)

Mersin Büyükşehir Belediyesi, Engelliler Haftası dolayısıyla, 50 engelliye tekerlekli sandalye dağıttı. 10-16 Mayıs Engelliler Haftası nedeniyle Mersin Atatürk

Parkı'nda gerçekleşen etkinlik Mersin Büyükşehir Belediyesi Kent Orkestrası'nın verdiği konser ile başladı. Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından organize edilen etkinlikte, Mersin Vali Vekili Ardahan Totuk, Akdeniz Bölge ve Garnizon Komutanı Tuğamiral Necati Kurt, Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Macit Özcan ve alt birim belediye başkanları tekerlekli sandalyeleri, engelli vatandaşlara dağıttı. (Birgün – 17.05.2005)

Nergis Tükel Fradd (28), engelli sporculara destek olmak amacıyla düzenlenecek Londra-Paris bisiklet turuna tek Türk ve bayan sporcu olarak katılacak. Nergis Tükel Fradd, bu ülkede spastik engelliler okulunda yöneticilik ve terapistik yapmaya başladı. Nergis Tükel Fradd, yaptığı açıklamada, 23-26 Haziran tarihlerinde bedensel engelli sporculara destek olmak amacıyla Londra'nın Redhill kentinden başlayacak 260 kilometrelik bisiklet turuna katılacağını bildirdi. 45 sporcu arasında tek Türk sporcu olarak tura katılacak olan Tükel Fradd, sponsor desteği aradığını, turdan elde edilecek gelirle engelli sporcular için spor malzemesi alınacağını söyledi. (Birgün – 28.05.2005)

Bakan Çubukçu, "Engellilerin güncel yaşamda kısıtlılıkla karşılaşan ve zorlanan kesim olduğunu belirterek, engellilerin en çok şehirlerde zorlandığını, bu kesimin sosyal hayata katılımının ulaşım ve teknolojiye yararlanmalarıyla mümkün olduğunu, onların bu ihtiyaçlarının, sosyal bütünleşme çerçevesinde işe, okula, alışverişe, spor alanına ve parklara ulaşarak karşılanması gerektiğini" kaydetti. Bakan Çubukçu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bu yöndeki hizmetleriyle ülkenin engelli politikasının oluşmasına öncülük yaptığını, bu kampanyanın da yerel yönetimin, sivil toplum örgütleriyle birlikte ortaya koyduğu güzel bir çalışma olduğunu vurgulayarak, dağıtılan akülü sandalyelerle engellilerin hareket yeteneği kazanacağını söyledi. (Birgün – 13.10.2005)

Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu, İş Sanat'ta sahnelediği yeni oyunları "Sağlık Olsun 1 Şubat'ta Uğur Antik sponsorluğunda Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı (TESYEV) yararına oynayacak. 15 Şubat günü saat 20. 00'deki oyunun bilet fiyatları 20 YTL olarak belirlendi. Eric Chappel'in yazdığı oyunu Ali Poyrazoğlu yönetiyor. Oyunda Poyrazoğlu'nun yanı sıra Bülent Kayabaş, Özdemir Çiftçioğlu, Eser Ali, Berrak Kuş, Onur Şenay, Uğur Şenay oynuyor. (Cumhuriyet – 08.02.2005)

Şener Şen, Özlem Tekin, Mirkelam ve Güven Kıraç'ın sahne aldığı "Mucizeler Komedi" özürülüler için kollan sıvadı. Akatlar Mustafa Kemal Kültür Merkezi'nde

sahnelenecek olan oyun, 3 Mart'ta geliri özürlülere bırakılmak üzere özel gösterim sunacak. (Cumhuriyet – 26.02.2005)

Beyoğlu Belediyesinin desteğiyle Türkiye'ye gelen Mısırlı sanatçı Nesma Abdelaziz, Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda önceki akşam engelliler yararına konser verdi. Afrika'nın yerel vurmali çalgısı marimba eşliğinde 16 kişilik ekibiyle sahneye çıkan Abdelaziz, davetlilere müzik ziyafeti sundu. Gecede ayrıca, 50 tekerlekli sandalye ihtiyaç sahiplerine dağıtıldı. Ücretsiz konsere katılan dinleyicilerin bağışlarından elde edilen gelir, engelli çocuklar yararına kullanılacak. (Cumhuriyet – 03.04.2005)

Pop müziğimizin ünlü üçlüsü \ MFÖ'nün (Mazhar-Fuat-Özkan), 12 Şubat akşamı Bostancı Gösteri Merkezi'nde gerçekleştirilecek olan konserinden elde edilecek gelirin bir bölümü, Omurilik Felçlileri Derneği'ne bağışlanacak. Grup elemanları, böyle anlamlı bir konserde görev almanın mutluluğunu yaşadıklarını dile getirdi. Konserde, bu yıl çok iyi bir çıkış yapan "Gece Yolcuları" grubu da sahneye çıkacak. (Hürriyet – 24.01.2005)

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, dün Bodrum'da eğitim tesislerinin açılışlarını yaptı. İlk olarak Bodrum'un Yahşi Beldesi'nde engelliler için yaptırılan "Yahşi Eğitim Uygulama Okulu ve İş Eğitim Merkezi'ni açan Cumhurbaşkanı Sezer okulu yaptıran Bodrum Zihinsel Engelliler Derneği'ne teşekkür ederek şöyle dedi: "Burada eğitim göreceak öğrencilerimizi ve tüm engellilerimizi toplumun ayrılmaz bir parçası olduklarını unutmadan yaşama sıkı sıkı tutunmaya çağırıyorum." (Hürriyet – 17.09.2005)

"Tohuma Su Gerek Projesi" kapsamında ebru çalışmasına katılan ve aralarında Güler Sabancı, Hülya Avşar, Caroline Koç ile Ümit Boyner'in de bulunduğu ünlü simaların tasarımları, otistik çocuklar yararına açık artırmayla satışa sunulacak. Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı (TOHUM) Başkanı Mine Narin, İtalyan Kültür Merkezi'nde düzenlenen basın toplantısında, dünyada hâlâ bir muamma olan otizmin tek çaresinin, erken tanı ve eğitim olduğunu vurguladı. 40'a yakın obje, otistik çocuklar yararına 28 Nisan'da açık artırmayla satışa sunulacak. (Yeni Şafak – 07.04.2005)

Haber metinlerinde yer alan cümlelere bakıldığında, cümlelerde aktif ve pasif cümle yapılarının bir arada kullanıldığı gözlemlenmektedir. Tiyatro oyunu, konser gibi yardım kampanyası etkinliklerinde şarkıcı ve oyuncular gibi olay aktörleri, aktif özne

konumuna yerleştirilmişlerdir. Bunların eylem ve söylemlerini içeren cümleler de aktif yapıdadır. Benzer şekilde haber metnlerinin cümleleri içerisinde politikacı ve devlet yetkilileri de aktif özne konumuna yerleştirilmiş, eylem ve söylemleri aktif cümle yapısı içerisinde aktarılmıştır. Bu bakımdan olay aktörleri olan ünlüler, haber metnleri içerisinde yardım eden veya yardım edilmesine aracılık eden taraflar olarak mevcut ve aktif özneler konumundadır. Cümle yapılarında, bağışların toplanması ve yardımların dağıtılması ise genellikle pasif yapıda sunulmuştur. Politikacı ve devlet yetkililerinin kendilerinin dağıttıkları yardımlarda ise, istisnai olarak yardımların dağıtılması aktif cümle yapılarında sunulmuştur. Bağışların toplanması ve yardımların dağıtılmasına ilişkin kurulan cümlelerde, engele sahip insanlar ya namevcut özneler olarak metinlerde yer almamış ya da pasif nesne konumuna yerleştirilmiştir. Yardım kampanyası ve etkinlik temalı haberlerin cümle yapılarından açıkça anlaşıldığı gibi, yardım yapan ve dağıtan şarkıcı, oyuncu, politikacı, devlet görevlisi gibi popüler kişiler hayırsever aktif özneler olarak gösterilmiş; engele sahip insanlar ise edilgen yardıma muhtaç pasif özneler olarak sunulmuştur.

Haber metinlerinde yer alan ifade ve cümlelere nedensel ilişki açısından bakıldığında, bağış toplamak veya yardım dağıtmak için düzenlenen etkinliklerin tümünde, etkinliklerin amacının engele sahip insanların yararına düzenlenmiş olduğu vurgulanmıştır. Diğer bir ifade ile etkinliklerin düzenlenme sebebinin engele sahip insanlar olduğu öne çıkarılmıştır. Örneğin haber metnlerinin genelinde, “...engelliler yararına”, “...engelliler için” benzeri ifadelerle rastlamak mümkündür. Haber ifade ve cümleleri arasında işlevsel ilişkiler yer almaktadır. Birinci cümleden sonraki cümleler genellikle öncekini açıklama eğilimdedir. Haberlerde yer alan cümlelere konu olan referanslar açısından bakıldığında ise, cümlelerde bağlamın engellilerin yardıma muhtaçlığı üzerinden oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Yardıma muhtaçlık olgusu birçok cümle ve ifadede yer almıştır.

Haber metinleri sözcük seçimleri açısından değerlendirildiğinde, metinlerde olayın yardım eden ve cümlelerde aktif olarak konumlandırılan tarafları için “ünlü”, “oyuncu”, “bakan” gibi ifadelerle yer verildiği gözlemlenmiştir. Haber metinlerinde pasif ve yardım edilen taraf olan engele sahip insanlar için “engelli”, “özürlü”, “otistik” gibi ifadelerin mutlaka kullanıldığı görülmektedir. Bu sözcüklerin sıklıkla

tekrarlanması yoluyla engellilik, pasiflik ve yardıma muhtaçlık fikrini destekleyen bir bağlama yerleştirilmiştir.

Haber retoriğinde en belirgin unsur, olayın yardım eden ya da yardım toplanmasına aracılık eden tarafları olarak ünlüler, politikacılar ve devlet yetkililerinin görüşlerine yer verilmesidir. Diğer yandan, hiçbir haberde engele sahip insanların görüşlerine rastlanmamıştır. Bunun yanında retorik unsur olarak, haberlerde sıkça fotoğraflara yer verilmiştir. Fotoğrafların büyük kısmında engele sahip insanların, engellilikleri görünür hale getirilmiştir. Engele sahip birinin tekerlekli sandalyesiyle birlikte fotoğraflanması ve bu fotoğrafın haberde yer alması buna örnek oluşturmaktadır. İşitme engelliler gibi engelliliği görsellik içermeyen engele sahip insanların fotoğraflarında ise fotoğraf altı yazılarda bu kişilerin engelli olduklarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde, engele sahip insanların ikinci en sıklıkta hak talepleri ve uğradıkları hak istismarlarıyla gündeme geldikleri gözlenmiştir. Araştırma yapılan tarihler arasında engele sahip insanların hak talepleri ve uğradıkları hak istismarlarını içeren haberlerin bölümlerinden örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Türkiye, engelli sporculara "ayrımcı" davranıyor. Ödül yönetmeliğine göre. Olimpiyat Oyunları'nda birinci olanlara 2000 Cumhuriyet altını karşılığı para verilirken, engellilerin katıldığı özel yaz olimpiyatlarında en fazla 75 Cumhuriyet altını karşılığı para veriliyor, işitme engellilerin katıldığı spor dallarında dereceye girenler ise, dünya şampiyonalarında dereceye giren sporcuların aldığı ödüllerin üçte birini alabiliyor. Yönetmeliğe göre, Olimpiyatlar'da birinci olanlara en fazla 2000, ikinci olanlara en fazla 1500, üçüncü olanlara da en fazla 1000 cumhuriyet altını veriliyor. Yönetmeliğe göre işitme engellilerin katıldığı spor dallarına katılıp ödül alanlara engelli olmayanlara göre üçte bir oranında ödül alabiliyor. (Birgün – 8.02.2005)

IMF'nin kamu personelinin azaltma politikası doğrultusunda ödenek verilmeyince, Devlet Bakanı Gürdal Akşit'e bağlı özürhükümlerinin barındığı yurtlardaki engelli çocukların bakımı için gerekli personel istihdam edilemiyor. Bu nedenle özürhükümlerinin çocukların, bakımla görevli personel bulunmadığı için günün belli saatlerinde ellerinden ve ayaklarından bağlandığı ortaya çıktı. Yurtlardaki bu "bağlanarak korunma" uygulaması, TBMM gündemine de taşındı. Konuya ilişkin olarak CHP Antalya

Milletvekili Feridun Baloğlu, Devlet Bakanı Gürdal Akşit'e soru önergesi verdi. Meclis'ten gelen soru önergesini yanıtlayan Devlet Bakanı Gürdal Akşit, personel sorununun çözümü için yaptıkları girişimlerin, bütçe disiplini ve tasarruf tedbirlerine takıldığını itiraf etti. Bakan Akşit'in açıklamasına göre personel açığının giderilmesi için 2005 yılında kuruma tahsis edilmek üzere çeşitli unvan ve sınıftan bin 538 adet kadroya ihtiyaç duyulduğu saptandı. Öte yandan Devlet Bakanı Gürdal Akşit, sorunun büyümesi üzerine personel ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla yeni girişimlere yöneldi. Bu çerçevede Bakan Akşit, Maliye Bakanlığı ve Başbakan Yardımcısı Mehmet Ali Şahin'e bağlı Devlet Personel Başkanlığı ile doğrudan temasa geçti. (Birgün – 27.02.2005)

Altı Nokta Körler Derneği, Evrensel Görme Özürlüler Derneği ve Uygar Görme Engelliler Derneği üyeleri Kızılay'da toplanarak Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nce hazırlanan "Özürlüler Kanunu Tasarı Taslağını protesto etti. (...) Grup üyeleri adına açıklama yapan Altı Nokta Körler Derneği Başkanı Süha Sağlam, yasa tasarısının özürlülere hitap etmediğini ve sorunları çözmeyeceğini söyledi. Başbakan Erdoğan'ın, "özürlülerin üç ayda bir aldığı muhtaçlık ödeneğinin artırılması" gibi sözler verdiğini savunan Sağlam, taslakta vaatlerin yer almadığını belirtti. (Birgün – 14.03.2005)

Mersin'de yaşayan engelliler bankacılık hizmetlerinin işkenceye dönüşmesinden şikâyetçi. Engellilere bankacılık hizmeti veren bankanın iş hanının 3. katında bulunması, maaş günlerinde ortopedik engelliler için çileye dönüşüyor. Yasa hazırlamasına rağmen mimari elverişsizliğe çözüm bulamaması tepkilere neden oluyor. Mersin Ortopedik Engelliler Eğitim ve Kalkındırma Derneği Başkanı Aysel Tima, engellilerin bu sorununa çözüm bulunmasını isteyerek "Emekliler maaş kuyruğunda, engelliler ise maaş merdiveninde can verecekler" dedi. (Birgün – 03.04.2005)

Birçok Avrupa ülkesi ve Avustralya gibi ülkelerde başarılı engelli sporcuları teşvik etmek amacıyla ödül miktarı, normal sporculara göre iki katına kadar çıkarılırken Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü yönetmeliğinde, "Özürlü" olmak adeta cezalandırılıyor. İşitme engellilere dönük müsabakalarda grekoromen güreş dalında Dünya, Olimpiyat ve Avrupa şampiyonlukları bulunan Onur Özcan'ın ödülleri üçte bir indirim yapıldı. Haksız ve çağdışı uygulamaya karşı mücadele başlatan Özcan davaya hazırlanıyor. (Cumhuriyet – 10.02.2005)

Türkiye Sakatlar Derneği Genel Merkezi, Görme Özürlüler Derneği, Altınokta Körler Derneği İstanbul Şubesi ve Türkiye Görme Engelliler Derneği başkan, yönetici ve üyeleri, düzenledikleri yürüyüşle sorunlarını bir kez daha gündeme getirdiler. Galatasaray'dan Taksim'e yürüyen engelliler, sakatlara yönelik mevcut yasa tasarısının geri çekilerek evrensel değerlere uygun ve istemlerini içeren bir yasanın çıkarılmasını istediler. (...) Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, "Sakallar Haftası" dolayısıyla, yayımladığı mesajda, engellilerin sorunlarının çözümünün, haklı beklentilerinin, üretken ve katılımcı bir yaşam sürmeleri amacıyla gereksinimlerinin karşılanmasının, devletin yanı sıra, yurttaşların ve gönüllü kuruluşların işbirliğini gerektirdiğini belirtti. (Cumhuriyet – 11.05.2005)

Devletin engellilerin sorunlarına ne kadar duyarlı olduğu, dün Eskişehir Valiliği'nde yaşanan bir örnekle daha ortaya çıktı. Eskişehir'e gelen TBMM Geleneksel Türk El Sanatlarını Araştırma Komisyonu üyesi milletvekilleri, Vali Kadir Çalışıcı'yı ziyaret etti. Ancak,, valiliğe tekerlekli sandalye ile gelen yürüme engelli komisyon üyesi AKP İstanbul Milletvekili Gürsoy Erol, merdiven engeliyle karşılaştı. Erol'u Vali'nin odasına koruma polisleri ile valilik çalışanları çıkarttı. Vali, binanın Nüfus Müdürlüğü girişine engelliler için asansör yaptıklarını, ancak, kendi makamının bulunduğu ikinci kat için asansör olmadığını belirterek, "En kısa zamanda yapacağız" dedi. (Hürriyet – 14.06.2005)

Devlet Bakanı Nimet Çubukçu, Dünya Özürlüler Günü dolayısıyla,, özürlü vatandaşlarla Anıtkabir'i ziyaret etti. Atatürk'ün kabrine çelenk konulması ve saygı duruşunda bulunulmasının ardından Çubukçu ile Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Başkanı Faruk Öztimur, Anıtkabir Özel Defteri'ni imzaladı. Bu arada, Anıtkabir'in merdivenlerini çıkmakta zorluk çeken tekerlekli sandalyeli ve koltuk değnekli özürlülere, arkadaşları ve Anıtkabirde görevli askerler yardımcı oldu. Bazı özürlüler, merdivenlerden çıkamayarak çelenk konulması ve saygı duruşuna katılamayınca, Anıtkabir'in bir an önce özürlülerin ziyaretine uygun olarak dizayn edilmesini istediler. (Hürriyet – 04.12.2005)

Türkiye Ortopedik Özürlüler Federasyonu Başkanı İsmet Gökçek, Özürlüler Yasası'nın biran önce insanları memnun edecek şekilde çıkması için uğraştıklarını söyledi. AK Parti İstanbul İl Başkanlığı Özürlüler Koordinasyon Merkezi tarafından Mecidiyeköy Kültür Merkezi'nde düzenlenen engellilere yönelik kişisel gelişim

seminerinde konuşan Gökçek, engellilerin başkalarından bir şeyler beklemeleri yerine öncelikle kendilerinin kendileri için bir şeyler yapmaları gerektiğini dile getirdi. 5 yıldır Federasyon'da görev yaptığını belirten Gökçek, özürülülerin yasal haklarının korunması için çalışmalar yürüttüklerini, Özürülüler Yasası'nın insanları memnun edecek şekilde çıkması için uğraştıklarını vurguladı. Seminerde "Engel Yok" başlıklı bir sunum yapan Erdal Demirkıran ise, dünyada 6 milyarlık nüfusun büyük çoğunluğunun kendi gücünün farkında olmadığı için başkalarının gücüne özenerek hayatını geçirdiğini anlattı. Demirkıran "Önümüze psikolojik, zihinsel engeller dikiliyor ve biz bu engelleri geçemediğimiz için kendimizi geri çekiyoruz" diye konuştu. (Yeni Şafak – 07.03.2005)

Başbakan Tayyip Erdoğan, dün partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada, Özürülüler Yasası'nın bu yasama yılı bitmeden çıkartılacağı müjdesini verdi. Başbakan Erdoğan'ın çıkarma sözü verdiği Özürülüler Yasası'ndaki en büyük yenilik, ayrımcılığın kaldırılması. Yasa tasarısı, özürülüler aleyhine ayrımcılık yapılamayacağını kesin bir dille yasaklıyor. (Yeni Şafak – 29.06.2005)

Haber metinlerinde yer alan ifade ve cümlelerde aktif ve pasif cümle yapılarının bir arada kullanıldığı görülmektedir. Engele sahip insanların uğradıkları hak istismarlarının haberleştirilmesinde mevzuat düzenlemeleri ile devlet yetkilileri ve politikacıların açıklamalarının pasif cümle yapısında sunumu dikkat çekici niteliktedir. Bu haberlerde pasif cümle yapısı kullanımı yoluyla, engele sahip insanların ayrımcılığa uğramaları ve kötü uygulamalara maruz bırakılmalarında sorumluluk sahibi olan yasalar ve politikacıların sorumlulukları azımsanmış ve ikinci plana atılmıştır. Politikacı ve devlet yetkililerinin yer aldığı hak taleplerine ilişkin haberlerde ise, bu kişilerin cümle içerisinde aktif özneler olarak konumlandırıldığı gözlemlenmiştir. Olumlu durumlarda, politikacıların aktif özneler olarak konumlandırılması, olumluluğu artırıcı bir işlev görmektedir. Bu haberlerdeki cümle yapılarının aktif olması ve failerin aktif özneler olarak konumlandırılması dikkat çekici bir unsurdur. Hak taleplerine ilişkin haberlerde, engele sahip insanların hak savunuculuğu yaptığı konumlarda da, bu kişiler aktif özne konumunda sunulmuştur.

Haberlerdeki ifade ve cümlelere bakıldığında, engele sahip insanların uğradıkları ayrımcılık ve hak istismarı haberlerinin cümlelerinde sıkça nedensel ilişkiler kurulduğu görülmektedir. Cümlelerde yasalar, mevzuat engelleri, kamu binalarının mimari yapıları, ödenek yetersizliği gibi durumlar, uğranan hak istismarları ve ayrımcılıkların

sebepleri olarak gösterilmiştir. Örneğin, devlet yurtlarında engele sahip insanlara kötü davranılmasının sebebi olarak ödenek yetersizliğinden kaynaklanan personel yetersizliği olarak sunulmuştur. İfade ve cümlelerde işlevsel ilişkilere rastlanmaktadır. Cümleler, birbirinin açıklayıcısı olarak sıralanmıştır. Örneğin, engele sahip insanlara kötü davranıldığına açıklandığı bir cümleden sonra gelen bir cümlede, bu davranışların neler olduğu açıklanmıştır.

Habere konu olan olaylarda, tarafların söylemlerinden alıntılara yer verilmiştir. Ayrıca, hak talebi haberlerinde sivil toplum kuruluşu yetkilileri ve politikacıların akredite kaynaklar olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Diğer yandan, hiçbir haberde engele sahip insanların görüşlerine rastlanmamıştır. Bunun yanında retorik unsur olarak, haberlerde sıkça fotoğraflara yer verilmiştir. Fotoğrafların büyük kısmında engele sahip insanların, engellilikleri görünür hale getirilmiştir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde engele sahip insanların yer aldığı haberler arasında yaşamlarının dramatik kesitlerini sunan haberlere de sıkça rastlanmıştır. Bu haberlerin bölümlerinden örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Edirne'nin Keşan ilçesinde yaşamını sürdüren bedensel engelli 29 yaşındaki Yüksel Kenar adlı engelli gencin, yaklaşık 7 yıldır iş bulma konusunda çalmadığı kapı kalmadı. Yaşadığı ilçedeki mülki idare amirlerinden Cumhurbaşkanına kadar müracaat etti. Ancak, hiçbirinden olumlu sonuç alamayan Yüksel Kenar, "Ben bu ülkenin evladıyım. Ben de diğer insanlar gibi bir iş sahibi olmak, yuva kurmak istiyorum. Benim de çocuklarım olsun istiyorum. Niye bize sahip çıkılmıyor. Bizim günahımız ne?" diyerek isyan etti. (Birgün - 01.01.2005)

Ertan Erdoğan şu an 21 yaşında, 18 yaşında hayata tamamen küstüğünü ve ailesine "ölmek istediğini" söylüyor. Eve hapsoldüğünü ve tek başına hiçbir şey yapamadığından dert yanıyor. . . Hayallerine ulaşamamaktan korkuyor. "Hawking Türkiye'de yaşayamazdı, ama ben Türkiye'nin Hawking'i olurdum" diyor. (Birgün - 16.02.2005)

"Dersim dört dağ içinde / Gülü var içinde. . . " Acılı ve zor günlerde yakılan türkü, "Umudun Türküsü"ne dönüşüyor. Tunceli Bedensel Engelliler Rehabilitasyon Buluşma Merkezi'nin temeli atılırken acılar umuda dönüşüyor. Tunceli Valisi Mustafa Erkal, Belediye Başkanı Songül Erol, 4. Komando Tugay Komutanı Süha Tanyeli, CHP Tunceli milletvekilleri Hasan Sinan Yerlikaya, Hasan Güldal; Türkiye Sakatlar

Konfederasyonu Başkanı Faruk Öztimur, Avrupa Alevi Dernekleri Federasyonu Başkanı Turgut Öker, sendikacılar Yaşar Seyman, Vicdan Baykara; sanatçılar Ferhat Tunç, Emre Salük, Hüseyin Karakuş, Tunceli Demekler Federasyonu Başkanı Afî Rıza Bilir, İstanbul Tuncelililer Derneği'nden Nimet Tanrıkulu, Solman Yeşilgöz el ele vermiş, yüzlerce Tunceliliyle birlikte türkü söylüyorlar. (Cumhuriyet – 01.05.2019)

Üç yaşındayken geçirdiği menenjit hastalığı sonrası felç olan ve belden aşağısı tutmayan Refik Tezcan, yürüme özürülü eşi Hatice Tezcan ve hiç bir özrü olmayan sekiz yaşlarındaki Rabia Tezcan ile hayırseverlerin yardımlarıyla mutluluğu yakalamaya çalışıyor. Sefaköy'deki iki odalı gecekonduda kalan ve bugüne kadar ailesinin geçimine katkıda bulunmak için kırık dökük arabasıyla sokaklardan kâğıt toplayan Refik Tezcan'ın kaderi, Deniz Feneri Derneği'ni tanınmasıyla değişti. Deniz Feneri Derneği'nin girişimleriyle, hayırsever bir işadama satın aldığı 2001 model Ford Transit marka aracı özürülülerin kullanabileceği hale dönüştürdükten sonra Tezcan'a hediye etti. (Yeni Şafak – 24.02.2005)

Engele sahip insanların yaşamlarının dramatize edilerek sunulduğu haberlerde genellikle aktif cümle yapısının kullanıldığı gözlemlenmiş, bazı ifadelerde pasif yüklemlelere rastlanmıştır. Haberlerde engelle sahip insanların dramatizasyonu ya kendi sözlerinin aktarılmasına ya da üçüncü tekil şahıs anlatımıyla gerçekleştirilmiştir. Engelle sahip insanların dramatik yaşamlarının kendi sözlerinden aktarılması yoluyla dramatizasyon unsurunun arttırılması sağlanmıştır. Aktif yapıdaki cümleler engelle sahip insanların, dramatik hallerinden kurtulmak için gösterdikleri sonuçsuz çabaların anlatılması için sıkça kurulmuştur. Bunun yanında, engelle sahip insanların dramatik hallerinin farkında olan engelsizlerin içerisinde bulundukları olayların anlatıldığı cümleler genellikle aktif yapıda kurulmuştur. Aktif yapıda kurulan cümlelerde engelle sahip insanlar, aktif özne konumlarına yerleştirilmiş ve bu yolla da dramatiklik unsuru arttırılmıştır. Haberler, dramatize edilmiş yaşamların vurgulanması ve öne çıkarılması yoluyla oluşturulan acıma ve üzülmeye duygularını açığa çıkaran bir nitelik taşımaktadır. Haber metnlerinin bu duyguları tetikleyici özelliği, okuyucuların dikkatlerini bu yöne çekerek, metninin bu çerçevede okunmasını sağlamaktadır. Bunun yanında, dramatik durumun ortadan kaldırılmasına yönelik devlet, sivil toplum kuruluşu, ünlüler gibi kişi ve kurumların girişimleri aktif cümle yapısında sunulmasına karşın, girişimin olmaması pasif yapıda sunulmuştur. Bu aktörlerin girişimde bulunduklarında aktif özne konumuna

yerleştirilerek olumlandığı, beklentilerin dile getirildiğinde namevcut öznel konumuna yerleştirilerek olumsuzluklarının azımsandığı gözlemlenmiştir.

Haberlerde yer alan ifade ve cümlelerin aralarındaki nedensel ilişkilere bakıldığında, ifade ve cümlelerde engele sahip insanların eğitimsiz, işsiz, yoksul ve dolayısıyla, dramatik bir yaşam sahibi olmalarına sebep olarak engellilikleri gösterilmiştir. Cümlelerde yer yer işlevsel ilişkilere rastlanmıştır. Birbirini izleyen ifade ve cümlelerde, sonraki ifade ve cümlelerin bir kısmı, öncekilerin açıklaması şeklindedir. Kavramsal ilişki açısından ise, bağlamı dramatizasyon unsuru oluşturmaktadır. Engele sahip insanların dramatik halleri, tüm haber metinlerine sinmiş vaziyettedir.

Haber metinleri sözcük seçimi açısından değerlendirildiğinde, metinlerde “özürlü”, “engelli” gibi kelimelerin mutlaka kullanıldığı görülmektedir. Metinlerin bir amacının dramatiklik üretmek olduğu düşünüldüğünde, haber metinlerinin dramatik kurgusunun kullanılan bu kelimelerin dramatik görünen hallerle ilişkilendirilmesi yoluyla oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu ilişkilendirme, engele sahip insanların sosyal dışlanmadan bağımsız şekilde, doğal olarak dramatik bir yaşam sahibi olduklarına ilişkin bir anlam inşa etmektedir.

Dramatizasyon unsuru içeren haberlerde, engele sahip insanların söyledikleri alıntılar yoluyla haber metnine aktarılmıştır. Bu yolla hem dramatik hal yoğunlaştırılmış, hem de inandırıcılık arttırılmıştır. Ayrıca, haber metinlerinde, engele sahip insanların ve engellilik halinin öne çıkarıldığı fotoğrafların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu yolla da habere inandırıcılık katılmıştır.

Çalışmanın örnek araştırma grubu olarak seçilen Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde araştırma yapılan tarihler arasında engele sahip insanların sportif başarılarını konu edinen haberlere de sıkça rastlanmıştır. Bu temaya sahip bazı haberlerden örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

Hazırlık kampı 3 Şubat'a kadar devam edecek Tekerlekli Sandalye (A) ve Genç Milli Basketbol Takımlarının Antalya kampı sürüyor. Dilek Sabancı Spor Salonu'nda 3 gündür çalışmalarını sürdüren Tekerlekli Sandalye (A) Milli Basketbol Takımı'nın antrenörü Sedat İncesu, kampta 17 sporcu bulunduğunu bildirdi. Çalışmalarının 3 Şubat 2005'e dek süreceğini belirten İncesu, "Haziran ayında Fransa'da yapılacak Avrupa Tekerlekli Sandalye Basketbol Şampiyonasına hazırlanıyoruz. Bu şampiyonada en iyi dereceyi alacağımıza inanıyoruz" şeklinde konuştu. (Birgün - 29.01.2005)

Zihinsel Engelliler Federasyon Kupası Atletizm Birinciliği müsabakaları, Sinop'ta başladı. Zihinsel Engelliler Spor Federasyonu'nca Sinop Şehir Stadı'nda düzenlenen yarışmalara, 31 il ve 46 takımdan toplam 8 sporcu katılıyor. Açılış töreninde konuşan federasyon başkanı Tarık Bitlis, 2007'de Çin'de düzenlenecek 12. Özel Olimpiyatlar Dünya Yaz Oyunları için hazırlandıklarını belirterek, "Burada yarışan tüm engelli sporcularımız birer şampiyondur. 6 bin olan sporcu sayımızı kısa sürede 20 binlere çıkaracağımızdan eminim" dedi. (Birgün - 26.06.2005)

Belinden aşağısı felçli olan Singapurlu William Tan, 70 günde, 7 kıtada 7 maraton içeren bir dünya rekoru kırmayı deneyecek. Straits Times gazetesinin haberine göre, 48 yaşındaki doktor Tan, 42 kilometrelik maratonların ilki için cumartesi günü Singapur'dan Afrika'ya uçtu. Tan, daha sonra Antarktika, Arjantin, İtalya, Çin, Avustralya ve ABD'de maraton turuna devam edecek. Henüz iki yaşındayken çocuk felci nedeniyle tekerlekli sandalye kullanmak zorunda kalan Tan'ın, her gün zorlu bu antrenmanı yaparak ve kapalı bir salonda buz üzerinde çalışarak maratona hazırlandığı belirtildi. (Cumhuriyet – 10.02.2005)

Avustralya'nın Melbourne kentinde yapılan 20. Dünya İşitme Engelliler Yaz Oyunları'nda, önceki gün grekoromen güreşte altın madalya kazanan İlhan Çıtak'tan sonra 2 madalya daha geldi. Dün mindere çıkan 60 kiloda Onur Özcan gümüş, 74'te de Ömer Terzioğlu ülkemize bronz madalya kazandı. Öte yandan Ruskalnikov, işitme duyusunun iyi olduğu saptanınca diskalifiye edildi. (Hürriyet – 10.01.2005)

Sırbistan-Karadağ'da 6-11 Eylül tarihleri arasında yapılacak Özel Olimpiyatlar Avrupa Basketbol Şampiyonası'na katılacak Zihinsel Engelliler MÜH Takımı, ilk 3'ü hedefliyor. Şampiyona için bugün Belgrad'a gidecek milliler, son çalışmasını Metin Sabancı Spastik Çocuklar Spor Salonu'nda yaptı. Antrenör Ufuk Şenkutlu, 2003 yılında İrlanda'da yapılan şampiyonada dünya üçüncüsü olduklarını hatırlatarak, "Bu spordaki hedef, kazanıp şampiyon olmak değil, amaç çocuklarımızın başarıma duygusunu geliştirmek. Hedefimiz Avrupa'da ilk üç takım arasına girmek" dedi. (Yeni Şafak – 06.09.2005)

Çalışma kapsamında incelenen sportif başarı temalı haberlerin cümleleri çoğunlukla aktif yapıda kurulmuştur. Sportif başarı temalı haberlerde engele sahip sporcuların sportif başarılarına odaklanılmıştır. Bu bakımdan aktif cümle yapıları, başarıların öne çıkarılmasını desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca, engele sahip

insanlar cümle yapıları içerisinde başarının ya da hedeflenen başarının failleri olarak aktif özne konumuna yerleştirilmişlerdir. Mağlup olunan karşılaşmaların aktarımında, sonuçlara ya hiç yer verilmemiş ya da sonuçlar pasif cümle yapıları ile aktarılmıştır. Diskalifiye olma, spor karşılaşmalarını kazanamama gibi durumlarda ise, pasif cümle yapıları kurulmuştur. Başarıların aktif cümle yapılarında, failerin ise aktif özne konumunda sunulması başarının öne çıkarılmasını sağlamaktadır. Başarı engele sahip sporcuların kendileri ile ilişkilendirilmektedir. Bu kullanımlardan çıkarılabilecek en önemli sonuç ise, biyolojik engelliliğe rağmen başarılı olunmasının engelsizlerin başarısından daha değerli olduğunun anlamsal inşasıdır. Bu bakımdan haber metinlerinde, toplumda yerleşik olan engele sahip insanların yetersizliklerinin kişisel trajedileriyle ilişkili olduğu inancının desteklendiği düşünülmektedir.

Sportif başarı temalı haberlerin cümlelerinde cümleler arasında daha çok işlevsel ilişkiler olduğu gözlemlenmiştir. Devam cümleleri, önceki cümlelerin açıklamaları niteliğindedir.

Haber metinleri sözcük seçimi açısından değerlendirildiğinde, metinlerde “özürlü”, “engelli” gibi kelimelerin mutlaka kullanıldığı görülmektedir. Metinlerin bir amacının engele sahip sporcuların başarılarının öne çıkarılması olduğu düşünüldüğünde, başarı temasının bu sözcüklerin kullanılması yoluyla engellilere içkin kılındığı anlaşılmaktadır. Engele sahip insanların yetersizliklerinin kişisel trajedilerinden kaynaklandığı inancına koşturarak, başarıların sunumlarında “engelli”, “özürlü” gibi sözcüklerin kullanılması yoluyla, engele sahip sporcuların başarılarının diğerlerinden daha önemli olduğuna ilişkin bir anlam inşası gerçekleştirilmiştir.

Haberlerde, antrenör, direktör, federasyon başkanı gibi kişilerin söylemlerinden alıntılar yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu alıntılar yoluyla haberlerin ikna ediciliğinin arttırılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, engele sahip insanların yer aldığı fotoğrafların haberlerde kullanılması da başka bir retorik unsuru oluşturmaktadır. Fotoğraf kullanımı da inandırıcılığı arttırmaya yöneliktir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde 01.01.2005 ve 31.12.2005 tarihleri arasında engele sahip insanların fiziksel veya cinsel şiddete uğramalarını konu edinen haberlerden örnekler aşağıda yer verilmiştir. Ayrıca, bu temaya sahip haberlerin şematik analizi de aşağıda yer almaktadır:

Kamuoyunda "sağır dilsiz kıza tecavüz" şeklinde bilinen ve tepkiyle karşılanan olay Mayıs 2004'te, Bingöl'ün Genç ilçesi Ardıçdibi Köyü'nde meydana geldi. N.S'nin korucu Fuat Sayın'ın oğlu Yunus Sayın tarafından üç kez tecavüze uğradığı gerekçesiyle açılan davanın 19 Temmuz Salı günü duruşmasında yine tercüman olmaması davanın görülmesini engelledi. Duruşmaya Sakatlar Derneği Genel Başkanı Şükrü Boyraz'ın getirdiği tercümanın mahkeme heyeti tarafından kabul edilmemesi ve tercüman olmadığı gerekçesiyle davanın ertelenmesi tepkiye neden oldu. Dernek Başkanı Boyraz, 'Ülkemizde şimdiye dek görülmeyen evrensel değerlere uymayan ve çağdaş dünyaya yakışmayan, utanmamız gereken bir anlayış ne yazık ki hâlâ hüküm sürmektedir. (Birgün - 22.07.2005)

Ürgüp Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan zihinsel özürlü A.K'ye "cinsel eylemde" bulunan kurumun hizmetlisi, evli ve 2 çocuk babası Abdullah Dinç, Ürgüp Asliye Ceza Mahkemesi kararıyla beraat etti. SHÇEK Genel Müdür Vekili İsmail Banş, SHÇEK hizmetlisi Dinç'i devlet koruması altında bulunan A.K'ye yönelik hareketi nedeniyle mahkeme kararına karşı memuriyetten çıkaracaklarını açıkladı. Olayı tecavüz olarak değerlendirmeyen mahkeme beraat kararını, mağdure A.K'nin ruhsal ve fiziksel mukavemet gücüne sahip olmasını, "basit aritmetik hesapları yapabilmesine" dayandırdı. (Cumhuriyet – 24.02.2005)

Konya'da iki kişi tarafından öldüresiye dövülen 30 yaşındaki akli dengesi bozuk Tayfun Dinler, vatandaşların ihbarı üzerine polis tarafından kanlar içerisinde bulundu. Selçuklu ilçesi, Akıncılar Mahallesi, Rauf Denктаş Caddesi'nde kimliği belirsiz iki kişi tarafından dövülen Tayfun Dinler ambulansa binmek istemedi. Ambulanstaki görevlilerin de kendisini döveceğini düşünen Dinler'i zorla ambulansa bindiren polisler, Konya Numune Hastanesi'ne götürerek tedavi ettirdi. Vatandaşlar, akli dengesi bozuk bir kişinin bu şekilde dövülmesine tepki gösterirken, polis olayla ilgili soruşturma başlattı. (Hürriyet – 14.11.2005)

Devlet Bakanı Nimet Çubukçu, "Çocuk yurtlarında yaşanan taciz olaylarının üzerine en hassas ve en titiz şekilde gidiyoruz" dedi. Adapazarı'nda İzzet Şükrü Enez Toplum Merkezi'nin açılışını gerçekleştiren Bakan Çubukçu, yoksulluktan ve hızlı kentleşmeden en çok etkilenen çocuk, genç ve kadınların toplumun yardımına ihtiyacı olduğunu söyledi. Adapazarı Büyükşehir Belediyesi'ni de ziyaret eden Bakan Çubukçu, burada gazetecilerin çocuk yurtlarındaki taciz olaylarına ilişkin sorulan üzerine,

"Bunlar hiçbir şekilde olmuyor demek doğru olmadığı gibi bu kadar çok oluyor demek de doğru değil. Bu olayların üzerine en hassas ve en titiz şekilde gidiyoruz" dedi. (Yeni Şafak – 09.07.2005)

Çalışmanın örneklemini içerisinde yer alan engele sahip insanların fiziksel ve cinsel şiddete uğramalarını konu edinmiş haberlerde aktif ve pasif cümle yapılarının bir arada kullanıldığı gözlemlenmiştir. Cümlelerin çoğu aktif yapıda kurulmuşken, bazı ifadelerde pasif cümle yapılarına rastlanmıştır.

Birgün gazetesinin örnek olarak seçilen haberinde, cümleler aktif yapıda, cümle içerisinde yer alan mahkeme heyetinin kararları ise pasif yapıda sunulmuştur. Tecavüz olayı, mahkeme kararına gösterilen tepkiler ve açıklamalar ise aktif yapıda ifade edilmiştir. Haberin sunum biçiminden olaya ve mahkemenin tutumuna büyük tepki gösterildiği anlaşılsa da, haberde mahkeme heyetinin kararının pasif cümle yapısında aktarılması yoluyla, mahkeme heyetinin tutumuna yönelik olumsuzlama azımsanmıştır. Devam cümlelerinde ise, heyetin kararının tepkiyle karşılanmasına dikkat çekilmiştir. Tecavüz olayına ve olaya gösterilen tepkilerin aktif cümle yapısında sunulması da failerin aktif konumuna işaret etmektedir. Ancak, olayda fiil olarak “tecavüz etmek” gibi faili etkin kılan bir ifade yerine “tecavüze uğramak” gibi mağduru edilgen kılan bir ifadenin tercihi, haberin olayın mağdurunun edilgenliği üzerinden kurgulanmasına yol açmıştır. Bu, mağduriyetin trajikliğinin arttırılmasına yönelik bir girişim olsa da, olayda cinsel şiddet uygulayan taraf olan failin olumsuzlanmasının azımsanmasına yol açmıştır. Diğer taraftan, olaya tepki gösterilmesi aktif yapıda verilmesine rağmen, cümlelerde tepki gösterenlerin namevcut olması, tepki gösteren kişi ve kurumların kimler ya da neler olduğunu belirsizleştirmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin haberinde ise, olay tamamen aktif cümle yapısında aktarılmıştır. Eleştirel bir dille yazılan haberde, cinsel şiddeti uygulayan, mahkeme kararları, mahkeme kararına karşı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) yetkililerinin gösterdiği tepkilerin tamamı aktif cümle yapısında sunulmuştur. Bu yolla cinsel şiddeti uygulayanın eyleminin olumsuzluğuna vurgu yapılmış, mahkemenin verdiği kararda heyet, aktif özne konumuna yerleştirilerek olumsuzlanmıştır. SHÇEK yetkililerinin mahkeme kararına rağmen, kişinin memuriyetine son vereceklerini açıklamalarında aktif yapının kullanılması yoluyla, SHÇEK’in konu hakkındaki etkin tavrına vurgu yapılmıştır.

Hürriyet gazetesinin haberinde de aktif ve pasif yapıların bir arada kullanıldığı gözlemlenmiştir. Haberde fiziksel şiddet için “dövülmek” ifadesine yer verilmiştir. Bunun dışındaki bütün ifadeler aktif yapıdadır. Uğranan şiddetin pasif yapıda sunulması ve şiddete uğrayanın engelli olduğunun öne çıkarılması yoluyla, olay aktarımında trajedi unsurunun arttırılması amaçlanmıştır. Ancak, bu kullanım, haberin olayın mağdurunun edilgenliği üzerinden kurgulanmasına yol açmıştır. Bu mağduriyetin trajikliğinin arttırılmasına yönelik bir girişim olsa da, olayda şiddet uygulayan taraf olan failin olumsuzlanmasının azımsanmasına yol açmıştır.

Yeni Şafak gazetesinde yer alan haberde ise, engele sahip insanların uğradığı fiziksel ve cinsel şiddete yönelik hükümet yetkililerinin açıklamalarına yer verilmiştir. Bu açıklamalar, doğrudan alıntılardan oluşan aktif cümle yapısında sunulmuştur. Bu bakımdan, Yeni Şafak gazetesinde, engele sahip insanlara yönelik fiziksel ve cinsel şiddetin karşısında konumlandırılan hükümet yetkilileri, aktif özneler konumunda etkin failer olarak sunulmuştur.

Haber metinlerine sözcük seçimi açısından bakıldığında, metinlerde “özürlü”, “engelli” gibi kelimelerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Metinlerin bir amacının engele sahip insanların mağduriyetlerinin öne çıkarılması olduğu düşünüldüğünde, mağduriyet temasının bu sözcüklerin kullanılması yoluyla engellilere içkin kılındığı anlaşılmaktadır. Yanlış bir davranış olarak kabul gören şiddetin engele sahip insanlara uygulanması yoluyla, haberlerdeki dramatisasyon unsuru arttırılmıştır. Bu ise, şiddeti uygulayan faillerden çok engele sahip insanların vurgulanmasını sağlamaktadır. Bu noktada sorun şiddetin yanlışlığı olmaktan çok, engellilerin mağduriyetine indirgenmektedir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde araştırma yapılan tarihler arasında engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunumunu içeren haberlere de sıkça rastlanmıştır. Bu haberlerden bazılarının içeriklerine aşağıda yer verilmiştir:

Engelli genç, çeyiz yaparak geçimini sağlıyor Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde, sağır ve dilsiz, bedensel engelli Ertuğrul Avcı, gelin adaylarının rüyalarını süsleyen el işi çeyizlik ürünler yaparak geçimini sağlıyor. (Birgün - 03.05.2005)

Azim engel tanımıyor. Van'ın Gevaş İlçesi'nde gerçekleştirilen 'Uluslararası Engelli Buluşması'nda bir araya gelen engelliler hünerlerini sergiledi. 4 metrelik kaya

tırmanışını başarıyla tamamlayan engellilerden bazıları da Van Gölü'nde yüzdü. Bir engelli göle atlamadan önce protez bacağını çıkarıp tekneye bıraktı. (Hürriyet – 24.08.2005)

Engelli olmak zor iştir. Adı gibi, önünde birçok 'engel' vardır. Bazen, bu 'engel'i aşabilmektir. İşte Mehmet Kızıldaş bunlardan biri. . . Durmadan çalışıyor ve bütün engelleri aşıyor, Kızıldaş. . . 10 yıldan beridir özel televizyon kanallarında gösterilen ve engellilerin hayat şartlarını konu alan 'Yaşadıkça' programının yapımcısı. Kızıldaş, bu sene Kanada'da ilk defa düzenlenen Uluslararası Engelliler Film Festivali'ne katılıyor. Program, 5 başarılı engelliye konu alan "İçimizden Biri" bölümüyle festivalde başarı elde etmeyi bekliyor. (Yeni Şafak – 06.11.2005)

Engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunumlarına yer verilen haberlerin cümlelerinin tamamen aktif yapıda olduğu gözlemlenmiştir. Başarıların aktif cümle yapılarında, faillerin ise aktif özne konumunda sunulması yoluyla başarı teması öne çıkarılan bir durum olmuş, başarı kazananların ise engele sahip kişiler olduğu vurgulanmıştır. Cümlelerde engele sahip insanların aktif özne konumuna yerleştirilmesi yoluyla, başarı engele sahip insanlara içkin kılınmıştır. Bu kullanımlardan çıkarılabilecek en önemli sonuç ise biyolojik engelliliğe rağmen başarılı olunmasının, engelsizlerin başarısından daha değerli olduğunun anlamsal inşasıdır. Bu bakımdan haber metinlerinde, toplumda yerleşik olan engele sahip insanların yetersizliklerinin kişisel trajedileriyle ilişkili olduğu inancının desteklendiği düşünülmektedir.

Haber metinlerinde yer alan cümle ve ifadeler arasında nedensel ilişkiler olduğu da gözlenmiştir. “Geçim sağlamak için çalışmak”, “engelleri aşmak için çok çalışmak gerektiği” gibi ifadelerde, başarı kazanmak ve geçinmek için engele sahip insanların çok çalışması ve bu sayede engelleri aşması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ise, engele sahip insanların diğerlerinden daha yetersiz olduğuna ilişkin yaygın sosyal bilişlerle uyum içerisindedir. Haberlerin cümleleri arasındaki nedensel ilişkiden yola çıkılarak, metinlerde engele sahip insanların “yetersiz” olduklarından kaynaklı başarı kazanmak için diğerlerinden daha çok çalışmaları gerektiğine ilişkin bir anlam üretildiği söylemek mümkündür.

Haber metinlerinde engel, engelli, özür, özürlü gibi ifadelerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında, başarı, çalışmak, azim, zorluk, güçlük gibi ifadelere de sıkça yer verilmiştir. Kelime seçimleri de, engele sahip insanların biyolojilerinin ortaya

çıkardığı yetersizliklerinin olduğu fikrini destekler niteliktedir. Bu nedenle metinlerde bu kabulden yola çıkılarak, engele sahip insanların daha zor bir hayata sahip oldukları ve başarılı olmak için diğerlerinden daha çok çalışmaları gerektiği öne çıkarılmıştır.

Haber metinlerinde fotoğraf unsurunun ikna ediciliği arttırmak için retorik unsur olarak kullanıldığı görülmüştür. Engele sahip insanların yer aldığı fotoğraflarda, sıklıkla biyolojik engellilik hali öne çıkarılmıştır. Bu bakımdan başarı ve engellilik ilişkilendirilmiş, başarı kazanmış engellilerin başarısına engelsizlerin başarısından daha fazla önem atfedilerek engele sahip insanların “yetersiz” oldukları ima edilmiştir.

Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde araştırma yapılan tarihler arasında engele sahip insanların sağlıklarını konu edinen haberler de gazetelerde yer almıştır. Bu haberlerden bazı örneklerle aşağıda yer verilmiştir:

ABD'de ağır felçli bir kişinin, beynine yerleştirilen elektronik cip sayesinde günlük hayatta kullanılan nesneleri kontrol etmeye başlamasının ardından, bu kez 'biyonik göz', görme engelliler için umut oldu: ABD'li bilim insanları, görme engellilerde retinanın arkasına 3 milimetre genişliğinde bir cip yerleştirilerek bu kişilere görme yeteneği kazandırabileceğini belirtti. (Birgün - 03.04.2005)

Dil ve konuşma bozukluğu olanlar için uygulanan "Dil ve Konuşma Terapisi", bu çocuklarda önemli gelişme sağlıyor. Özellikle zekâ geriliği olan çocuklarda, beyin kanaması geçirmiş ve beyin tümörü olanlarda ortaya çıkan bir sorun olan konuşma ve dil bozukluğunda terapi ile önemli bir gelişme sağlanıyor, ancak, Türkiye'de konuşma ve dil terapisti oldukça sınırlı sayıda bulunuyor. Özel İstanbul Çözüm Rehabilitasyon Merkezi'nin Dil ve Konuşma Bozuklukları Uzmanı Seçil Aydın, konuşma bozukluğunun seslerin doğru üretilmemesi ile ilgili bir sorun, dil bozukluğunun ise anlamadaki güçlük ya da düşüncelerini açıklamak için kelimeleri bir araya koyamamak olduğunu söyledi. Konuşma ve dil bozukluklarının her yaşta insanda görülebileceğini ifade eden Aydın, "Çocuğunuzda dudak-damak yarıklığı, ağız etrafındaki kaslarda zayıflık, yutma sorunu, kekemelik, gelişim geriliği, zihinsel gerilik, iştme kaybı, serebral palsi, down sendromu, otizm varsa konuşma ve dil terapistine ihtiyacınız olabilir" dedi. (Cumhuriyet – 14.10.2005)

Milyonlarca görme özürünün, belirgin imajları görmesini sağlayacak biyonik göz yapıldı. Retinanın arkasına yerleştirilen bir bilgisayar cipine bağlanan mini kamerayla işleyen alet, gözlerin çalıştığı izlenimini vererek beyni aldatıyor. Özellikle 75 yaşını

geçenlerin yüzde 15'inde rastlanan körlüğün nedeni olarak bilinen leke dejenerasyonunu düzeltereği bildirilen suni gözün, tedavisi olmayan reliniz pigmentosa hastalarına da iyi geleceği ifade edildi. (Hürriyet – 06.04.2005)

Antalya'da aralarında yabancı uyruklu engelli çocukların da bulunduğu hastalar, canlı Türk müziği ve ilahiler eşliğinde yunus balığı terapisi ile tedavi ediliyor. Merkezde, hastalığın türüne göre müzik ise müzik terapisti Yrd. Doç. Dr. Rahmi Oruç Güvenç ve eşi Azize Güvenç ile yine Oruç Güvenç'in yetiştirdiği yabancı uyruklu öğrencileri tarafından çalınıyor. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nden emekli olan Yrd. Doç. Dr. Oruç Güvenç, ilahilerin, şifayı verecek olan Allaha ulaşmanın en güzel yolu olduğunu belirterek, "Dua niyetine söylenen ilahilerde terapistin görevi ise şifayı verenle alacak olana temiz duygularla, art niyet karıştırmadan aracı olabilmek" dedi. (Yeni Şafak – 30.08.2005)

Engele sahip insanların sağlık durumlarının yer aldığı haberlerde aktif ve pasif cümle yapılarının her ikisine de rastlanmıştır. Engele sahip insanlara uygulanan tedavi ve terapi yöntemlerinin yer aldığı ifade ve cümlelerde genellikle pasif yapıların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bunun yanında, “seslerin doğru üretilmemesi” gibi ifadelerde olduğu gibi, engele sahip insanların farklılıklarının anlatımları da pasif cümle yapılarında sunulmuştur. Benzer şekilde, geliştirilen tıbbi teknolojilerin uygulanmasının ifade edildiği cümlelerde de pasif yapı kullanımları görülmektedir. Buna karşın haberlerde sıkça rastlanan uzman görüşlerinin aktarımları aktif cümle yapısında sunulmuştur. Cümlelerde engele sahip insanlar edilgen özneler olarak konumlandırılmıştır. Uzmanlar ise, etken ve mevcut failer olarak yer almıştır.

İfade ve cümleler arasında nedensel ve işlevsel ilişkilere rastlanmıştır. Cümlelerde tıbbi teknolojiler, terapiler ve tedavilerin engeliler için geliştirildiğine ilişkin vurgular mevcuttur. Haber metinlerinde engelli, özürlü, felçli, bozukluk, tedavi, terapi gibi sözcüklere sıkça rastlanmıştır. Engellilik sıklıkla bozukluk, tedavi, terapi gibi ifadelerle birlikte kullanılarak, engele sahip insanların bozukluklarının sadece tedavi ve terapilerle giderilebileceğine yönelik bir anlam üretilmiştir.

Engele sahip insanların sağlıklarıyla konu edildiği haberlerde uzman görüşleri ikna ediciliği arttırmak amacıyla retorik bir unsur olarak kullanılmıştır. Ayrıca, haberlerde fotoğraf kullanımı da inandırıcı bir öge olarak kullanılmıştır. Fotoğraflarda engele sahip insanların, engelliklerinin öne çıkarıldığı gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Çoğunlukla dilsel pratikler ve görüntülerden oluşan haberler, gerçeklik iddiası taşıyan, olay ve kişilerin belirli koşullar altındaki temsilinden oluşan kurgusal metinlerdir. Kurgusal metinler olarak haberler, gerçekliği öyküler yoluyla anlamlı kılmaktadır (Uçak, 2014: 73). Bu ise dil ve görsel anlatım yoluyla üretilen haber metinlerinde anlamın ve gerçeğin inşa edilmesini olanaklı kılmaktadır. Haber metinleri, gerçeklikle ilgili görünümlere ilişkindir. Bu bakımdan gerçekliğe ilişkin bir temsil olarak haberin gerçeklikle arasında bir farkın bulunması kaçınılmazdır (Dursun, 2004, s. 38-39).

Haber metinleri, üretildiği dönemin toplumsal güç ve iktidar ilişkileri ile hâkim söylemleri içerisinde şekillenmektedir. Nesnellik, tarafsızlık gibi gazeteciliğin liberal profesyonel ideolojik kodlarının şekillendirdiği haber metinleri, konu hakkındaki yaygın değer ve ideolojileri yeniden üreten söylemlerdir. Gerçeklik, medyada dil ve görüntüler yoluyla belirli bir tarzda yeniden kurulmaktadır ve dolayısıyla, haberler gerçeğin seçilmiş tanımlarını içermektedir (Hall, 2005, s. 84). Seçme ve dışlama işleminde ve haber metninin kurgusunda, profesyonel gazetecilik kodları, medya profesyonelleri, medya şirketlerinin ticari yapıları ve kurumsal politikaları gibi unsurlar etkili olmaktadır. Bu çerçevede, medyanın ekonomi politik yapısı içerisinde oluşan kârlılık kaygısının (İnal, 1996, s. 96), engele sahip insanların haber metinlerinde ele alınma bağlamının önemli belirleyicilerinden olduğu düşünülmektedir.

Engellilik terimi yaygın şekilde bazı becerilerden yoksun olma anlamında kullanılmaktadır. Bu anlayışta engele sahip insanların “*anormal*” zihinsel veya bedensel durumları, “*yetersizlikleri*”nin ve “*beceri yoksunlukları*”nın sebebi olarak görülmektedir. Buna karşın eleştirel engelli çalışmaları, engele sahip insanların sosyal dışlanmışlıklarını, engelsiz çoğunluk tarafından oluşturulmuş bariyerlerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Fiziksel, davranışsal ve sosyal bariyerler, engele sahip insanların sosyal etkinliklere katılımını kısıtlamaya zorlamaktadır. Sosyal olarak inşa edilmiş bu bariyerler ayrıca,, engele sahip insanları sosyal katılımdan zorunlu olarak dışlamakta ve bunaltma şeklinde işlev görmektedir (Barnes, 2002, s. 38).

Engelle sahip insanlar hakkında toplumda yerleşik inanç ve değerler bulunmaktadır. Türkiye’de de engelli kimliğinin tanımlanmasında bazı kalıp yargılar

kullanılmaktadır. “Gündelik yaşamlarını sürdürmekte güçlük çeken”, “yardıma muhtaç”, “kendi ihtiyacını göremeyen”, “sınırlı/kısıtlı insan”, “yetersiz” gibi kalıp yargılar bunların en önemlileri arasındadır. “Acıma” ve “üzülme” de engele sahip insanlarla karşılaşıldığında en sık hissedilen duygular arasında gösterilmektedir (UNICEF, 2015, s. 21-37).

Engеле sahip insanlar hakkındaki kalıp yargıların üretilen haber metinleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Kalıp yargılardan beslenen haberlerde, metnin takip edilirliliğini arttırmak, dolayısıyla, haberi daha kârlı hale getirmek adına, normalleştirme, kişiselleştirme, genelleştirme ve dramatize etme süreçleri haber metinlerine yerleştirilmektedir. Bunların yanında, merhamet, trajedi, mizah gibi unsurların haber söyleminde gündelik yaşamda olduğundan daha yoğun verilmesi yoluyla haberlerin takip edilme oranları arttırılmaktadır (Bennett, 2000, s. 82-147’den aktaran Erol, 2014, s. 39). Diğer taraftan dolaşıma sokulan haber metinleri ise engele sahip insanlar hakkındaki yaygın inanç ve değerleri destekler niteliktedir.

Araştırma kapsamındaki gazetelerde yer alan engele sahip insanlar hakkındaki haberlerin genellikle ilgililik, ilginçlik ve heyecan uyandırma gibi haber değerleri üzerine kurgulandığı gözlemlenmiştir. Engeler sahip insanlar, Türkiye’deki toplam nüfusun %12’sini oluşturan önemli bir toplumsal gruptur. Bu insanların yakınları da düşünüldüğünde habercilik bakımından bu haberlerin ilgililik değerleri daha da yükselmektedir. Ayrıca, bu haberler, engele sahip insanların toplum tarafından “trajik” bir yaşama sahip olduklarının düşünülmesi ve engellilere yönelik “acıma” ve “üzülme” duygularının yoğun olarak hissedilmesi sebepleriyle, engelsiz çoğunluğun yardımseverlik ve merhametlerini açığa çıkaran bir özellik taşımaktadır. Dolayısıyla, engele sahip insanların konu olduğu haberlerin, yayıncı kuruluşlar tarafından her zaman alıcısı olan haberler olarak varsayıldığı düşünülmektedir. Haberin günümüzde, zaman ve maliyet baskısı altında standartlaştırılmış bir şekilde üretildiği göz önünde bulundurulduğunda, engele sahip insanların konu olduğu haberlerin, ajanslar ve yayıncı kuruluşlar tarafından sıkça üretilen ucuz ve paket haberler niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de 1980 sonrası neo-liberal ekonomik bir dönüşümün gerçekleştiği bilinmektedir. Eşzamanlı olarak iletişim teknolojilerinde de sıçrama olarak nitelendirilebilecek gelişmeler olmuştur. Uydu ve internet teknolojilerinin

kamusal kullanıma açılmasıyla birlikte, medya sektöründe ekonomipolitik bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bu süreçte uluslararası bir nitelik kazanan medya sektörüne farklı alanlardan yeni sermaye girişleri olmuştur. Anılan dönüşümün haber ve habercilik açısından en önemli sonucu, kamusal yayıncılık anlayışının terk edilmesi ve yerini ticari yayıncılığın almış olmasıdır. Ticari yayıncılığın gelişmesiyle birlikte diğer önemli medya ürünlerinin yanı sıra haber de, ticari bir ürüne dönüşmüştür. Çalışma kapsamında incelenen engele sahip insanlar hakkındaki haberler, bu bağlamda ticari kuruluşlar olarak medya sektörünün kâr amacıyla üretilmiş ürünleri olarak düşünülmektedir.

Haber üretim süreci, eleştirel haber çalışmalarının odaklandığı önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Ticari yayıncılığın ortaya çıkmasıyla birlikte haberin ticari bir ürüne dönüşmesi, haber üretim sürecinin önemini arttırmıştır. Haberin pazar ekonomisi içerisinde ticari bir ürüne dönüşmesi, diğer ticari ürünler gibi daha düşük maliyetlerle üretilmesi ve daha pahalıya satılması anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, haberin ticari değerini arttıran yüksek okunma/izlenme oranlarının tutturulması, üretim sürecinin en öncelikli hedeflerinden biri haline gelmiştir. Bunun yanında yayıncı kuruluşun öncelikleri, habercilerin konuya yaklaşımları, editöryal süreçler haberi çerçeveleme gücüne sahiptir. Engele sahip insanlar hakkında, incelenen gazetelerde yer alan haberler de, profesyonel üretim süreci içerisinde haberleştirilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen haber metinlerinde, engele sahip insanlar belli bazı kalıp yargılarla tasvir edilmektedir. Bunlar, metinlerde sürekli tekrar eden klişe tasvirlerdir. Hâkim inanç ve değerlerin söylem olarak yeniden üretildiği bu haber metinlerinin, engele sahip insanlara yönelik “*yetersizlikler*” düşüncesini ve ayrımcılığı pekiştirdiği düşünülmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı, bazı toplumsal grupların ekonomik, siyasal ve sosyal alanlardan tamamen veya kısmen dışlanmasını açıklamaya yönelik bir kavram olarak kullanılmaktadır. Toplumsal katmanlaşmanın bazı grupları dışarıda bırakacak şekilde yapılaşması sonucu ortaya çıkan sosyal dışlanma, bazı sosyal grupların temel gereksinimlere erişememesine kadar gidebilen sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Haber metinlerinde üretilen engelli imgeleri, engele sahip insanların sosyal dışlanmasının araçları olabilmektedir. Medyada engele sahip insanların temsil

biçimleri, engele sahip insanların kendilerine bakışlarını ve toplumsal konumlarını etkileyen önemli bir etkidir. Olumsuz temsiller, engele sahip insanların benlik saygılarını yitirmelerine ve toplumda olumsuz bir imaj sahibi olmalarına yol açmaktadır.

Çalışma kapsamındaki gazetelerde 2005 yılında engele sahip insanlar hakkında 795 haber, 55 köşe yazısı yayınlanmıştır. Haberlerin büyük bölümü iç sayfalarda yer almıştır. Gazetelerde yer alan haberlerde en sık olarak yardım kampanyası teması işlenmiştir. Bunun yanında, hak talepleri ve hak istismarları, dramatize edilen yaşam örgüleri, sportif başarılar, fiziksel ve cinsel şiddet, olağanüstü sunulan başarı hikâyeleri ve sağlık en sık rastlanan temalar arasındadır. Gazetelerde, engele sahip insanların genellikle “*engelli*” olarak tanımlandıkları gözlemlenmiştir. Bunu “*özürlü*” tanımlaması izlemiştir. Birgün gazetesinde yer alan haber ve köşe yazılarının hemen hemen tamamında engele sahip insanların “*engelli*” olarak tanımlandıkları görülmüştür. Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde ise çoğunlukla “*engelli*” tanımı kullanılmış, bunun yanında “*özürlü*” tanımı da gazetelerde yaygın olarak yer almıştır.

Birgün gazetesinde 2005 yılında engele sahip insanlar hakkında 317 haber ve 21 köşe yazısı yayınlanmıştır. Bu bakımdan Birgün gazetesi, incelenen diğer gazetelere göre, engele sahip insanlara en sık oranda yer ayıran gazete konumundadır. Gazete ayrıca,, engele sahip insanlarla ilgili haber, köşe yazısı ve diğer içeriklere sayfa ayıran tek gazetedir. Engele sahip insanlarla ilgili haber, köşe yazısı ve diğer içerikler ağırlıklı olarak gazetenin Hüseyin Eroğlu tarafından hazırlanan Rengahenk adlı bu sayfasında yer almıştır.

Birgün gazetesi, engele sahip insanlarla ilgili haberlere ağırlıklı olarak iç sayfalarında yer vermiştir. Engele sahip insanlar, Birgün gazetesine en sık oranda hak talepleri ve hak istismarları ile konu olmuşlardır. Gazetede, hak talebi ve istismarı temalı haberleri yardım kampanyası temalı haberler izlemiştir. Gazetede hak talebi ve hak istismarı temalı haberlerin yoğun olmasının sebebinin, gazetenin sosyalist sol bir yayın politikasına sahip olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu temaya sahip haberlerin sayısında, 1 Temmuz 2005 tarihinde kapsamı genişletilen Engelliler Kanunu’nun resmi gazetede yayınlanmasının hemen öncesi ve sonrasında artış olduğu gözlemlenmiştir.

Eleştirel bir yayın politikasına sahip olduğu bilinen Birgün gazetesinin, engele sahip insanlar yararına olduğu söylenen yardım kampanyalarının “moda” olduğu bu dönemde, bu kampanyaları sıkça gündeme getirmiş olması ve bu kampanyalara olumlayıcı yaklaşımı dikkat çekici niteliktedir. Gazetede yayınlanan yardım kampanyası haberleri, sıklıkla dönemin şarkıcı, oyuncu gibi popüler kişilerinin düzenledikleri ve engelliler için para topladıkları etkinlikleri konu edinmiştir. Birgün gazetesinde yardım kampanyaları dışında kalan diğer etkinlik temalı haberler ise sıklıkla bürokrat ve politikacıların engelli okulları, yurtları, dernekleri gibi yerleri ziyaretlerini konu edinen haberlerden oluşmaktadır.

Gazetede en sık rastlanan temalardan bir diğeri ise engele sahip insanların dramatik yaşam kesitlerinin sunulduğu haberlerdir. Engele sahip insanların sadece biyolojik engellilik hallerinin bile, onları kendiliğinden “dramatik” bir yaşam sahibi kıldığına dair yaygın ideoloji, gazetenin yayınladığı bu haberler yoluyla normleştirilmiş ve bu ideolojinin yaygınlığı devam ettirilmiştir. Engele sahip insanların yaşamlarının dramatik kesitlerinin sunulması yoluyla haberlerin okunurluğunun/izlenirliğinin artışı sağlanmıştır.

Fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberler ise Birgün gazetesinin ağırlıklı olarak yer ayırdığı diğer bir konudur. Gazetede yer alan fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberleri diğer gazetelerde yer alan bu temaya sahip haberlerden ayıran en önemli özellik, bu haberlerin şiddete uğrayan engele sahip insanların dava ve duruşmalarının takipçisi olma niteliğidir. Gazetede yer alan fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberler genellikle birkaç olayın dava ve duruşmalarından gelişmeleri aktarmıştır. Bu bakımdan Birgün gazetesinin fiziksel ve cinsel şiddete uğramış engele sahip kadınların hak savunuculuğunu yaptığı düşünülmektedir.

Yeni Şafak gazetesinde 2005 yılında engele sahip insanlar hakkında 191 haber ve 6 köşe yazısı yayınlanmıştır. Bu bakımdan Yeni Şafak gazetesi, engele sahip insanlara en sık yer veren çalışma kapsamındaki diğer bir gazetedir. Gazetede yer alan engele sahip insanlarla ilgili haberler, 1 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren Engelliler Kanunu öncesi ve sonrasında yoğunlaşmıştır.

Yeni Şafak gazetesi, 2005 yılında engele sahip insanlarla ilgili haberlere ağırlıklı olarak iç sayfalarında yer vermiştir. Engele sahip insanlar, Yeni Şafak gazetesine en sık oranda kendilerine para toplanması için düzenlenen yardım kampanyaları ile konu

olmuşlardır. Gazetede, ikinci sıklıkta hak talebi ve istismarı konulu haberler yer almaktadır. Yeni Şafak gazetesinde yardım kampanyası haberlerine sıkça rastlanması, o dönemde siyasetçi, şarkıcı, oyuncu gibi popüler kişilerin, engelliler yararına düzenledikleri yardım etkinliklerinin popülerliğiyle doğru orantılıdır. Bu haberler, engele sahip insanların biyolojik farklılıklarının, “yardıma muhtaç” olmaları için yeterli görüldüğü yaygın inancın bir yansıması olarak düşünülmektedir.

Çalışma kapsamındaki diğer gazeteler gibi Yeni Şafak gazetesinde de engele sahip insanların yaşamlarının dramatik kesitlerinin sunulduğu haberler 2005 yılında en sık oranda rastlanan haberler arasındadır. Haberlerdeki dramatizasyon unsuru, engele sahip insanların engelli olmalarıyla zaten “trajik” olan durumlarının, “kötü” bir hayata sahip olmaları veya başlarına olumsuz bir olay gelmesiyle daha trajik hale getirilmesi anlayışına dayanmaktadır. Bu durum, engele sahip olmayan insanların acıma ve üzülmeye duygularını açığa çıkarmaktadır. Bu ise haberlerin reytingini arttırıcı bir özelliğe sahiptir.

Çalışma kapsamındaki bir diğer gazete olan Hürriyet gazetesinde 2005 yılında engele sahip insanlar hakkında 150 haber ve 8 köşe yazısı yayınlanmıştır. Hürriyet gazetesi, 2005 yılında engele sahip insanlarla ilgili haberlere ağırlıklı olarak iç sayfalarında yer vermiştir. Engele sahip insanlar, Hürriyet gazetesine en sık oranda, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinde olduğu gibi yardım kampanyası temalı haberler ile konu olmuşlardır. Gazetede, ikinci sıklıkta hak talebi ve istismarı konulu haberler yer almaktadır.

Hürriyet gazetesi 2005 yılında diğer gazetelerden daha sık oranda fiziksel veya cinsel şiddet temalı haberlere yer ayırmıştır. Engele sahip insanların şiddete uğraması, “dramatizasyon” unsurunu arttırıcı bir niteliğe sahiptir. Dramatizasyon unsurunun arttırılması ile haberler daha popüler kılınmaktadır. Dolayısıyla, bu haberlerin ticari değerleri de artmaktadır. Bu bakımdan fiziksel ve cinsel şiddet temalı haberlerin sıklığı, Hürriyet gazetesinin popülerlik çerçevesinde oluşturduğu yayın politikasını destekler niteliktedir.

Hürriyet gazetesini çalışma kapsamındaki diğer gazetelerden ayıran başka bir konu ise gazetenin sportif başarı ve olağanüstü başarı temalı haberlere diğerlerinden daha sık oranda yer vermiş olmasıdır. Bu temalara sahip haberlerin sıklığının da Hürriyet gazetesinin anaakım yayın politikası ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde 2005 yılında engele sahip insanlar hakkında 137 haber ve 20 köşe yazısı yayınlanmıştır. Gazetede yayınlanan haberlerin büyük kısmı gazetenin iç sayfalarında yer almıştır. Engele sahip insanlar, Cumhuriyet gazetesine en sık oranda yardım kampanyaları ile konu olmuşlardır. Gazetede, ikinci sıklıkta hak talepleri ve hak istismarları, üçüncü sıklıkta ise fiziksel veya cinsel şiddet temalı haberler yer almaktadır.

Engele sahip insanların incelenen gazetelerde en sık olarak yardım kampanyaları ve benzeri etkinliklerle gündeme geldikleri gözlemlenmiştir. Bu haberlerin başlıkları, girişleri ve ana olay sunumları değerlendirildiğinde, üretilen anlamlar bakımından gazeteler arasında önemli farkların bulunmadığı görülmüştür. İncelenen gazetelerde yer alan haberlerin tümünde engele sahip insanların “*yardıma muhtaç*” olduklarına ilişkin genel bir kabul söz konusudur. Başlık ve girişlerde engellilik olgusu ve yardım kampanyaları öne çıkarılarak, engele sahip insanların “*yetersiz*” ve “*yardıma muhtaç*” olduklarına ilişkin bir anlam inşa edilmiştir. Genelleştirme ve enformasyon eksiltimi yoluyla elde edilen başlık ve girişlerde, yardım edilen engele sahip insanların kimler olduklarına ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmeyerek, engellilik “*muhtaçlık*” fikri üzerinden kurgulanmıştır.

Engele sahip insanlar hakkında gazetelerde yer alan haberler arasında yardım kampanyası temalı olanların öne çıkması, toplumda yerleşik olan, engellilerin “*acınası*” ve “*yardıma muhtaç*” olduklarına ilişkin genel kabul ile uyum içerisindedir. Bu bakımdan, haber metinlerinin engele sahip insanlara ilişkin bu kabulleri söylem olarak dolaşımda tutarak yaygınlaştırdıkları ve yeniden ürettikleri düşünülmektedir.

Engele sahip insanların “*acınası*” ve “*muhtaç*” hallerinin biyolojik farklarından kaynaklandığına ilişkin yerleşik bir inanç da söz konusudur. Yardım kampanyası temalı haber metinlerinde, “*yardıma muhtaç*” olan engele sahip insanların hangi gerekçelerle yardım talep ettiklerine ilişkin bilgilere rastlanmamıştır. Bunun yanında, yardımın sebepleri, yardımı gerektirecek sosyal koşullara ve ön olaylara ilişkin bilgiler de bulunmamaktadır. Haber metinlerinde yer almayan bilgi boşluklarının okuyucuların ortak sosyal bilişlerinde varolduğu kabul edilerek, metnin bu yönde okunması sağlanmıştır. Böylelikle, “*yardıma muhtaçlık*” düşüncesi üzerinden genellenen engele sahip insanları eğitim, istihdam, barınma yetersizliği gibi sosyal alanlardan sistemik

olarak dışlayan sosyal bariyerlerin varlığı göz ardı edilmiş ve engellilik olgusu yalnızca biyolojik farklılıklara indirgenmiştir.

Yardım kampanyası temalı haber metinlerinde, yardım eden veya buna aracılık eden taraf olarak şarkıcı, oyuncu gibi ünlüler ile politikacılar, sosyal sorumluluklarını yerine getiren hayırsever failler olarak aktif özne konumuna yerleştirilmiş, engele sahip insanlar ise edilgen, yardıma muhtaç nesneler konumunda sunulmuştur. “*Engelli*”, “*özürlü*”, “*yardım*” gibi kelimeler sıkça kullanılarak, engele sahip insanların “*pasifliği*” ve “*muhtaçlığı*” ile engelsiz ünlü kişilerin ve politikacıların aktif failler olarak hayırseverliği üzerinden bir bağlam oluşturulmuştur.

Çalışma kapsamındaki gazetelerde engele sahip insanlar, sıklıkla hak talepleri ve uğradıkları hak istismarları ile gündeme gelmişlerdir. Bu kapsamdaki haber metinlerinde, engele sahip insanları “*kısıtlı*” hale getiren sosyal bariyerlere vurgu yapılmışsa da, gazeteler arasında anlam inşası bakımından farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinin haber başlıkları, girişleri ve ana olay sunumlarında engele sahip insanları kısıtlı hale getiren istihdamdan dışlanma, eğitimden dışlanma, evrensel niteliklerden yoksun mimari yapılar sıkça öne çıkarılmıştır. Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde yer alan haber başlıkları, girişleri ve ana olay sunumlarında ise engele sahip insanların sorunlarının toplumsal yanlarının varlığı kabul edilmekle birlikte, o dönemde değiştirilen Kanun’un sorunları çözüyor olduğu savunulmuştur. Hürriyet gazetesi, Yeni Şafak gazetesinden farklı olarak, mimari yapıların engele sahip insanları kapsayacak şekilde evrensel niteliklerden yoksun olan tasarımlarını öne çıkarmıştır.

Engеле sahip insanların hak talepleri ve uğradıkları hak istismarları haberlerinde gazeteler, öne çıkardıkları akredite kaynak söylemleri bakımından da farklılık göstermektedir. Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinin haberlerinde, engelli sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin söylemleri, alıntılar yoluyla haber metinlerine yerleştirilmiştir. Bu söylemler zaman zaman başlık ve haber girişlerine taşınarak, haber metinlerinin bu çerçevede okunması sağlanmıştır. Öne çıkarılan söylemlerde sorunların sosyo-politik yanlarına göndermeler yapılarak, engele sahip insanların sorunları politik ve toplumsal bir bağlama yerleştirmiştir. Buna karşın Hürriyet ve Yeni Şafak gazeteleri, hükümet yetkililerinin söylemlerini haber metinlerine yerleştirilmiştir. Bu söylemlerin yer yer başlık ve girişlerde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Hürriyet ve Yeni Şafak

gazeteleri bu söylemler yoluyla, Birgün ve Cumhuriyet gazetelerinde sorun olarak öne çıkarılan konuların çözüme kavuşuyor olduğunu vurgulamıştır.

Çalışma kapsamında incelenen gazetelerin tümünde olumsuz içeriğe sahip hak istismarı haberlerinde, mevzuat düzenlemeleri ile devlet yetkilileri ve politikacıların edilgen cümle yapılarında, pasif özne konumunda, etkisiz failer olarak sunuldukları gözlemlenmiştir. Bu haberlerde pasif cümle yapısı kullanımı yoluyla, engele sahip insanların ayrımcılığa uğramaları ve kötü uygulamalara maruz bırakılmalarında yasalar ve politikacıların sorumlulukları azımsanmış ve önemsizleştirilmiştir. Buna karşın Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde politikacıların yer aldığı olumlu içeriğe sahip hak talepleri haberlerinde, politikacılar aktif özne konumunda etkin failer olarak sunulurken olumlu bir bağlama yerleştirilmiştir.

Çalışma kapsamındaki bütün gazetelerdeki engele sahip insanların yaşamlarının dramatize edilerek sunulduğu haber metinlerinde üretilen anlamların benzerlik taşıdığı gözlemlenmiştir. Gazetelerin tümünde engele sahip insanların yaşamlarını dramatize ederek sunan haberler, biyolojik engellilik halinin “*dramatik*” bir yaşama sahip olmak için yeterli olduğu fikri üzerine kurgulanmıştır. “*Dramatik*” olaylar, biyolojik engellilik halinin ortaya çıkardığı “*trajik*” duruma, genellikle haber değeri taşımayan farklı olumsuz unsurlar eklenerek trajedinin şiddetinin artırılması yoluyla haberleştirilmiştir.

Engеле sahip insanların “*trajik*” ve “*acıması*” hallerine biyolojik engellilik durumlarının sebep olduğuna ilişkin toplumda yaygın bir inanç söz konusudur. Dramatizasyon unsuru içeren haber metinlerinde, engele sahip insanları sosyal katılımdan dışlayan inşa edilmiş toplumsal bariyerlere ilişkin bilgilere yer verilmemiştir. Haber metinlerindeki bilgi boşlukları, okurların ortak sosyal bilişlerinde hâlihazırda varolan yaygın kanaat ve inançlarla doldurulmaktadır. Bu bakımdan dramatizasyon unsuru içeren haber söylemlerinin, engele sahip insanların “*trajik*” hallerinin biyolojik farklarından kaynaklandığına ilişkin yaygın inancı desteklediği ve yeniden ürettiği düşünülmektedir.

Diğer taraftan engele sahip insanların yaşamlarının dramatize edilerek sunulduğu haber metinlerindeki “*trajedi*”nin yoğunluğu, engelsiz çoğunlukta “*acıma*” ve “*üzülme*” duygularını açığa çıkarmakta ve bu yolla haber metinlerinin daha çok okunması veya izlenmesi sağlanmaktadır. Bilindiği gibi haberlerin daha çok okunup izlenmesi ticari değerlerini arttırmaktadır. Bu bakımdan engele sahip insanların

yaşamlarının dramatize edilerek sunulduğu haber metinlerine yerleştirilen yoğun trajedinin bir boyutunu da haberlerin ticari değeri oluşturmaktadır.

Engele sahip insanların dramatizasyon konusu olarak kullanıldığı haber metinlerinin başlık ve girişlerinde, “*acıklı hal*” ve biyolojik engellilik hali bir arada öne çıkarılan unsurlar olmuştur. Ana olay sunumlarında ise “*trajedi*” unsuru engele sahip insanların “*yardıma muhtaç*” ve yakınlarında “*yük*” oldukları temalarıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, engele sahip insanların kendi söylemleri metinlere yerleştirilerek, metinlerin inandırıcılığı arttırılmıştır.

Engele sahip insanların “*yetersiz*” olduklarına ilişkin geniş bir toplumsal kabul söz konusudur. Yetersizlikler düşüncesi ise çoğu zaman engele sahip insanların biyolojik engellilik halleriyle ilişkilendirilmektedir. Çalışma kapsamındaki gazetelerin sportif başarı ve olağanüstü başarı temalı haberlerinin başlık ve girişlerinde engellilik ile başarı ilişkilendirilerek, engele sahip insanların başarılarının “*yüceltildiği*” gözlemlenmiştir. Engele sahip insanların başarıları, “*yetersiz*” olduklarına ilişkin ortak sosyal bilişi boşa çıkararak, şaşırtıcı bir nitelik taşıyor hale gelmektedir. Haber metinlerinde engele sahip insanların “*yetersiz*” olduklarına ilişkin enformasyon yer almasa da, başarının yüceltilmesi yoluyla yetersizlikler fikrinin desteklendiği düşünülmektedir. Sıradan işlerin engele sahip insanlar tarafından yapılabilmesinin sıklıkla haber konusu yapılması, bunun bir göstergesi niteliğindedir.

Engele sahip insanların başarılarının olağanüstü sunulduğu haber metinlerinde, başarıların aktif cümle yapılarında, engelli faillerin ise aktif özne konumunda sunulması yoluyla başarı teması öne çıkarılmış, başarı kazananların engele sahip kişiler olduğu vurgulanmıştır. Cümle yapıları aracılığıyla başarının engele sahip insanlara içkin kılınması, biyolojik engelliğe rağmen başarılı olunmasının engelsizlerin başarısından daha değerli görüldüğüne yönelik bir anlam inşa etmektedir. Bu bakımdan haber metinlerinin, toplumda yerleşik olan engele sahip insanların yetersizliklerinin biyolojik engellilik hallerinden kaynaklandığına yönelik inancı yeniden ürettiği düşünülmektedir.

Engelliliği açıklamaya yönelik yaklaşımlar arasında yer alan tıbbi modelin temel varsayımı, eksiksiz bedensel, zihinsel ve duygusal varoluştan söz edilebileceğidir. Bu anlayışta bedensel, zihinsel ve duygusal farklılıklar yelpazesinin önemli bir kısmı “*normal*” dışı olarak kabul edilmektedir. Modelde bu tür eksikliklere işaret eden farklar, birer sapma ve bozukluk olarak tarif edilerek, bunların tedavileri

hedeflenmektedir. İkinci önemli nokta ise engellilik deneyimine damgasını vuran olumsuz koşulların toplumsal boyutunun tümüyle göz ardı edilmesidir. Engelliliğin kişisel bir trajedi olarak tanımlanması, engele sahip insanları, içinde bulundukları koşulların aşılabilir güçlüğüne ve bu durumun tümüyle kendi yetersizliklerinden kaynaklandığı fikrine inandırmaktadır (Yardımcı, 2015, s. 10-11). Engele sahip insanların yer aldığı sağlık temalı haberlerde, engele sahip insanların içinde bulundukları koşulların toplumsal kökenlerine yer verilmeyerek engellenmişlik halinin yalnızca kişisel yetersizliklerden kaynaklandığı fikri öne çıkarılmıştır. Başlık ve haber girişlerinde, teknoloji, tedavi ve terapi yöntemlerinin biyolojik farklılığı ortadan kaldırdığı ya da azalttığı vurgulanarak, engele sahip insanlara umut verildiği gözlemlenmiştir. Okunurluğu ve haberin ticari değerini arttırmaya yönelik olan bu metinlerde uzman görüşlerine yer verilerek inandırıcılık artırılmıştır. Metinlerde engele sahip insanların görüşlerine yer verilmemiş, böylece bu kişiler fikirlerin oluşumunda etkisiz kılınmıştır. Bunun yanında, engele sahip insanlar yetersiz oldukları üzerinden genelleştirilmiş ve cümle yapılarında pasif özne konumuna yerleştirilerek, etkisiz failer olarak gösterilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmanın konusunu, engele sahip insanlar hakkındaki haber ve köşe yazılarının örnek olarak seçilmiş gazeteler üzerinden analizi oluşturmuştur. Bu kapsamda, literatür taraması sürecinde, haberciliğe ilişkin anaakım ve eleştirel yaklaşımlar birlikte değerlendirilmiş ve engelliliği açıklamaya yönelik çalışmalar eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Engelliliğe ilişkin haber ve köşe yazılarını ele alan Türkiye’de yapılmış farklı bir akademik çalışmaya rastlanmamış olması sebebiyle, çalışmanın bulgu ve yorumlarının alanda yapılacak diğer çalışmalara katkı yapacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbate, J. (2011). İnternetin popülerleşmesi. D. Crowley, P. Heyer. (Editörler), (Çev: B. Ersöz), *İletişim tarihi, teknoloji, kültür, toplum içinde* (s. 472-479). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de medya endüstrisi: neoliberalim çağında mülkiyet ve kontrol ilişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Akbulut, S. (2015). Gerçekten eşit miyiz? acı(ma), zayıf gör(me) ve yok say(ma) ekseninde engelli ayrımcılığı. M. Soran, Ö. Şensoy, M. Ergün (Editörler), *Engelliliğe ve cinsiyete dayalı ayrımcılık içinde* (s. 23-34). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akca, E. (2009). İdeoloji-dil-söylem ve anlam ilişkisi: medyada anlamın toplumsal inşası. İ. Parlak (Editör), *Medyada gerçekliğin inşası, Türk medya söylemine eleştirel bir bakış içinde* (s. 77-106). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Akınerdem, F. (2016). *Türkiye medyasında kadınların temsili: gazete ve internet haberciliği raporu*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Alankuş, S. (2016). *Barış gazeteciliği el kitabı*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Alp, H. (2015). *Medyada nefret söylemi ve çingene toplumuna yönelik ayrımcı söylemin suça dönüşme süreci*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal model çerçevesinde özürlülüğe yaklaşım. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi* 2(1), 2-7.
- Arsan, E. (2005). Haber ve habercilik. S. Alankuş (Editör), *Gazetecilik ve habercilik içinde* (s. 137-152). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Barnes, C. (1992). *An exploration of the principles for media representations of disabled people*. Halifax: Ryburn Publishing.
- Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. (2013). *Bir bakışta Türk medyası*. Ankara: Altan Matbaası.
- Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı (2005). *Özürllüler şurası yerel yönetimler ve özürllüler komisyon raporları ve genel kurul görüşmeleri*, 26–28 Eylül, 2005. Ankara.
- Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı (2010). *Özürllülüğe dayalı ayrımcılığın ölçülmesi araştırması*. Ankara: Yorum Basın Yayın Sanayi Ltd. şti.

- Bennett, W. L. (2000). *Politik illüzyon ve medya*. S. Say (Çeviren), İstanbul: Nehir Yayınları.
- Berberoğlu, O. (2011). *Kültürlerarası iletişim bağlamında Türk basınında etnik kimliklerin sunumu: Ermenilere ilişkin haberlerin nicel ve nitel analizi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilik Yıldırım, Ş. (2011). *Engellilere ilişkin haberlerin hak haberciliği bağlamında değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF). (2015). *Türkiye’de engeli olan çocuklara yönelik bilgi, tutum ve davranış raporu*. Ankara.
- Cangöz, İ. (2005). Yurtaş gazeteciliği ve yerel basın. S. Alankuş (Editör), *Gazetecilik ve habercilik içinde* (s, 107-124). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve etik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(3), 83-104.
- Çayır, K. (2012). Gruplar arası ilişkiler bağlamında ayrımcılık. K. Çayır, M. A. Ceyhan (Editörler). *Ayrımcılık, çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (s. 2-12). İstanbul: Bilgi yayınları Üniversitesi Yayınları
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve medya. B. Çaplı, H. Tuncel (Editörler), *Televizyon haberciliğinde etik içinde* (s, 211-228). İstanbul: Nadir Kitap.
- Dağtaş, B. (2012). *Reklamı okumak*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Doğan, İ. (2015). Sosyal dışlanma ve insan onuruna yakışır iş: yoksunlukların algılanması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 69 (2), 135-157.
- Doğanay, Ü. (2018). Ayrımcılık, söylem ve medya. Ü. Doğanay (Editör), *Ayrımcılığın yüzleri içinde* (s, 16-38). Ankara: Şen Matbaa.
- Dursun, Ç. (2001). *TV haberlerinde ideoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Dursun, Ç. (2004). Haberde gerçekliğin inşa edilmesi ne demektir? Ç. Dursun (Editör), *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi içinde* (s.37- 65). Ankara: Elips Kitap.

- Dursun, Ç. (2005). Haber ve habercilik/gazetecilik üzerine düşünmek S. Alankuş (Editör), *Gazetecilik ve habercilik içinde* (s, 69-90). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2011). *Dünya engellilik raporu*. Ankara: Anıl Group Matbaa.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Engindeniz, İ. (2018). *Medyada nefret söylemi ve ayrımcı söylem 2017 raporu*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı.
- Ergüden, A. D. (2008). *Sosyal dışlanma açısından bedensel engelli bireylerin yaşantılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erol, D. D. (2013). *Türkiye yazılı basınında Yugoslavya Savaşları ve savaş foto muhabirliği*. Yayımlanmamış doktora tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erol, D. D. (2014). Toplumsal cinsiyet açısından Türkiye yazılı basınında şiddet haberleri ve haber fotoğrafları. H. Kuruoğlu, B. Aydın (Editörler), *Toplumsal cinsiyet ve medya içinde* (s, 31-67). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Eryılmaz, T. (2005). Muhabirliğe kısa bir giriş. S. Alankuş (Editör), *Gazetecilik ve habercilik içinde* (s, 153-168). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Geray, H. (2014). *İletişim alanından örneklerle toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Girgin, A. (2008). *Gazeteciliğin temel ilkeleri*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Gökalp, E., Ergül, H., Cangöz, İ. (2010). Türkiye’de yoksulluğun ve yoksulların ana akım basında temsili. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research*, 13 (1), 145-182.
- Gökyay, C.C. (2014). *Türkiye ve seçilmiş ülkelerde sosyal dışlanma sorunu ile mücadelede istihdam politikalarının rolü: İşkur için model önerisi*. Yayımlanmamış uzmanlık tezi. Ankara: T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

- Göreğenli, M. (2015). Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. M. Soran, Ö. Şensoy, M. Ergün (Editörler), *Engelliliğe ve cinsiyete dayalı ayrımcılık* içinde (s. 3-12). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Güney, Z., Sözeri, C. (2011). Türkiye’de medyanın ekonomi politiği: sektör analizi. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Gürcan, H. İ. (1998). Sanal gazete ve gazetecilik. *Kurgu Dergisi*, 15, 143-153.
- Gürcan, H. İ. (2012). Haber ve habercilik. H. İ. Gürcan (Editör), *Haberciliğin temel kavramları* içinde (s. 46-67). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Güzel, M., Özmen, K. (2018). Google tekeline haberciliğin dönüşümü. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 29(1), 206-229.
- Hall, S. (1997). The work of representation. S. Hall (Editör), *Representation: cultural representations and signifying practices* içinde (s. 13-75). London: Sage Publications.
- Hall, S. (2005a). Kültür, medya ve ideolojik etki. M. Küçük (Editör ve Çeviren), *Medya iktidar ideoloji* içinde (s. 191 – 234). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hall, S. (2005b). İdeolojinin yeniden keşfi: medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. M. Küçük (Editör ve Çeviren), *Medya iktidar ideoloji* içinde (s. 73 – 123). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- İnal, A. (1995a). *Haberde söylem ve alımlama sorunu*. Ankara.
- İnal, A. (1995b). “Yazılı Basın Haberlerinde “Yapısal” Yanlılık Sorunu”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 67, Güz.
- İnal, A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Kaya, A. R. (2009). *İktidar yumağı: medya-sermaye-devlet*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, D. (2005). Haber yapma sürecinin belirleyici unsurları ve basın ahlakı. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(4), 130-141.
- Kılıç, D. (2011). Bir ötekileştirme pratiği olarak basında eşcinselliğin sunumu: Hürriyet ve Sabah örneği (2008-2009). *Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1 (1), 143-169.
- Kovacı, P. (2016). Femen ve LGBTİ gruplarının televizyon haberlerinde temsili. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Köten, E., Erdoğan, B. (2014). *Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Küçüközyiğit, U. (2014). *Haber üretim sürecinde 'haber kararı' ve karar aşamasında öne çıkan faktörler*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Laclau, E., Mouffe, C. (1992). *Hegemonya ve sosyalist strateji*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marx, K., Engels, F. (1992) *Alman İdeolojisi*, (Çev: Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.
- Meşe, İ. (2014). Engelliliği açıklayan sosyal model nedir? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*,14(33).
- Mutlu, E. (1994). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Ark Yayınları.
- McIntyre, P. (2007). İnsan hakları gazeteciliği. S. Alankuş (Editör), *İnsan hakları haberciliği içinde* (167-180). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Öğüt Yıldırım, P. Ardıç Çobaner, A., (2017). Dijital Medyada Engellilerin Temsili: Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook'ta Engelli Grup Sayfaları. *Yeni Medya Çalışmaları III. Ulusal Kongre Kitabı*. Ankara: Alternatif Bilişim.
- Özer, Ö. (2006). Medyaya yönelik kuramsal tanımlarla ilgili muhabirlerle yapılan saha araştırması. *Selçuk İletişim Dergisi*, 4(2), 41-51.
- Özer, Ö. (2008). *Eleştirel haber çözümlemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özer, Ö. (2009). *Liberal basın anlayışı: objektif habercilik ideali, haber değerliliği ve gazetecilik etiği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özhasar, B. (2013). *Yoksul hanelerde sosyal dışlanmanın boyutları: Aydın ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Paftalı, E. (2013). *Yakın Dönemde (1996-2013) Türk Sinemasında Engellilerin Temsili*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği'nde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3(6). 51-106.

- Şahin, T. (2009). *Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi*. Yayımlanmamış uzmanlık tezi. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Tanrıöver, H. (2008). *Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması*. İstanbul: Bianet.
- Taş, O. (2006). İletişim alanında yöndeşme eğilimleri: teknoloji, Pazar ve düzenleme. *Kültü ve İletişim Dergisi*, 9(2), 33-62.
- Thomas, C. (2002). Disability theory: key ideas, issues and thinkers. C. Barnes, M. Oliver, L. Barton (Editörler), *Disability studies today* içinde (s. 38-58). Cambridge: Polity Press.
- Thompson, J. B. (2011). Haber ticareti. D. Crowley, P. Heyer. (Editörler), (Çev: B. Ersöz), *İletişim tarihi, teknoloji, kültür, toplum* içinde (s. 174-179). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tokgöz, O. (2010). *Temel gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, (2015a). *Mevzuattan uygulamaya engelli hakları izleme raporu 2014 raporu*. Ankara: Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD).
- Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği, (2015b). *Mevzuattan uygulamaya engelli hakları izleme raporu 2014 rapor özeti*. Ankara: Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD).
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2009). *Türkiye özürlüler araştırması 2002*. Ankara. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Uçak, O. (2014). Cemaat için gazete: Şalom ve Mavi Marmara olayı. S. Sungur (Editör), *Azınlıklar ve medya* içinde (s, 61-93). İstanbul: Derin Yayınları.
- Uğur Tanrıöver, H. (2008). *Medyada kadınların temsil biçimleri araştırması*. İstanbul: Medya İzleme Grubu.
- Ülkü, G. (2004). Söylem çözümlemesinde yöntem sorunu ve van Dijk yöntemi. Ç. Dursun (Editör), *Haber Hakikat ve İktidar ilişkisi* içinde (s.371 - 390). Ankara: Elips Kitap.
- van Dijk, T. A. (1981). *Studies in the pragmatics of discourse*. Berlin/New York: Mouton.

- van Dijk, T. A. (1988). *News analysis: case studies of international and national news in the press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- van Dijk, T. A. (1991). The interdisciplinary study of news as discourse. K. Bruhn-Jensen, N. Jankowski (Editörler), *Handbook of qualitative methods in mass communication research* içinde. (s, 108-120). London: Routledge.
- van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve ideoloji: çok alanlı bir yaklaşım. B. Çoban, Zeynep Özarslan (Editörler), (Çev: N. Ateş), *Söylem ve ideoloji* içinde, (s.14-112). İstanbul: Su Yayınları.
- van Dijk, T. A. (2005). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. M. Küçük (Editör ve Çeviren), *Medya iktidar ideoloji* içinde, (s, 315 – 375). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Yardımcı, S. (2015). Sakatlığın tarihsel inşası. M. Soran, Ö. Şensoy, M. Ergün (Editörler), *Engelliliğe ve cinsiyete dayalı ayrımcılık* içinde (s. 3-12). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yüksel, E. (1999). *Türkiye’de ekonomi basını gündemi ve siyasal gündem ilişkisi: Özelleştirme örneğinde bir gündem belirleme çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, E. (2010). *Medya ve Habercilik*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yüksel, E. (2012). Haber yapısı ve türleri. H. İ. Gürcan (Editör), *Haberciliğin temel kavramları* içinde (s, 68-93). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Gazeteler

- Birgün (2005) 1 Ocak – 31 Aralık
- Cumhuriyet (2005) 1 Ocak – 31 Aralık
- Hürriyet (2005) 1 Ocak – 31 Aralık
- Yeni Şafak (2005) 1 Ocak – 31 Aralık

İnternet Kaynakları

- <https://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/%C3%96z%C3%BCrl%C3%BCler+Kanunu/86fb7d2c-844e-4a99-826a-4fc5386f11ac> (Erişim Tarihi:15.03.2016).
- <http://www.gazeteler.org/birgun-gazetesi-hakkinda> (Erişim Tarihi: 22.10.2018).

https://www.rehabilitasyon.com/makale/Engellilere_Karsi_-2_CpCqDG_98 (Erişim Tarihi: 15.03.2019).

<http://www.diken.com.tr/khk-bilancosu-bugune-dek-116-basin-yayin-kurulusu-kapatildi/> (Erişim tarihi: 7.4.2019).

Haberler

- (01.01.2005). *Engelli gencin zorlu mücadelesi*. Birgün, 6.
- (01.01.2005). Devletin özrü! *Birgün*, 6.
- (02.01.2005). *İşitme engelliler Avustralya'da*. Yeni Şafak, 23.
- (09.01.2005). *Engellilerden 1 Altın*. Yeni Şafak, 23.
- (10.01.2005). *İşitme engelliler minderde fırtına*. Hürriyet, 31.
- (15.01.2005). *Engellilerden tarihi fark: 119-23*. Hürriyet, 44.
- (22.01.2005). Başkana lüks otel sanatçıya pansiyon. *Hürriyet*, 7.
- (24.01.2005). Dört duvar arasında bayram. *Cumhuriyet*, 3.
- (24.01.2005). MFÖ'den yardım konseri. *Hürriyet*, 12.
- (29.01.2005). *Engelli Basketbol: Milliler hırs küpü*. Birgün, 19.
- (30.01.2019). *Engelli çocuğun yükü annede*. Cumhuriyet, 3.
- (01.02.2005). *Onlar da hayata karışacak*. Birgün, 3.
- (02.02.2005). *Engelli çocuğu olan aileler sıkıntı içinde*. Birgün, 2.
- (02.02.2005). *Avukatlar N.S. için savaşacak*. Cumhuriyet, 2.
- (03.02.2005). *Azmin zaferi*. Birgün, 19.
- (04.02.2005). *Kök hücre, felçlilere umud veriyor*. Yeni Şafak, 2.
- (05.02.2005). Yardım melekleri. *Hürriyet*, 2.
- (08.02.2005). Engellilere 'engelli' ödöl. *Birgün*, 6.
- (08.02.2005). Poyrazoğlu engelliler için oynuyor. *Cumhuriyet*, 14.
- (10.02.2005). Engelli sporcuya ayrımcılık. *Cumhuriyet*, 1.
- (10.02.2005). *Engellinin rekor denemesi*. Cumhuriyet, 20.
- (13.02.2005). *Evde zincire vurulan özörlü kız yanarak öldü*. Hürriyet, 7.
- (16.02.2005). *Zor bir yaşam öyküsü*. Birgün, 16.
- (24.02.2005). *SHÇEK'te zihinsel özörlü çocuğa cinsel taciz*. Cumhuriyet, 4.
- (24.02.2005). *Felçli babanın yaşama sevinci*. Yeni Şafak, 21.

- (26.02.2005). Özürlüler için özel gösterim. *Cumhuriyet*, 6.
- (27.02.2005). Engellilere bir de bütçe engeli. *Birgün*, 6.
- (03.03.2005). Engelliler için ‘perde’ diyecekler. *Birgün*, 2.
- (06.03.2005). *Engellilerden ilk adım*. *Birgün*, 16.
- (07.03.2005). *Özürlüler, yasalarının çıkmasını istiyor*. *Yeni Şafak*, 14.
- (14.03.2005). Görme engellilerden protesto. *Birgün*, 14.
- (14.03.2005). TOKİ’den ‘engelliler’ için daire. *Yeni Şafak*, 7.
- (21.03.2005). *Özürlü hakları kitap oldu*. *Yeni Şafak*, 18.
- (23.03.2005). Özürlü çocuklar yararına konser. *Cumhuriyet*, 14.
- (23.03.2005). Devlet özürlüyü hatırladı. *Hürriyet*, 7.
- (28.03.2005). *Engel tanımaz engelliler*. *Hürriyet*, 40.
- (01.04.2005). Görme engelliye sesli sınav. *Cumhuriyet*, 3.
- (03.04.2005). Engellilere merdiven çilesi. *Birgün*, 4.
- (03.04.2005). *Çipler yaşam umudu oluyor*. *Birgün*, 20.
- (03.04.2005). Engelliler yararına konser. *Cumhuriyet*, 20.
- (05.04.2005). *Görme engelli kadın hakaretten şikâyetçi*. *Yeni Şafak*, 4.
- (06.04.2005). *Dünyada ilk defa biyonik göz üretildi*. *Hürriyet*, 6.
- (07.04.2005). Ünlüler otistik çocuklar yararına ‘ebru’ çalıştı. *Yeni Şafak*, 4.
- (09.04.2005). *Engelli sporcu, bisikletle 500 km yol kat edecek*. *Yeni Şafak*, 2.
- (16.04.2005). Engellilerin sorunlarında azalma yok. *Birgün*, 12.
- (17.04.2005). *4 milyon ‘özel çocuk’ eğitimden yoksun*. *Yeni Şafak*, 21.
- (21.04.2005). Milyonlarca engelli desteğinizi bekliyor. *Birgün*, 13.
- (23.04.2005). *Uçurtmalarını uçuramadılar*. *Birgün*, 15.
- (23.04.2005). *Karanlığı hiçe sayan kadın*. *Birgün*, 15.
- (29.04.2005). *Bu da merdiven çıkan robot*. *Hürriyet*, 48.
- (01.05.2019). *Engellilerin umut türküsü*. *Cumhuriyet*, 7.
- (01.05.2019). *Ağlatan pankartlar*. *Hürriyet*, 45.
- (02.05.2005). *Felçli hastaların son da sorunu Meclis gündeminde*. *Yeni Şafak*, 6.
- (03.05.2005). *Engelli genç, çeyiz yaparak geçimini sağlıyor*. *Birgün*, 14.
- (03.05.2005). *Duymadığı notalara piyanoda hayat veriyor*. *Yeni Şafak*, 3.
- (05.05.2005). Özürlülerin protestosu. *Cumhuriyet*, 3.
- (07.05.2005). ‘Özürlüler Yasa Tasarısı’ Meclis’te. *Birgün*, 7.

- (08.05.2005). *Ana gibi yar bulunmuyor*. Yeni Şafak, 4.
- (10.05.2005). Engelliler: Engel olmayın yeter. *Birgün*, 3.
- (11.05.2005). Engellere rağmen yürüyeceğiz. *Birgün*, 2.
- (11.05.2005). İnsanca yaşam istiyorlar. *Cumhuriyet*, 3.
- (12.05.2005). Engelliler hükümeti protesto etti. *Birgün*, 14.
- (12.05.2005). Görme engelliler eylemde. *Cumhuriyet*, 4.
- (17.05.2005). Engellilere 50 tekerlekli sandalye. *Birgün*, 6.
- (18.05.2005). Engelli çocuklara jüriden ayıp. *Birgün*, 1.
- (26.05.2005). *Yurttan kaçan engelli genç ölü bulundu*. *Birgün*, 4.
- (28.05.2005). Engelliler için pedal çevirecek. *Birgün*, 6.
- (28.05.2005). Engelliler için. *Cumhuriyet*, 3.
- (07.06.2005). Kentim gazetesinden engellilere destek. *Cumhuriyet*, 5.
- (07.06.2005). Umudun Türküsü engelliler için. *Cumhuriyet*, 8.
- (14.06.2005). Vekile devlet engeli. *Hürriyet*, 24.
- (25.06.2005). *Spor ile rehabilitasyon*. *Birgün*, 13.
- (26.06.2005). *Engelli sporcular kıran kırana yarışıyor*. *Birgün*, 16.
- (29.06.2005). *Özürlü fertlere ayrımcılık bitiyor*. Yeni Şafak, 15.
- (02.07.2005). *Özürlüler Kanunu da TBMM’de kabul edildi*. Yeni Şafak, 9.
- (03.07.2005). *Hastalar müzikle derman bulacak*. Yeni Şafak, 21.
- (09.07.2005). *Yurtlardaki taciz olaylarını araştırıyoruz*. Yeni Şafak, 15.
- (15.07.2005). *Işığı görmek için yardım bekliyorlar*. Yeni Şafak, 3.
- (16.07.2005). *İşte mutluluğun resmi*. *Birgün*, 2.
- (16.07.2005). *Cerebral Palsi (Spastik) bir gencin yaşama savaşı: Ben de varım*. *Birgün*, 15.
- (21.07.2005). *Kız öğrenciler erkekleri geçti*. *Cumhuriyet*, 7.
- (22.07.2005). *Sessiz çılgılık duyulmadı*. *Birgün*, 6.
- (31.07.2019). *Acılar onu yıldıramadı*. *Hürriyet*, 3.
- (01.08.2005). Reina’da hayırlı gece. *Hürriyet*, 2.
- (13.08.2005). *Görme engelliler dünya üçüncüsü*. *Hürriyet*, 40.
- (24.08.2005). *Azim engel tanımıyor*. *Hürriyet*, 8.
- (24.08.2005). *Üfleye üfleye Manş’ı geçti*. *Hürriyet*, 48.
- (30.08.2005). *İlahilerle çocuklara yunus terapisi*. Yeni Şafak, 21.

- (03.09.2005). *Artık okula gitmek istiyorlar.* Yeni Şafak, 5.
- (06.09.2005). *Engellilerimizde hedef ilk üç sıra.* Yeni Şafak, 22.
- (07.09.2005). *Zihinsel Engelliler Türk Milli Takımı Belgrad'ta.* Birgün, 19.
- (08.09.2005). *Görmeden görmek.* Cumhuriyet, 16.
- (08.09.2005). *Özürlülerin engeli kaldırıldı.* Yeni Şafak, 14.
- (11.09.2005). *Felçli Martin'i.* Hürriyet, 26.
- (16.09.2005). *'Sakatlar sakata geldi.'* Cumhuriyet, 6.
- (17.09.2005). *Engelliler için okul.* Hürriyet, 27.
- (19.09.2005). *Hem okçu, hem gazeteci Dünya Şampiyonası'nda.* Birgün, 19.
- (20.09.2005). *Zihinsel engelli 2 çocuğunu öldürüp intihara kalkıştı.* Birgün, 3.
- (21.09.2005). *Kökle omurilik onarıldı.* Cumhuriyet, 20.
- (27.09.2005). *'Engel'leri aşamıyor.* Cumhuriyet, 6.
- (29.09.2005). *Yazık bu çocuklara.* Birgün, 1.
- (29.09.2005). *Kapı aralığından utanç görüldü.* Birgün, 3.
- (03.10.2005). *Hedef bu yıl 2005 akülü sandalye.* Birgün, 14.
- (03.10.2005). *Maratonun özel yarışmacıları.* Hürriyet, 39.
- (09.10.2005). *Gözyaşlarını tutamadı.* Yeni Şafak, 4.
- (14.10.2005). *Bedensel engellinin ATM davası.* Birgün, 7.
- (14.10.2005). *Konuşma bozukluğu terapi ile giderilebiliyor.* Cumhuriyet, 7.
- (21.10.2005). *Muhtaçlara yardım etmeyi devlete bırakmayın.* Yeni Şafak, 14.
- (29.10.2005). *Özürlü kıza tecavüz eden görevli mahkeme kararıyla işe dönüyor.*
Yeni Şafak, 5.
- (03.11.2005). *'Okuluma devam etmek istiyorum.'* Birgün, 14.
- (04.11.2005). *Eylemde engel tanımayacaklar.* Yeni Şafak, 15.
- (06.11.2019). *Spastik çocuğu sevgi yürüttü.* Hürriyet, 1.
- (06.11.2005). *Engelli olmak başarıya engel değil.* Yeni Şafak, 21.
- (14.11.2005). *Özürlü genci öldüresiye dövdüler.* Hürriyet, 5.
- (02.12.2005). *İhmal ölümleri.* Cumhuriyet, 3.
- (03.12.2005). *Özürlüye işkence iddiası.* Cumhuriyet, 3.
- (03.12.2005). *Engelli gence yurtta işkence iddiası.* Hürriyet, 6.
- (03.12.2005). *Özürlülere yapılan ayrımcılık kalksın.* Yeni Şafak, 4.
- (04.12.2005). *Anıtkabir özürlülere uygun hale getirilsin.* Hürriyet, 31.

- (05.12.2005). Özürlülerimiz insan olduğunu hissedecek. *Hürriyet*, 7.
- (05.12.2005). *Fatma'nın günahı ne?* Yeni Şafak, 3.
- (12.12.2005). *Özürlü istihdamı yakın takipte*. *Hürriyet*, 14.
- (17.12.2019). *Kuzu Garip'e yürüteç*. *Cumhuriyet*, 20.